

AMBRUS ZOLTÁN LEVELEZÉSE

**SAJTÓ ALÁ RENDEZTE
FALLENBÜCHL ZOLTÁN**

TARTALOM

1	26
<i>Ambrus József - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Paulay Ede - Ambrus Zoltánhoz</i>
2	27
<i>Ambrus Zoltán - Ambrus Józsefhez</i>	<i>Jászai Mari - Ambrus Zoltánhoz</i>
3	28
<i>Ambrus Zoltán édesapjához, Ambrus Józsefhez</i>	<i>Justh Zsigmond - Ambrus Zoltánhoz</i>
4	29
<i>Vadnai Károly - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Justh Zsigmondnak</i>
5	30
<i>Vadnai Károly - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Justh Zsigmond - Ambrus Zoltánhoz</i>
6	31
<i>Ambrus Zoltán - Kiss Józsefhez[?]</i>	<i>Justh Zsigmond - Ambrus Zoltánhoz</i>
7	32
<i>Péterfy Jenő - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Justh Zsigmondhoz</i>
8	33
<i>Ágai Adolf - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Justh Zsigmondhoz</i>
9	34
<i>Arany László - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Vészi József - Ambrus Zoltánhoz</i>
10	35
<i>Márkus Emma - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Justh Zsigmondhoz</i>
11	36
<i>Ambrus Zoltán - Ambrus Vilmához</i>	<i>Reviczky Gyula - Ambrus Zoltánhoz</i>
12	37
<i>Spett Gyula - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Justh Zsigmondhoz</i>
13	38
<i>Kozma Andor - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Justh Zsigmond - Ambrus Zoltánhoz</i>
14	39
<i>Visi Imre - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Justh Zsigmondhoz</i>
15	40
<i>Jászai Mari - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Schmittely József - Ambrus Zoltánhoz</i>
16	41
<i>Ambrus Zoltán - Jászai Marihoz</i>	<i>Justh Zsigmond - Ambrus Zoltánhoz</i>
17	42
<i>Jászai Mari - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Justh Zsigmond - Ambrus Zoltánhoz</i>
18	43
<i>Ambrus Zoltán - Jászai Marihoz</i>	<i>Ágai Adolf - Ambrus Zoltánhoz</i>
19	44
<i>Ambrus Zoltán - Jászai Marihoz</i>	<i>Kozma Andor - Ambrus Zoltánhoz</i>
20	45
<i>Jászai Mari - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Kozma Andor - Ambrus Zoltánhoz</i>
21	46
<i>Ambrus Zoltán - Jászai Marihoz</i>	<i>Justh Zsigmond - Ambrus Zoltánhoz</i>
22	47
<i>Paulay Ede - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Justh Zsigmondhoz</i>
23	48
<i>Jászai Mari - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Justh Zsigmond - Ambrus Zoltánhoz</i>
24	49
<i>Jászai Mari - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Jászai Mari - Ambrus Zoltánhoz</i>
25	50
<i>Ambrus Zoltán - Tormássy Gizellához</i>	<i>Jászai Mari - Ambrus Zoltánhoz</i>

51	78
<i>Riedl Frigyes - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Márkus Emma - Ambrus Zoltánhoz</i>
52	79
<i>Gozsdu Elek - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Veigelsberg Hugo - Ambrus Zoltánhoz</i>
53	80
<i>Csáky Albinné - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Thallóczy Lajos - Ambrus Zoltánhoz</i>
54	81
<i>Kiss József - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Herczeg Ferenc - Ambrus Zoltánhoz</i>
55	82
<i>Kiss József - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Herczeg Ferencz - Ambrus Zoltánhoz</i>
56	83
<i>Kiss József - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Spett Dezsőné - Ambrus Zoltánhoz</i>
57	84
<i>Ambrus Zoltán - Kiss Józsefhez</i>	<i>Márkus Emma - Ambrus Zoltánhoz</i>
58	85
<i>Lederer Béla - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Ambrus Zoltánnéhoz</i>
59	86
<i>Szana Tamás - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Kabos Ede - Ambrus Zoltánhoz</i>
60	87
<i>Paulay Ede - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Pekár Károly - Ambrus Zoltánhoz</i>
61	88
<i>Kozma Andor - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Arany Lászlóné - Ambrus Zoltánhoz</i>
62	89
<i>Woldorff Irén - Ambrus Zoltánnak</i>	<i>Pulszky Károly - Ambrus Zoltánhoz</i>
63	90
<i>Ambrus Zoltán - Benkő Etelkához</i>	<i>Gárdonyi Géza - Ambrus Zoltánhoz</i>
64	91
<i>Herczeg Ferenc - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Somló Sándor - Ambrus Zoltánhoz</i>
65	92
<i>Sebők Zsigmond - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Rákosi Viktor - Ambrus Zoltánhoz</i>
66	93
<i>Vargha Gyula - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Szűry Dénes - Ambrus Zoltánhoz</i>
67	94
<i>Fenyő Sándor - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Lederer Béla - Ambrus Zoltánhoz</i>
68	95
<i>Somssich József - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Rákosi Szidi - Ambrus Zoltánhoz</i>
69	96
<i>Gárdonyi Géza - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Bródy Sándor - Ambrus Zoltánhoz</i>
70	97
<i>Küry Klára - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Feszty Árpádné - Ambrus Zoltánhoz</i>
71	98
<i>Ambrus Zoltán - Jakab Ödönhöz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Festetics Andorhoz</i>
72	99
<i>Bosnyák Zoltán - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Özv. Ambrus Józsefnéhez</i>
73	100
<i>Festetics Andor - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Ambrus Vilmához</i>
74	101
<i>Milkó Izidor - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Fadrusz János - Ambrus Zoltánhoz</i>
75	102
<i>Ambrus Zoltán - Tóth Bélához</i>	<i>Kóbor Tamás - Ambrus Zoltánhoz</i>
76	103
<i>Somló Sándor - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Veigelsberg Hugó - Ambrus Zoltánhoz</i>
77	104
<i>Kiss József - Ambrus Zoltánnak</i>	<i>Osvát Ernő - Ambrus Zoltánhoz</i>

105	132
<i>Endrődi Sándor - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Wolfner József - Ambrus Zoltánhoz</i>
106	133
<i>Bartók Lajos - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Feiks Jenő - Ambrus Zoltánhoz</i>
107	134
<i>Veigelsberg Hugó - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Kiss József - Ambrus Zoltánhoz</i>
108	135
<i>Veigelsberg Hugó - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Kiss József - Ambrus Zoltánhoz</i>
109	136
<i>Bródy Ernő - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Kiss Józsefhez</i>
110	137
<i>Harsányi Kálmán - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Kiss József - Ambrus Zoltánhoz</i>
111	138
<i>Riedl Frigyes - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Bródy Sándor - Ambrus Zoltánhoz</i>
112	139
<i>Osvát Ernő - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Ambrus Gizellához</i>
113	140
<i>Blaskovich Sándor - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Ambrus Zoltánnéhoz</i>
114	141
<i>Ferenczi Zoltán - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Voinovich Géza - Ambrus Zoltánhoz</i>
115	142
<i>Gárdonyi Géza - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Ismeretlenhez</i>
116	143
<i>Radó Antal - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Gárdonyi Gézához</i>
117	144
<i>Pauler Gyula - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Gárdonyi Géza - Ambrus Zoltánhoz</i>
118	145
<i>Bródy Ernő - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Rudnay Józsefné - Ambrus Zoltánhoz</i>
119	146
<i>Hatvany Lajos - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Rudnay Józsefnéhez</i>
120	147
<i>Hatvany Lajos - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Palmer Kálmán - Ambrus Zoltánhoz</i>
121	148
<i>Veigelsberg Hugó - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Voinovich Géza - Ambrus Zoltánhoz</i>
122	149
<i>Osvát Ernő - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Voinovich Gézához</i>
123	150
<i>Léderer Béla - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Jacobi Liviához</i>
124	151
<i>Angyal Dávid - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Kiss József - Ambrus Zoltánhoz</i>
125	152
<i>Dr. Éber László - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Voinovich Géza - Ambrus Zoltánhoz</i>
126	153
<i>Bródy Sándor - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Révai Testv. Irod. Int. - Ambrus Zoltánhoz</i>
127	154
<i>Heltai Jenő - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Feiks Jenő - Ambrus Zoltánhoz</i>
128	155
<i>Dudits Andor - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Thury Zoltán - Ambrus Zoltánhoz</i>
129	156
<i>Ambrus Zoltán - Hajdu Miklóshoz</i>	<i>Erdős Renée - Ambrus Zoltánhoz</i>
130	157
<i>Rippl-Rónai József - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Ismeretlenhez</i>
131	158
<i>Riedl Frigyes - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Kiss Józsefhez</i>

159	186
<i>Ambrus Zoltán - Ábrányi Kornélhoz</i>	<i>Barlas M. - Ambrus Zoltánhoz</i>
160	187
<i>Ifj. Ábrányi Kornél - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - A „Fidibusz” szerkesztőjéhez</i>
161	188
<i>Angyal Dávid - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Váradai Antal - Ambrus Zoltánhoz</i>
162	189
<i>Voinovich Géza - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Zempléni Árpádhoz</i>
163	190
<i>Fényes László - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Szécsi Ferenc - Ambrus Zoltánhoz</i>
164	191
<i>Kiss József - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Tichy Gyula - Ambrus Zoltánhoz</i>
165	192
<i>Ambrus Zoltán - Kiss Józsefhez</i>	<i>Szécsi Ferenc - Ambrus Zoltánhoz</i>
166	193
<i>Kiss József - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Szabó Endréné Nogáll Janka - Ambrus Zoltánhoz</i>
167	194
<i>Veigelsberg Hugó - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Szabóné Nogáll Jankához</i>
168	195
<i>Heltai Jenő - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Tichy Gyulához</i>
169	196
<i>Ágai Béla - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Fülep Lajos - Ambrus Zoltánhoz</i>
170	197
<i>Ambrus Zoltán - Frommer L.-hez</i>	<i>Fülep Lajos - Ambrus Zoltánhoz</i>
171	198
<i>Wolfner (Farkas) Pál - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Molnár Ferenc - Ambrus Zoltánhoz</i>
172	199
<i>Bródy Sándor - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Bardócz Margit - Ambrus Zoltánhoz</i>
173	200
<i>Bródy Sándor - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Schöpflin Aladár - Ambrus Zoltánhoz</i>
174	201
<i>Bayer József - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Bardócz Margithoz</i>
175	202
<i>Ambrus Zoltán - Az Ujság szerkesztőségéhez</i>	<i>Szép Ernő - Ambrus Zoltánhoz</i>
176	203
<i>Ismeretlen - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Feszty Árpád - Ambrus Zoltánhoz</i>
177	204
<i>Ambrus Zoltán - Ismeretlenhez</i>	<i>Fóti József Lajos - Ambrus Zoltánhoz</i>
178	205
<i>Kiss József - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Móricz Zsigmond - Ambrus Zoltánhoz</i>
179	206
<i>Ambrus Zoltán - Kiss Józsefhez</i>	<i>Lavotta Rudolf - Ambrus Zoltánhoz</i>
180	207
<i>Ambrus Zoltán - Ambrus Zoltánnéhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Schöpflin Aladárhoz</i>
181	208
<i>Ambrus Zoltán - Ambrus Zoltánnéhoz</i>	<i>Schöpflin Aladár - Ambrus Zoltánhoz</i>
182	209
<i>Ambrus Zoltán - Mikszáth Kálmánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Beöthy Zsolthoz</i>
183	210
<i>Ambrus Zoltán - Beöthy Zsolthoz</i>	<i>Alexander Bernát - Ambrus Zoltánhoz</i>
184	211
<i>Ambrus Zoltán - Bársony Istvánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Kaufmann Jozefinhez</i>
185	212
<i>Voinovich Géza - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Vágó Pál - Ambrus Zoltánhoz</i>

213	240
<i>Garbai Sándor - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Tóth Imre - Ambrus Zoltánhoz</i>
214	241
<i>Radó Antal - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Veigelsberg Hugó - Ambrus Zoltánhoz</i>
215	242
<i>Riedl Frigyes - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Herczeg Ferenc - Ambrus Zoltánhoz</i>
216	243
<i>Ambrus Zoltán - Riedl Frigyeshez</i>	<i>Ambrus Zoltán - Herczeg Ferenchez</i>
217	244
<i>Riedl Frigyes - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Tápai Szabó László - Ambrus Zoltánhoz</i>
218	245
<i>Szász Károly - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Az Est Szerkesztőségéhez</i>
219	246
<i>Ambrus Zoltán - Szász Károlyhoz</i>	<i>Süle Antal - Ambrus Zoltánhoz</i>
220	247
<i>Rina Larice - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Molnár Ferenc - Ambrus Zoltánhoz</i>
221	248
<i>Ambrus Zoltán - Radó Antalhoz</i>	<i>Ábrahám Ernő - Ambrus Zoltánhoz</i>
222	249
<i>Ambrus Zoltán - Bardócz Sándornéhoz</i>	<i>Heinrich Gusztáv - Ambrus Zoltánhoz</i>
223	250
<i>Balázs Béla - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Pethő Sándor - Ambrus Zoltánhoz</i>
224	251
<i>Balázs Béla - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Pethő Sándorhoz</i>
225	252
<i>Molnár Ferenc - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Nádas Sándor - Ambrus Zoltánhoz</i>
226	253
<i>Heltai Jenő - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Tóth Imréhez</i>
227	254
<i>Voinovich Géza - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Riedl Frigyes - Ambrus Zoltánhoz</i>
228	255
<i>Herczeg Ferenc - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Riedl Frigyeshez</i>
229	256
<i>Mikes Lajos - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - A Révai Testvérek Irod. Rt. igazgatóságához</i>
230	257
<i>Ambrus Zoltán - Vargha Gyulához</i>	<i>Riedl Frigyes - Ambrus Zoltánhoz</i>
231	258
<i>Ambrus Zoltán - Tóth Imréhez</i>	<i>Riedl Frigyes - Ambrus Zoltánhoz</i>
232	259
<i>Ambrus Zoltán - Ambrus Zoltánnéhoz</i>	<i>Virter Ferenc - Ambrus Zoltánhoz</i>
233	260
<i>Ambrus Zoltán - Herczeg Ferenchez</i>	<i>Ambrus Zoltán - Riedl Frigyeshez</i>
234	261
<i>Ambrus Zoltán - Röttig Odohoz</i>	<i>Karinthy Frigyes - Ambrus Zoltánhoz</i>
235	262
<i>Molnár Ferenc - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Riedl Frigyes - Ambrus Zoltánhoz</i>
236	263
<i>Gellért Oszkár - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Riedl Frigyeshez</i>
237	264
<i>Kárpáti Aurél - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Riedl Frigyeshez</i>
238	265
<i>Ambrus Zoltán - Kárpáti Aurélhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Schöpflin Aladárhoz</i>
239	
<i>Tóth Imre - Ambrus Zoltánhoz</i>	

266	293
<i>Molnár Ferenc - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Mikes Lajos - Ambrus Zoltánhoz</i>
267	294
<i>Mikes Lajos - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - A Nyugat Szerkesztőségéhez</i>
268	295
<i>Ambrus Zoltán - Haubert Kamillóhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Mohácsi Jenőhöz</i>
269	296
<i>Ambrus Zoltán - Farkas Antalhoz</i>	<i>Tábori Kornél - Ambrus Zoltánhoz</i>
270	297
<i>Heinrich Gusztáv - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Jászai Mari - Ambrus Zoltánhoz</i>
271	298
<i>Herczeg Ferenc - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Szász Károly - Ambrus Zoltánhoz</i>
272	299
<i>Schöpflin Aladár - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Milkó Izidor - Ambrus Zoltánhoz</i>
273	300
<i>Voinovich Géza - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Palágyi Lajos - Ambrus Zoltánhoz</i>
274	301
<i>Gárdonyi Géza - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Szép Ernő - Ambrus Zoltánhoz</i>
275	302
<i>Ambrus Zoltán - Gárdonyi Gézához</i>	<i>Alexander Bernát - Ambrus Zoltánhoz</i>
276	303
<i>Ambrus Zoltán - Bársony Istvánhoz</i>	<i>Perédy György - Ambrus Zoltánhoz</i>
277	304
<i>Bársony István - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Perédy Györgyhez</i>
278	305
<i>Ambrus Zoltán - Bársony Istvánhoz</i>	<i>Móricz Zsigmond - Ambrus Zoltánhoz</i>
279	306
<i>Móra Ferenc - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Bayer Józsefhez</i>
280	307
<i>Móra Ferenc - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Paulay Edénéhez</i>
281	308
<i>Ambrus Zoltán - Vályi Nagy Gézához</i>	<i>Müller Hans - Ambrus Zoltánhoz</i>
282	309
<i>Ambrus Zoltán - Klein Stefanhoz</i>	<i>Müller Hans - Ambrus Zoltánhoz</i>
283	310
<i>Ambrus Zoltán - Herczeg Ferenchez</i>	<i>Ambrus Zoltán - Müller Hanshoz</i>
284	311
<i>Ambrus Zoltán - Halasi Andorhoz</i>	<i>Csengery János - Ambrus Zoltánhoz</i>
285	312
<i>Vályi Nagy Géza - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Schöpflin Aladárhoz</i>
286	313
<i>Salusinszky Imre - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Schöpflin Aladár - Ambrus Zoltánhoz</i>
287	314
<i>Heinrich Gusztáv - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Schöpflin Aladárhoz</i>
288	315
<i>Ambrus Zoltán - Vályi Nagy Gézához</i>	<i>Lakatos László - Ambrus Zoltánhoz</i>
289	316
<i>Ambrus Zoltán - Ismeretlenhez</i>	<i>Isac Emil - Ambrus Zoltánhoz</i>
290	317
<i>Miklós Andor - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Isac Emilhez</i>
291	318
<i>Ambrus Zoltán - Palágyi Lajoshoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Hidvégi Benőnéhez</i>
292	319
<i>Ambrus Zoltán - Mikes Lajoshoz</i>	<i>Rákosi Szidi - Ambrus Zoltánhoz</i>

320	347
<i>Kacziány Géza - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Lothar Rudolf - Ambrus Zoltánhoz</i>
321	348
<i>Oláh Gábor - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Lothar Rudolffhoz</i>
322	349
<i>Szomory Dezső - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Kóbor Tamás - Ambrus Zoltánhoz</i>
323	350
<i>Kozma Andor - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Chmievsky Endréhez</i>
324	351
<i>Ambrus Zoltán - Fényes Samuhoz</i>	<i>Somlay Arthur - Ambrus Zoltánhoz</i>
325	352
<i>Ambrus Zoltán - Lengyel Menyhérthez</i>	<i>Bánffy Miklós - Ambrus Zoltánhoz</i>
326	353
<i>Révai Mór - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Tóth Imréhez</i>
327	354
<i>Móricz Zsigmond - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Révai Mórhoz</i>
328	355
<i>Ambrus Zoltán - Szegedi Maszák Aladárhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Lampérth Gézához</i>
329	356
<i>Ambrus Zoltán - Szomory Dezsőhöz</i>	<i>Dánielné Lengyel Laura - Ambrus Zoltánhoz</i>
330	357
<i>Móricz Zsigmond - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ódry Árpád - Ambrus Zoltánhoz</i>
331	358
<i>Lengyel Menyhért - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Berinkey Déneshez</i>
332	359
<i>Zempléni Árpád - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Erdős Renéehez</i>
333	360
<i>Barta Lajos - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Móricz Zsigmond - Ambrus Zoltánhoz</i>
334	361
<i>Ambrus Zoltán - Kóbor Noémihez</i>	<i>Móricz Zsigmond - Ambrus Zoltánhoz</i>
335	362
<i>Bajor Gizi - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ady Endréné - Ambrus Zoltánhoz</i>
336	363
<i>Splényiné Blaha Lujza - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Blaha Lujza - Ambrus Zoltánhoz</i>
337	364
<i>Barta Lajos - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Révész Béla - Ambrus Zoltánhoz</i>
338	365
<i>Martos Ferenc - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Révész Bélához</i>
339	366
<i>Ambrus Zoltán - Martos Ferenchez</i>	<i>Ambrus Zoltán - Reinitz Bélához</i>
340	367
<i>Isac Emil - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Radó Antal - Ambrus Zoltánhoz</i>
341	368
<i>Hetényi Béla - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Babits Mihály - Ambrus Zoltánhoz</i>
342	369
<i>Szinnyei Ferenc - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Herczeg Ferenchez</i>
343	370
<i>Balogh Pál - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Huszár Károly - Ambrus Zoltánhoz</i>
344	371
<i>Hevesi Sándor - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Huszár Károlyhoz</i>
345	372
<i>Ambrus Zoltán - Herczeg Ferenchez</i>	<i>Ambrus Zoltán - Wlassits Gyulához</i>
346	373
<i>Bánffy Miklós - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Váradi Aranka - Ambrus Zoltánhoz</i>

374	401
<i>Ambrus Zoltán - Pekár Gyulához</i>	<i>Ambrus Zoltán - Wlassits Gyulához</i>
375	402
<i>Pekár Gyula - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Harsányi Kálmán - Ambrus Zoltánhoz</i>
376	403
<i>Márkus Emma - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Benedek Marcell - Ambrus Zoltánhoz</i>
377	404
<i>Ivánfi Jenő - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Császár Elemérhez</i>
378	405
<i>Kóbor Tamás - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Császár Elemér - Ambrus Zoltánhoz</i>
379	406
<i>Harsányi Zsolt - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - A Pesti Napló Szerkesztőjéhez</i>
380	407
<i>Ambrus Zoltán - Pekár Gyulához</i>	<i>Ambrus Zoltán - Ismeretlenhez</i>
381	408
<i>Ambrus Zoltán - Chmilevsky Endréhez</i>	<i>Hunyadi Sándor - Ambrus Zoltánhoz</i>
382	409
<i>Ambrus Zoltán - Szász Károlyhoz</i>	<i>Voinovich Gézané - Ambrus Zoltánhoz</i>
383	410
<i>Gál Gyula - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Voinovich Gézanéhez</i>
384	411
<i>Bangha Béla - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Wlassics Gyula - Ambrus Zoltánhoz</i>
385	412
<i>Ambrus Zoltán - Heinrich Gusztávhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Pekár Gyulához</i>
386	413
<i>Heinrich Gusztáv - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Pekár Gyulához</i>
387	414
<i>Ambrus Zoltán - Nadányi Emilhez</i>	<i>Berzeviczy Albert - Ambrus Zoltánhoz</i>
388	415
<i>Ambrus Zoltán - Wlassics Gyulához</i>	<i>Müller Vilmos - Ambrus Zoltánhoz</i>
389	416
<i>Ambrus Zoltán - Császár Elemérhez</i>	<i>Bródy István - Ambrus Zoltánhoz</i>
390	417
<i>Ferenczi Zoltán - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Jászai Mari - Ambrus Zoltánhoz</i>
391	418
<i>Álgya Papp Sándor - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Wlassics Gyula - Ambrus Zoltánhoz</i>
392	419
<i>Némethy Béla - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Paulay Erzsébet - Ambrus Zoltánhoz</i>
393	420
<i>Rákosi Viktor - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Szász Károly - Ambrus Zoltánhoz</i>
394	421
<i>Erdős Renée - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Szász Károlyhoz</i>
395	422
<i>Wlassics Gyula - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Dr. Karácsonyi Jánoshoz</i>
396	423
<i>Ambrus Zoltán - Rákosi Viktorhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Ruttkay Györgyhez</i>
397	424
<i>Erdős Renée - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ruttkay György - Ambrus Zoltánhoz</i>
398	425
<i>Szász Károly - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Perédy Györgyhez</i>
399	426
<i>Ambrus Zoltán - Wlassics Gyulához</i>	<i>Ambrus Zoltán - Csávojszky Vincéhez</i>
400	427
<i>Hevesi Sándor - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Miklós Andorhoz</i>

428	455
<i>Halasi Andor - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Bródy Józsefhez</i>
429	456
<i>Ambrus Zoltán - Krudy Gyulához</i>	<i>Ambrus Zoltán - A Révai Irod. Int. Igazgatójához</i>
430	457
<i>Corbière Henri - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Mikes Lajoshoz</i>
431	458
<i>Beregi Oszkár - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Babits Mihályhoz</i>
432	459
<i>Ambrus Zoltán - Véli Józsefhez</i>	<i>Ambrus Zoltán - Balogh Józsefhez</i>
433	460
<i>Gyergyai Albert - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Bródy Józsefhez</i>
434	461
<i>Ambrus Zoltán - Gyergyai Alberthez</i>	<i>Lukinich Imre - Ambrus Zoltánhoz</i>
435	462
<i>Gyergyai Albert - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Lukinich Imréhez</i>
436	463
<i>Ambrus Zoltán - Heltai Jenőhöz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Dr. Balogh Józsefhez</i>
437	464
<i>Erdős Károly - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Elek Arturhoz</i>
438	465
<i>Ambrus Zoltán - Erdős Károlyhoz</i>	<i>Baudin Henri - Ambrus Zoltánhoz</i>
439	466
<i>Osvát Kálmán - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Baudin Henrihoz</i>
440	467
<i>Ambrus Zoltán - Osvát Kálmánhoz</i>	<i>Arrigo de Angelis - Ambrus Zoltánhoz</i>
441	468
<i>Révai Testv. Irod. Intézet - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Mikes Lajos - Ambrus Zoltánhoz</i>
442	469
<i>Szekfü Gyula - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Bakos Endréhez</i>
443	470
<i>Ambrus Zoltán - Szekfü Gyulához</i>	<i>Voinovich Géza - Ambrus Zoltánhoz</i>
444	471
<i>Molnár Ferenc - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Voinovich Géza - Ambrus Zoltánhoz</i>
445	472
<i>Szekfü Gyula - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Petrovics Elek - Ambrus Zoltánhoz</i>
446	473
<i>Ambrus Zoltán - Molnár Ferenchez</i>	<i>Láng Sándor - Ambrus Zoltánhoz</i>
447	474
<i>Sikabonyi Antal - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Voinovich Géza - Ambrus Zoltánhoz</i>
448	475
<i>Hevesi Sándor - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Voinovich Géza - Ambrus Zoltánhoz</i>
449	476
<i>Ambrus Zoltán - Horváth Bélához</i>	<i>Lampérth Géza - Ambrus Zoltánhoz</i>
450	477
<i>Ambrus Zoltán - Lukács Jenőhöz</i>	<i>Ambrus Zoltán - Lampérth Gézához</i>
451	478
<i>Ambrus Zoltán - Horváth Bélához</i>	<i>Ambrus Zoltán - a Petőfi Társaság Elnökéhez</i>
452	479
<i>Babits Mihály és Basch Lóránt - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Radó Antal - Ambrus Zoltánhoz</i>
453	480
<i>Harsányi Zsolt - Ambrus Zoltánhoz</i>	<i>Bálint György - Ambrus Zoltánhoz</i>
454	481
<i>Ambrus Zoltán - Révai Testv. Irodalmi Intézethez</i>	<i>Ambrus Zoltán - Bálint Györgyhöz</i>

482
Baudin Henri - Ambrus Zoltánhoz

483
Ambrus Zoltán - Ambrus Józsefhez

484
Ambrus Zoltán - Ugroon Gáborhoz

485
Miklós Andor - Ambrus Zoltánhoz

486
Ambrus Zoltán - Bródy Józsefhez

487
Ambrus Zoltán - Győző A. Andorhoz

488
Győző A. Andor - Ambrus Zoltánhoz

489
Ambrus Zoltán - Győző Andorhoz

490
Ambrus Zoltán - Miklós Andorhoz

491
Miklós Andor - Ambrus Zoltánhoz

492
Babits Mihály - Ambrus Zoltánhoz

493
Babits Mihály - Ambrus Zoltánhoz

494
Ambrus Zoltán - Babits Mihályhoz

495
Babits Mihály - Ambrus Zoltánhoz

496
Salgó Ernő - Ambrus Zoltánhoz

497
Palágyi Lajos - Ambrus Zoltánhoz

498
Mihály Dénes - Ambrus Zoltánhoz

499
Ambrus Zoltán - A Révai cég igazgatójához

500
Elek Artur - Ambrus Zoltánhoz

501
Ambrus Zoltán - Gyergyai Alberthez

502
Rédey Tivadarné Hoffmann Mária - Ambrus Zoltánhoz

503
Harsányi Zsolt - Ambrus Zoltánhoz

504
Ambrus Zoltán - Miklós Amdorhoz

505
Hegedüs Lóránt - Ambrus Zoltánhoz

506
Molnár Ferenc - Ambrus Zoltánhoz

507
Ambrus Zoltán - Molnár Ferenchez

508
Ambrus Zoltán - Rédey Tivadarnéhoz

509
Wolfner József - Ambrus Zoltánhoz

510
Ambrus Zoltán - Szilágyi Olgához

511
Ambrus Zoltán - Hatvany Lajoshoz

512
Molnár Ferenc és Heltai Jenő - Ambrus Zoltánhoz

513
Greene Ernest S. - Ambrus Zoltánhoz

514
Fáy Sándor - Ambrus Zoltánhoz

515
Ambrus Zoltán - Fáy Sándorhoz

516
Ambrus Zoltán - Ismeretlenhez

517
Ambrus Zoltán - Ismeretlen drámairóhoz

1

Ambrus József - Ambrus Zoltánhoz

Mező-Keresztes, 1869. okt. 18.

Kedves Zoltánom!

A napokban küldött leveled igen megörvendeztetett mindnyájunkat; de úgy látszik, hogy nagyon sietve írtad azt; mert gyenge szemeimmel nagyon nehezen olvashattam el, - azért igyekezzél, kedves kis fiam, máskor a lehetőleg tisztán, egyenesen, meglehetősen nagyságu és egyforma betűkkel írni, hogy leveledet gyenge szemeimmel is könnyen olvashassam el. -

Én jól tudom, hogy téged Nagymama, Tóni néni és Janka nénéd igen szeretnek; de csak úgy tarthatod meg szeretetüket, ha nekik mindig engedelmeskedel és szótfogadsz az első szóra.

Elfeledtem neked még itthon létedben emliteni, hogy Nagymamától mindig egyenesen az iskolába menj, s midőn onnan elbocsájtanak egyenesen haza Nagymamához. Az ut(cán) mindig a gyalog járdán járj ott minden embert s ha kénytelen lész a szekér utra tért ott minden állatot és szekeret idejekorán kikerülj; mert olyan kisfiút mint te az állat és szekér nagyon könnyen fellök és eltapos, s egy siető nagy ember meg nem látva akaratlanul, - részeg vagy pajkos ember hányavetiségből fellökhet és elgázolhat. -

Az iskolában a tanár ur szavaira jól figyelj, s így leczkédet könnyen megtanulod.

Mi mindnyájan egészségesek vagyunk, Nagymama kezét, Tóni nénit, Jankát és tégedet, édesanyád Vilma és Mariska hugoddal egyetemben számtalanszor csókol Szerető apád

Ambrus József

Utóiratként: *Ambrus Józsefné sorai Ambrus Zoltánhoz*

Kedves drága fiam!

Ébren és alva mindég rád gondolok pedig tudom, hogy ott is nagyon szeretnek, szeresd te is őket s gondold mireánk is, kik azért váltunk el tőled hogy „gyűjthess jövődre” csókolod Nagymamád és nénéid kezét helyettem, én téged gondolatban

1 000 000-szor
Anyád

2

Ambrus Zoltán - Ambrus Józsefhez

Debreczen, [1869] okt. 28.

Kedves Szüleim

Leveledet mind a kettőt megkaptam. Ne aggódjatok mert nekem nincs semmi bajom hogyha bajom volna Tóni néni mindjárt elszaladna a telegrafhoz. Vilmos bácsi egyszer és Frits néni elvittek a színházba Vilmos bácsi a Faustba Frits néni pedig a Szép Helénába vitt el. A nagymamának 7 kosztossa van én vagyok a nyomaték. Itt küldöm Vilmácskának ezt a két kis képet úgy hogy ha el nem szaggatják, Vilmácskának a Szűz Máriát Mariskának pedig a Jézust.

Novemberbe várlak benneteket írjátok meg hogy hanyadikán jöttök. Nagymama csókol benneteket és én is kezetekeket csókolva maradok

szerető fiad
Zoltán

Tóni néni csókol mindnyájatokat.

3

Ambrus Zoltán édesapjához, Ambrus Józsefhez

Debreczen, 1879. júl. 20.

Kedves Apuskám!

Tegnap kaptuk meg második leveledet: képzelheted, hogy megörültünk neki. Annak azonban nem örvendünk, hogy olyan rossz Koritniczán az időjárás, de nálunk is csak 4-5 nap óta kezd tűrhetővé válni. Ugy látszik, igaza van a százesztendőös kalendáriumnak mely azt jövendőli erre a hónapra, hogy folyton tartó viharos esőzés, mindamellett derült szép idők. -

Gyula bácsi tegnap pályázott el, Feri bácsi tegnapelőtt. - Egyáltalában Feri bácsi meglehetősen gyakran jár Debreczenbe, mióta mi itt vagyunk, harmadszor volt itt. Kinn volt velünk Ér-Semlyénben, ő is meg Janka néni is, csak Tóni néni maradt itthon házőrzőnek. - Egy jó napot töltöttünk ott: én egy néhány perczre lóra ültem s roppant derűtséget keltett, hogy másik lábammal másik oldalon jöttem le, mint amelyiken felszálltam (vagy jobban mondva felmásztam.) Holnap, hétfőn megint kimegyek Ér-Semlyénbe, ott maradok egy hétig s remélem, ha lóra ülök, dicsteljesebben fogok róla levonulni. -

Most azért jöttem haza a többiekkel s azért nem maradtam egyuttal mindjárt Semlyénben, mert már ezt a néhány napot, melyet Gyula bácsi még Debreczenben töltött, én is vele akartam tölteni. -

Egészségi állapotunk tűrhető, bár nem egészen jó, mert Janka néni (most egy pár napja) beteges s Mamának is vannak fájdalmai. Mama különben nagyon jól néz ki (Uram Greguss Ágost bocsáss meg) akarom mondani jó színben van. Paksi sovány, Tóni néni meg mi két kamasz: úgy vagyunk mint a Samu nadrágja. Jenő bácsi és családja is egészségesek mint a makk, olyan kövér gyermeket, mint a kis keresztlányod, Berta, én még nem is láttam. -

Mikor Debreczenbe érkeztünk, váratlanul ismerősökre akadtam. 'A mint végigmegyek a fő-utcán: egy hang szólal meg a hátam megett: „Alászolgája! Hocs asz van ön itten Debreczenben?” Az öreg Lechner volt, aki több budai tanárral jött Debreczenbe a tanárgyülésre. Mindjárt eldicsekedett, hogy „hatan vagyunk itten Budáról: Petrovich, Bermüller, Wolf, Wohlrab, Marcsiss, a hatodik nem jut eszembe!” - Mondta, hogy a majálison látta „Gyomlayt (tanulótársam) lassacskán tánczolni” - így hát nem vagyok ismerősök híjával Debreczenben. Gyomlayval többször találkoztam, volt már nálam is, de Petrovich-csal bármint szerettem volna nem találkozhattam. -

Érzed e már valami hasznát a fürdőnek? Még ha nem is érzed, csak maradj ott kedves apám. - azután fog az kiderülni, hogy használt-e.

Ennek a gyalázatos írásnak, amit itt vakmerő vagyok elkövetni, nemcsak az oka, hogy kijöttem az írásból, hanem a tintának és tollnak átkozott rosszasága. - Megbánva eddigi lustaságomat, töredelmes penitenciát tartok s ezentul gyakrabban fogok írni. Most pedig ezer milliomszor csókoljuk drága kezedet és arczocskádat

Egyetlen (olyan, amilyen) fiad

Zoltán

4

Vadnai Károly - Ambrus Zoltánhoz

[névjegyén]

[Budapest, 1880. vége]

Tisztelt Uram! Négy cikkel tartozván, honoráriumukat ide zárom. 25 ftban. Ugyanis: „Egy új monografia” 6 fr. „Tiphaine 5 fr. „A számár” 8 fr. s „Egy francia író Göthéről” 6 fr. Ezuttal engedje kifejeznem, hogy e művek igen méltók voltak egy vagy más szempontból az ismertetésre s az akadémiában is többen kérdezték tőlem, hogy ki a Spectator? Később akár nyomtatásban megmondhatjuk. Kérem jövőre is főleg az oly könyveket választani, melyek a *művelt nővilágot* is érdeklik. (A Göthe filozófiája persze kevésbé érdekli, mint „A számár”, de néha, ritkán ilyet is jó adnunk.) Kérem azonban a bírálatot ne nyújtani oly hosszúra, mint „A számár”-é volt, mert biz isten! akkor nem olvassák el annyian, mint a rövidebbet. Akinek van mondanivalója, annak nem szükséges sokat beszélnie. Mi elemzést ugysem adhatunk (az a „Szemlék” dolga,) mi tájékozást, ismertetést, figyelmeztetést, adunk vonzó, érdekes modorban. Ezt ön eddig is jól eltalálta, azért kérem is további szíves közreműködést felváltva eredeti és külföldi művekről,

őszinte tisztelője:

[nyomtatva:] Vadnai Károly

Ha van mondani valója egy-egy aktuális alapon általános irodalmi elvekről, lapokkal való eszmecsere, bírálat, irányok feletti nézetek sat[öbbi] általános irodalmi hibák s más effélék kritikája, az is jó - mert ezt nem lehet könyvismertetésbe olvasztani mindig.

5

Vadnai Károly - Ambrus Zoltánhoz

B[uda]p[est] [1881. január-február]

Tisztelt Barátom!

Küldöm a három könyvet. Irjon *Lévayról* egy hosszú (300 nyomtatott soros) tárcát mielőbb. „Mártáról” és Varga Gy. költeményeiről tán együtt lehetne írni egy másikat, minthogy a regény kicsi.

A Lévayt szívesen adom, mihelyt megkapom, más tárcák mellőzésével.

Mivel Lévayt magam is, Márthát pedig nőm szeretné olvasni, kérem ezeket visszaadni. Ha ön egy lev. lapon megírja, hogy már elkészült velök, akkor a szolgát átküldhetem értök, hogy kegyednek ne legyen vele fáradsága. De tudnom kell, hogy mely órában találhatja önt otthon.

E két új tárca után, mivel kettő már megjelent ez évben, mind a négynek tiszteletdíját meg fogom küldeni.

Őszinte tisztelője:

Vadnai Károly

6

Ambrus Zoltán - Kiss Józsefhez[?]

Budapest, 1882 febr. 1.

Igen Tisztelt Uram!

Igéretemhez képest itt küldöm az ismertetést, melyet költeményeiről a „Fővárosi Lapok”-ba írtam. Bármit tartalmazzon is, egyről biztosíthatom: legjobb meggyőződésem kifejezése.

Abból a levélből, melyet megbízottja intézett Szana urhoz, sajnálattal értesültem, hogy betegeskedik; de ugyancsak Szana ur nyugtatott meg, hogy baja csak múltó rosszullét volt.

Igy hát reményem lehet, hogy rövid idő alatt Budapesten lesz szerencsém Önnel találkozni.

A mielőbbi viszontlátást várva vagyok őszinte igaz tisztelője:

Ambrus Zoltán

7

Péterfy Jenő - Ambrus Zoltánhoz

[1882 vége]

Igen tisztelt Uram!

Magam kerestem volna fel, de délelőttönként rab vagyok, délután pedig nehezen találnám otthon, így hát csak leveletem menesztem Ön felé.

Nem lehetne valahol találkozunk? Én pl. ma (pénteken) is, holnap is 5 órától - 6-ig a *Vigadó* kávéházban leszek. Ha Önnek más idő alkalmasabb, vagy más helyiség, tudassa velem. „Fontos irodalmi kérdésben” szeretnék Önnel beszélni.

Válaszát kérve maradok a legmelegebb üdvözléssel

Péterfy Jenő

8

Ágai Adolf - Ambrus Zoltánhoz

Marienbad, [1884.] júl. 8.

Kedves Ambrus uram, barátom,

Levéllal kezdem, mert még csak erre vagyok ma (kedden) képes, annyira megbomlott a szívem a fürdés után. Csak úgy kapkodok ehhez az én uzovált musculusomhoz. Mindekkoráig

jól éreztem magam itt s csak ép reggel óta tátogatom a számat, mint a cápa, hogy több levegőt pumpoljak magamba. Alighanem schulfieberem van, mert, szerénytelenség ne essék szólván, olyan butának érzem magamat, mint két Szathmáry Károly.

Ami választ adott Dobránszkyknak, a leghelyesebb volt. De hát nem értem a t. urat! Ha nyilatkozni akar, ott az Egyetértés, ahol választ csak kiadják talán? *Én* irjam meg? Azt várja D., hogy mellette egy antiolgaikus[?] nyilatkozatban vonjak vissza „adatok” alapján, olyan dolgokat, amiket mindenki tud? Ha pedig elégtételt akar, szívesen adok csak ne háborgassa meg a kurámat, mely, ugylátszik ez egyszer nem lesz sine cura.

A számot hijába szidják nekem. Nagyon meg leszek elégedve, ha a publikumnak is úgy tetszik, mint nekem. A Jankó apró képei igen szépen vannak rajzolva, csak rosszul metszve, (étetve) s komiszul nyomtatva. A Mme. Lambert dolga is jó, a Jókai Magyarországa jobb, a theatralia a legszebb. Ha még egyszer szóba jönne az a francia Kotlik Zirza, nevezzük el bátran *Mme Tissot*nak.

Bácskai nem küldött levelemre kéziratot? Vagy a sikerült hombáriádákat neki tulajdonítsam? Ha Péter Dénestől Halasról „beszalad” valami Tojáss-féle, mindjárt kérem elküldeni. Ő az, aki kapóra szokott „beugrani”, mint mondá minap a P[esti] H[i]rlap.

Salamonkának üzenem, hogy a Hahn kotlója itt van már, s pazarlom rá a rózsát, hogy mutasson be az urának, aki e napokban érkezik meg. Majd kezébe nyomom a Székely memorandumát (Hahn urnak t. i.) s aztán lássuk: tojás lesz-e vagy záp?

Efraim kapcsában a tőlem, egy többnyire nyitott ajtó által elválasztott, jó szívü, derék Győry[?] Vilmostól küldött a Salamon minapi kanevászára kistikkelt ifju képviselői verses memorialesek. El sem merem őket olvasni; de hiszen törülni tudnak önök is oda lent.

Ma intézkedem, hogy Tojássra való anyagot Karsaitól is szerezzek. Semmi fogalmam a világjárásáról. Csak azt hallom, hogy Toulonban kolera van. Küldjenek themákat a jövő hétre.

Tisztelem az egész kompániát szívesen.

Szeretettel hive:

[olvashatatlan aláírás]

U. i. Egy elhalt élclap kimult fundátorául, Frankenburgról, tán illenék megemlékezni a B. Jankónak is. De csak holmi tárczába való különben is gyér és mindenképen sovány visszaemlékezésekre jutna némi kevéske anyagom. Bandi még erre is tudna rigmust, csak mentette volna már meg a monarchiát, hogy siethetne a monarchiánál is fontosabb B. J. segedelmére.

Ezt a kivágványt jó lesz kiadni a cs. b. rovatában, mint höxter Leiter Jakab.

„Hegyi ludak.”

A „Budapesti H[i]rl[a]p” jún. 28. számából.

A folyton faggatózó, szerénytelenül kutató, a természet tűzhelyéhez mindközelebb furakodó tudomány mindig fődöz és talál fel új dolgokat. A hazai és külföldi zoológusokat nagy hála kötelezték le egy új madár specialitással a „Buda[pesti] H[i]rl[a]p.” állattanárai a *hegyi luddal*, melyről csak az nem bizonyos: találmány-é, vagy fölfedezés.

De szóljon maga a jeles gunarologus:

itt a

itt következik

német

a [beszurva:] magy[ar] kivágvány.

Tán estig nyögök ki valamit. Addig is, bocsánat és ezer jó kívánat.

v. Tulsó.

U. u. i. i.

Nem tellett több, mint amit az én jó Györym[?] emberségéből küldök. Ezzel az aprósággal vagy 100 sor. Kérem petit compactból vagy valami egyéb megfelelőbb zsiros írásból kiszé-
detni.

Gyüvendőre már teljesen kiállok az placzra!

Legszívesebb üdvözléseim ismételésével

Idemeneo

9

Arany László - Ambrus Zoltánhoz

[1884. nyara]

Tisztelt Ambrus Ur!

Az I. kötet összes iveit azon kérelemmel küldöm, legyen szives, még pedig ha lehet hétfőig ezen kötetnek

1. tartalomjegyzékét

2. a költemények cimeit és kezdősorait egy sorozatban összefoglaló betürendes indexet,
oly módon, mint a szintén ide zárt régebbi kiadványban látható - elkészíteni.

Ha betegsége miatt vagy más okból hétfőig e munkát nem végezhetné, akkor kérem *azonnal* visszaküldeni, hogy mást bizhassak meg, mert a föladat sürgős.

Jobbulást kíván kész szolgálja

Arany László

10

Márkus Emma - Ambrus Zoltánhoz

[1884] szept. 20. Hétfő

Kedves Zoltán!

Igen kérem jöjjön biztosan ma délután - ha lehet már három 3 órakor -; egész 7 ½8 ig sokat végezhetünk esetleg az egész darabot átvehetjük. - Tegye meg kérem kedves Zoli ezt a nagy kérését igaz barátjának

Emmának

[1884. december]

Imádott Vilmuskám...!

Ijedt leveledet roppant léleknyugalommal vettem: nagyon megörvendeztetett. Legalább ennyi jó származott abból az aggódásból, amelylyel pakkodat megtisztelted. Légy nyugodt: semmi baja, épen megérkezett, sőt még épebben, mint a hogy elküldötted, mert Csabának udvarias postása újra „szabályszerű-csomagolta” a te gyöngéd kacsóiddal nem valami szilárdan összekötött holmit. Biztos helyre tettem, lakattal elzártam, most hirt adok róla...

Azt írod, hogy nincs olvasni valód. Jobb állapot, mint ha valakinek van (pl. nekem), de nincs ideje olvasni. A „maître de forges”-t mégis átlapoztam, mert a darab iránt különösebben érdeklődtem. (Mosolygasz?) Ajánlom, fogadd el róla az én kritikámat. Én ugyanis azt indítványoztam, hogy a hámor legtüzesebben, legizzóbban égő katlanába dugják bele a vasgyárost, süssék meg, s tálalják fel annak a ki szereti. Mert nyersen nagyon izetlen.

Az „Arany ember”?! Meg kell vallanom, nem találtam olyan rossznak, mint előre képzeltem. Egy gyönyörű jelenet megmaradt a regényből: a szentgyörgyképes. Hanem te sem látnád örömmel: mert a színpadon az alakok elvesztik azt a költői színezetüket, a mi őket a regényben olyan kedvessé teszi. A tájék megmarad, de elveszett a sejtelmes, játszi holdsugár. Lámpa fénynél, sok ember előtt, a sziklák, melyeknek előbb a regény misztikus homályában emberi alakja volt, bizony csak prózai sziklák. A színpad valóságot követel, s rajta a Senki szigete nem tetszik többé paradicsomnak, hanem földterületnek, mely nincs telekkönyvezve s melyre intézetünk nem ad kölcsönt.

Nem szerettem, hogy az öreg Jókai profanizálja maga magát, s hajlong mint egy pojáca. Azért megeresztettünk (a Jankóban) Bandival egy gunyos theatráliát. De hogy adózzunk a geniejének is, Bandi egy komoly verset irt az öregről, a melynek az eleje olyan szép, hogy ide írom, - tudva azt, hogy gyönyörködni fogsz benne ha még eddig nem gyönyörködtél. (Kivülről tudom: soha ily szépen nem irtak Jókairól.)

„Arany ember”

*Naivan szindus, tarka képek
Az ezer és egy éjből egy...
A dzsinnek a színpadra lépnek -
S magas a völgy, és mély a hegy*

*Közel a távol, négy a három,
Hervadhatatlan a virág,
Sötét a fény, való az álom -
Ó, furcsa, felfordult világ!*

*Mi bájos, képtelen kalandok!
Talán egy gyermek álmodá,
A mig a mesés vadgalambok
Friss gallyakat szórtak le rá...*

(Ugy-e gyönyörű? A vége már nem oly szép, de ide írom.)

*De nem, egy fényes és nagy elme
Szerzé e bűbájos mesét,
A képzelet szárnyára kelve
Szórván sugárit szerte-szét.*

*„Kusza cselekvény”... Eh ki bánja!
„Hibás jellemrajz”... Hallgatás!
..... (Itt nem emlékszem)
Jókai irta, senki más!*

*S tapsolni azért nem mulasztott
El néked sem kicsiny, se nagy,
Ó költő, kiki tudta azt ott,
Hogy arany emberünk te vagy!*

Kedves Vilmuskám! Bocsásd meg fecsegésemet és paraszt vicceimet, mert nagyon szeretlek!
Bátyókád, a ki imád:

Zoltán

12

Spett Gyula - Ambrus Zoltánhoz

N[agy] V[árad] 1885. máj. 26.

D[icsértessék a] J[ézus] K[risztus]

Kedves Zoltánkám!

Már épen telegrafálni akartam, mikor leveled megjött.

Mindeneket helybenhagyok. Én azt remélem, hogy az első hat hét alatt, ha biztosan meg nem vetnéd is a lábadat: fentartani és tájékozni fogod magad Párisban, és azért különösen helybenhagyom, ha a 2ik hat hetet díjazás nélkül kéred szabadságul. Kérni, kérheted; ügyes politikai fogás.

A 100 frtot itt veszed. Nem időhöz kötött pénz. A Bougeaudcassából való. Azt hiszem nem fog csinálni semmi zavart; a legrosszabb esetben csak annyit, hogy az én haszontalan nyomdászom - kinek százakat fizettem előre (az V.-ik kötetre is kivett már 500 frtot) egy vagy két hétig várni fog. No ez nem nagy dolog.

Visitól - hacsak elkerülheted - ne kérj előleget, jól teszed. A jegyeket csak adja!

Szeretném majd tudni, cikkeid mely napokon jelennek meg.

30-án még; ha egészséged engedi ne is halogasd az indulást. Jó - jó. Értem én hogy nehéz; de ha nincs más mód; ha kell!

Nem fog megviselni az út egyfolytában? Nem tudom, merre pályázol, de tán tanácsos lenne p[éldának] o[káért] Strassburgban, vagy ha másfele még; valamely más helyen pihenőt tartanod? Vigyázz, mert most az egészséged a capitalisod, ez pedig ez idő szerént elég vékony.

Kérlek, ha ezt a levelet megkapod, válaszolj. Szombaton pedig egy pár perccel előbb menj ki a vasúthoz és sürgönyözd meg nekem: Indulok. - Hadd tudjam mikor miért imádkozzam érted.

Még egyet! A Visi összeköttetéseit nem ismerem. De félek. Magasabb szempontokból féltlek. Ha Párisba érsz: okosan és ügyesen kérdezősködjél De Mun grófról. Ez az ember a cath. actio központja. Jól esnék a tudat, ha az ő sphaerájába juthatnál. - Édes Zoltánkám, nem akarom én, hogy trappista légy - de a másik végleletet sem akarom.

Isten veled! Egész szeretettel kísérlek utadon; és ha megérkezel, tudósításaidat nagyon várom. Hát édesanyádék? - A jó Isten áldjon és vezéreljen.

Nagyon szeret

Gyulád

13

Kozma Andor - Ambrus Zoltánhoz

[Címeres fejléc:]

Az Első Magyar Általános
Biztosító Társaság
Főügynöksége.

Pozsony, 1885. júl. 4.

Kedves Speki!

Tudtommal Budapest és Páris között fekszik Pozsony. Tudtommal Pozsonynál a vonat megáll s az utas kiszállhat, ha érzi, hogy Pozsonyban van valaki, akinek érdemes egy „servus”-t mondani, mielőtt az ember a 40-es évek jeleseihez hasonlóan Dévénynél elhagyja a haza határát fölkeresendő messzi országokat. Tudtommal a barátság egyre és másra kötelez s nem csupán a rövid levelező lapokon hosszú levelek megrendeléséből áll.

De hisz ez mind csak az én tudtommal van így. Én természetesen csak egy naiv barbár vagyok, ki, ha látszólagos józanságommal némely előítéleten tultettem is magam, bizonyos jóra való érzelmekhez mosolyra méltó együgyűséggel ragaszkodom. E gyöngeségem okozza azután, hogy valósággal fölháborodom, ha Bécsből jövő pozsonyiak a vendéglő szomszéd asztalánál beszélnek, hogy Bécsben a színházban mellettük ült az a fiatal magyar író, kit a „Bolond Istók” Taksinak szokott gunyolni s aki ott egy másik urnak azt beszélte, hogy ő most van utban Páris felé.

Mindennek én vagyok az oka, - *érzem*. Már megint „érzek” valamit s ez is bizonyítja, hogy én vagyok érzélgős s nem te érzéketlen. Én vettem komolyabban pajtáságunkat mintsem kellett volna s nem te tartottad azt bagattelnak. Szóval én egy jámbor, nevetséges fráter vagyok, te ellenben egy könnyed, modern világfi, amilyeket a boldogult Halmi sok ügyességgel játszott a Nemzetiben, s amilyeket még sokkal több finessesel csinálnak az általad irigylésreméltó Spekim immáron közélről bámult párisi színészek.

Istenem, - hát *barátkozunk*, - jó ez néha, szórakoztat. Nyakkendő is viselünk. Ha unni kezdjük, változtatjuk. Később azután a szekrény lim-lomja között kezünkbe akad néha a letett nyakkendő s áldozunk neki annyival: „ez annakidején jó kravátli volt!”

Engedd meg, hogy levelező lapodat a történetek után ennyibe vegyem, de légy bizonyos arról is, hogy én, akinek tud fájni a tőled vett bántalom, akinek te mindig sokkal több voltál, mint én neked, én most is és mindig készen vagyok a legnaivabb, legsentimentálisabb, legmelegebb „barátkozás”-ra. Teljesen átengedem neked a fölényes diadalérzetet, melyet azok felett érezni szokás, akiket mi hagyunk a faképnél s akik busulnak emiatt. Belőlem teljesen hiányzik az ilyen érzetekhez az előkelő élesség, a nemes hiuság, a diabolikus chic.

De elég; - haragudtam magamra, haragomat kiöntöttem s megkönnyebbültem.

Pozsonyból Párisba nehéz érdekes dolgokat írni, megfordítva igen s én azért reménylek is tőled néhány kedves és elmés levelet.

Spett Vincze itt járt, amikor te Bécsben voltál. Két atyafija van nálunk az irodában, de azokat meg se nézte. Fenntartom állításomat, hogy hozzád roppantul hasonlít. Jól megfigyeltem vonásait, tartását, járását!

Servus Speki!

Hived:

Band

14

Visi Imre - Ambrus Zoltánhoz

[A Nemzet szerkesztősége fejléces levélpapírján.]

Budapest, [1885. jul. 11.]

Tisztelt barátom!

Leveléből csodálkozva látom, hogy abban a hitben van, mintha tárcái nem jelentek volna meg. Megjelent mindakettő, az egyik júniusban, másik július első napjaiban s holnap adom a harmadikat, mely különösen tetszett. Bel-Ami-t magam is érdekléltem s megjegyzései legtöbbször egyet értek. A honoráriumot a júniusban és júliusban megjelent tárcákért augusztus elején egy összegben küldöm. Remélem, október 1-re eleget tehetek abbéli kívánságának is, hogy járulékát előleges havi fizetésben fixirozzam. A jelen levél késését tulajdonítsa annak, hogy távol voltam Budapestről s így a levél csak visszaérkeztem után került kezembe.

Itt küldöm a kért megbízó levelet is.

Őszinte tisztelője

Visi Imre

[Mellékelve, ugyancsak a Nemzet szerkesztőségének fejléces levélpapírján:]

La Rédaction du journal *Nemzet* (bi-quotidien, politique et littéraire) déclare par la présente qu'elle a chargé son collaborateur, M. Zoltán Ambrus, de la représenter à Paris et de lui envoyer les informations et des articles sur les événements politiques et littéraires en France.

Les autorités et les personnes auxquelles le correspondant du *Nemzet* s'adressera dans l'intérêt de son service sont priées de vouloir bien lui accorder un accueil cordial et de lui faciliter l'accomplissement de sa tâche.

Budapest, le 1. Juillet 1885.

[A Nemzet szerkesztősége bélyegzője]

Maurice Jókai
Directeur

Emerich Visi
Redacteur en chef.

[1885.] Szept. 5. szombat

Ma nem volt próbám, hát mostanig hevertem, (délután 4 óra) és a tegnap irt pár sort sem adhattam föl sőt ma már nem is adhatom.

Azért fog késni levelem.

Bocsássa meg!

Az öreg „Shaky” életrajzát nézegetvén, és hogy ő játszta[!] Hamlet-ben a szellemet, eszembe jutott hogy maga a Tuilleriesen keresztül mentünkben igen érdekes dolgokat mondott éppen az Öreg Dán megjelenéséről - de én akkor igen szórakozott voltam - nem tudom mit, de nagyon szeretném tudni! Ugye, egyszer, ha eszébe jut, leírja? Olyan röviden, amilyen röviden csak lehet.

Annyira mégis emlékszem hogy a szellem megjelenését helyesli és kívánja: de nem emlékezhetem hogyan indokolta.

Itt nagyon szürke, szomorú világ van édes Zoltán! valjon örülnek-e az emberek Párisban?

Azt hiszem ott fényes, boldog a világ, hisz egy-egy kis sugár, ami időközönként onnan hozzám téved - nem, Maga küldi szívem! - Milyen jókedvűvé tesz engem is!

Ugye édes Zoltán maga egészséges? és jókedvű?

Most angyalom Isten áldja meg. Megyek öltözni. Ölelem.

Végre, ma, vasárnap, küldhetem ezt az árva levelet. Fogadja olyan szívesen édes Zoltán, mintha olyan kedves volna amilyennek én szeretném. Isten vele. A mai darab nem miattam, hanem szegény Egressy miatt maradt el, aki komolyan beteg.

Az én bajomon is, vagy nem tud segíteni az a kis ember - vagy hogy nem lehet rajta segíteni. Annyi bizonyos, hogy éppen úgy vagyok, mint három héttel ezelőtt mikor először mentem hozzá. És mennyit kinezott!

Cikkét most olvastam édes Zoltán, nagy gyönyörűséggel. Most hát mégegyszer - Isten vele!

Szerető hive

Mari

1885, szept. 9.

...Az öreg Shakyre nézve (talán a jövő héten) a cikkemben fogok felelni szólván az Odéon-beli Macbeth szellemjelenéseiről. Ha megváltoztatom a tervem, el fogom mondani, mit és miért beszéltem a Tuilleries-kertben. Röviden szólva: nevetségesnek találtam azt a törekvést, mellyel Shaksperet úgy akarják modernizálni, hogy a szellemjelenéseket „hallucinatióknak”, „lelki furdalásoknak” akarják feltüntetni. Ezt a polgári Shaksperet gyermekesnek találnám.

Azt mondtam, hogy Shakspere egyik legmegragadóbb hatalma ama naiv mysticismusban van, hogy ő maga is hitte a szellemjelenéseit. Valami német azt mondaná erre: hitte, mint költő, de nem mint ember, mert nem volt babonás, hanem Erzsébet alattvalói közt a legjobb református. Református Szacsvai, de nem Shakspere. Majd egyszer ki fogom fejteni. Akkor majd lesz értéke. Így csak állítás, mint a többi s még rosszabb, mert nem igazolt nagy szó. Szeretem bizonyítani, a mit mondok, s erre időt fogok szakítani...

Zoltán

17

Jászhai Mari - Ambrus Zoltánhoz

[1885.] Szept. 15. kedd.

Minél többet kritizál a vén Keszi, annál inkább látom hogy jól játszottam.[!] Hisz éppen azokat a tulajdonságait emeltem Cleopátrának, amiket ő követel.

Csak hogy én Shakspeare-emhez tartottam magamat, - mint mindig, füttyölök minden egyéb[!] segédeszközre. - Ha ezt nem tenném, szétfolynék, mint a víz.

És, játszottam[!] Cleopatrát olyannak, amilyenek én látom; szerelmesnek; ...sorsa által el-
kényeztettnék, amilyen Loreleyünk, ingatagnak, jószívűnek, és nem nagyon okosnak, kevésbé
méltóságosnak és szépnek és szerelmesnek és szerelmesnek: ezt olvastam én ki Shakspeareből
és nem kerestem semmiféle ördögösséget hogy fölfogásomnak segítségére legyen.

Asszony voltam először is, és kerültem az unalmasságot.

Cleopatra hiusága és gyávasága mindig háttérbe szorul, mikor Antonius közelébe van, sőt az
előbbi, ennek halála után is. Többi jelenetei, fájdalom, igenis, a Paulay buta markába marad-
tak, a ki oly arcátlanul megtépásztta ezt a remekművet, hogy szegénységi bizonyítványát
hathatósabban meg nem pecsételhetette volna. Amit a hájfeje (mint színész) föl nem fogott, azt
kidobta a darabból: az az Cleopatrának mindazon jelenetét amely neki ellentmondásnak
látszott[!]. Ahol Cleop. gyáva, ingatag és nagyravágyó. - De, én mutassam meg neki hogy
milyen számár? és éppen most, mikor ötezer forint ruhapótlékot kérek tőle?

Nem vagyok bolond, hogy ellenséggemmé tegyem megint: - és olyanért, amit ugysem vias-
kodhattam volna ki határtalan hiusága és makacsságától, és amiért különben is, ő felelős.

Sokszor megégette már ilyenféle kása a „kis” számát, miért ne lehessen már én is okos és
kényelmes, végre? -

18

Ambrus Zoltán - Jászhai Marihoz

Páris, 1885. szept. 16.

Bocsássa meg, hogy a neve napjára nem gratuláltam, vagy hogy ily késve teszem azt: de roppant járatlan vagyok a naptárban... Hanem sietek gratulálni Kleopatrához. A referádák kódén át is látom, hogy gyönyörűen játszhatott. Nagyon örülök neki, nagyon.

Hódolatom majd csak akkor fog érni valamit, ha ismételni fogom, miután láttam... decemberben.

De ezek az emberek, hogy ne mondjak más valamit! Ezek a „kritikusok”! Elment a honvágyam tőlük egy hétre. Az a Rákosi-Tartuffe, a ki restell az érzéki Cleopatrában gyönyörködni! Az a sok hülye német! Azok a csikósok a kisebb magyar lapoknál! Az a finom Mihály! És mindenek felett Keszi, a szegény öreg! Mekkora nevettem a Sarah Bernhardjukon! (Ugy-e most kipótolom azt a felkiáltó jelet, a mit a megszólítás után el szoktam hagyni?)

Hogy ezek után Maubantról beszéljek, hogy ne látta volna... a Don Ruy-ban (Hernani). Nagyon csodálom, hogy elfelejtette. (Talán az öreg Horace-ban is látta pedig.) Ez egy hatalmas színész, a kit nem adnék valamennyi himnemű tragikusért, a kit eddig láttam. (Megjegyzendő, hogy Sylvaingt még nem láttam tragikus szerepben, s mindig kivétel a Nagy Imre Állhatatos fejedelme.) Istenemre, akármit mond, abból a Cleopatrából hiányzott Nagy Imre barátunk, a kit, mióta nem látok, kezdek nagyon szeretni. Talán mert csak a hangjára emlékszem vissza s a mannièrejei nem bántanak.

Duflos nagyon érdekes alak volt a Don Juanban. Pompás maszkja volt (különben ez csak szólásforma, mert a vörös fejével s még vörösebb szakállával rettenetesen hasonlított a II. Fülöp ismeretes képeihez), és egy pár felséges mozdulatot talált. Nem is szólva arról, hogy pompásan repraesentál. Hanem a prózát is úgy mondja, mint ha vers volna, az ember szinte megsajnálja, olyan rosszul használja azt a gyönyörű hangját. Thiront látnia kell ebben a szerepben. Az a tökéletesség.

19

Ambrus Zoltán - Jászai Marihoz

1885. szept. 27.

Tizenegy felvonást néztem ma végig: négyet a Renaissanceban, hetet az Odéonban. (Ott: „Le sous-préfet de Nanterre” és a „Procès Vauradieux”, itt: a Molière „Botcsinálta doktor”-a és a „Vizkereszt” francia kiadása.) Egy hülye gallus csuffá tette szegény öreg Shakyt, a mi dühbe hozott (az utolsó két felvonást nem is néztem végig), de hát ki fogom öntení az epémet. Vasárnapra tárczázom a színházi élményeimről.

Magának addig is annyit, hogy a kis színházakban aránylag sokkal több kitűnő színész van, mint a Françaisban. S még egyet, de ezt még ma le kell írnom. Láttam egy nagyon rossz Orsint. Egy öreg, a kinek bizonytalan a lépése a gerincagysorvadástól. A látása a szívemet facsarta. Hanem a hang! Ehhez a hanghoz képest, melyet most, egy órákor is hallok itt a kávéházban, repedt fazéknak hangzanak a legszebb tenor, a mit valaha a világ hallott. Micsoda muzsika! Nincs más szó rá: csupa poézis a hangja. (A mellett egy perfekt művész, Pierre Bertonnak hívják.) Mindenre való, csak Orsinonak nem. De azért elkábitott. El vagyok ragadtatva, mint nem tudom mióta nem, lázban vagyok az artisticus gyönyör miatt. Ezt a gitárt meg kell hallania!...

[1885.] okt. 2. Péntek.

Legszebb és legérdekesebb volt a tegnapi estélyen Loreley. Fekete bársony, kivágott, ujjatlan derekából, csak úgy világított ki a melle és nyaka, haja pedig ragyogott, sugárzott mint a nap. Én különben haragszom rá, mert megint megsértett.

Jókai és Paulai között ültem. Jókai aranyos volt. Ujra a kezembe veszem Terezáját; nagyon érzékenykedett érte. Azt mondja, Falk nagyon panaszkodik neki hogy nem én játszom[!], mert *nagy* vagyok benne. -

A Bercsényi beszédjei oly gyerekes, gögösek voltak, hogy *én* szégyelltem, és sokalltam meg. Ugy komázott Tisza Kálmánnal, hogy szerettem volna az asztal alá bujni. Szerinte mi igen hatalmas nép vagyunk, akitől reszkessen Tisza és mindenki - hanem a végén, mégis biztosította jóindulatunkról. Jókai és Tisza elragadtak beszédjökkel! Az aranyos, briliáns, kedves volt, ez pedig Classikus. Ez aztán egyszerűség Zoltán! Olyan, amilyet Maga óhajt. Ha megtalálom a lapokban, megküldöm.

Nekem Verő, a Népszínháztól és Benitzky udvarolt. Jókedvünk volt, de éjfélkor hazamentünk.

A kis nyájas esküszik, hogy tegnap adta föl Magának a második levelét.

Iczky-puczky kétszer is odajött hozzám koccintani, valamint délben is a színpadon kétszer kezétfogni, és mindannyiszor igen jelentősen „vágott” (ehelyett is kérek egy helyesebb kifejezést) a szemével a szememközé. Egyszer meg, az este, roppant kópés mosollyal sugja a fülembe: „nézze csak édesem, a kis Emma hogy kivágta a ruháját! egészen bele láttam neki.” Dehogy, mondom, hisz rózsákkal töltötte ki a kivágást, „igen, rózsákkal!!” és otthagyt az öreg kacsintgatva.

Adieu édes Zoltán a viszontlátásig!

Mari

Páris, 1885. nov. 13.

...Egy előkelő kis szobában lakom (kétszer akkora, mint a régi,) - a mely fényesen van butorozva s az entresolon büszkélkedik. (Persze, a házban maradtam.) A dolog úgy történt, hogy a régiből egyszerűen kidobtak. Kiadták alólam egy appartement-nal együtt, a melyhez tartozott. Jeles háziasszonyom, Madame Besson ajánlotta, hogy menjek föl a negyedik, helyesebben szólva: az ötödik emeletre. Biztatott, hogy „excelsior” (följebb,) fiatal ember. Mondtam, hogy nincsenek ily magas ambitioim. S legnagyobb meglepetésére kijelentettem, hogy lejjebb akarok menni. Nem akarta elhinni, hogy nekem egy arany különbség, az semmi.

Én pedig azt hittem.

Egyébként is, volt egy pár napom, a mikor azt hittem, hogy én vagyok az a bizonyos Aumale herceg, a ki karpereceket vagy nem tudom micsodákat szokott ajándékozgatni. Egy hónapig ott voltam mindenütt, a hol a *bécarre* világ. Képzelje, Párisban is felfedeztem egy pár hitel-forrást!

De ha már bucsut mondok Lutéciának, a szépséges Páris asszonynak, legalább hadd ismerjem meg rejtettebb bájait is.

El is adósodtam közel három Lajosig.

Piszkos „question d’argent”! Csak nem szeretek rá gondolni, de azt ne gondolja, hogy restellem, a miért „nincsenek tele a zsebeim”. Restelli az ördög. Nem lehet az embernek - mindene.

22

Paulay Ede - Ambrus Zoltánhoz

Budapest, 1886. ápr. 3.

Igen tisztelt Uram!

Jászay Mari asszony említette előttem, hogy Ön - tisztelt Uram! hajlandó volna Medeát lefordítani. Örömmel ragadom meg az alkalmat, hogy erre a magam részéről felkérjem, egyuttal a német eredetit is küldöm. Az anyagi jutalom igen csekély ugyan, mert a színház valamint a Shakspeare és Moliere darabokért, így más verses fordításokért is 100 ftot fizet, de ha e csekély díjazás mellett is kedvet érez e mű átültetéséhez, én szerencsésnek vallom magamat, hogy ily avatott toll segítségével gazdagíthassam vele műsorunkat.

Teljes tisztelettel maradtam alázatos szolgája

Paulay Ede

23

Jászai Mari - Ambrus Zoltánhoz

[1886. márc.-ápr.?]

Kedves Ambrus!

Ha tudná mennyire sajnálom hogy itthonn nem talált, holott minden más társaságnak föléje helyezem a Magáét. Igazán, mintha valami drágaságomat vesztettem volna el, úgy sajnálom - noha Maga utóbbi időben nem szeretett már annyit beszélgetni velem mint eleinten; de annyival inkább sajnálok minden elszalasztott alkalmat mikor hallgathattam volna szavát, melyből már oly sokat tanultam. -

Pedig ismételni is akartam egy kérésemet melyet már egyszer, igaz, visszautasított, de én azért mégis reménylek: ugyanis Paulai ur kérdezte a „Rágalom iskolája” sorsát és nekem megint csak az jutott eszembe hogy én azt Ön nélkül nem fogom megcsinálhatni, míg ha Ön segíthetne, egy hét alatt megfélelhetnénk a honoráriumot - ez sem csábító, Maga Bankhivatalnok?!

Örültem hogy a minap a színházban láttam, noha Ön inkább nyaktörési gyakorlatokkal mulatta magát hogy a feje fölött levő, nem tudom melyik páholyba csillagvizsgáljon, de én azért örültem hogy ott volt, ha én elkerültem is a figyelmét.

Még egyet, egy kissé kényes dolog de mi jópajtások vagyunk - ugye? Nos, ha Maga küldte azt a csinos, - nem casette mint említette - kis jószágot Húsvétra, hát köszönöm, de nem örülök neki.

Hive

Jászai

24

Jászai Mari - Ambrus Zoltánhoz

Svábhegy, [1886. jun.] Kedd.

Képzelteti kedves Ambrus milyen rosszul esik olvasnom, hogy beteg volt. De most már reménylem jól van?

Látja én is beteg voltam. Még Széchy is elmaradt miattam vasárnapról amit különösen sajnállok, mert igazán árthat a darabnak, a mely legnagyobb örömömre, és Ábrányi Cornél et Comp. jövőndölései dacára csudák csudája, úgy tetszik a nagy közönségnek, hogy egyetlen ingyen jegy kiadása nélkül, ebben a hőségben, még mindig tele ház előtt esett meg.

De ez Önnek mindegy. Tudom. Tehát beteg voltam, és levélkéjét is csak tegnap este hozták ki: külömben nem tettem volna ennyire próbára türelmét, rögtön megírtam volna, hogy belátom, nem érdemes velem vesződnie; fordítási kísérleteim haszontalanok és nevetséges volna tőlem, Magától, kedves Zoltán annyi időt és a tárgy iránt annyi figyelmet és szeretetet kívánnom amennyit Maga nem fordíthat rá, de amennyit viszont én, elkerülhetetlenül szükségesnek tartok munkám helyrehozására vagy kijavítására.

Mivel tehát, meggyőződtem afelől hogy fáradozásom, Önt, kedves Zoltán, érdeklődő munkatársnak megnyernem, haszontalan, és egyedül való kinlódásom sem vezet célhoz - igazán ostoba kinlódás - hát abban hagyom volt kedves tervemet.

Ezuttal nem fordítok. Hü leszek szerepeimhez. Eddig boldoggá tettek. Lemondok, a fényesebb, de igen keserű dicsőségről. A nyelvvel, hiába, nem tudok bánni. Tanulok tovább is és játszom. Kérem is, hogy Medeaval egy kicsit siessen. Grófunk kérdezte, tanulom-e már. Ugy - eddig küldött kísérleteimet is kérem dobja a tűzbe: visszaküldésével sem akarom fárasztani, de azt sem akarom hogy valamikor nevetségessé tegyenek, mert szörnyű ügyetlenek.

Mennyivel jobb és könnyebb lett volna ezt mind szóval elmondanom: szeretnék is ám már egyszer beszélni „Hivem mindig Ambrus”-sal - mintha én azt nem tudnám, - de most megint csak csötörtökön megyek be játszani. Ha akkor volna ideje és kedve látni, péntektől kezdve otthon leszek; és nagyon fogok örülni ha láthatom.

Kérem is jöjjön föl hozzám pénteken 2 óra felé, ebédeljen velem, szegény remetével; majd elbeszélgetünk Párisról és talán enyhébb gondolataink jönnek tőle.

Ne csodálja hogy ragaszkodom ahhoz amihez; Ön is ragaszkodik Bpsten bizonyos környékhez - mint állítja - pedig elég kellemetlenséget okozott már ez a gyöngéje.

Oh bocsánat! Magának nincs gyöngéje. Semmi gyöngéje sincs. Fájdalom, annál több van nekem. El is hallgatók már mert még igazán megbosszantom. Hogy eddig untattam, azért is bocsásson meg. És bocsánata jeléül jöjjön el hozzám pénteken 2 órakor.

Addig pedig Adieu. Mindig igaz hive

Jászai

25

Ambrus Zoltán - Tormássy Gizellához

[1886.] dec. 27.

Kedves Baba!

Sajnáljon engemet nagyon: mert még egy pár napig nem láthatom. Elfelejt addig végkép? - Jusson eszébe, hogy ha magának boszantó a dolog, nekem - keserves.

Hive mindig

Ambrus

26

Paulay Ede - Ambrus Zoltánhoz

Budapest, 1887. febr. 9.

Igen tisztelt Uram!

Mind a felsorolt szempontokat, mind azok eredményét teljes mértékben helyeselve, a küldött fordításért fogadja köszönetemet.

A fordítás helyesen adja vissza az eredeti értelmét; folyékony, könnyen szavalható versek - magyaros nyelv, szóval jó fordítás. Ami a kifejezések változtatását illeti, azt csak olyan műfordító meri, és helyesen teszi, akinek magának is vannak költőileg kifejezhető eszméi. Én részemről mindig minden skrupulozítás nélkül teszem és feltétlenül megengedhetőnek és a szolgai utáncsinálásnál helyesebbnek tartom.

Köszönetem mellett ide csatolom tehát a 100 ft. tiszteletdíjat, kérve, hogy az arról szóló utalványt aláírva, vissza küldeni sziveskedjék.

Teljes tisztelettel maradván alázatos szolgálója

Paulay Ede

27

Jászai Mari - Ambrus Zoltánhoz

[1887. febr.-márc.] Csütörtök.

Nagyon szeretném Reviczkit[!]megismerni, kedves Ambrus, az bizonyos, de annyira félek attól hogy azt hiszi a kritikáitól ijedtem meg hogy csak föltételesen fogadom el: azon föltétel

mellett, ha *szavára fogadja* hogy csak gáncsolni fog vagy semmitse ír rólam az ujságjába; ezt kösse ki nála és aztán hozza el minél előbb ma ha lehet.

Magát, engedje meg hogy várjam egyfertály háromig az ebéddel. Szeretnék nappal is a szemeközé nézni.

Hozza el Reviczky t is ebédre. Várok három óráig.

Senkise háborgat akár egyedül, akár R-vel jön

Jászaija

28

Justh Zsigmond - Ambrus Zoltánhoz

Kendi Lóna, [1887.] máj. 20.

Édes Speki! Reggel hangulatos séta a négy gyönyörű grófnővel, délben pose (a szép, az egyetlen, Bella megfesti arcképemet) délután zene, Irén grfné Schumann, Chopin és Beethoven játszik, aztán kocsizás, este Leconte de Lisle, Goncourt vagy Shakspeare riding és - másnap mindez újra kezdődik.

Csupa hangulat az itteni élet. Wenn és nur immer so bliebe! Azt hiszem ilyen féle képen még én is meg tudnék nyugodni és gyökeret vernék - egy hétre. Alig érkeztem meg, alig hogy elbucsuztam a pesti intime-ektől, alig hogy elfelejtettek ott engemet, alig hogy kipakkoltam a hét... [olvashatatlan szó] máris az indulásra gondolok. Bár ma még csak megszokásból. Holnap! Ki tudja? . . . mindazonáltal juniús elejéig itt maradok addig is címem: Kendi Lóna u. p. Nagy Iklód Teleki grfné leveleivel; remember that and - beszélj rólad, rólatok, mond el mit csinál a Speki nyáron, nyer-e a Sommon[?]. . . (Isten bocsáss!) Mert ha így állnak a dolgok valóban aggodalom fog el, és Reviczky „ifjú pesszimistái”-nak első és utolsó strófáit kezdem betanulni, hogy így erőt merítsek a további infect hírek elviselésére. Most pedig: Ave geranium nocte alens!

Öleld meg helyettem a mi jó Baloghunkat, kit valóban nagyon szeretek s kinek nemsokára írni fogok aztán meg felelj nekem hogy nemsokára felelhessek.

Zsiga

29

Ambrus Zoltán - Justh Zsigmondnak

Budapest, 1887. máj. 26.

Oh Justhunk!

Uj divatu hivatalos pontosság, a dominozás olymposi megvetése, fölöttébb ritka találkozás a hűtelen Baloggal, irigylése a kendi-lónai pastorel-knak: ez a spekismus nyáron.

Le dernier mot du spékisme: írása egy décadentissime pantomime-nak: „Pierrot utolsó éjszakája.” (Költői, suggestionniste (brr) érzékitése a gerincagy-sorvadásnak.)

A fantaisiek eme gyöngyében melleleg zenei részek is. Zeneköltés a zugligetben. (Tout ce qu'il y a de plus bourgeois!?!)

L. d. l' I. m' embête.

Visio: szín: Bendi Kóna; halvány zöld fák, halványsárga pázsit, halványkék ég; közöttük a halványpiros Sigismond. Körülötte 4 marquise, pásztorlányoknak öltözve: halványrózsaszín, citromsárga, buzavirág-kék és mandula-fehér selyemben. A IV-ik fehér vászonra fehérrel festi Sigismond képét. Oh la Fragonarde!

L. d. l' I. m' embête.

Fejcsóválás Sigismond levelének olvasásakor. Lelkifurdalás. Salope, va!

L. d. l' I. m' embête.

A pillanat legnagyobb írója: Hennique!

Gyász az „Op. Com.” leégésén.

(Szemere + kerület.) Végre.

L. d. l' I. m' embête.

Pesti Hírlap.

Utolsó zárójel:

()

Valóban.

Hangulat.

Lemaître.

Speki

le grand

shoe-maker

and poet

30

Justh Zsigmond - Ambrus Zoltánhoz

Arad, 1887. jun. 7. Bohusnál ki üdvözlöt.

Édes Spekim! Enigmatikusan szellemes epistolád meghatott, mint a hogy akartad. Hogy enigmatikus volt, azt bizonyos kimagyarázhatatlan jegyek magyarázzák meg, hogy szellemes volt azt hiszem ezt nem kell néked előadnom, hogy meghatott annak oka hogy Te csak a Pesti Hírlap kritikáját küldted meg nekem pedig nem is sejtetted hogy a Bud. Hir. (Oh Bródy)! Lónára jár. Speki te nagylelkű vagy, én veled ha visszajövök Pestre dominózni fogok.

Az arckép sikerült, nem lehetetlen, hogy az Orsz. Világ szalonjában majd ismertetned kell (jaj mennyi e!) egy szóval én most néked hizelegni fogok, s elmondom hogy cikkeid (a hamvas tömjénes és üszkösök) szintén meghatottak, s ennek tiszteletére tüstént egy „mot”-t fogok csinálni. De - még sem. Hanem ellenkezőleg izenek egyet mást: mond meg kérlek Balognak hogy a Tigrisbe írtam neki s hogy nagyon várom levelét. Riedlnek pedig hogy sajnáltam hogy

nem bucsuzhattam el tőle. Apropos Riedl. Olvasom Péterffy tanulmányait. Ez egy nagy ember. (Most már levelem komoly.) Dante-ja és Kemény-je magasan felette áll néhai tanárunk (nem Lemaître - ne ijedj meg) Bourget önanalysiseinek. (Viola un mot difficile!) Képzelheted mennyire tetszett Dante-ja - én ma a Divina Comoediát, s holnap (végre) a Kemény regényeket fogom olvasni.

Ha Péterffy még több tanulmányt ír, én olyan tanult leszek hogy már Rákosy szóba sem fog velem állani, s agyonhallgat.

Persze Speki te most azt mondd hogy én csak azért adtam most magamat annyira az olvasásra. Va vieux farceur ismerjük!

Különben életem és hangulataim: követválasztás, éljen Müllek[?] Lajos a battonyai függetlenségi párt képviselő jelöltje, törkölypálinka, bandérium, „szabadság egyenlőség testvériség”; ma egy császári ebéd Bohusnál, délután Kövérekénél modernisme: Schumann és Chopin. 11 kor este tingl tangl. Das war nur a weaner, a weanerisch bluet... stb.

Egy szóval tapasztalok, tanulok élni, „elfújom a gyertyát” „weil grau ist alle Theorie”... s most

„Ave Geranium, nocte alens!”

Cimem: *Tornya, Csanád megye.*

31

Justh Zsigmond - Ambrus Zoltánhoz

Tornya (Csanád megye), 1887. jun. 15.

Édes Speki! Egy szivességre kérlek: ha esetleg Sasvárival találkozol kérdezd meg tőle hogy mi történt a fordításával. Könyven már éppen egy hónapja van nála. Irtam három levelet neki: silence. Tán fél hogy nem fizetem meg a honoráriumot? Nem értem, pedig igen szerettem volna ha még a saisonban jó az independance-ban, mert így Párisban is (a kávéházakban) olvassák.

Ha tán nincs ideje a fordításra, kérlek, vedd el nevemben tőle, s ha Bartos lefordítja, add át neki. Most már ugy is csak őszre hagynák a közlését.

Nagyon untat ez a comissio? Pár napig Bohus volt itt nálam, tegnap aztán Aradra mentünk ismét együtt. A société cosmopolite még néhány taggal szaporodott: egy Latinovits főhadnaggyal ki úgy zongorázik mint három virtuoz együtt véve - meg (sóhaj) egy zürichi magyarral - egy darvinista mérnökkel (és te most Károlyra gondolsz!) a társaság Pavloniá-ja pedig az egyetlen Ágoston-né, az egyetlen, nem, a *páratlan*!

Különben unom magamat. A jövő hét végén Neczpálra megyek, ott maradok két hétig. Jul. közepén Szent-Tornyára s oda várlak. Speki - egy szót sem többet. Megigérted. Donc pas de refus.

Az Isten áldjon - s főleg ne dominozz!

Zsiga

Ambrus Zoltán - Justh Zsigmondhoz

[1887.] jun. 18. Szombat.

Kedves Öregem, Sasvárit elcsipvén, a következő vallomást csikartam ki tőle: - rövid idő óta nem dolgozott a fordításon, s még nem dolgozhatik négy-öt napig, de azután nagyon rövid idő alatt kész lesz, annyival inkább, mert a könyvnek mintegy fele már kész, és ez nem csak façon de parler. „Épen írni akart.”

Következésképp: nem vittem a dolgot Bartoshoz, a mit különben már azért is óhajtottam elkerülni, mert nem hiszem, hogy Mr. Bartoche hajlandó volna a munkát elvállalni.

A mai Nemzetben Szna Tamás bölcsekedik rólad. Ha a trafikokból nem fogyott ki a Szabad-
elvű Árnyszékpapir mai példánya (a mi, választási szám lévén, megeshetik) - itt találod.

Nem hiszem, hogy háborítani fogja falusi nyugalmadat.

Szent-Tornyára - fájdalom! - aligha mehet

sűrű leveleidből nyilván láthatólag legkészségesebb hived

Dr. Speki

Ambrus Zoltán - Justh Zsigmondhoz

Budapest, [18]87. szept. 7.

Kedves Zsigám,

Jöjj, jöjj már egyszer! Hogy hol találhatnál? Nagyon természetesen nálam: Huszár utca 5. I. em. 16.

Azonban ne tégy ki annak a malheurnek, hogy olyankor jöjj, a mikor esetleg nem volnánk otthon... s azért, ha időd engedi, nézz fel hozzám előbb, délelőtt a hivatalba, vagy ha erre nem érnél rá: tudasd velem érkezésed idejét pontosan.

Vár, ölel igaz hived

Zoltán

Vézi József - Ambrus Zoltánhoz

[Névjegyen.]

[1887.]

Kedves jó uram!

Engedje meg, hogy örömmel elfogadjam szives ajánlatát és megbotránykozással utasítsam vissza határt nem ismerő szerénységét. Ha az, amit Majus ír, *kisérlés*, hát minek mondjam én a

magamfajta ember sebtiben odavetett irkálását? Kérem, küldjön mielőbb és mentül gyakrabban az Ön „kísérleteiből”.

Üdv!

[nyomtatva:] József Vészi
Redacteur
des „Budapester Tagblatt”.

35

Ambrus Zoltán - Justh Zsigmondhoz

[Budapest, 1888. febr. 5.]

Kedves Barátom

Kéziratod, az utolsó kilencz oldal kivételével, melyet holnap szállítok be, nyomdában van; az első három ivet kikorrigáltam, azonban részben a D-[ominkovi]ch, részben a nyomda hibájából annyi javításnak kellett esnie a kefelevonatban, hogy kénytelen voltam új levonatot kérni, a mivel neked ivenkint vagy negyven krajcár költséget okozok; sajnálom, hogy ezzel terhellek, de nem mertem az iveket úgy adni át, hogy még egyszer át ne nézzem, mert értelemzavaró hibák is csuszhattak volna a könyvbe, nem lévén a szedőgyerek tártos, hogy kiismerje magát a javításokkal tele firkált kefelevonatban.

Tizenötödikére, úgy igéri Pusztai, könyved kész lesz; s jobbnak tartom, hogy akkor jelenik meg, mintha már most a farsang alatt jelent volna meg.

Pusztaitól is, Gozsdutól is hallom, hogy a Pallasnak is írtál a könyvet sürgetni. Sajnálom, mert a nyomda - bár valóban maga is késlekedett - csak részben tehet a késedelemről, mely miatt főképp D[ominkovi]ch felelős és hived

A. Z.

[Oldalt a margón:]

Korábbi levelemet nem kaptad?

Ambrus.

36

Reviczky Gyula - Ambrus Zoltánhoz

Arco, [18]88. márc. 27.

Kedves Zoltán!

Addig is, míg Budapesten újra kezdet szoríthatunk, fogadd arisztokratikus szép cikkedért s a nékem vele járó reklámért a távolból futólagos köszönetemet. Nem szólva a rám vonatkozó passzusokról, az általános részek magasan fölötte állanak a mostani kérődző kritikának, s a bevezetés valóságos apotheózis az igazi lírának. Az ily ítéletet a csak némileg okos olvasó kénytelen elfogadni, mert minden szaván megérzik, hogy ez nem az a kritikai kaptafa, mely x-re, y-ra egyformán alkalmazható. Csakhogy persze kevesen vagynak, a kiknek ilyesmi szól,

nagyobb és műveltebb nemzeteknél is, hát még nálunk! Hanem a kinek szól, annál nagyobb élvezettel olvassa s az is, a kiről szól. Igaz barátod

Reviczky Gyula

37

Ambrus Zoltán - Justh Zsigmondhoz

Budapest, 1888. ápr. 16.

Kedves barátom,

alig expediáltam pár napja egyik kérésemet, jövök a másikkal, remélve, hogy ha sok alkalmatlanságot nem szerez, teljesíteni fogod. Kerítsd meg, kérlek alássan, ha csak teheted a Temps ápril 15-iki (9846) és a Figaro ápril 14-iki (105) mellékletes számát, melyek mindegyikére igen nagy szükségem volna.

Soraidat igen várja és szíveségedet előre köszöni igaz hived

Zoltán

38

Justh Zsigmond - Ambrus Zoltánhoz

[Az Hôtel du Palais - Paris levélpapírján.]

Páris, 1888. ápr. 16.

Édes barátom, köszönöm soraidat. Jól estek, mert azt hittem már te is a papirkosárba juttattál mint a többi jó ismerőseim, így Godzsu, Feszty Mednyánszky s mindazok kikkel rendes levelezésben voltam.

Az Anatole France regényét illetőleg majd eljárók s a mint biztosat irhatok felőle, tudósítalak.

Ami a „M. Sz.”et illeti - egy kérdőjel. Multkor Wohlék irtak nekem e levélből ide mellékelek (természetesen discretiodat kérve) egy részletet a mely bámulatba ejt, a melyet nem értek s a mely persze igen rosszul esik, s kivált rosszul esne ha itt nem lennék, *itt* hol mindenki szives irántam a hol barátom is van már néhány, és a hol igen sok jó indulattal találkozom. Hogy ki lehet az az ismeretlen jóakaróm, nem kutatom, nem *kutathatom*. Ugy látszik különben a pesti légkörben nem fogok megélhetni, nem tudom bennem a hiba vagy másban, de hát sehogy sem megy a dolog. Tavalyig a „Monde”-al voltam mindenféle ú. n. revolutionaris dolgok miatt harcban, most hozzá jött az irodalom irántam való viselkedése...

Miért? Igazán nagyon is közönségesnek kell egyéniségemnek lenni hogy annyi ember útjában álljak.

Neked irok így ki ismersz hibáimmal s esetleges erényeimmel együtt te legjobban tudhatod mit érzek e percben s így majdnem kötelességem ezt *így* közölni véled.

Másnak, minek?

Ezt a levélrészletet kérlek küld[!] vissza és felelj pár szót levelemre, akármit de valami bizonyosat.

Az Isten áldjon édes Spekim, add át üdvözetemet nődnek engem pedig tarts meg jó akaratodban melyre valóban szükségem van régi barátod

Zsiga

39

Ambrus Zoltán - Justh Zsigmondhoz

Budapest, 1888. ápr. 19.

Kedves barátom,

Feleljek valami bizonyosat! Bizonyosat nem tudok, s nem tudhatok, mert nem érintkezem az illetőkkel, a kik mondhatnának a dologról valamit, ha ugyan egyáltalán van valami különös megtudni való.

De hozzávetőleg így sejtem az állapotot:

1. *Tényállás:* J[usth] Zs[igmond] ur ir novellákat, kiadja, mozog a könyv érdekében, kidicsérik. J[usth] Zs[igmond] ur regényt ir, kiadja, megszalad könyve megjelenése előtt, a lancirozást rossz társulatra bizza, barátjait nem bizgatja: némaság, a magasztalók eltűntek, a könyvet „majdnem” agyon hallgatják.

Igenis, majdnem. A „Főv[árosi] Lapok” nem hoz ugyan dicsérő tárcát, mint előbb, de hoz egy kis maliciózus noticet. Egyebekben pedig tévedtem. Gozsdu felvilágosít, hogy a Napló, Nemzet, Pesti Hírlap regisztrálták a regény megjelenését, sőt a Lloyd is. Elesik tehát az a föltevés, hogy a Pallas nem küldött a lapoknak példányt. A Nemzet ma hoz mutatványt is, erősen dicsérő bevezetéssel. (Vajon Párisból küldték-e a mutatványt és a bevezetést?) Tehát, csak az Egyetértés és a Bud[apesti] Hírlap hallgattak mélyen.

NB. A barátok lanyhán ugyan, de megtették, a mi tőlük telt. Az „O[rszág] Világ”-ba, mely magasztalva regisztrálta, Gozsdu cikket irt, mely szombaton fog megjelenni. Tán csak a Bazárban is jelent meg egy kis reklám? Fájdalom az, a ki a legszivesebben tette volna a legtöbbet, *éppen semmit sem tehetett*. - A „Szemle” még szólhat. A „Vas[árnap]i Ujs[ág]” hozott valami ismertetést (szintén Gozsdu állítása szerint). A „Jankó” (meg vagyok győződve) szintén hozni fog egy meleg szerk[esztői] üzenetet.

Eddig a tényállás.

2. *Commentár:*

Ez a majdnem agyonhallgatás a nővérek misztikus sorai szerint valami intrika eredménye volna.

Lássuk előbb: meg lehet-e magyarázni a váratlanul hideg fogadtatást természetesebben, intrigue föltevése nélkül is?

Azt hiszem: igen. 1° A Nemzet fényesen igazolva van, az „O[rszág] V[ilág]” és a „Jankó” fényesen igazolva lesznek; ezeknél intrika nem működhetett. Soroljuk a Bazárt is közéjük.

2° A mi a Naplót, P[esti] Hírlap-ot, Lloydot, és Vas[árnap]i Ujságot illeti, náluk tudtommal nincsenek barátaink, a kiknek ki kellett volna tenniük magukért.

Nálunk pedig normális esetekben csak a barátok és az ellenségek írnak irodalmi kritikát. Ezeknek a lapoknak a Művész Szerelem Hekuba volt. Természetesnek találom a hallgatásukat.

Ha itt vagy, és viziteket csinálsz a szerkesztőségekben vagy legalább az irodalmi cenákulomokban, ha életjelt adsz magadról, ha beszéltetsz a könyvről, ha még mindig érdekes alak vagy, a kinek estélyeiről (mint a színészek és színésznők galantériáiról) beszélni *aktualitás* - akkor bizonyára másképp lett volna. Akkor ezek a lapok tárcákat irtak volna, elismerő és tetszéseszerinti tárcákat.

De mindez nem így történt. Ugy tettél, mint a ki elcsapja magától szelleme excrementumát. Megszöktél. Les absents ont tort. Nem kívánhatni a közönbösektől, hogy többet mozogjanak a könyved érdekében, mint magad, a ki isten tudja hol pihensz babéraidon.

- De hol vannak a barátaim? - fogod kérdeni.

Istenem, nem ülnek benn a redactiókban a barátaid (általában azt mondhatnám szerencsédre, de ez esetben: malheurödre) hogy azt irhassák, a mit akarnak. Magad többet tehettél volna, mint ők így együttvéve.

Tehát: nem csodálom, hogy a közönbös lapok hallgattak. Irodalommal foglalkozni nálunk nem szokásos.

3° A mi a Bud[apesti] Hírlapot illeti - azt hiszem, ez eléggé világos. Ott van egy pár ember, a ki nem lelkesül érted, s a ki kész ellened írni, ha más is ír rólad, s bölcsen hallgat, ha mások is tönkre hallgatnak. Az Egyetértés következetes. Ugy emlékszem, a Káprázatokat sem vette tudomásul. Kazár urnak nem tetszettél meg, annyi bizonyos.

4° Azonban a Főv[árosi] Lapok!

Ez bezzeg magasztalt olim! És most, mikor tárczákat küldesz neki, nemcsak nem exponálja magát, hanem maliciózan konstatálja nagyobb pretentióju munkád megjelenését. Itt igazán van valami, a mit nem értek. Ennek az egy lapnak a magatartása teszi érthetővé, hogy vannak, a kik már éppen intrikára gondolnak.

Quant a moi, nem hiszem, hogy valami összeesküvést forraltak volna ellened. Ezeknek az embereknek nem vagy oly szálla a szemökben, hogy nagyon haragudhassanak rád. A *kenyeröket* nem féltik tőled. S ezek csak kenyér-konkurrenszekre tudnak haragudni oly nagyon, hogy tervszerüleg és összebeszéléssel határozzák el könyved agyon hallgatását.

Azt hiszem tehát, a nővérek (kiknek sorait, ime visszaküldöm) tévednek.

Ha mégis én tévednék - fogalmam sincs róla, honnan ered az intrika, s hogyan működhetett. Nem is sejtem, „ki” lehet „az oka”?

Hogy te *nem „tudhatod”*, ki az állítólagos ismeretlen jóakaró, azt meg már a legeslegtökéletesebben nem értem. Mit jelent ez a rébusz?

Különben csodálom, hogy a dolog (már mint a hüvös fogadtatás, vagy jobban mondva a langy meleg fogadtatás) ennyire bánt. Azt hittem, láttál már különb szeleket is, és hozzá vagy szokva...

Kissé korán határoztad el magadban, hogy a papirkosárba juttattalak? Mi? Ilyen dédelgetni való legény vagy te?

Nem írhatok többet, két óra, mennem kell haza, hogy ki ne kapjak s ezt a levelet azonnal postára akarom adni, hogy azt ne képzeld: (lásd mint fentebb)

Különben: hiu vagyok, nem szeretném, ha e levél a muzeumba kerülne, kérlek alássan, ne tedd el autogramm gyűjteményedbe, hanem pusztítsd el.

NB. Anatole France (legalább az adresse) sürgős volna.

Ölel igaz hived

Speki

40

Schmittely József - Ambrus Zoltánhoz

[A „Pesti Hírlap” szerkesztősége fejléces levélpapírján.]

Budapest, 1888. ápr. 19.

Igen tisztelt uram!

Ismerve az ön kitűnő tárcáit, nagyon örülnék, ha a Pesti Hírlap rendes tárcairói közé megnyerni szerencsés lehetnék. Fölkérem azért, sziveskedjék lapunk részére egy vagy két tárcaközleményt írni (a mi szerény 10 ftos honoráriumunk mellett) s reméllem, hogy azok a mi főszerkesztőnknek is, aki még nem ismeri az ön szép dolgozatait, úgy meg fogják tetszését nyerni, hogy - ha ugyan önnek nem lesz ellenére - meg fog állapotni önnel bizonyos számú tárcáknak rendes szolgáltatása iránt. Azon reményben, hogy kérésemre teljesen tagadó választ nem kapok, vagyok

tisztelő hive

Schmittely József
a P. H. segédszerkesztője
[Pecsét:]
A „Pesti Hírlap”
szerkesztősége
V. Nádor utca 7.

41

Justh Zsigmond - Ambrus Zoltánhoz

[1888.] máj. 3.

Édes Speki,

Anatole France-al tegnap beszéltem, azt mondja, ha csak revue- be jó, nem kell Calman Levy-hez fordulni, ő is megadhatja az engedélyt, ha kötetben, akkor írjal Lévynek, nem fog honoráriumot kérni. Mindenesetre jó lesz, ha megköszönöd szivességét.

Cime: 5 rue Chalgrin.

Gozsdu kritikáját ma olvastam, igen tanulságos rám nézve, s meg vagyok nagyon elégedve ítéletével.

Ha az Isten megsegít, jövő tavasszal ki rukkolok egy társadalmi regénnyel.

Leveled nagyon megnyugtató, bolond voltam - megjött az eszem. Többet június 3 án Pesten.
Ölel hálás barátod

Zsiga
Páris *Hotel Foyot*
rue de Journon

42

Justh Zsigmond - Ambrus Zoltánhoz

[Hôtel du Palais, Páris levélpapírján.]

[1888. máj.?] Vasárnap.

Édes Spekim, e percben végeztem el a M[űvész] Sz[erelem] olvasását nagyon nagyon köszönöm szíves segítségedet. Alig találtam, sajtó hibát!

A könyv kiállítása szép szebb (leszámitva a papírt) mint a „Káprázatok”-é.

Mi az ára?

Én nem a saját példányomat olvastam, a melyet képzeld, még nem kaptam kézhez, hanem egy itt lakó osztrák irónőét, ki meghozatta.

Pallas-ék (decidement) nem sietnek a példányok megküldésével, te megkaptad már a tiédet?

Még egyszer fogadd őszinte hálám kifejezését, hidd el, könyvemet még jobb szeretem, hogy „Május fuvalma” is érzik rajta.

Isten áldjon, majd írok legközelebb hosszabb levelet.

Barátod

Zsiga

43

Ágai Adolf - Ambrus Zoltánhoz

Bécs, 1888. máj. 29.
„Ung. Krone” 3.

Kedves, pompás Spekikém

Rumun- bukovinai- s pólyákországi csavargásaimból ma reggel érkeztem ide. Első dolgom volt a neméncsináltam számot elolvasni, - és, boldog vagyok bevallani, akkorákat röhögtem bele, hogy a tisztos kávézó közönség összenézett. Olyan jeles, vig s maró szám, hogy irigykedném, ha olyan büszke nem volnék az én legénységemre. Hanem egy kissé megijedtem mégis: Tarjagos már ugyanis keményen viczeli a honimádó princet, és, pour le comble, a tárcai paródia rá is dupláz. Már most a „B. J.” bizonyos emberek szerint nem csak a t. cz. nemzetnek, de a krónprincznek is megcsufolója.

Tisza francia ellenes politikáját, ha már nem pártoljuk, legalább ne nagyon szakgassuk meg: a Jézus, Mózes és Berczik Árpád szt. háromságára kérem!

Azt hiszem, szerdán v. csütörtökön helyt leszek, s a jövő számot már correcturában fogom élvezni.

A Petőfiász halhatatlan fényes! Nincs több ilyen lap mind a 19 világrészben - én mondom.

Amivel vadjak üntül a szeretü és hálodotos ju borát.

Üdvözölve a kompániát ölelő hive

Ágai Adolf

44

Kozma Andor - Ambrus Zoltánhoz

Miskolc, 1888. dec. 15.

Szeretett, szigorú Spekim!

Te verset kívánsz tőlem, s természetes, hogy az legkésőbb holnaputánig kezedben lesz. Ha egyszerűen rámparancsolsz vala, vagy csak halvány óhajodat fejezed vala ki, - akkor is csak így meglebbe. Az non datur, hogy én ilyesmit, a minek megadása hatalmamban van, téled megtagadjak. Annál kevésbé, mert részemen „a szerencse”.

A vers megvan már, de még, amit csak tudok, csiszolok rajta. A te szemed elé kerül mindekelőtt - s ez okos kötelességemmé teszi, hogy ne hagyjak rajta semmi disztelent. Azt hiszem, a legjobbamat adom oda - s nem fogsz miattam szégyenkezni.

Budapestre mához egy hétre megyünk. Nem egy órát akarok veled bizalommal tölteni, hanem legalább is egy napot. Decz. 24 és jan. 2.-ika közt foglalj le egyet magadnak jó eleve levélben, hogy ehhez tartsam magamat. Csak a családi ünnepeket mellőzd. Ez egy napon elmegyünk együtt, ha neked is úgy tetszik valahová. Valami pár órányira fekvő városba, vagy faluba. Fürödni vágyom megint egyszer lelked mélységében - és te is megfogod látni hogy a [miért?] [szakadás] aggódni látszok az csak pesszimisticus rémkép.

Én nem butultam s nem romlottam semmit bár régen más talajba ültettek át. Te ítélőképességem sajnos gyöngülését sejtet, mikor hangsúlyozva, hogy legigazabb hívem vagy, - „mene tekel ufarzin,” - oda teszed zárjelbe, hogy kevesebb van, mint hiszem.

Nincs kevesebb. Nincs, - annál mégis több van. Én, mint mindig, most is inkább gyanakodó voltam, mint bizó. Ne hidd te azt, hogy én mindent készpénznek veszek. Jól látom én a dicsériádakban is a lappangó ellenséget, ki éppen az ellenkezőt szeretné mondani, mint amire erkölcsileg köteleztem. Látom az ügyetlen jóbarátot is - és magamban lelkem mélyében - szavamra mondom neked - a legkönnyebb akkor az érzés, mikor egy nyílt, buta irigy, vagy roszakaró nekem ront s ír „egy bizonyos Kozma Andor nevű fiatal ember élclapi rigmusairól.” Látom a felületes jóakarót is, mely azt gondolja „no adjunk neki mi is egy jó szót.”

Én mindezt jól látom - s érzem rossz hatását is. Soha rosszabb kedvem nem volt még, mint amióta „sikeremet” élvezem. Feleségem, ki eddig naivan büszke volt könyvemre, - már-már szidni kezdi, mint a bokrot.

De mindennek megköll lenni, s csak így lehet, ha az ember elég bolond, vagy eléggé gondos családapa és néhány száz forintért a piacra lép.

Itt küldöm neked, de *csak neked*, az én kedves, jóságos öregem ma vett levelét. Mily rózsaszinben lát mindent az ő nagy szeretetén keresztül!

És azért az örömért, amit élete alkonyán ennek a nemes, szerető szívnek kilépésemmel okoztam, - szívesen viselem azt a leverő pessimismust, mely magamon igen komolyan erőt vett. Ezért, no meg azért is, hogy 400 frt-nyi „*talált*” pénzzel, kis lányaimnak olyan csacsikat és mókusokat vehetek karácsonyra, melyek berregve fölhuzatván, úgy ugrálnak, mint az igaziak.

Légy nyugodt. A „Lorber, mit Eichenlaub” nem rontja el tulédességével gyomromat és minden együtt inkább úgy hat rám, mint egy józanító keserű.

Mindkét kritikádat kíváncsian várom. A levélbelit azzal az érzéssel, mint a gyermek a biztos verést: „bár csak kikaptam volna már!”

E soraim csak neked szólnak. Ez gyónás. A világ előtt vagyok, „ritka erejű és eszű” „lantos államférfi,” „kitűnő ifju költő” - stb. Az öregur levelét mindjárt küldd vissza - ezt az egyet ne kritizáld meg.

Szerető hived:

Bandi

45

Kozma Andor - Ambrus Zoltánhoz

[1888. dec. 17. v. 18.]

Drága Spekim!

Itt a vers. Ha nem vehetned hasznát, akár azért mert nem találod jónak (amit különben nem hiszek), akár azért, mert Ábrányi ellene lenne, hogy én diszelegjem a „Napló”-ban, küldd mielőbb vissza.

Nekem ugyanis az az aggodalmam van már régebb idő óta, hogy amilyen igaz barátom vagy te, éppen olyan kevés rokonszenvvel néz rám a többi „Napló”. Már amikor könyvemet oly szépen fogadta, bántott a gondolat: nem tisztán a te baráti erőfeszítésed műve volt-e ez?

Ma, avuált tárcád nincs a lapban, s bennem most az hánytörög, nem-e az ellenséges befolyás szoritotta-e azt ki mindörökre?

S mikor ezeken elbibelődöm, rettenetesen féltetek téged, hogy miattam még valami conflictusba keveredel, ami érzékeny veszteséget okozhatna neked.

Ha nem csalódás sejtelmem, úgy igen nagyon kérlek, ha szeretsz éppen ne exponáld magadat értem. Örökké bántana a tudat, hogy miattam kellemetlenségeket szenvedtél el. Ha gazdag embernek tudnálak, vagy legalább olyan „biztosított”nak, mint én vagyok, utógondolat nélkül természetesnek találnám az ilyen áldozatot. De te most kezded tán egy biztos jövőjű pozíció előnyeit élvezni a „Napló”-nál - s azt fel ne add semmiért, különösen ne értem, aki legjobban képes megérteni és méltányolni azt, ha nem teszed.

Ha egy szó sem lesz rólam és tőlem a lapokban, - én akkor is tudni fogom, hogy ez nem rajtad mult és szeretni foglak csakugy mint eddig.

Rákosi Jenő ugyancsak nobilesan viselte magát. Hogy irántam - azt kevésbé csodálom, de hogy a „B[orssze]m J[ank]ó iránt is, melyet mélyen megvet és sohasem olvas, - azt mutatja, hogy a lelki előkelőség nagyobb fokával rendelkezik, mint képzelnék.

Te édes Spekim, csak viseld magad teljesen passive, ha látod, hogy ártalmas volna a „Napló”-nál engem poussirozni. A könyv ugyanis sokkal jobban megy, mint bárki remélte. Hanem, ha megírtad tárcádat, és nem adják ki, - küldd el nekem, mert végtelenül érdekel.

Igaz híved:

Bandi

Spekikém, ha adjátok a versemet, légy kegyes azt *te, magad* revideálni. Mert bárki más cselekszi, magamat se véve ki, biztos a sajtóhiba.

B.

46

Justh Zsigmond - Ambrus Zoltánhoz

[1889.] febr. 10.

Adresse: Fő-ut a 14. huszárezred adjutanturája (Kollowratnik főhadnagy leveleivel.)

Édes Zoltán!

Tegnap este megjöttem, Kolozsvárt 2 hetet töltve. Várunk! Ird meg ha jössz! Havas Aranka és az nyurga séduisante itt - és rólad beszélnek. Szóval hiányzol nekünk aradiaknak. Ezen változtatni kell! 18-ig maradok, igyekezzél addig jönni. Üdvözli az „európaiakat”

ölel
Zsiga

47

Ambrus Zoltán - Justh Zsigmondhoz

Budapest, 1889, márc. 7.

Kedves barátom,

Márkus Emilia Urnő Ő Nagysága, a ki tud a baráti indulatról, melylyel megtisztelsz, arra kért, hogy szolgáltassam át neked e két albumot. Felhasználok az alkalmat, hogy visszaküldjem egyuttal ama könyveket is, melyeket - már rég ideje - szives voltál kölcsönözni. Fogadd értök köszönetemet.

Adorján Sándor meg arra kért, hogy vele együtt látogassalak meg e napokban, a mibe természetesen - a legnagyobb örömmel - beleegyeztem. Én ugyan napok óta beteg vagyok, sőt még ma is fekszem, de ma már akkora javulást érzek, hogy remélem: holnap kimehetek. Azért kérlek, légy szives megüzenni akár e sorok átadója által, akár később, de lehetőleg még ma, hogy Adorjánt értesíthessem: hajlandó vagy-e holnap délután 5-kor fogadni Adorjánt és engemet. Privát tudomásomra üzend meg azt is, több lesz-e nálad hat princnél és nyolc márkinál, hogy ez esetben Adorjánt egyedül eresszem utnak.

Híved:

Ambrus

Justh Zsigmond - Ambrus Zoltánhoz

[1889. márc.] Csütörtök.

Édes Spekim!

Hiszen tudod hogy mindig vártalak, és így annál nagyobb örömmel foglak látni midőn már már azt hittem - -

Vasárnap jöttem meg Berlinből hová január végén mentem, de mindenről szóval.

Kérlek légy oly szives Adorjánnak is megüzenni hogy igen örülni fogok látogatásának.

Sziből üdvözlő régi barátod

Justh Zsiga

Jászai Mari - Ambrus Zoltánhoz

[1889. ápr.]

Kedves Ambrus!

Nagyon szeretném ám látni! Ugye már jól van?

Hogy kifáradtam... A Magdalnát gyalázatosan játsztam, de igazán; - majd elmondom az okát, de fogom még jól is.

Ma délre egy sereg vendégem lesz, de 7 órakor szabad lesz ugye magához menni? addig is nézze, megfelezem magával azt amit husvétra kaptam - soha életemben ilyen jó vörös bort nem ittam. Lehet rajta lelkesedni olyan nagyszerű. Ígyék mindjárt reggel belőle; lehet, aszu, üzenje meg csak úgy szóval hogy mehetek é vagy sem, ha ma nem lehet hát majd holnap

híve Jászai

Nem tudom szabad é az Édesanyjának egy tiszteletteljes üdvözlő és forró kézcsókot küldenem? -

Jászai Mari - Ambrus Zoltánhoz

[Névjegyen.]

[1889. ápr.]

Édes kedves jó Ambrus!

Köszönöm, forrón köszönöm jószágát. Levelével nagyon boldoggá tett, mert azt hittem hogy megharagudott szegény Jászaijára amiért oda mert tolakodni - de személyesen akartam látni kérdezni is szeretnék valamit amit nem merek leírni - Köszönöm engedelmet még ma élek vele. Köszönöm még ma 7 kor.

A maga édes Anyja! Ambrus!
Maguk tulságosan jók én hozzám.
Isten áldja meg

Jászaija

51

Riedl Frigyes - Ambrus Zoltánhoz

[1889] jun. 28.

Kedves barátom,

Közös kényelmünk szempontjából kérem halasszuk el a levelében említett ügyet őszre, midőn együtt leszünk; részemről épen nem sürgős.

Az hogy Ön megszerette Lublót, arra mutat, hogy *physikailag* javul; mert mi tetszhetnék *szellemének* Lublón?

Tegnap este együtt voltunk Faragóval, Korodával és Kiss Józseffel. Ma délelőtt Halassy Aladárral töltöttem egy órát. Más ember nincs Pesten. E kombinációkról csak azért értesítem, hogy mennél tovább maradjon Lublón.

Én a jövő héten tán Mármaros-Szigethre megyek, de ismét visszatérek. Mikor leszek Tátra-Füreden - nem tudom; meglehet csak augusztusban. Ha indulok, értesítem.

Ledererrel együtt üdvözljük.

Riedl

52

Gozsdu Elek - Ambrus Zoltánhoz

Karánsebes, [1]889. szept. 16.

Kedves Zoltán!

Köszönöm, hogy megemlékeztél rólam nagy szomorúságom alatt.

Jól tetted, hogy irtál! Áldjon meg az isten minden jóságával!

Ölel barátod

Elek

53

Csáky Albinné - Ambrus Zoltánhoz

Budapest, [1]890. máj. 30.

Tisztelt Ambrus ur! -

Kérem legyen szives kedden, Junius hó 3-dikán, déli 12 órakor, hozzám fáradni, a műbarátok köre védnöksége alatti könyvkiadó vállalat *biráló bizottságának* megalakuló ülésére.

Felteszem t. i: hogy ön már értesítve lett ez ideiglenesen őszig választott bíráló bizottságba való választásáról, minek alapján ezennel felkérem ezen első ülésünköni szives megjelénésre.

Teljes tisztelettel

*Gf. Csáky Albinné
mint az irodalmi szakosztály
s a bírálóbizottság elnöke*

54

Kiss József - Ambrus Zoltánhoz

[A Hét szerkesztősége fejléces levélpapírján.]

Budapest, 1890. jun. 24.

Kedves barátom!

Kijelentem neked, hogy én az utolsó pillanatban való kapdosásokat megelégeltem; hogy a fizetség arányához engem megillető és kikötött munkát pontosan megkövetelem, valamint te sem késel pontosan a kikötött díjakat bekövetelni. Kijelentem, hogy az utolsó *két* holnapban *összesen a rovatokkal együtt* 14 oldalra menő munkát és néhány *száz* sor fordítást szolgáltatál, én azt hiszem, hogy ez quantitative fölötte kevés és 200 frtot nem ér meg, még ha qualitative minden egyes dolgod kitűnő volna is, amit senki sem mondhat magáról. Korábban nagy és szép cikkeket irtál és tekintettel voltál arra, hogy szerdán meglegyen a munkád java része. Utóbbi időkben ez nem történik többé.

Mindezek után ki kell jelentenem, hogy ha tekintettel nem szándékozol lenni az én situationom iránt, én fizetésedet reducalni leszek kénytelen az országos niveaura, mert mindenki megnézi, hogy 100 pengőért milyen ellenértéket kap.

Te elég okos és elég méltányos ember vagy arra nézve, hogy ezt belásd.

Ma csütörtökön reggel körülbelül csak az hiányzik a lapból, amit neked kellene beszolgáltatnod és most a nyomda összetett kézzel várja, míg te a Pierre Lottit[!] olvasod. A közönségből pedig folyton jönnek a levelek, hogy különös az, hogy „a Hét” nem ismer absolute más irodalmat, se a magyart, se az olaszt, se az angolt, csakis a franciát.

Ezek után pedig most megint ott vagyok, a hol a mult héten és te miattad, megint nem lesz meg idejekorán a lap.

Ez tarthatatlan állapot.

Isten veled

Kiss

Kiss József - Ambrus Zoltánhoz

[A Hét szerkesztősége fejléces levélpapírján.]

Budapest, 1890. jun. 25.

Kedves barátom!

Nagyon természetes, hogy felmondásodat el kell fogadnom.

De a felmondással bizonyos formalitások járnak, melyek szinte csaknem törvény erővel bírnak. Miután correct ember voltál teljes életedben, nem hiszem, hogy „A Hét” kedvéért, melyet dacára, hogy írója vagy, fumigálsz, incorrectséget követhetnél el.

Ilyen incorrectség volna az, amivel becses leveledet végzed, hogy az én javamra járó összegeket vissza fogod téríteni.

Én nem fogadok el semmi pénzbeli visszatérítést, mert nekem *ma* még jussom van munkához.

És ezt követelem.

Ha ezt a lenézett nyomorult műhelyemet fölkeresni neked - mint négy hét óta tapasztalom, derogál: majd átmegyek hozzád én és még ma végleg elintézzük ügyeinket.

Még ma megkeresem írásbeli megállapodásunkat és azzal punktum. Te gyötörsz engem, én gyötörlek téged: ergo csakugyan belátom, jobb lesz úgy, ahogy mondom.

Isten veled

Kiss

Kiss József - Ambrus Zoltánhoz

[A Hét szerkesztősége fejléces levélpapírján.]

[1890. jul. eleje]

Miután eddig se pénz, se posztó - személyesen elmentem hozzád, hogy számoljunk és végezzünk. Könyveimnek, melyeket megvétettél velem, is vehetném talán valami hasznát, azokat se küldöd el. Ez mind arra birt, hogy nyomorult üzérkedési szempontokból és aljas nyervágytól kergetve pénzt, könyveket és leszámolást követeljek tőled.

Concedálom, hogy ez nem egészen helyes tőlem, de magad voltál oly szives ilyesmit javaslatba hozni. És ma készséggel elfogadom. Szives elhatározásodat, hogy ez a leszámolás mikor és hol történjék, még ma várom.

Hived

Kiss József

B[uda]pest, [18]90. jul. 8.

Kedves uram, ha confususnak találtad a leveletem, magadra vess, mert én pontról-pontra válaszoltam a tiédre. Most hogy utoljára írok neked (mert se időm se kedvem tovább is levelezni) igyekszem úgy írni, hogy megérthess. - Mindenekelőtt kijelentem neked, hogy ha ama nyilatkozatod, hogy te nem pózolsz, annyit akarna jelenteni, hogy én pose-olok: ezt a tónust kereken visszautasítom. Egyéb apró stil-virágaidra semmi megjegyzésem, azon az egyen kívül, hogy elmésségedet hiába pazarlod rám, mert én élceidet nem goutirozom. Ennyit leveled hangjára. - A mi a tartalmát illeti: 1. hogy felmondásom, melyre pedig leveled után el lehettél készülve, méltánylásoddal nem találkozott, az nem lep meg. A te megelégedésedet kiérdemelni soha semmi szín alatt se sikerülhet annak, a ki veled szerződésre lépett, még akkor se, mikor megunva panaszaidat, a békés elválást hozza javaslatba. - De hogy e miatt is panaszkodol, az már mégis erős. Hogy „lettem a kalapácsot a legsürgősebb munka idején”, arra *te kényszerítettél*. Bizonyára nem gondoltam rá szerdán, hogy csütörtökön kénytelen leszek felmondani. Mert ha ezt gyanitom, nem kívánok tőled előleget, meg lehetsz és meg is vagy róla győződve. Hogy csütörtökön mégis felmondottam (megjegyzésedhez elfelejtéd hozzá tenni, hogy, miután szerdán, az előleg után, két kolumnát kapott tőlem a nyomda) tehát, hogy felmondtam, noha egy nappal előbb magam se sejtettem: azt tulajdonítsd magadnak, illetőleg a levelednek, mely felmondásomat provokálta.

Ebben a levélben „kijelentetted”, hogy kevesled a munkámat, ellenben sokallod a pénzt, melyet fizetsz. A mi után önérzetes embernek nem lehet más választása, mint azt mondani, hogy: akkor hát bontsuk fel a szerződést rögtön és számoljunk össze. Ezt cselekedtem, s a kinek az iránt nincs érzéke, hogy ezt *kellett* cselekednem, azzal nincs mit vitatkozni. - Felmondásomra irtál egy szerinted illedelmes hangú levelet, melyben mig egyrészt munkát „követeltél”, másrészt azt irtad: „majd átmegyek hozzád én és még ma végleg elintézzük ügyeinket.” Vártalak, de nem jöttél, mást gondoltál. Most azt írod, hogy „a választ vártad”. Egy kis következetességgel pedig, helyesebb lett volna, szavadnak állani s választ nem várni, mikor az előszóval való értekezést magad proponáltad. Tíz napig nem jelentkeztél (sőt kikerülted az alkalmat, mikor beszélhettél volna, ha ez annyira sziveden feküdt.) Tíz nap múlva azonban előállsz, ismét egy illedelmes hangú írással, s még neked áll feljebb; a leszámolást, melyet én kértem tőled, nagy hangon követeled, s követelsz azonkívül könyvet és pénzt. Micsoda pénzt? Persze: x frtot. Hogy quitteljek, mikor nem méltóztatol velem számoskodni? Audienciára menjek hozzád?! Ugyan?! S ugy teszed mintha „jogaidat” védened kellene. Kérde: hol és mikor történjék a leszámolás közted és közöttem, s mikor közlöm veled: hol és mikor állok rendelkezésedre, egy végső következetlenséggel kijelented, hogy már nem jössz, majd a sógorod jön. - Ezért az egyért azonban lekötelezve érzem magamat. Mert már igen óhajtóm, hogy leszámoljunk és végezzünk, s örülök, hogy ezt végre lehetővé teszi egy olyan ember, a ki nem idegbeteg s a kivel lehet beszélni. - 2.) Az, h[ogy] 25 frtnyi előleg javadra áll, soha se jött kérdésbe. - 3.) Azonban tévedsz, ha úgy számítod, h[ogy] *ötödfélezer* sor fordításal vagyok hátralékban. - Szerződésünk értelmében jan. 15-től-jun. végéig 5500 sor fordítás esik a hatodfél hónapra. Fordítottam pedig: 1. Az özvegy 240; 2. Szép Hector 285; 3. Tettelegesség 355; 4. Nikita 470; 5. Szöktetés 330; 6. A függöny 240; 7. Hortense királynő 360; 8. Axiomák 150=2430 sort, levonva e 2430 sort az 5500-ból marad hátralékban *3070 sor*. - Hátra van még tudnom: mit kívánsz e 3070 sorért? s elfogadható számítással lépsz-e fel e tekintetben? E célból várom tisztelt sógorodat. - 4.) Hogy a lapod most mikor jelenik meg, nekem mindegy. Erre csak az a megjegyzésem, hogy miattam soha se késett a lapod, noha, ismétlem, se szerződésünkben se szóval, soha se köteleztem magamat, hogy *mikorra*

szolgáltatom át a cikkeimet. - 5.) Azt írod, hogy a „Hét” nekem „egész télen tisztességes kenyeret adott”. A „Hét” nekem nem „adott” se „kenyeret” se mást. A kenyeremet megszerzem én a Földhitelint[ézet]-nél; a luxuscéljaimra dolgoztam a „Hét”-nek, s ezért *fizetett* nekem a „Hét” „egész télen.” Olyan munkáért, mely nagyon megérte azt a pénzt, a mi érte kijárt. Ez a munkadíj alatta járt az „orsz[ágos] niveau”-nak, melyet korábban emlegettél. Azért a pénzért, a melyért én dolgoztam a „Hét”-nek, csak reportot írnak nálunk olyan quantumban, mint a melyet én szolgáltattam. Az én genre-omban dolgozó emberek $\frac{1}{4}$ annyi munkával keresik meg ugyanazt a pénzt a napi lapoknál v[agy] ha többet dolgoznak e $\frac{1}{4}$ résznél, jóval több fizetést is kapnak, mint nekem volt a „Hét”-nél. Szabadságuk van, nincsenek kötve se darab, se betűszámhoz, n[em] kell témákra vadászniok s félannyi időt se vesz igénybe a lapjuk, mint a mennyi időt tölem vett igénybe a „Hét”. És végre mentek attól a temérdek szekaturától, a melylyel a veled való szerződéses viszony, úgy látszik, együtt jár. Nincs tehát mért emlegetni az orsz[ágos] niveau-t. Az a fizetés, a melyet én a „Hét”-től huztam, alaposan meg volt érdemelve. Az, hogy én munkatársa voltam a „Hét”-nek, nem volt éppen rossz üzlet. - S ha valaki, a ki csak üzletet csinál úgy gerálja magát mintha philanthrop volna, az egyszerűen nevetséges. - Számoljunk le, kedves uram.

A. Z.

58

Lederer Béla - Ambrus Zoltánhoz

[1891] febr. 6. Éjjel.

Kedves Ambrus Ur!

Ha tényleg le akar kötelezni, ime, itt az alkalom. Küldöm a könyvet meg a kéziratot. Olvassa el kérem a bevezetés LXXIII usque CI lapjait, figyelje meg kérem mint zakatol Janet szivattyu-gépének minden kereke, mily akadozva csörtet elő a gondolat, milyen plump a gondolatok összefüzése (- és mindebben mégis mennyi báj! -) viszont mily hibás és magyartalan az én fordításom. A ceruzát kérem, ne tessék kimélni. De az idejét igen. Legalább lehetőleg. Nem volna arány (vagy igen megszegyenítő volna reám nézve) ha Ön sok órát töltene annak a javításával, a mit én 14 óra alatt sebtiben lefirkantottam.

Kárpótlásul Maupassant novelláit is küldöm; gyönyörködjék szerzőnek ezen korábbi, frivólabb, cynikusabb és fecsegőbb genre-én - de kérem majd csak Janet után („bis dat etc.”) mert nem annyira a kézira-ra, mint a francia textusra jövő héten már ismét szükségem lehet.

Reményilem hogy addig is lesz még Önhöz valamelyik vendégszerető kávéházban szerencséje hívének

Léderer Bélának

59

Szana Tamás - Ambrus Zoltánhoz

[A Petőfi-Társaság levélpapirján.]

115/T 891

Budapest, [1]891. dec. 27.

Tisztelt Uram!

Van szerencsém tudatni, hogy a „Petőfi-társaság” Önt e hó 23-ikán tartott közgyűlésében buzgó és sikeres irodalmi munkássága elismerésül, rendes tagjának megválasztotta.

Fogadja, igen tisztelt Uram, e hivatalos értesítés kapcsában, szíves üdvözlésemet, melylyel maradok kész szolgája

Szana Tamás
titkár

60

Paulay Ede - Ambrus Zoltánhoz

[1892, jan. 6.]

Nemzeti Színház
25/1892.

Igen tisztelt Uram!

A nemzeti színháznál legujabban rendszeresítendő drámabíráói állások egyikét van szerencsém Önnek felajánlani, tisztelettel kérvén, hogy ajánlatom elfogadása iránt mielőbb nyilatkozni sziveskedjék, hogy előterjesztésemet az Intendans Urnak megtehessem.

Netaláni felvilágosításokkal szívesen szolgállok a nemzeti színház igazgatósági irodájában és kiváló tisztelettel maradok

alázatos szolgája

Paulay Ede
igazgató

Budapesten 1892 január hó 6-án

61

Kozma Andor - Ambrus Zoltánhoz

[Levelezőlapon.]

[1892. febr. 4.]

Szombat este találkozás a Fiumében!

Kedves Spekim.

Igen nagyon kérek hogy Sipuluszszal, Herczeggel és velem a vasárnapi Kisfaludy-lakomára okvetlen gyere el. Ezt a diszes megjelenést nem engedhetjük el Szász Károlyéknak. Sipulusz már biztos, hogy jön. Mellettünk fognak ott demonstrálni, - Szászék megpukkadnak.

Hived

Bandi

Woldorffi Benedek Irén - Ambrus Zoltánnak

[névjegyen]

[1892. márc.-ápr.]

Mikor ezeket a sorokat írom, teljesen tudatával bírok annak, hogy helytelent cselekszem, de én megbocsátok magamnak e helytelenségért, bocsásson meg maga is nekem ezért a hizelgő szerénységgért - Isten bizony nem is tudom, hogy süssem ki, hogy mit akarok tulajdonképpen - Én május vége felé azaz a futtatások után Erdélybe utazom - és ott egy magáért azaz a Midás királyért lelkesülő leány seregnek meg ígértem, hogy meg szerzem az „Ő” képét - és magammal viszem - Azért tehát teljes tisztelettel járulok szent színe elébe és kérem, hogy adjon nekem egy fényképet saját magától. Mikor erre a kényes ügyre vállalkoztam, nem tudtam, hogy ilyen nehezen fog menni a dolog - Már 10 napja hajhásszák ismerőseim minden fényképésznél a maga képét - minden siker nélkül - és ezért szántam rá magamat erre a nagy lépésre - Mit reméllem nem lesz okom megbánni. - ha kéresemnek eleget tenni szíves lesz, kérem a képet nevemre Post restante a főpostára küldeni - Legyen nyugodt, mert képével semmi vissza élés nem fog történni.

Tisztelettel

Ambrus Zoltán - Benkő Etelkához

[1893.] nov. 24/25. Éjjeli 4 óra.

Csak most jutok hozzá, édes kis angyalom, hogy magának írassak, pedig egész nap, mindennütt, minden munkám közben, látom a maga édes, szép szemeit, és bizony nehezemre esik leőrlölni azt a sok mindenféle dolgot, a mi engem mind nem érdekel. Ne haragudjék, hogy csak így írok; nincs más papirom s nem akarom megvárni a reggelt.

Arra szeretném kérni: írná meg kivételképpen azokat a mindennapi apró históriákat, a melyek maga előtt „közönbösek” de előttem nem, mert maga körül történnek. Nem volt valami bozszankodása az én kérésem miatt, a melyet olyan jó szívvel teljesített a kedvemért, édes kis drágám?!

Ugy-e nem határoz a szerződés dolgában, a míg meg nem állapodtunk?... Az igazat megvallva, kezdek nagyon aggódni. Mondja, mit gondol, nem fogja-e egyszer megbánni, hogy áldozatot hoz értem?!

Csókolja meg helyettem Édes Mamájának a kezét (nagy hálával vagyok iránta) s szeressen egy kicsit.

A ki örökre a tiéd

Herczeg Ferenc - Ambrus Zoltánhoz

[1893] Péntek

Kedves, jó Barátom!

Paulay igazgató azt mondta nekem, hogy ma elküldte neked a *Három testőrt* és hogy jó volna, ha talán barátilag sürgetném nálad a gyors elintézését. Én ugyan rögtön kijelentettem neki, hogy ez felesleges lesz, mert sürgetés nélkül is hamar végezni fogsz vele, mint végeztél annak idején a Nábobbal, - a direktor tudtán kívül azonban még is kérlek, szakíts magadnak minél előbb időt a Testőrök számára, ezzel igazán nagy hálára fogsz kötelezni. Remélem, nem leszel érzékeny és nem veszed illetéktelen beavatkozásnak sem a Paulay ötletét, sem az én leveletem.

Maradok igaz hived

Herczeg

Sebők Zsigmond - Ambrus Zoltánhoz

[A Budapesti Hírlap fejléces levélpapírján.]

Budapest, 1894. jan. 3.

Kedves Barátom! Nem várhatok addig, a míg találkozunk, hogy meg ne köszönjem gyönyörű tárcádat. Ez több mindannál, a mit könyveim dolgában reméltem. Forrón köszönöm azt a soha meg nem hálálható örömet, melyet a tárcával szerezteél és azt a nagy tisztességet, hogy a tárczát *te* irtad.

De, engedelmeddel, ezuttal nem követem a zárjel közé irt megjegyzést szerénységemről: bizony ahány ablakom van, annyi ablakba kiteszem a tárcádat.

Tisztelő hived és hálás barátod

Sebők Zsigmond

Vargha Gyula - Ambrus Zoltánhoz

Budapest, [18]94. máj. 12.

Tisztelt Barátom!

Bátor vagyok Hozzád azzal a tiszteletteljes kéréssel fordulni, légy szives a Kisfaludy-Társaság június 7-ki ülésére egy kisebb rajzot vagy elbeszélést írni.

Kérésemhez elnökünk Beöthy Zsolt kérését is csatolom. Ugyis nagyon régen nem olvastál már semmit a Kisfaludy-Társaságban, pedig bőségesen volna mit.

Szives válaszodat kérve kiváló tisztelettel régi hived

Vargha Gyula
Budapest, II. Bimbó u. 10. szám

Fenyő Sándor - Ambrus Zoltánhoz

[A Magyar Hirlap szerkesztősége levélpapírján.]

Budapest, 1894. jul. 4.

Édes Speki,

Baross meghalt és a Baross kihalt. Vége mindennek! Azóta már Göre is lakkcipőben jár, Bródy levágatta a haját, Márkus Miksa megöszült én pedig nem találok a helyemet.

Bizony isten igaza van Heltainak a ki egyre azt hajtogatja, hogy „olyan szomorú ez az élet.”

Sajnos igaza van. Már csak azért is, mert én leveled után két napig vártam hogy valami nagyobb summát küldhessek, de nem lehetett még. Küldök tehát most - egyidejűleg érkezik - ötven frtot és két vagy három nap múlva remélek még ötven frtot küldhetni.

Ird meg kérlek vagy táviratozd meg hová küldjem, azt is mikor jössz haza, azt is mikor írhat sz már, mert bizony nagyon elkelne egy-egy tárcád.

Ölel igaz szeretettel Igaz hived

Fenyő

Somssich József - Ambrus Zoltánhoz

[1894. jul.]

Czimem: München

Max-Josefstrasse 1.

Kedves barátom!

Az ujságok sokat hazudnak, de azért néha - s különösen mikor a tények elferdítésére látszólagos ok nem forog fenn - igazat mondanak, s azért tán nem vagyok ama bizonyos vidéki olvasó, ki mindent elhisz, amit nyomtatva lát, midőn - bár bámulok fölötte - hitelt adok ama néhány nap előtt olvasott hirnek, hogy eljegyezted magad. Nem ismerem jegyesedet s nem tudom kicsoda, de ismerem jó izlésedet és nemes érzetedet, azért tudom, hogy eme frigyhez csak gratulálhatok, s azért, kérlek, fogadd eme idegen földről érkező szerencse kívánataimat ép oly szívesen mint amilyen őszintén és rokonszenvesen küldöm. Azt találok nagyon igazad van. Olyan átkos hajlamok felett rendelkező décadent természetnek nem való egyedül és erkölcsi támasz nélkül - s a nő vagyis inkább feleség fizikai támasszá is válik gyakran - neki menni eme rongyos, piszkos, komisz életnek. Az ember belefullad a sárba. Az asszony szépen kihúzza megint, megmosdatja, új ruhát ad rá, (pénzt csusztat a zsebébe, ha van neki); nem történt semmi és mehet ismét tovább tüskén-bokron keresztül neki a nagy sötétségnek...

Tudom az elméletet - látod - magam még csak nem is gondolok a gyakorlatra. Miért? Nem tudom, vagy tán tudom is, s el is mondhatnám élő szóval, leírni nem lehet.

Mit mivelsz külömben, mit irsz? Szeretnék felőled már valamit hallani, s tolladból búbájos Harun ál Rasid Züm Züm meséket olvasni. - Allah but najzif males - de gaz liberális Attila nem küldi nekem a M[agyar] Hirlapot holott megigérte.

Én magam pingálok szorgalmasan - jelenleg egy madonnán dolgozom, - s ha isten is úgy akarja a téli tárlaton ki is állítom.

Üdv kedves barátom háromszor üdv, üdv, üdv. Irj ha nem vagy nagyon lusta, s látogass meg ha teheted.

Milliószor ölel hived

Somssich Jóska

Herczeg F. Szemere A. Bosnyák Z. s a baráti körnek szives üdvözetemet.

69

Gárdonyi Géza - Ambrus Zoltánhoz

1894. júl. 16.

Igen tisztelt kedves jó Uram!

Illenék és kellenék, hogy megköszönjem ezt a jóságos, szépséges remek tárcát, de nem köszönöm meg, mert nem tudom megköszönni. Szavam nincs rá, csak szószegény érzésem.

Igy még nem becsült meg engem senki és bizonyára nem is fog.

Hát csak annyit mondhatok, hogy hálával őrzöm meg az Ön meleg, jószívének ezt a meg nem érdemlett megnyilatkozását, és hát mégis csak: köszönöm, köszönöm, köszönöm.

Sirig, siron tul is hálás tisztelője, mély szeretettel

Gárdonyi

70

Küry Klára - Ambrus Zoltánhoz

B[uda]p[est], [1894. szept. 10.]

Édes Ambrus!

Utolsó cikke a melyet szives volt rólam vagy inkább nekem írni, annyira a lelkem mélyéig hatolt, hogy lehetetlennek tartom, hálás szívvél köszönetet nem mondani érte.

Annyira viszhangra talált bennem minden egyes szava olyan tisztelettel borulok le mindene-
ket megsejtő, gyöngéd, nagy lelke előtt, hogy mindezt el kellett mondanom, ha nem élőszó-
val, hát legalább így papíron, a miért is egyuttal bocsánatát kérem hogy terhelem vele.

Az Isten áldja meg érte.

Igaz hálás hive

Küry Clára

B[uda]pest, 1894. dec. 8.

Kedves Uram!

Szokásom szerint az utolsó órákra halasztottam a felolvasni való megírását s most oly rosszúl vagyok, hogy képtelen volnék a dolgot befejezni. Nagyon sajnálom, hogy ezuttal nem lehet szerencsém a Petőfi-Társaságban felolvasni s kérem fogadja kiváló tiszteletem kifejezését.

Ambrus Zoltán

[1894.]

Kedves Zoltánom!

Megfontolva mindazokat a bölcs tanácsokat, amelyeket darabomra vonatkozólag adtál: ezeknek megfelelően gyökeresen átdolgoztam. A fő dolgokban lépésről-lépésre szigorúan tanácsaidat követtem. Miután így elkészültem a darabbal s csak a leírás van hátra, - szeretném beadni. De miután annyit s annyit fárasztottalak már, nincs lelkem (tudva, mennyi a dolgod!) hogy előzőleg újból tegyem.

Ez tehát a tervem. Beadom név nélkül s kiviszem, hogy először *ne* te, hanem pl. Várady[!]... stb. s végül kapjad csak Te. Ha azután elfogadjátok s lesznek észrevételeid, - tudom, hogy lesznek, az én javamra - akkor majd kegyesen közlöd velem, hogy a nyár folyamán (ha már átment a kritikákon) ezek alapján javithassam...

Most tehát, kedves Zoltánom, ne fáradj a nálad levő kézirattal.

Amelyért a napokban érte küld a sok alkalmatlanságért bocsánatot kérő igaz hived

Zoltán

[Fejléces hivatalos papíron: Nemzeti színház (nyomtatva),
a két szó között a tölgyfalombos magyar címer.]

Budapest, 1895. jan. 2.

Igen tisztelt Uram!

Bocsásson meg, hogy sok elfoglaltsága mellett egy kéréssel terhelem még.

Szándékomban áll Sudermann új darabját, az itt mellékelt „Schmetterlingsschlacht”-ot színre hozni. A darab a bécsi Burgszínházban is színre került, még pedig jelentékeny sikerrel; magam is láttam és mély hatást tett rám.

Mégis, mielőtt végkép elhatároznám magamat színrehozatala iránt, igen óhajtanám az Ön nagybecsü véleményét hallani.

Ez kívül esvén drámabíráói kötelességén, teljes bizalmassággal intézem Önhöz e kérdést, mi ha terhére van, tessék tartózkodás nélkül kinyilatkoztatni, - és indiscret kérésemtől elállok.

Fogadja kiváló tiszteletem kifejezését.

Festetics Andor
h. igazgató

74

Milkó Izidor - Ambrus Zoltánhoz

Szabadka, [18]95. jul. 18.

Kedves uram,

Igen tisztelt barátom,

Ugy értesültem a M[agyar] H[írlap]-ból, hogy Fenyő Sándor távollétében ön szerkeszti az ujságot. Bátor vagyok hát megkérni valamire.

Az *Egyenlőség* című hetilapnak közelebbi számában cikkely jön tőlem, mely arról szól, hogy a zsidóknak - hálából a recepcióért és ama humánus bánásmódért, melylyel e szép hazában ezer év óta részesülnek - tömegesen kellene a milléniumra nevüket megmagyarosítani. A cikk egyúttal felhívja a zsidó hitközségeket, hogy ily irányú mozgalmat indítsanak agitatórius bizottságokat szervezzenek. Arra kérem már most a jó ügy érdekében, hogy tegye szavá majd e dolgot a *Magyar Hírlap*ban is, s propagálja ott az eszmét; esetleg írasson róla egy vezércikkelyt, a mi a M[agyar] H[írlap]-ban többet használna az ügynek, mint bármimás. Ismétlem: az *ügy érdekében* kérem e szivességre; az én jelentéktelen nevem egészen ki is maradhat a játékból.

Örülök, hogy ez alkalommal meggratulálhatom a *Ninive Pusztulása És Egyéb Történetekhez*. Ilyen pompás beszélykötet Franciaországban se jelenik meg minden decenniumban. Akik önt Anatole France-hoz hasonlítják, csak France-nak hizelegnek. Az ön iróniája finomabb és az espritje elevenebb a máskülönben oly előkelő francia íróénál. A *Szeptember*-t nagy érdekléssel fogom olvasni, ha készen lesz. A kik itt hétről-hétre olvassák, el vannak ragadtatva tőle. Annak idején bátor leszek tudatni önnel, hogy minő hatással lesz én rám. Hát a *Midás Király* mikor jelenik meg? Az lesz csak esemény a mi irodalmunkban!

Fogadja, kérem, őszinte tiszteletemnek és barátságomnak nyilvánítását, a melylyel vagyok egészen az öné

Milkó Izidor

75

Ambrus Zoltán - Tóth Bélához

[A Magyar Hírlap szerkesztőségének levélpapírján]

Budapest, 1895. aug. 27.

Kedves Béla,

Ugy hiszem, kérésedben arról a leveledről van szó, a melyben a tárca-fordítások anyagára vonatkozó kívánságaidat közölted a szerkesztőséggel. Ezt a leveledet megkaptuk, s a szerkesztőség intézkedett, hogy Habár ur jövőre vigye el hozzád a külföldi ujságokat, hetenkint két szállitmányban.

A mi pedig a felmondás tudomásulvételét illeti, tudatnom kell veled a szerkesztőségnek azt az eredetileg kifejezett és konzekvens felfogását, hogy szerződésedet érvénytelennek tekinti, tárczádat (3 eredeti és 2 fordított) havi 100 frt tiszteletdíj mellett mindaddig közli, míg te a szerződést érvényben levőnek tekinteni kívánod.

Igaz hived

Ambrus Zoltán
mint a Magyar Hirlap
helyettes szerkesztője

76

Somló Sándor - Ambrus Zoltánhoz

B[uda]pest, 1895. okt. 21.

Igen tisztelt Uram!

Bátor vagyok Önt kérni, legyen kegyes ha csak teheti olvassa el Zsolt vezér c. darabomat - mely bírálat végett Önnél van - mielőbb. Szives utasításait örömmel fogadom s hasznomra fordítom - amint Girolamonál is tettem. Ne ütközzék meg a vigjáték elnevezésen, történeti szinmű az inkább s egyáltalán nem vindikál magának mást - mint amit érdemel. Nem is hosszú, s egy szabad órájában végig olvashatja.

Ne vegye rossz néven alkalmatlankodásomat, de szives jóindulata felbátorít reá. Kérem, tartson meg abban továbbra is s vagyok kiváló tisztelettel kész szolgálja

Somló Sándor

77

Kiss József - Ambrus Zoltánnak

[A Hét szerkesztősége fejléces levélpapírosán.]

[1895] nov. 5.

Kedves Speki!

Örömmel gratulálok neked gyönyörű regényed nagyon sikerült hangulatos befejezéséhez (természetesen magamnak is) és alig várom hogy könyvalakban is megjelenjen, hogy újra és egy szuszra elolvashassam.

Azt hiszem, hallottad, hogy nagyon rossz bőrbe voltam. Most már ötödik hete. Ma talán szabad lesz egy órára felkelnem. Vasárnap még nem írhattam neked a sok hideg borogatás miatt.

Kedves Speki! Nagyon örülnék, ha újra beállnál A Hét chroniqueurjei közé. A te helyed mindig üres, mert betölthetetlen. Számithatok újra reád?

Melegen üdvözöl öreg hived

Kiss

78

Márkus Emma - Ambrus Zoltánhoz

[1895.] nov. 31. Szombat.

Kedves jó Zoltán

fogadja hálámat jószágos kritikájáért; nagyon boldoggá tett vele. Ha a főpróba után - a melyen, szivemből köszönöm hogy megjelent - beszélhettem volna Magával úgy bizton tudom nem estem volna abba a hibába amelyet fölemlít de amin azonban azt hiszem már a mai előadáson is segíthetek. -

Abban a reményben hogy a legközelebbi napokban látni fogom és személyesen köszönhetem meg az örömet mit nekem szerzett a viszontlátásig szivből üdvözli hálás hive

P. Márkus Emilia

79

Veigelsberg Hugo - Ambrus Zoltánhoz

[Névjegyen.]

[1896. jan.-febr.]

Ki a legfinomabb ember a világon? Ki tudja, hogy szegény kis fiuknak jól esik, ha megsimogatják őket? S kivel szemben érzem én magamat fekete uzsorásnak? Én tudom, - de hát sohasem fogom Őt színről-szinre látni? S ki pazarolhatja a dicséretet, mert maga rá nem szorult? Lássa, éppen a Keszler-cikkely felől akartam örvöngeni, de most nem tehetem. Bál után való reggel fönn voltam a hivatalában, de nem találtam ott.

80

Thallóczy Lajos - Ambrus Zoltánhoz

[Névjegyen.]

[1896.]

Tisztelt barátom, én elolvastam Midást, ime bosszum, olvassa el Bácsy Jakabot.

Mikor látjuk Bécsben?

Hive

Thallóczy

Kérem ne tartson jó historikusnak, mert azok meg jó belletristának mondanak.

Herczeg Ferenc - Ambrus Zoltánhoz

[Névjegyen (nyomtatva) : Herczeg Ferencz (jobb alsó sarokban):
Budapest, VIII. Muzeum utca 9.]

[1896.]

Édes Zoltán!

Igazán szép volna Tőled, ha jan. 1.-től kezdve regényt írnál nekünk. Egy-egy folytatás megírásához egy heti idő van; játszva megírhatnád. A regényt Wolfnerék könyvalakban is kiadnák és Te, a kinek könyveit eddig mindig többé-kevésbé élhetetlen emberek adták ki, meglátnád aztán, hogyan értünk mi a könyvterjesztéshez.

Szives válaszodat várja s köszönt

Hétfőn

Herczeg

Herczeg Ferencz - Ambrus Zoltánhoz

[1896.]

Kedves Barátom!

Kiadóimmal értekeztem és most barátságunkra és írói ambíciódra hivatkozván, újból és forma szerint felszólítlak: csinálj regényt az *Uj Idők* számára. Témád bizonyára van több is, dolgozd fel azt, a melyhez legtöbb kedved van. Minél hosszabbra szabod, annál jobban örülünk neki. Előre is megígérhetem, hogy

1. Wolfnerék jól meg fogják fizetni a regényedet,
2. miután megjelent az *Uj Idők*ben újra megveszik és kötetben is kiadják,
3. *Karlovski* Bercivel - a kinél jobban a franciák se dolgoznak - fogom illusztráltatni.

Nem foglak tovább kapacitálni. Engem lapom jól felfogott érdeke ösztönöz ez ajánlat megtételére, szeretném, ha téged is csak jól felfogott érdeked ösztönözne ennek elfogadására. Legokosabb volna, ha mindjárt munkának látnál. Megírhatod folytatásokban, de szeretném, ha - az illusztrátorra való tekintettel - legalább is 5-6 folytatással megelőznéd a közlést.

A dologban senki mással nem kell érintkezned, csak velem.

Maradtam igaz barátod:

Herczeg Ferenc

Spett Dezsőné - Ambrus Zoltánhoz

[Fejléces levélpapíron; „Spett Dezső örökösei gyógyszerháza a „Megváltóhoz” Mezőtúron.”]

Mezőtúr, [1]897. jan. 22.

Kedves Zoltánom!

Bocsánatot kérem - hogy első alkalommal is a mikor levéllel keresem fel - egy kéréssel terhelem.

Ugyanis Zagyva Lajos kir. közjegyző neje - a ki a legjobb barátném itt - megkért engem - a kinek van Pesten egy fiatal másodéves bölcsész unoka testvérje - Vojnovits Géza - igen szellemes okos fiú - a ki az édes anyját évek óta tartja - ha szives lenne annak a fiatal embernek azon lapnál a hol befolyása van édes Zoltánom - valami állást szerezni - végtelen örülnék rajta - ha szives jósága mellett ezt kivihetné és ha terhére nem esne - tegye meg kérem - egy tehetséges fiút segítene sikerre - és egy család jó létét is elősegítené. -

Legyen szives kérem nekem megírni - hogy tehet-e valamit érdekében - ha kedvező választ kapok - úgy ő majd elfog menni oda - a kellő utasításokért.

Hogy vannak kedves Zoltánom? hogy van Etuska? - Vasárnap át jön az édes jó Vilma - Gyomárról hozzánk tegnap írta ezt meg nekem - bár Magokat is láthatnám néha itten - de szívesen venném látogatásokat - ha lemennék Gyomára - akkor nem esik fáradsággal sem a látogatás -. Mindkettőjüket csókolja - s öleli - szerető nénjek

Mari

Márkus Emma - Ambrus Zoltánhoz

[1897. ápr.?)

Édes jó barátom!

Olyan hamar eltűnt a próbáról pedig úgy de úgy szerettem volna kérdezni egyetmást játékomra vonatkozólag - különösen a III. dík fölvetésére nézve ahol éreztem, nem volt emelkedés; pedig bizony annak kellene legcsattanósabbnak lenni. Kérem segítsen benne, írja meg édes aranyos jó barátom, mit lehetne tenni hogy hasson az utolsó jelenés, hogy ne legyen közép-szerű. Egy megjegyzése megvilágítja előttem az egész helyzetet. Ne haragudjék hogy ilyennel terhelem és ne ítéljen el hogy mindig csak akkor jelentkezem ha jóságát kérem. De nekem oly kevés jó őszinte barátom van. -

Nagyon izgatott vagyok, mint rendesen, de most betegesebb is, mint rendesen mert nagyon meg van erőltetve a sok tanulással s a sok gondnal kicsi kis agyvelőm! Évára is most kellett készülnöm.

Ezer üdvözzel s hálával várja válaszát lekötözött híve

P. Márkus Emilia (Emma)

[1897.] Szerdán, hajnalban.

Kedves Etuskám!

Kassáról jövet, a honnan olyan itélet-időben jöttünk, a minőt még nem láttam, itt rekedtem Miskolcon, a hol reggeli egy negyed négykor a váróteremben irom ezt a pár sort. A Pestről jövő vonat ugyanis Füzes Abonyban kisiklott, csak reggelre ér ide s én, a ki ebben az órában akartam Szerencsen át Debrecenbe indulni, kénytelen vagyok itt rostokolni, mert a késedelem miatt Szerencsen már nem csatlakozhatnám a Debrecenbe menő vonathoz. Ez felforgatja az egész programomat, s még most azt se tudom, mikor fogok innen elindulhatni, mert minden vonat (a hazafelé vivő is) 3-4 órai késéssel várható.

Ezekből a vasuti kalamitásokból azt következtethetem, hogy az egész országban olyan rettenetes idő volt az éjjel, mint errefelé. Féltél?

Ugy gondolkozom, hogy most már csak Debrecenbe juthatok el (nem tudom, melyik vonattal) a programom többi része elmarad. Ott a Bika fogadóban fogok szállani.

Ha csütörtökön estére nem lennék otthon, ne nyugtalankodjál. Nem akarnám, hogy kirándulásom pusztá vasúton ülésből és váróteremben való várakozásból álljon, azért egy napot mindenesetre Debrecenben töltök. Pénteken minden bizonynival otthon leszek.

Nézz át Mamáékhoz s mondd el neki peches kalandomat.

Mindnyájatokat ölel csókol

Szerető Zoltánod

[A Pesti Napló szerkesztősége fejléces levélpapírján.]

Budapest, [1898.] jan. 14. délelőtt.

Tisztelt Uram!

Mindenkor úgy néztem Önt, mint egy idetévedt Robinsont a mi irodalmunk elhagyatott, vad szigetén. Azt hiszem: igen gyakran a Robinson rémületével kell néznie a mi kannibáljaink pusztításait. Kissé megsebzetten kóboroltam én is a vad szigeten s talán vad voltam magam is. Ön jóakaró szárnyai alá vett: Robinson a kis vad Pénteket. Boldoggá tett vele.

Engedje meg, hogy amit hosszú hónapokon át félénkségből el kellett hallgatnom, most néhány szóval megírjam Önnek.

Mindenkor igaz tisztelője:

Kabos Ede

Lőcse, 1898. máj. 16.

Igen tisztelt Uram!

Igen kérem, ne vegye rossz néven, hogy csak most küldöm meg könyvem egy példányát. A tiszteletpéldányok elküldése bizományosomra volt bízva s így a hiba könnyen megtörténhetett. De hiszen kritikáiból igen jól tudom, hogy nem szokott külsőségek után itélni.

Igen kérném, ha alkalomilag, akár szóbeli nyilatkozatával, akár írásbeli ismertetésével előmozdítani sziveskednék a munka kelendőségét, mert bizony nagyon ráfér. Kiadása ugyanis 1440 frtba került, levéve ebből az Akadémia támogatását: 500 frtot s jutalmát, az 50 aranyat: 270 frtot még mindig 670 frtot kell törlesztenem, erre nézve pedig csakis az eladott példányok után befolyó összegekre számíthatok, amikre tehát ugyancsak rá vagyok igy utalva.

Nagyon kérem, ne riasszák el az első physikai és anatómiai fejezetek, talán tulságos rendszerességgükkel, de mely nélkülözhetetlen volt ilyen munkánál; a későbbi pszichológiai fejezetekben azt hiszem mégis csak akadnak érdekes dolgok s bizonyos tekintetben újak is, legalább az aesthetikai jelenségekre való alkalmazásuk tekintetében. Különösen a suggestió, a művészi suggestió vizsgálatát és az érzelmi állapotok, a lelki indulatok physiologiai elméletét emelem ki, mint talán a legérdekesebb részletet, amelyek az aesthetikai jelenségeknek ép arra a je ne sais quoi-ként említett titokzatosnak látszó lényegére vonatkoznak. Természetes, az ilyen téren végleges magyarázatokról, teljes megoldásról szó sem lehet, de haladni némi részben is e felé felettébb érdekes.

Igen kíváncsi vagyok tartalmas és szellemes kritikái után, vajjon milyen véleményben lehet könyvem felől. Igazán sokat tehetne ismertetésével a könyv kelendősége érdekében, amire mint feltüntettem, mód felett rá vagyok utalva.

A legkiválóbb tisztelettel és nagyrabecsülő üdvözlettel készséges hive

Dr. Pekár Károly

Felső-Alap, [1898.] aug. 18.

Kedves Ambrus,

Meg szeretném önnek mondani mily hálás a szivem ön iránt azokért a szép és meleg sorokért, melyeket kedves halottam emlékének szentelt.

Az egész napi sajtóban ön méltatta őt legjobban, érdeme szerint: Látom hogy ön jól ismerte őt, s így csak természetes ha szerette is. De családja és szűk kis baráti körén kívül oly kevesen ismerték! A részvétért, melylyel engem vigasztalan bánatomban felkeresett fogadja hálás és tiszteletteljes köszönetemet.

özv Arany Lászlóné

9. York Buildings WC
London

1898 [okt. 29.]

Kedves Zoli,

bizonyára váratlan neked, hogy tőlem kapsz levelet, de annak oka magad vagy, minek írsz olyant a mit az ujságok emlegetnek. Látom, hogy „Pókháló kisasszony”-t adtál ki, - a nyáron már ígérted, hogy a Szeptemberedet ideadod, de most már szavadon foglak s kérlek küldd el mind a kettőt; itt még más magyar könyv jólesnék, nemcsak az olyan, a mit Magyarországon is élveznék.

Másik kérésem... [szakadás]... cikket küldtem s levelet is irtam neki. Életjelt nem láttam. Kérlek tudd meg a cikk sorsát, igaz hogy az ilyen aktuális firkának ephemer az értéke s ha nem használta akkor, most már alighanem papirkosárba való. Tudakold meg a sorsát. Legalább praktice megtudom kellek-e neki munkatársul - már mint kül- vagy nem. Hiszen tudom, hogy a kellő kvalifikációval nem bírok, hogy magyar ujságíró legyek.

Szomaháznak már illő formában, mond meg hogy ha még nem fizette meg a kártyakönyvébe is ott azért[?] a honoráriumot - 5 firt adott egyszer - legalább küldhetné egy példányt belőle az neki pénzébe nem kerül. Tudom, hogy az autogrammjaid értékesek s csaknem olyan ritkák, mint Poe-éi talán[?] az de azért ha időd van gibicelés vagy aktiv pénzvesztés helyett írj nekem, a ki itt töletek nagyon elszakadva meglehetősen árva vagyok.

Üdvözl hived

Pulsky Károly

[Nyomtatott fejléces levélpapíron: felül a bal sarokban, piros betűkkel nyomtatva:
Gárdonyi Géza [alatta:] Eger.]

1898. dec. 29.

Kedves Zoltán

Veled szemben én most nagy zavarban vagyok, mert te olyan szívességet tettél nekem, amit én nem viszonzozhatok.

Mert az lenne a viszonzás, ha a jövő esztendőben én emelnélek be téged a Petőfi-Társaságba.

Mivel hogy ezt a legjobb akarattal se tehetem Zoltán, ird fel az ajtódra: „Gárdonyi tartozik nekem 1,000.000 forinttal s mindaddig mig ezt meg nem fizeti érezze magát adósomnak!”

Én fájdalom nem ígérhetem hogy neked a nevezett összeget egyhamar megadjam.

Gárdonyi

91

Somló Sándor - Ambrus Zoltánhoz

1899. jan. 2.

Igen tisztelt Uram!

Az ajánlás kellő időben elment. Pénteken egy kis előértekezletünk volt Bartók Lajos lakásán s egyhangulag megegyeztünk, illetve indítványomat mindenki elfogadta, sőt hogy az Ön jelöltsége minél impozánsabb legyen, Bartók is ajánlotta. Így tehát három ajánlása lesz. (Legalább úgy tudom Herczeg F. is ajánlta.)

Eddig tehát következőkről biztosíthatom: Bartók, Jakab Ö, ifj. Ábrányi K. Szüri Dénes - az enyémmel *öt biztos szó*, ami már valami. Szigeti Józseffel beszélni fogok - ez hat, hiszem Rákosi Viktor is velünk lesz=7, Herczeg=8. Ha még négy szót keríthetünk - és keríteni fogunk - nyert ügyünk van, mert a szavazatok - az öregek csökkenése, sőt mondhatnám maradisága miatt nagyon megoszlanak s ez a mi nagy előnyünk. Reméljük hát a legjobbat! a siker reményében üdvözlő önt készséges barátja

Somló Sándor

Titoktartás!

92

Rákosi Viktor - Ambrus Zoltánhoz

[Fejléces papíron: az Otthon Írók és Hírlapírók Köre levélpapírján.]

[1899. jan. 31.]

Fanfare et clairon

en avant

31 közül 16-tal mint író megvagy.

Hurra

Sípulusz.

Élljjjen!

Kozma Andor.

Bartók

Bársony Pista.

Somló.

Radó

93

Szüri Dénes - Ambrus Zoltánhoz

Budapest, 1899. febr. 2.

Vas u. 5.

Tisztelt Tagtársam!

Fogadja meleg üdvözetemet megválasztatásához, a melynek sikerében az én szavazatomnak - sajnálatomra - nem volt része, mert én a „költők” csoportjára tartogattam azt, és pedig annál

fogva, mivel az volt a hitem, hogy ott szép eredménnyel került ki a neve, s viszont kételkedtem az első csoportnál történő szavazás sikerében.

Szívélyes üdvözlettel vagyok igaz tisztelő hive

Szüry D.

94

Lederer Béla - Ambrus Zoltánhoz

[névjegyen.]

[1899. febr. eleje]

Lederer Béla [eddig nyomtatva] őszinte örömmel gratulál ahhoz, hogy a Kisfaludyak elvégre helyre hozták a mulasztottakat. Adja az Ég hogy a társaság sok fényes sikerének legyen színhelye. Szíves üdvözlettel hive

L. B.

95

Rákosi Szidi - Ambrus Zoltánhoz

[1899. febr. 8.]

Kedves Ambrus Ur!

Igen nagy öröömre szolgált, hogy önt az én kedves, mondhatnám kedvenc irómat beválasztották a nagyképűek közé. Gratulálok nekik, és ott leszek a székfoglalóján.

Rákosi Szidy

96

Bródy Sándor - Ambrus Zoltánhoz

[1899. febr.]

Kedves Zoltánkám,

Küldöm a cédulákat és a mi több: egy gyakorlott beteg intelmeit. Nyugodalom, jó ebédek pont délben, kis vacsorák korán! Meglásd nem lesz semmi baj. Jel az egész, hogy jobban megbecsüljed a testedet és kiméljed valamicskét, mert ami több a soknál, azt te sem bírod mindég.

Most olvasom a Pókháló kisasszonyt, gyönyörű szép.

Vigyázz magadra és ha valamiben szolgálatodra lehetek, ha valamely megbízásod akad számomra: parancsolj velem.

Ölel hű barátod

Bródy Sándor

Feszty Árpádné - Ambrus Zoltánhoz

[1899. febr.]

Kedves Ámbrus!

Ugy sajnáltam mikor hallottam hogy beteg! úgy örültem mikor írta hogy jobban van! A könyvet nagyon szépen köszönöm éppen azelőtt való nap már megvettem, a hajótörötteket pedig négy példányban s el osztottam minden ismerősömnek óriási lelkesedésemben s el határoztam míg ilyen szépeket ír nem haragszom meg magára még akkor sem ha nem jön el s kosarat ad meghívásomra.

Gyors erős, tartós javulást! üdvözli

Fesztyné

[Utóirat a lap felső szélén:]

Minden vasárnap este három vagy négy cigány pajtás el jön legyen olyan egészséges hogy maga is jöhessen előleges meghívás nélkül.

Ambrus Zoltán - Festetics Andorhoz

B[uda]p[est], 1899. febr. 22.

Van szerencsém rendelkezésére bocsátani a M[ariage] B[lanc] fordításának utolsó felvonását a francia szöveggönyv kíséretében, a melynek használatára nézve legyen szabad megjegyznem a következőket:

Ez a szöveggönyv két különböző textust tartalmaz, a Lemaître eredetijét s azt az átdolgozást, melyben a darabot a Th[eâtre] Français előadta. A mint a fordítási munkálat elvállalásakor közölni szerencsém volt, az utóbbi szöveghez tartottam magamat, először is; mert a Français változtatásait és törléseit nemcsak helyeseknek, hanem a siker érdekében föltétlenül szükségességeknek is tartom, és másodsor, mert azt hiszem, hogy a két variánsnak a fordítás kéziratában való visszatükröződése nem csupán nehézséggel járt volna, de zavart és félreértéseket is okozhatott volna.

Mindamellett, bár a Lemaître eredetijének a Fr[ançais]ban törölt és megváltoztatott sorait lefordítani annyival fölöslegesebbnek véltem, mert a francia kiadványnak futólagos áttekintése is meggyőzheti a Nemzeti Színház t. vezetőségét a Fr[ançais]beli átdolgozás szükségességéről, mégis, a mennyiben Méltóságod meg kívánná, a supprimált és megváltoztatott sorok lefordítását is, nagyon természetesen kész vagyok pótlólag ezt a munkát is elvégezni, s e tekintetben csak Méltóságod szives rendelkezését várom.

Sajnálattal jelentem továbbá, hogy a francia címre nem sikerült magyar aequivalenst találnom. Ugy hiszem, a „fehér” jelző a magyarban ily összeköttetésben nem alkalmazható, annyival kevésbé, mert nekünk a „bal blanc” vagy „faire du blanc” szólamokra nincsenek analógiáink. (Hallottam ugyan már „fehér esték”-ről, de nem hiszem, hogy e csinált szólamot a vidéken is megértik.) De a címnek nem csak szó szerint való fordításáról kellett lemond-

danom; egyáltalán nem sikerült olyan magyar címet találnom, mely fedné az eredetit, s szinlapra való formában fejezné ki, hogy e darabban egy nem consumált házasságról van szó. A „tisztá” „szeplőtlen” vagy „ártatlan” stb. epithetonokat a házasság szóval összeköttetésben nem tartom használhatóknak, mert az a házasság, mely nem consumáltatik, éppenséggel nem mondható tiszta valaminek, ellenkezőleg „tisztá házasság”-ok alatt azokat szoktuk érteni, a melyek rendesen egy tucat gyermekig consumálódnak. A „vértelen” vagy „élettelen” jelzők használatát se tartanám szerencsésnek; a „lelki házasság” mást mond stb. stb. Így kénytelen voltam elejteni az eredeti címet s jobb híján a banális de inkább alkalmazható „Szomoru házasság” vagy „Szomoru nász” címet ajánlom.

Kérem, fogadja Méltóságod ama szíves elhatározásáért, mellyel a fordítási díj utalványozására vonatkozó kérésemet teljesíteni kegyeskedett, hálás köszönetemet.

Kitünő tisztelettel:

A[mbrus] Z[o]ltán]

99

Ambrus Zoltán - Özv. Ambrus Józsefnéhez

[Arcoi színes képeslevelezőlapon.]

Arco, [18]99. márc. 4.

Kedves Drága Anyám! Jól vagyok: a mai napot Arcoban töltöttem, de este megint Rivában leszek. Ide várok tőled egy pár sort (Hotel zur Sonne). Ha tovább megyek, azonnal tudósítalak.

Kezedet csókolja szerető fiad

Zoltán

100

Ambrus Zoltán - Ambrus Vilmához

Budapest, 1899. márc. 28.

Kedves Vilmuskám!

Meglehetősen elkésve gratulálok a születésed napjára, de az nap is, mint sokszor, gondoltam rád, csak nem jutottam hozzá, hogy irjak, mert napközben tizféle dolgom van, s mire haza érek, rendesen annyira fáradt vagyok, hogy egyik napról a másikra halasztgatom a levélírást.

Rivába irt soraidat csak akkor kaptam meg, a mikor már haza jöttem; utánam küldték, mert Rivából eljövet hátra hagytam a pesti adresse-emet. Vagy tiz napot töltöttem ott és Arcoban (vasuton egy negyedóra), és a Garda-tó körül, a mely gyönyörű vidék. De pechem volt; az első három napot kivéve, mindig rossz idő járt, s elmenekültem Meránba, a hol szintén nem volt jó idő, s a hol valósággal megbetegedtem. Azzal a meggyőződéssel ültem vasutra, hogy tüdőgyulladásban vagyok, de nem lett semmi komolyabb bajom. Elég az hozzá, örültem, hogy olyan állapotban értem haza, a minőben elmentem. Így járok én a kirándulásaimmal.

Mama tegnap és ma ide benn volt; most este megint ki akar menni. Mutatta a leveledet, de elfelejtettem megkérdezni tőle, Dobozon vagy-e még? Oda írok; azt hiszem, megkapod így is, úgy is. Gizus Kigyósról írt neked a születésed napján.

Isten éltesse, kedves jó testvérem! Nagyon köszönöm, hogy gondoltál rám, ölel csókol szerető bátyád

Zoltán

101

Fadrusz János - Ambrus Zoltánhoz

Naphegy [1899?]

Édes Zoltán!

Noha nem igen törődsz a szobrászokkal, neked azonban mégis szeretném megmutatni szobrom fényképeit (Erzsébet) a te finom lelkednek való dolog ez.

Mikor jössz vagy mikor jöjnek én?

Ölel hived

Fadrusz

102

Kóbor Tamás - Ambrus Zoltánhoz

[1899?]

Kedves Uram,

keservesen vártam tegnap, még keservesebben várom ma. Könyörüljön rajtam s írja meg azt a Krónikát, vagy mást. Ha egyéb nem akad, írja le harmincötször az ábécét, mert betű kell minden áron.

Köszönti hived

Kóbor Tamás

103

Veigelsberg Hugó - Ambrus Zoltánhoz

[1899 vége?]

Kedves és tisztelt Ambrus Ur, kétségbe ejt, hogy éppen kegyeddel szemben kell akadémizálnom és kellemetlenkednem, de amennyiben csakugyan a kegyed érdekéről vagy kényelméről volna szó és velem való összefüggésben: éppen az ezek iránt szívem szerint való kötelességem kényszerítenek rá. Kegyed tulbecsüli a tudásomat, éppugy, mint az ismereteimet - de ez hagyján, s én belátom, hogy az intelligenciám pótolhatja ezeket. Ám a körülményei

annak, ahogy én a Revuebe írnék: ezek teszik lehetetlenné, hogy olyan mértékben használhassak az ujságnak, mint kívánatos volna. B.-nek: ez világos előttem, határozott szándékai és mondanivalói vannak, amelyek részben megfelelnek az én gusztusomnak részben nem de mindenesetre azzal járnának, hogy ő inspirálna, én pedig az ő tolla volnék. Ezt pedig, hét esztendő alatt, megelégettem. S megelégettem a postamunkát s a kötött munkát is, meg a hasból való írást s meg általában a kereteket s a tekinteteket. Állandó belső munkatárs pedig éppen ezeket nyögi. Ha én valaha revuebe írnék, úgy képzelem, hogy úgy, akkor s olyan rendben dolgoznám, amint kedvem tartja s a körülményeim megengedik, s ekkor ha egyszer valami dolgom elkészül (ami nem bizonyos) ezzel a *kész* dologgal állítanék be a barátaimhoz, hogy kell-e nekik vagy sem. Igaz, az én mai körülményeim ilyen munkát oly becsületesen, alaposan és lelkiismeretesen, mint én gondolom - fizikai időkörményeiknél fogva sem engednek meg. De megtörténhetik, hogy e körülményeimben, legalábbis fizikai idő dolgában, elkövetkezhetik valami, efajta változás, mely valamivel inkább lehetővé tenné számomra a becsületes és komoly munkát, melyet eddig csak vágyaimból ismerek. Ma azonban!... s különben is, ami különösen az én mostani testi és lelki állapotomat illeti, egyéb *rögtönös* változást nem képzelhetek el a foglalkozásomban, mint hogy valaki sürgősen szabadságra küld, legalább egy hónapra. Ha nem revueről, s nem a kegyed nevére volna szó, talán beugornám, de a kegyed neve és, engedje hozzá tennem, magam előtt a magam reputációja, azt parancsolja, hogy kiki kegyedhez és magához méltóan prezentálódjék a közönség előtt - s én erre ma a mi revüünk kiadói és egyéb viszonyainak objektív, s a magam körülményeinek szubjektív okainál fogva *képtelen* vagyok. Ha, ami talán messze sincsen, az én körülményeim megváltoznak, s maga az a faktum, hogy az ujság megindult, s B.-nak már egynémely tapasztalatai is vannak, az objektív körülményeket is megváltoztatta, s talán már tavaszra is, inkább kötélnek állhatok. Addig is, de azontúl is, afféle becsületes és szilárd egyik alapköví, aminek én lettem volna való, azt hiszem, *Papp Dani* nagyon jó volna - annál is inkább, mert ő, erősebb egyéni ítélet híján, könnyebben inspirálható, míg énnekem csak maga az a megfigyelés, hogy más is úgy gondolkozik, mint én, elég, hogy sulyul nehezedjék a tollamra, s félszegen, erőltetetten és szintelenül irasson velem. Keserves órák, melyekben úgy vergődtem, mint a kocsi elé fogott inasgyerek, bizonyítják, mennyire nem képzelődöm én ebben.

Egyszóval: egyelőre a Revue alig számíthat rám - tőlem nem függő okoknál fogva. Persze, az a baj, hogy amennyiben szükség volna rám, *most* volna szükség - de hát mit tegyek? Ha a Revue körül valami intelligensebb hordár vagy kőmivesmunka akad, az ujság vizrebocsájthatása kedvéért szívesen megcsinálom, akármilyen anyagi föltételekkel. De a kegyed Revuejénél én ilyesmit nem képzelhetek el.

Ne haragudjék, hogy ily hosszan írok - nem akarom, hogy éppen kegyed tartson engem perfidnek vagy bolondnak. Már most csak azt nem tudom, milyen formában adjam én be mindezeket B.-nak? Aztán: ma este mégis eljőjje-e a Royalba? Kegyednek magának még így is lehetné-e oly boldog, hogy valamivel szolgáljak? Mindezekre kérem, ha csak egy sort is, szíves feleletét - délig vagy délutáni 3-ig a lakásomra (Mária utca 10. házmaster) azontúl a M[agyar] H[írlap] szerkesztőségébe, ahová nyolc órákor bemegyek. Bocsánatot kér, hogy háborgatja tisztelő és szerető szolgálja

Veigelsberg Hugó

[1900. jan. eleje]

Igen tisztelt Szerkesztő Ur! Három napja ülök az íróasztalomnál, hogy beváltsam az ígéretet és megírjam a kért apróságot. De képtelen vagyok egy valamirevaló mondatot összehozni. Csak dadogás és nyögés és szenvedés - egy csomó foszlányokra tépett papíron: ez az eredmény. Valójában szégyen az ilyesmit bevallani. De nem tudok és nem is akarok mentséget hazudni. Egyszerűen csak azt jelenti ez, hogy beteg vagyok, hogy az utóbbi hetek nagyon megviseltek - és hogy nem szabad... [szakadás: ígéretet tennem?]. Tudom, hogy ennek az én állapotomnak a megértése nem segíti kegyedet túl azon a kellemetlenségen, hogy míg az én írásomra várt - elkésett a másokéitól. Az én sajnálkozásom őszintesége itt mit sem ér. Elhagyom tehát és vagyok tisztelője

Osvát Ernő

[Névjegyen.]

B[uda]pest, 1900. jan. 20.

Blaskovich Sándor és Ambrus Zoltán uraknak.

Tisztelt Barátaim! Minden örömmel gratulálok a Szemlétekhez s magam is rajta leszek, hogy legalább egy-két előfizetővel hozzájáruljak fenmaradásához, melyet szívből kívánok.

Igaz hivetek

[nyomtatva:] Endrődi Sándor

[Névjegyen.]

[1900. jan. 25.]

Kedves Zoltánom!

Miután említetted, itt küldöm a multkor felolvasott színházi cikket, ha a kevésbé rendes leírásból elolvashatod; aztán légy szives visszajuttatni hozzám; örülnék, ha egy s más része vagy fölfogása reflexiódra adna okot. Az első Uj M[agyar] Szemlét köszönettel megkaptam, már előbb átolvastam gazdag, jó tartalmát, mely hála Isten modern és magyar, és alapos, - vaskalap nélkül, sőt azt egyenest főbe üti a rokkant B[uda]p[esti] Szemle" fejével együtt.

Üdvözl s ölel hived

Lajos

[1900. jan.] Hétfő.

Kedves Ambrus ur, itt a külföldi krónika, amelyet, főképp balkáni vonatkozásai miatt, jó lesz elolvasni a képviselő urnak is, s amelyből kimaradt az angol s az amerikai napi politika, amivel ráérünk a jövő hónapban is, és a francia *községi választás*, amit szándékosan hagytam ki, a B[laskovich] S[ándor] ur gallofil érzéseire való tekintettel. Azt hiszem, nincs akadálya, hogy, ha ő a dolgot szükségesnek és fontosnak itéli, Várnai urral rövid *külön krónikácskát* ne irasson róla. Az én krónikám különben rendelkezésükre áll szabad furásra és faragásra.

A *hosszu krónika* alól, kérem, *mégis csak tessék elvenni a nevemet* s valami betűt írni alá, teszem X-et. Vannak rá okaim melyeknek fölsorolásával nem akarok többet fontoskodni kegyed előtt. Neveessen ki; de szeressen tovább - kezd rá nagy szükségem lenni.

Tisztelő szolgája

V. H.

NB. Nincs pénz, melyet e hónapban sokallanék főképp a kül[földi] krónikáért, mellyel sok a vesződésem.

[1900. jan.] Hétfő.

Kedves Ambrus ur, imhol a krónika, melyet ma délelőtt oly kutyafutásban voltam kénytelen lefirkálni, hogy nem tisztességesen megírni, de még csak át is olvasni sem értem rá. Ezért stilus dolgában: kérem, éljen azzal a hatalmával, mely kegyedet nemcsak mint szerkesztőt illeti meg. Más dolog a cikkely tartalma. Ebben én már ugyis tekintetbe vettem mindent, amit egy jegyemmel megjelenő dologban általában tekinthetek, s épp ezért siettem oly veszettül, hogy kegyeteknek mégis legyen egy kis érkezésük *előzetesen elolvasni*. Sok minden van benne: agrarizmusról, autonómiáról, bérkérdésről, Széllről és Szilágyiról, ami nem tudom, nem turbálja-e a B[laskovich] doktor ur cirkulusait? Ezt jó volna ma a rendes esti szerkesztőségem után való időben a Muzeum-kávéházban megbeszélni. Ha kegyed mégsem jöhetne el, talán volna kegyes esti fél kilenckor betelefonáltatni a M[agyar] Hírlap. Ha értesítést nem kapok, olybá veszem, hogy ott lesz. A cikknek nagy baja, hogy minden fenéről szól, viszont mégis sok minden kimaradt belőle. Dehát ki tökéletes? Én nem. Viszont L[átásig] üdvözli s ő nagyságának kezét csókolja tisztelő és szerető szolgájuk

Veigelsberg Hugó

Bródy Ernő - Ambrus Zoltánhoz

[Az Uj Magyar Szemle fejléces levélpapírján: nyomtatva:

UJ MAGYAR SZEMLE

Politikai, társadalmi, irodalmi és művészeti folyóirat
Szerkesztik: Dr. BLASKOVICH SÁNDOR ÉS AMBRUS ZOLTÁN.
Szerkesztőség: BUDAPEST, VIII. ÜLLŐI-UT 1. SZÁM.]

[1900. febr. eleje]

Kedves Zoltán,

Blaskovich beszélt Széll Kálmánnal, a ki szívesen beleegyezett abba, hogy Bezerédy színházi dolgokról adatokat adjon. Ennélfogva Blaskovich holnap délelőtt felmegy a belügyminisztériumba Bezerédihez, holnap délután 5 és ½6 közt pedig elmegy hozzád és átadja az adatokat.

Reggel jelentkezni fog egy szedő-gyerek. Szász cikkét, illetve cikkének elküldött részét kegyeskedjél e gyerekeknek kiadatni, hogy a nyomda dolgozhasson, azaz szedhessenek.

Ignotusékat értesitem, hogy holnap este a Muzeumban találkozunk.

Üdvözl a viszontlátásig igaz hived

Ernő

Harsányi Kálmán - Ambrus Zoltánhoz

Rákos-Palota, 1900. febr. 13.

Tisztelt Uram!

Még néhány héttel az „Uj magyar szemle” megjelenése előtt hallottam, hogy Ön valami nagyobb szabású szemlét tervez, hol tere, bőséges tere nyílik az essayeknek, tanulmányoknak és kritikáknak; hol nem fogják az írók bizonyos tárczalábak korlátozni. Valamennyiünk közös ideálja a „Revue des deux Mondes” lebegett szemeim előtt és vártam. Most úgy érzem teljesen ki vagyok elégítve. Ha még most nem is oly roppant terjedelmű ez az új, uttörő lap, mint az a hetvenesztendős óriás, - belső tartalma versenyre kelhet vele. Bár elterjedése is hozzá méltó lenne!

Nagy serkentés volna komolyabb íróinkra nézve, ha ez az új orgánus behatóan foglalkozna velök és a sablonos négysoros „megemlékések” helyett komoly kritikával igyekezne lecsiszolni apró kinövéseiket. A nagyközönség is nyerne vele mert megismerné íróit igazi valójában és aszerint tanulná meg őket becsülni vagy elítélni. Mindezt fölösleges elmondanom Önnek, hiszen ez benne van az Ön programjában.

Szeretnék a Szemle munkatársa lenni. Itt mellékelek egy rövidebb kritikát Bodnár Zsigmond-ról, erről a különös gondolkodóról, akivel alig foglalkoztak még, de aki számtalan tévedései mellett is megérdemli, hogy foglalkozzunk vele. Én éppen azokat a hibáit tárgyalom, melyek

folytán elvesztette úgy a tudósvilág, mint a nagyközönség elismerését, de amely hibák nem helyrehozhatatlanok. Szeretnék magával az elmélettel is behatóan foglalkozni, de ezt egyelőre - mint cikkemben is kifejtem - még korainak találom. Későbbre azonban minden esetre fönntartom szándékomat.

Ha megfelel tanulmányom, sziveskedjék erről értesíteni, hogy annál nagyobb ambícióval folytassam a munkát, s küldhessek Önnek ujjlag egyetmást, essay, tanulmány vagy kritika alakjában.

Tisztelettel

Harsányi Kálmán

Cim:

Rákos-Palota Bem-utca 2.

111

Riedl Frigyes - Ambrus Zoltánhoz

[1900.] febr. 15.

K[edves] B[arátom]!

Ha még lehet változtasd meg Wesselényi levelében a *csorda*-szót *csoport*-ra. Kónyi óhajtja. Vagy még jobb: küldd el a kefelenyomatot 1-2 órára. Kónyi fél, hogy az erős kifejezéseket rossz néven veszik.

Riedl

Andrássy ut 82.

[Külön lapon:]

Jobban szeretném, ha csak chiffre volna a cikk végén. Ha azonban súlyt helyezel reá, ird ki nevemet.

üdvözöl

Riedl

112

Osvát Ernő - Ambrus Zoltánhoz

Budapest, 1900. febr. 25.

Nagyon Tisztelt Szerkesztő Ur! Nagyon lekötelező, szives sorait köszönöm. De most már - ha nem haragszik érte - igazán nem ígérek. Csak épen - annyit, hogy szorgalmasan dolgozom a Tolstoi essain és majd azonos igyekszem, hogy a szorgalmam ne lássék fontoskodásnak. Áprilisra - most úgy hiszem - készen leszek vele. De kisebb-nagyobb apróságokat most is küldök, Marcius 5-ig. Maclair könyvéről (L'ennemie des rêves) egy nagyobb tollfuttatást rendeztem. De ez is jöhet majd az Értesítőben. Ha különösen óhajtana, hogy egyik-másik könyvről cikket irjak, - rendelkezék velem, tisztelő szolgája

Osvát Ernő

113

Blaskovich Sándor - Ambrus Zoltánhoz

[francianyelvű névjegyén;
A névjegy hátlapján:]

[1900. márc.]

Édes Ambrus Ur,

Az összeférhetlenségi cikk érdekében irtam a francia képviselőházhoz, hogy küldjék el azt a törvényjavaslatot a mi jelenleg a francia parlament asztalán van - azt gondoltam azomban, hogy nem fogok kapni semmit, most azomban még is el küldték s így kérem a Balogh kéziratát ide adni, hogy rögtön hozzá küldethessem, hogy ismertethesse cikkében a javaslatot, nagyon örülök hogy ez a Pierre ur elküldte.

Blaskovich

114

Ferenczi Zoltán - Ambrus Zoltánhoz

Budapest, 1900. ápr. 1.

Nagyságos Szerkesztő Ur!

A Magyar Szemle számára ohajtanék egy - hitem szerint - odaillő kis dolgozatot küldeni. Ennek tárgya volna a Gr. Széchenyi és Kossuth közt 1841-43-ban lefolyt tollharc néhány részlete, a b. Wesselényi levéltár adatai alapján, melyben a két államférfi levelei alapján dolgoznám fel az adatokat. Ha méltóztatik egy pár sorban értesíteni, hogy Nagyságod elfogadja-e? igen lekötelezne. Mely mellett vagyok Nagyságodnak, szives válaszát kérve tisztelő szolgálja

Ferenczi Zoltán
*Egyetemi könyvtári ig.
Ferenciek tere 5.*

115

Gárdonyi Géza - Ambrus Zoltánhoz

1900. ápr. 27.

Kedves Zoltán

Ha valamelyik kritikusom az *En Falum* most megjelent II kötetén konstatálná, hogy engem a magyar orthografia tekintetében a Köztelek számárkiállítására kell küldeni, kérlek jegyezd meg csillag alatt, hogy ezt a munkát nem az író korrigálta. Légrády ugyanis kiadta anélkül, hogy nekem levonatot küldött volna róla, s én már napok óta ájultan fekszem, hogy ilyen gyalázat ért: korrektori ostobaság egy kötetbe gyűjtve, s kiadva az én nevemmel!

Szemlédnek előfizetője vagyok (Szilágyi Béla könyvkereskedő útján) s bámulom a lapodat, micsoda magasságban tudod tartani.

Szerető szolgád

Gárdonyi

116

Radó Antal - Ambrus Zoltánhoz

[1900. ápr. máj.]

Kedves barátom!

Pár nap óta olyan nyavalyás vagyok, hogy félek, nem készülök el a cikkel. Nehogy ez zavarba hozzon, előre figyelmeztetek e nagyon valószínű eshetőségre. De a juniusi számra egy D'Ann[unzio] egész irodalmi működését felölelő essay-féle dolgot szívesen írok. Írd meg, vajon így is reflektálsz-e munkámra.

Szerető barátod

Radó

117

Pauler Gyula - Ambrus Zoltánhoz

Budapest, 1900. máj. 31.

Igen tisztelt Szerkesztő Ur!

Megtisztelő felhívásának, hogy írjak valamit az Új Szemlébe, csak most tehetek eleget mikor A magyar nemzet története Szent Istvánig című dolgozatom kéziratát az akadémiától visszakaptam. Küldöm tehát mellékelve az I. és II. fejezetet ez az *ad hoc* titulus alatt: „A magyar nemzet első szereplése”, a jegyzetek nélkül, melyek oly terjedelműek, hogy azokat a szöveg alatt közölni nem lehet. *Mutatványnál* egyébiránt nem is oly lényeges a jegyzet. Abban az esetben, ha Szerkesztő Ur érdemesnek találná a kézirat közlését, kérnék correcturat, mert rossz írásom mellett különben, könnyen igen nagy, értelemzavaró hibák maradhatnának benn a cikkben.

Kiváló tisztelettel Szerkesztő Urnak kész szolgálja

Pauler Gyula
II. Lánchid utca 2. sz.

118

Bródy Ernő - Ambrus Zoltánhoz

[1900. júl.]

Kedves Zoltán,

Itt vagyok Somorján és epedve vágyom vissza Pestre. A társaság, a helyzet, a lét itt: mindez oly különös, kényelmetlen és unalmas, hogy életem legszebb percei közé számíthatom azokat az időket, a melyek a *Szemle* megjelenése előtt szoktak bekövetkezni. Mily szívesen lennék oldalad mellett! Somorja a leglehetőlenebb hely a világon, hozzá képest Török-Bálint Páris. És a német, cseh és haragos morva tisztek közt én, a szelid magyar bárány, képtelen alak vagyok. Senkim nincsen, a kihez egy szót szólhatnék; a szórakozásnak bármily kis mértéke is az álmok országába való. Ha eddig is buta voltam: néhány hét múlva ne lepjen meg, ha egy ázsiai barmot látsz magad előtt. Három napja nem láttam ujságot és ha nem esik meg rajtam az a szégyen, hogy előfizetek egy lapra: négy hétig nem is fogok olvasni. Ellenben a Szemlét igen várom, a Szemle hivatott arra, hogy - katonai nyelven szólva - körülöttem felderítőszolgálatot tegyen. Talán nincsen tulsok baj miatta? A kedves és jó Osváth[!] buzgólkodik? Ha akármely dologban fölvilágosításra van szükséged: légy kegyes ide fordulni, elérkeztem ahhoz az állapothoz, mikor egy hír, egy levél óriási örömet szerez, mert itt bizony másféle örömben nem lehet részem. A viszontlátásig üdvözlő igaz hived

Ernő
Kadét - tűzmester
Somorja
Pozsonymegye
Korona-szálloda

119

Hatvany Lajos - Ambrus Zoltánhoz

[1900. júl.?] *Szombat*

Mélyen tisztelt Uram!

Látogatásom alkalmával mélyen tisztelt Szerkesztő Ur volt oly kegyes megígérni, hogy Maupassantról szóló könyvismertetésem felől szíves ítéletét velem közölni fogja. Ez ígéretre támaszkodva, bátorkodom mélyen tisztelt Szerkesztő Urat arra kérni, hogy velem - a valószínűleg elutasító ítéletet - közölni kegyeskedjék. Félek ugyanis, hogy a hosszas hallgatást nem a „qui tacet consentire videtur” jelének kell vennem.

Szíves fáradozását hálásan köszönve, maradok kiváló tisztelettel

Hatvany Lajos
Graz
Maria-Grün. Sanatorium

120

Hatvany Lajos - Ambrus Zoltánhoz

[1900. aug.]

Mélyen tisztelt Szerkesztő Ur!

A Szemle alakjában ma kapom szíves feleletét. Engedje meg mélyen tisztelt Uram, hogy hálás köszönetet mondjak szíves elnézéséért s azért a kegyes fáradozásért, mely cikkemet közöl-

hetővé tette. Majdnem minden sorban ott látom egyengető keze nyomát, mely elsimitotta a naiv kísérlet szögletes fordulatait és érdességeit. „Lieber Vater wie hast du dich verändert” kiáltottam fel az egyszeri svábbal, midőn cikkem javított kiadását megláttam!

Hálás köszönettel maradok

Hatvany Lajos

121

Veigelsberg Hugó - Ambrus Zoltánhoz

[1900. szept. eleje]

Kedden este

Kedves Ambrus Ur, a Nemzeti Művészet cikkelyben ezt, hogy: tudománytalan kívánság, két helytt is visszakorrigáltam arra, ami eredetileg ott állott: tudománytalan *barbárságra*. Most jut eszembe, éjjel, a redakcióban, hogy ez talán nem is sajtóhiba volt, hanem a kegyed változtatása. Ebben az esetben kegyeskedjék úgy korrigálni, ahogy kegyednek tetszik.

Aztán: ez a mű, bármennyire egyet értek a benne foglaltakkal, szépirodalmi tekintetben s mint irodalmi műemkek éppen nem felel meg a gusztusomnak, vagyis, más szóval, rossz és unalmas, s nekem fáj a gondolat, hogy az én becsületes polgári nevem, melyet eddig effélékkel meg nem gyaláztam, most elveszítse a szüzességét. Ha tehát kegyed is osztja e műről való ítéletemet, s a nemzetközi revue-szokásokkal megférőnek itéli: kedves volna, ha a nevem helyett valamiféle chiffréket vagy álnevet írna inkább alája.

Tisztelő szolgálja

Veigelsberg

122

Osvát Ernő - Ambrus Zoltánhoz

Budapest, 1900. Szept. 26.

Nagyon Tisztelt Szerkesztő Ur!

Az apró cikkeket holnap délelőtt, még idejekorán elküldöm. A „Morgen, Morgen nur nicht heute” most az egyszer nem éppen a lustaságomat jelenti, hanem inkább azt, hogy minden mulandó ugyan, csak a bajok, a gondok, a kellemetlenségek örökkévalók. Ez a nem annyira fenséges, sőt inkább kicsinyes örökkévalóság foglalta le magának a Kegyed nagyon tisztelő hívét

Osvát Ernőt

[1900] nov. 8.

Kedves Ambrus ur,

A Péterfy emlékének szentelt szerencsétlen plaqueette sok felé rezsensust keltett s keserőséget okozott nem egy jó emberemnek. Szeretném tehát ha lemondana arról a merész gondolatról, hogy Szemléjét ezzel berondítsa. Ha mégis ragaszkodnék jogához, úgy arra kell kérem *okvetlenül* hogy néhány rövidke passzus törlésébe ill. módosításába belégyezzek. E passzusokat bármikor igen szívesen kijelölném.

Még csak annyit kell jelentenem, hogy szombaton reggel Bábocskára utazom, de a jövő hét vége felé ismét Pesten leszek.

Kezét szorítja igaz és hálás tisztelője

Léderer Béla

[1900. nov. ?]

Kedves és igen tisztelt Szerkesztő Ur!

Bródy urat már vagy két hete hiába várom. Pedig már meg van Péterfy életrajza, két korrekturáját átnéztem. Vargha urral is beszéltem, de azt mondotta, hogy a cikknek megjelenésére ő nem adhat engedelmet, Beöthy-től függ. Már most kérem, hogy kegyeskedjék intézkedni, mert imprimáltatnom kell s a magam részéről mindent megtettem, hogy a cikk megjelenhesse az Új Magyar Szemlében.

Kiváló tisztelettel igaz hive:

Angyal D.

Budapest, 1901. jan. 17.

Mélyen tisztelt Szerkesztő Ur,

A korrekturalapokat, a melyeket ma reggel kaptam meg, helyesbítve van szerencsém elküldeni. Továbbá mellékelem azt a referátát is, a melyet az Értesítő számára a Mücsarnok kiállításáról irtam. Minthogy meglehetősen maliciózus, jobbnak véltem nevem helyett chiffré irni alája. Elolvasása után mélyen tisztelt Szerkesztő Ur reménylhetőleg helyben hagyja ezt, valamint talán azon sem botránykozik meg, hogy cikkekém tenorja merőben elűt a napilapokétól. Azt hiszem, nem igazságtalan.

Ma olvasom a lapokban, hogy Böcklin meghalt. Ha célszerűnek méltóztatik tartani, úgy én nagyon szívesen vállalkoznám arra, hogy essay alakjában, úgy mint annakidején Munkácsy-ról, nekrológot irjak róla. Terjedelme körülbelül egy iv volna, esetleg valamivel több is. Igen kérném, legyen szíves e dologban becses véleményét, illetőleg elhatározását velem mielőbb, talán holnap, üzenet vagy levél alakjában közölni. Ha mindenféle dologgal nem volnék annyira elfoglalta, fölhasználtam volna ez alkalmat, hogy személyesen tegyem tiszteletemet. Reményilem, hogy e mulasztásomat legközelebb helyrehozhatom.

Szíves válaszát várva maradtam kitűnő tisztelettel mélyen tisztelt Szerkesztő Ur igaz hive

Dr. Éber László

126

Bródy Sándor - Ambrus Zoltánhoz

[A Royal-szálloda levélpapírján.]

[1901. jan. 17.]

Kedves Zoltánkám,

szépen kérek, menj el a főpróbára, én már utálok az ügyet, nem leszek ott. Hanem délután várlak az Otthonban, hogy megmondjad nekem: mit és hogy lehet segíteni a nagyobb büzőkben? Szépen kérek jere el, vagy ha nem lehet, hova menjek én? Ne légy rideg keresztény, hálára kötelezed a zsidót aki most rád van szorulva.

Ragaszkodással hived

Sándor

127

Heltai Jenő - Ambrus Zoltánhoz

[1901. febr. 12.]

Édes Spekim,

a sváb kérése meg az enyim is, hogy a *M[agyarország]*g becsstelen támadása ellen véd meg te is pár szóval az *Ocskay brigadérost*.

Bródy is ír a *M[agyar]* *H[írlap]*ba, Vészi pláne vezércikket ír a Budapesti Naplóba, a sváb külön hangsúlyozta nekem, mennyire szeretné, ha te is megvédenéd őt a hazaárulás sulyos ügyében. Előre is köszöni igaz hived

János

Budapest, 1902. [jan.-febr.]

Igen tisztelt Uram!

Négy évi munkásságom eredményét a magyar parlamentben - ország világ színe előtt le-
gyalázta és nevetségessé tette egy kiváló politikus, a kinek ítéletét művészi dolgokban el nem
fogadhatom.

A szakavatatlanság[!] forumától a szakavatottság fórumához fellebbezek, és kérem Önt tisztelt
uram sziveskedjék feb. 4 ikén kedden délelőtt 9-3 ig (Uj parlament) képemet megtekinteni és
róla véleményt elmondani. Nem hizelgést sem feltétlen elismerését keresem, hanem a méltó
ítéletet. Ugy hiszem hogy magyar művész jól jár ha művészetét magyar műbíró szakavatott-
ságának és igazságszeretének[!] védelme alá helyezi.

Kiváló tisztelettel:

Dudits Andor

N. b. Bejárat az Alkotmány utcai oldalon a főbejáratától balra „Építő iroda” jelzett kapunál.

[1902. aug. 15. után]

Tisztelt Hajdu Ur!

Kérem szépen, legyen olyan szives, mondja meg az Uraknak: valahányszor ketten is küldenek
a „Hét”-nek cikket azok közül, a kik nem minden héten irnak, mint Tóth Béla vagy Molnár
Ferenc, valahányszor tehát kézirat-bőség esete áll elő: az Urak mindannyiszor szükségesnek
látják engemet megregulázni. A témák megválasztásának kérdését én már régen tisztába
hoztam a Szerkesztő Urral; ő azt a direktívát adta nekem: ne törődjem vele, mit irnak mások,
csak irjak; ha két cikk lesz ugyanarról a témáról, nem baj, mert nem lesz az ugyanaz. A mint-
hogy a cikk, melyet küldtem, nem is *Inczédiről szóló cikk*, mint a másik, hanem *egy egészen
más valamiről szóló cikk, az Inczédi halála alkalmából*. Lehetett tehát egészen fölösleges, de
nem azért, mert Inczédiről már volt cikk. Tévedés az is, hogy a kihagyott „Innen-onnan” ide-
jét multa volna; mert ez nem a körmendi *esetet* tárgyalta, a mi már meghaladott dolog, hanem:
a tanároknak az eset után a miniszterhez küldött memorandumát, melynek tartalma szerdán,
tehát: *egy nappal előbb* jelent meg a budapesti lapokban, mint ahogy az „Innen-onnan”-t pos-
tára tettem. (Minden „Innen-onnan”-t az *az nap érkezett* lapok közleményeire célozva irtam.)
Hogy pénteken ünnep volt, azt csakugyan későn tudtam meg; de ha erre egy levelező lapon
előbb figyelmeztettek volna, a mi Budapesten mindig meg szokott történni: egy nappal előbb
küldtem volna a dolgaimat.

Ezuttal egy Berzsenyit küldök. Remélem, az senkinek a kész cikkét nem fogja kiszorítani.

Tisztelettel

Ambrus

130

Rippl-Rónai József - Ambrus Zoltánhoz

[A budapesti Royal-szálló fejléces levélpapírján.]

[1902.]

Kedves Ambrus Ur,

Kiállításom megnyitása előtt - szeretném Önnek megmutatni dolgaimat, nagyon megörvendeztetne, ha becses látogatásával megtisztelni kegyeskednék.

Csütörtökön és Pénteken egész nap rendezkedem. Royal B.

Készséges hive:

Rippl-Rónai

131

Riedl Frigyes - Ambrus Zoltánhoz

1903. febr. 3.

Kedves Barátom!

Szabad-e reménylenünk, hogy holnap voksodat Ferenczi Zoltánra fogod adni, a Bristol tagjára, Petőfi biographusára?

Szives üdvözlettel

Riedl Frigyes

132

Wolfner József - Ambrus Zoltánhoz

[Névjegyen.]

[1903.] febr. 5. Szerda.

Kedves Uram! Ma délután 5 órakor a Kisfaludy társaságban tagválasztás van. Gárdonyiról van szó. Radó Antal arra kért, figyelmeztessem, hogy jöjjön *pontosan*, kérem, ne mulassza el. mert nagy az agitáció Gárdonyi ellen.

Szives üdvözlettel tisztelője

Wolfner

München, [1]903. máj. 8. Péntek

Kedves Szerkesztő Ur, azután hogy utoljára együtt voltam Önnel, még 4-5 napig maradtam Pesten, csupán azon reményben, hogy Önnel még együtt lehetek, és beszámolhatok tárgyalásaim eredményéről. (Reményem, nem betegség akadályozta, hogy jöjjön?)

Természetesen másnap voltam Révaiéknál, s Mórral hosszasan tárgyaltam a dologról. Nagy örömmel jöttem onnan el, mert végeredményben oda jutottunk, - ahová én mindig szerettem volna - t. i. hogy az ügy nyélbe van ütve és keresztül vitele (Mór szerint) tisztán csak attól függ, hogy Szerkesztő ur mikor fejezi be ezt az újabb munkáját, mely természetesen nagy szerepet fog játszani az egész újabb kiadás kalkulálásában. Mellesleg jegyzem meg, hogy ezen körülmény egyszersmind amolyan válasz-féle is volt az én honorárium-kérdésemre, a mi azonban sehol sem befolyásolná természetesen a dolog létrejövetelét - bár (ugy láttam) kinosan magas anspielungokat csináltam. Révai Mór nagyon jóakarólag, sőt látható örömmel kezelte az egészet, mindamellett, hogy több ízben világossá tette előttem, hogy „az ilyen dolgokban a tapasztalat minden részről sok méltányosságot követel”... megértettem, azért örültem, végül részletekbe bocsátkoztunk s most már dolgozhatom is, a mihez nemsokára hozzá is fogok.

Megvettem a M[agyar] Könyvtár két Berzsenyijét, újra alaposan átnéztem s úgy érzem, megint csodálatosan tisztában vagyok a dologgal.

Mindez persze nem zárja ki, hogy Szerkesztő Urral feltétlenül ne kellene még tárgyalnom, annál is inkább, mert úgy tudom, ezen újabb illusztrált kiadásunk elrendezésileg is sok tekintetben változni fog.

*

E levelemnek tulajdonképpeni célja: Szerkesztő Urnak tudomására hozni, hogy egy, esetleg két Berzsenyihez (fejezethez) egy-egy illusztrációt szándékozom nemsokára csinálni. Miután Révaiék *kész* dolgot is akarnak látni, szeretnék ezekhez a kész illusztrációkhoz egy-két előzetes *vázlatot* (megjegyzésekkel és kérdésekkel terhelve) magánuton a Szerkesztő Urhoz juttatni, hogy azután utbaigazításával, végül jóváhagyásával(?) megkezdhessem a tul[ajdon]-képpeni kivitelt (melyért kár volna, ha „csak” valamely „eszmei” hiba miatt volna hasznavehetetlen.) (Ezt a fölényes hangot piktoroktól tanultam.)

Nagyon kérném válaszát - bár erősen feltett szándékom minél kevésbé terhelni - arra nézve, helyesli-e ezt az egész tervezgetést, azután pedig, körülbelől mennyi időt enged még az Ön újabb művének befejezte az első Berzsenyi megillusztrálásához. (Bár minél kevesebbet!)

Mindezekre, a mennyiben bármi is akadályozná Szerkesztő Urat, nem feltétlenül remélem válaszát, miután a jövő hó végén úgy is hazautazom s úgy gondolom, akkor sem volna késő ezeket személyesen megbeszélni, ahoz, hogy a nyáron be is fejezhessem munkámat.

Azt azonban minden bizonnyal szeretném hallani, hogy Szerkesztő ur jól van, egészséges és jókedvű.

A minek őszintén örülne tisztelő hive

Feiks Jenő

Én - hála Istennek - jól élek.

Czim: Amalienstr. 50/b.

134

Kiss József - Ambrus Zoltánhoz

[1903. máj. 8-9. körül] Vasárnap.

Kedves barátom,

Nagy rémülettel látom, hogy a regényed, ahelyett hogy kibonyolódnék, inkább bebonyolódik. Se vége, se hossza, se határa. Nekem szükségem van a helyre és senkinek sem engedhetem, hogy a lapomban kárt tegyen, neked se. Ha két hét alatt vége nem lesz a regénynek, én pontot teszek még a mondat közepén is és azzal vége. Azért nagyon kérlek, ehhez tartsd magad. Arra is hajlandó vagyok, hogy külön mellékletet nyomatok és amennyit egy hét alatt összeírsz, akárhány oldal, mind kiszedetem. De én két hétnél tovább ezt a nyomdai akadályt nem tűröm.

Isten veled!

Hived

Kiss József

135

Kiss József - Ambrus Zoltánhoz

B[uda]pest, 1903. máj. 23.

Köszönöm, hogy szíves voltál a regényt befejezni. Nem sajnálom, hogy erőszakot alkalmaztam, és te se sajnáld, legalább van egy olcsó bűnbak, akinek esetleg a regény fogyatékosait a nyakába lehet varrni. Csak akadémice beszélek, mert én a regényedet nem olvastam; majd elolvasom a Pallas kiadásában.

Üdvözzel:

Kiss

136

Ambrus Zoltán - Kiss Józsefhez

B[uda]pest, 1903. máj. 24.

Nekem nincs szükségem bűnbakra, a kinek a regényem fogyatékosait a nyakába varrjam. Annál kevésbbé, mert könyvalakban *az egész regény* fog megjelenni és nem csupán a két harmada és az utolsó harmadának *a vázlata*. A „Hét”-ben azt tehetted a regényemmel, a mit akartál, mert, sajnos, nem voltam eléggé óvatos, és mert annak idején eszembe se jutott, hogy képes léssz ellenem elkövetni azt, a mit elkövetni méltóztattál. De ha a „Hét” gráciájából csorbát *kellett* ejtenem az írói reputációmra: gondom lesz rá, hogy ezt a csorbát kiköszörljem.

Üdvözl

Ambrus

137

Kiss József - Ambrus Zoltánhoz

B[uda]pest, [1903.] máj. 31. Vasárnap

Kedves barátom,

Mint a *Jövendő* és az *Uj Idők* munkatársa bizonyára nem szorultál *A Hét* vasuti jegyére. E lapok szerencsájuknek fogják tartani, ha neked jeggyel szolgálhatnak. Nekem pedig kell a jegy saját munkatársaim számára. Légy hát oly kegyes és küldd vissza haladéktalanul a vasuti jegyemet. Tisztelő hived

Kiss József

138

Bródy Sándor - Ambrus Zoltánhoz

[1903. jun. eleje]

Kedves Zoltánkám,

Ismerem az állapotot: nekünk ilyen kényyszerű pihenés kell. Jót tett nekem is, jót tesz neked is. Ne bolondozzál a fizetséged dolgával, az neked jár nemcsak szerződés, hanem jog szerint is. Sok előleg is jár és én ha betegségtől féltelek azért féltelek, mert előleget nem veszel. Mért nem?

A pénztár ma zárva van, holnap délelőtt 9 től azonban küldhetsz, egyenesen a pénztárhoz ahol a „fizetési iveden” ki van utalványozva.

Ölel csókol és szeretnélek már látni

Sándor

Csak féljegyet de 1. oszt. adtak

139

Ambrus Zoltán - Ambrus Gizellához

[Képes levelezőlapon.]

[1903. jun. 13.]

Firenze, szombaton este. Kedves Gizuskám! Ebben a roppant városban annyi a látnivaló, hogy bűn volna 1-2 napot még itt nem tölteni. Csak azután megyek Riminibe, s Riminiből Ferrarán és Venezián át hazafelé. Mindnyájatokat csókol szerető apád.

Ambrus Zoltán - Ambrus Zoltánnéhoz

[Képes levelezőlapon.]

Rimini, 1903. jun. 17.

Kedves kis barátaim!

Áttanulmányoztam Riminit, a mennyire lehetett - mert itt a szezon csak júliusban kezdődik, s a Lidója most még egy minden lélektől elhagyatott puszta, a hol minden zárva - s az eredmény nem kedvező. Ez a hely nekem nem tetszik. Sok okból; majd elmondom. Most csak azt jegyzem meg, hogy a híres olcsóság mesebeszéd. Holnap indulok Ferrarán át Velencébe, s onnan haza. Jól vagyok. Csókollak, s alig várom, hogy újra lássalak benneteket.

Szerető öregetek

Voinovich Géza - Ambrus Zoltánhoz

[A Révai Testvérek Irodalmi Intézet levélpapírján]

Budapest, 1903. aug. 17.

Mélyen tisztelt Ambrus Ur!

A Révai cég évenként irodalmi kalendáriumot szokott kiadni vevői számára, melybe azonban elég jó neveket szed össze: Eötvös Károlyt, Mikszáthot, Jókait, Molnár Gézát, Salgó Ernőt, Marczalit. Nagyon szeretnénk, ha az idén egy *Berzsenyit* kaphatnánk, „*Berzsenyi a könyvekről*” nagyon jó téma volna, melybe finoman egy kis reklámot lehetne rejteni a hazai könyvek és magyar kiadók mellett. A cikket természetesen meghonorálnánk, s Révaiéknak az ellen sincs kifogásuk, ha *utóbb* megjelenék *A Hétben* is.

Nagyon kérjük, méltóztatnék erre mielőbb válaszolni, akár igen a felelet, akár nem. A cikkekre magára szedt. elejére lenne szükségünk.

Szives válaszát mielőbbre várjuk, egy-két szóban.

Jó pihenést és munkakedvet kíván a legnagyobb tisztelettel és ragaszkodással

Voinovich Géza

Ambrus Zoltán - Ismeretlenhez

[1903. aug. vége]

Mélyen tisztelt Nagysád! Hosszabb távollét után hazatérve, csak most kapom kézhez becses sorait, a melyekre a következőkben van szerencsém válaszolni:

A Regénytár kész programmal indul meg. Minthogy az egyes köteteknek határidőre, pontosan kell megjelenüik, még a hirdetés közzététele előtt gondoskodnunk kellett róla, hogy a fordítók azonnal munkához lássanak. Azért a programban felsorolt munkákat a fordítók között fölosztottuk, s a vállalkozó cég a fordításokra vonatkozó megbízásokat már akkor kiadta, sőt a szerződéseket is megkötötte.

Ujabb megbízásról tehát csak két esetben lehet szó. Ha a fordítók valamelyike önként visszalép vagy a kikötött határidőre munkáját el nem készíti; és abban az esetben, ha a programban bármely okból valami változás történik.

Mind a két eset könnyen megtörténhetik. Erre való tekintettel jegyzéket vezetünk azokról az írókról, a kik hajlandók fordítást vállalni, s szíves soraira támaszkodva N[agysá]g nevét azok közé jegyeztük fel, a kiknek közreműködését szükség esetén okvetlenül kérni fogjuk.

kiv[áló] tiszt[telettel]

143

Ambrus Zoltán - Gárdonyi Gézához

Kedves Géza!

[1903. nov. eleje]

Nagyon szeretném - önzésből is, de a „Jövendő” érdekében is, - ha nem hagynád el a „Jövendő”-t. Abból, amit Tőled hallottam, és abból, amit Bródytól hallok, úgy látom, hogy erre nincs is komoly ok. De nincsen ok arra se, hogy nehezteljetek egymásra. Azért arra kérlek: engedd meg, hogy a nevedet ne vegyük le a lapról. Ha nem utasítod vissza ezt a kérésemet: Bródy fel fog keresni Egerben, s azt hiszem, a kölcsönös kimagyarázkodás után bele fogsz egyezni, hogy a status quo ante teljesen helyreálljon.

Szíves feleletedet kéri és ölel igaz hived

Ambrus

144

Gárdonyi Géza - Ambrus Zoltánhoz

1903. nov. 9.

Kedves Zoltánom

Sándorra én nem haragszom, de nem szeretek olyan kocsin ülni, amely nem a kocsis dirigálása szerint megy, hanem a lovak akarata szerint. Azt elhiszem hogy Sándor nem dobja el az én kéziratomat, de az is bizonyos, hogy ő a rendetlenségbe nem tud rendet tenni. Hogy egyebet ne említsek: egyszer se kaptam meg pontosan a havi díjamat, a félévi osztalékról meg ma is hallgat a kiadóhivatal.

Hát ha az édesapám szerkeszteni is az ilyen rendetlen lapot, azt mondanám hogy nem kérek belőle.

A nevemet, ha rajta kívánjátok tartani, ám tartsátok. Én ugyan komikusnak látom, hogy ott van a nevem, másutt a munkám.

Szerető szolgád:

Gárdonyi Géza

145

Rudnay Jázsefné - Ambrus Zoltánhoz

B[uda]pest, 1904 febr. 11.

Nagyságos Ur!

A Kisfaludy-Társaság nagygyűlésén élénken megragadta figyelmemet „Szent Szerafin megtérése” című elbeszélésének különösen azon része, midőn felizgatott képzeletének látománya után, önzéséről és addigi eltévesztett élet-elveiről beszél neki a halál.

Oly szép és nemes az a tanítás, hogy önkénytelenül az jutott eszembe, mennyire szeretném ezen arany-igazságokat unokáimnak tanításul mélyen bevésni emlékezetükbe.

Mialatt erre gondoltam, az a kívánságom támadt, hogy fel fogom kérni az elbeszélés íróját, lenne oly jó ezt a részletet abba az emlékkönyvbe beírni, melyet oly igen szeretek egy-egy becses lappal gyarapítani.

Azon reményben küldöm leányom emlékkönyvét, hogy oly szíves lesz kérésemet teljesíteni.

Szíves engedelmeivel vasárnap a reggeli órákban elküldök majd az albumért.

Bocsássa meg, hogy ismeretlenül bár bátorságot vettem magamnak ezen kérésre.

Maradok szívélyes üdvözléssel és tisztelettel

Rudnay Józsefné

146

Ambrus Zoltán - Rudnay Józsefnéhez

[1904. febr.]

M[élyen] t[isztelt] Mélt[óságos] Asszony!

Miután éltem a szerencsével, hogy a nagy érdekességű album egyik lapjára följegyezhettem az oly szíves figyelemben részesített sorokat: kérem Méltóságodat, engedje meg, hogy a kitüntető engedelemért és a hozzám intézett jószavakért legalább ez uton hálás köszönetemet fejezhessem ki.

[Idézet a lap másik oldalán:]

Az élet: az Isten mindenhatóságából kisugárzó erő. A ki csak magának él: azt tékozolja el, a mi nem az övé.

Az élet: megbízás. A ki csak az önzésének él, visszaél azzal a megbizással, a melyet az étellel kapott.

Az életnek rendeltetése van; célt kell szolgálnia. A ki az életet csak arra használja fel, hogy minél hosszabbra nyújtsa, mert élni jól esik: életét elvonja rendeltetésétől, elsikkasztja céljától.

Mindenki annyit ér, a mennyit másoknak tesz, - a mennyi áldozatra, a mennyi önfeláldozásra képes, - a hányszor kockára teszi jólétét és egész életét az egyetemesért.

Az Isten nem óvja az egyén életét; csak az egyetemes életet óvja. Hogy mik a céljai az egyetemes élettel: nem nyilatkoztatja ki a halandónak. De hogy az élet nem tulajdonunk, csak véges birtokunk, beleírta lelkünkbe. És szívünk megmondja, hogy mire való ez a földi pálya: azért van, hogy közremunkáljunk az Ő céljaira!

147

Palmer Kálmán - Ambrus Zoltánhoz

[A Műbarátok Köre, Budapest, fejléces levélpapírján.]

Budapest, 1904. ápr. 7.

Igen tisztelt Uram!

Engedje meg, hogy régi ismeretségünkre hivatkozva, egy bizalmas kéréssel alkalmatlankodjam.

A Műbarátok Köre, melynek titkára vagyok, holnapután, *szombaton, d. e. 10 órakor* egy új kiállítást mutat be a sajtó képviselőinek. Kevés, mindössze 20-25 kép lesz együtt, de - főként Vaszary Jánostól - igen szép dolgok. Az egésznek kevésbé lármás, inkább intim karaktere van, hisz félig meddig maga a Kör jellege is kizárja a nagy reklámmal dolgozást.

Mindamellett a kiállítók iránt való tekintetből nagyon kíváncsi voltam, hogy erről a kiállításról a sajtóban néhány komoly szó hangozzék el olyan helyről, melyet a jobb ízlésű közönség is autoritativnak ismer el.

Talán szabad remélnem, hogy nem fogja tőlem alkalmi hizelgésnek venni, ha Önre gondolok s kérem szenteljen idejéből néhány percet, tollából néhány igazságos meleg sort ennek a kiállításnak!

Igaz tisztelettel kéri kész szolgálója

Palmer Kálmán

A kiállítás a Kör helyiségében: Váci utca 25. sz. a. van. (I. em.) s szombaton d. u. 5-ig lesz nyitva.

148

Voinovich Géza - Ambrus Zoltánhoz

[A Pallas Nagy Lexikona szerkesztősége fejléces levélpapírján.]

Budapest, 1904. ápr. 12.

Mélyen tisztelt Ambrus Ur!

Bocsánatot kérek az alkalmatlankodásért, egy pár utbaigazításra lenne szükségem. Nem szeretném személyesen háborgatni Szerkesztő Urat, méltóztassék utbaigazítását egyszerűen e levélre, az illető pont után egy szóval odairni.

Az első kérdésem: méltóztatik-e kívánni, hogy a kiszedett íveket esetről-esetre bemutassam. Már vannak ívek a Raszkolnyikovból és a Twistből: vagy azokat magam imprimálhatom, vagy esetleg vannak-e oly munkák, a melyeket a Szerkesztő Ur látni kíván, mint ez esetben talán Balzac és Mayer[!] kötetje lenne. Ez esetben azonban, nem tudom, nem volna-e jobb, ha csak a második revíziót méltóztatnék megnézni, a miben sajtóhiba legalább jóval kevesebb van.

A második kérdésem két most szedés alatt levő munkára vonatkozik.

Szabó Endre a „Bűn és bűnhődés” címét „Bűn és bűnhődésnek akarja szedetni, pedig - én azt hiszem - „bűnhődés” a helyes. Ez gyerekesség, de jobb az ilyenekre is vigyáznunk.

A második Fái Numa Roumestanjának címe, mert kétségtelen, csakis így lehetséges és csak így hangzik jól; de ha Aran[!] Jenőt, Péter és Jánost, Corpis[!] Dánielt stb. mondunk hová lesz a következetességünk? Bár az is igaz, hogy a többi neveknek van magyar alakjuk, míg a Numának nincs. Kérjük, méltóztassék ebben is dönten.

A fiú, a ki e levelünket viszi, megvárhatja a választ. Ha ez lehetetlen volna, méltóztassék a levelet kint hagyni, hogy reggel érte mehessen.

A legnagyobb tisztelettel alázasatos szolgálja

Voinovich Géza

149

Ambrus Zoltán - Voinovich Gézához

[1904. ápr. közepe]

Kedves Voinovich Ur!

Az első kérdésre nem tudok felelni. A fontosabb és sürgősebb letárgyalni valók ugyanis egyelőre megakadályozták annak megállapítását, hogy Révai Urék a Regénytárral kapcsolatos munkakörnek mekkora részét bizzák rám s a részleteket illetőleg mennyiben reflektálnak szolgálataimra.

Föltéve a jobbik esetet, t. i. hogy Révai Urék értékeli mindazt a szolgálatot, a melyet teljesíteni képes vagyok, s igénybe kívánják venni közremunkálkozásomat a detailekra vonatkozólag is:

azt hiszem - tekintettel arra, hogy Ön oly szives és osztozik velem a szerkesztői felelősségben, s e mellett kész elvégezni a szerkesztői munká... [szakadás] nagyobbik és kellemetle... [szakadás] ...szét is - elég lesz ha.... [szakadás] ...a második revíziót... [szakadás] ... s az első öt kötetből, a sürgősségre való figyelemmel csupán Meyert és Balzacot.

Ad 2. Az a véleményem, hogy: „Bűn és bűnhődés” épp oly jó, mint „Bűn és bűnhődés”. Sőt jó a „bűnhődés” és a „bűnhődés” is. A magyarban nem ritkaság, hogy többféle alak egyformán helyes, mert a szó kiejtése a vidékek szerint különböző, s nem lévén *kész* irodalmi nyelvünk, a tradíció és egyforma példák hiányában,... [szakadás] ...irodalmi közhasználatra nem... [szakadás, talán: lehet] ...hivatkozni, igen sok esetben.

Azt ajánlom tehát, hogy koncedáljuk Szabó Bandinak a „bünhödés”-t, annyival inkább, mert Szabó Bandi egyike a legrettenetesebb embereknek, s ezt máris bebizonyította, a mikor egy saját sütetű, új módi „y” betű - ő ezt így képzei: „ÿ”- [beszurás] érdekében nem tudom hány óra hosszat óhajtott konferenciázni. Koncedáljuk neki a „bünhödés”-t, mert ugyis sok bajunk lesz vele olyankor, a mikor már nem engedhetünk.

Egyébként az a nézetem, hogy nemcsak fölösleges... [szakadás]... határozottan igen ves... [zedel] ...mes dolog megenged... [szakadás] ...a fordítók bele avatkozhassanak az efféle kérdések eldöntésébe. Ez szerkesztői munka; mindenütt a világon a szerkesztőség állapítja meg az ilyesmit, s a fordítónak ebbe nincs beleszólása. Mikor én a Magyar Könyvtár...

[Folytatása hiányzik]

150

Ambrus Zoltán - Jacobi Lividához

[A Klasszikus Regénytár levélpapírján.]

Budapest, 1904. máj. 8.

Mélyen tisztelt Nagysád!

Néhány napi távollét után hazatérve csak most kapom kézhez lekötelezően szives sorait.

Az oly kedves formában ajánlott regényt nem ismerem; szerzőjét is csak igen kevéssé, mert eddig csak apró dolgokat olvastam tőle. Ezekből az apróságokból következtetve, nem tudom elképzelni, hogy az „Anima sola” bele illelnek a Regénytár programjába. A legmodernebbek közül ugyanis csak igen keveset vehetünk be a programmba: tehát közülük csupán azokat választjuk, a kik máris irodalmi nagyságokká nőttek ki magukat vagy pedig, ha a legelsőekkel nem is egyenrangúak, nemzetünk irodalmát a legméltóbban képviselik. Ez az elvi álláspont ránk nézve olyannyira irányadó, hogy a már hirdetett programmból is töröltük Fr[enssen] Jörn Uhl-ját, s valószínű, hogy két más jelenkori írónak a munkáit szintén kihagyjuk a programmból.

A másik nehézséget az okozza, hogy egyebekben a Regénytár programján csak igen keveset változtathatunk. Egy vagy talán 2-3 mű elmarad ugyan, de másfelől helyet kell szorítanunk 1-2 olyan már klasszikussá vált írónak, a kik a hirdetett programmban nem szerepelnek. Az „Anima sola”-t tehát aligha lehet beleilleszteni a mi programmunkba. De nem szívesen mondok le Nagysád fordításáról s azért arra kérem, legyen kegyes módot nyújtani, hogy ezt a fordítást elolvashassam. Mert ha nálunk nem is, esetleg el lehetne helyezni a fordítást egy másik készülő vállalatban. Szó van t. i. egy újabb Regénytárról, a melyet egy másik cég indít meg. Hogy a két vállalkozás ne ártson egymásnak, a vállalkozó cégek egyességre léptek, a mely egyesség értelmében a második Regénytár 2 év múlva indul meg, felöleli nemcsak a XIX. század, hanem a régiebb idők regényirodalmát is, s nem a hosszabb, hanem a rövidebb regényeket választja. Az említett egyesség értelmében ez újabb regénytár programját a két szerkesztőség együttesen állapítja meg. Nagyjában már ez is megtörtént ugyan, de ez újabb Regénytár programjában még sok változás történhetik. Azért semmiesetre se volna céltalan, ha az A[nima] S[ola] fordítását elolvashatnám.

Abban a reményben, hogy szolgálatára lehetek kitűnő tiszt[elettel] vagyok Nagyságodnak készséges

híve

[1904. nyara?] Kedd.

Kedves barátom. Légy szives, üzend meg, hogy e héten számíthatok-e rád? Irhatsz cikket és apróságot. A Berzsenyi-novellákat, tekintettel terjedelmükre, ezentul 40 frttal fizetem darabját. *Mi lesz Siófokkal?* Én föltétlen megyek pénteken-szombaton.

Ölel hived

Kiss József

[A Klasszikus Regénytár fejléces levélpapírján.]

Budapest, 1904. jul. 7.

Mélyen tisztelt Szerkesztő Ur!

Bocsánatot kérek a késedelemért, igazán nem rajtam mult: A *Miss Rovel* első kötetét egyáltalán nem lehet megszerezni, antiquáriusoknál sem. Különös, hogy egy regénynek az első kötete jobban fogy. Keresés közben azonban ráakadtam *Meta Holdenis* régi, első kiadására, mikor még két kötetben volt, s ebben megtaláltam az előszót. Azt hiszem, nagyon jól lehetne használni, csak néhány újabb munkáját kellene megemlíteni, kivált a *Vörösek és feketéket*, a mit adunk is. Azt hiszem, 1-2 oldalnyi hozzáféréssel elérjük a nálunk megszabott 1/2 ivnyi terjedelmet.

Jó volna a szedésnél ezt a régi kiadást használni, melyet Szerkesztő Ur bizonyosan maga corrigált, de ennek meg a második kötetét nem bírjuk fölhajszolni!

A mi a Balla dolgát illeti, én jártam Hampelnénál - tegnap beszéltem vele, ő már belefogott Ivanhoe-ba, az ura átnézi, már dolgoznak javában, így hát nem kívánhatjuk, hogy abba-hagyják a munkát és visszaadják a megbízást. Ödön igazgató ur, a kinek szóltam Balla dolgában, idegenkedik attól, hogy Ballára új fordítást bizzunk, s Mór ig[azgató] távollétében egyáltalán nem akar megbízást adni valaminek.

Ha Szerkesztő Ur elutazása előtt még egyszer bejönne az irodába, jó volna, ha beszélni tetszenék Ödön urral. Ő 14-15-én készül elutazni.

Azt hiszem, most mindenről beszámoltam, a miről kellett. Szégyenlem, hogy ilyen későn, de Cherbuliez csak ma került elő, Hampelnével is - többszöri keresés után - csak tegnap beszélhettem.

Ujság különben, csak annyi van, hogy Szabó Endre megküldte a Nov fordításának teljes kéziratát. Minden író és minden könyv teljesen egyformává lesz az ő kezén, s bogaraitól sem fogunk győzni szabadulni. A *Novot*, a melyet a németek Neulandnak fordítanak, ő Östälajnak írja. Arra a fogalomra, a mi után ő tapogatózik, szüz-föld a magyar szó; de kérdés, jó fordítás-e ez? Nekem sem az *ős*, sem a *talaj* nem tetszik, azt hiszem, Szerkesztő Urnak sem. De ez a harmadik sorozatra tartozik.

A legnagyobb tisztelettel alázatos szolgálja

Voinovich Géza

Bovarynéből nem kaphatnánk még kéziratot?

Révai Testv. Irod. Int. - Ambrus Zoltánhoz

[A Révai Testv. Irod. Int. Rt. levélpapírján.]

[Gépirat.]

Budapest, 1904. nov. 4.

Nagyságos
Ambrus Zoltán urnak
Budapest.

Dr. Voinovich ur értesített bennünket a Bovaryné díjazására vonatkozó óhajításáról. Magunk is teljesen méltányoljuk azt a rendkívüli és megerőltető munkát, amelyet t. Szerkesztő Ur ezen mű befejezése körül kifejtett és méltányoljuk annál is inkább, minthogy erre a műre fordított munkássága folytán anyagi körülményei pillanatnyilag megromlottak.

Ezek folytán nem ragaszkodunk ahhoz a jogi állapothoz, mely e mű fordítása tekintetében közöttünk annakidején létre jött, hanem készséggel kijelentjük, hogy a díjazást azon kulcs szerint fogjuk eszközölni, amelyet a Klasszikus Regénytár első skálája szerinti fordításnál alkalmazunk.

Ezen készséges kijelentésünkkel szemben azonban azt a kívánságot fejezzük ki, és annak teljesítését biztosra elvárjuk a Kegyed részéről, hogy úgy a Cherbuliez, mint a Bovaryné előszavait nekünk a legközelebbi 8 napon belül szintén át fogja adni, hogy a régóta vajdó második sorozat végre közrebocsátható legyen.

Teljes tisztelettel

[pecsét:] Révai Testvérek Irodalmi Intézet
Részvénytársaság
[kézjegy:] R

Feiks Jenő - Ambrus Zoltánhoz

München, [1]904. nov. 14.

Kedves Szerkesztő Ur,

igazán sajnáltam, hogy mielőtt eljöttem, még egyszer nem láthattam. Ügyünk ugyan - mint irtam is - vigasztalanul állott, de legalább elbucsuztam volna úgy Öntől, mint ettől a kedves tervemből és örömömtől.

Révaitól, akinél két délután is voltam, azzal bucsuztam el, hogy ezzel a többórás kedv- és kilátásrontással sem tudta elvenni teljesen ambiciómat.

Ebben azonban tévedtem. Mert most hogy visszajöttem és keserű mellékérzésekkel eszembe jutott ez a munka - nem voltam képes többé nekilátni: fel kell adnunk a dolgot.

Révai szerint az ügyről évek multán is csak „esetleg” lehet szó.

Évek multán pedig én, a hogy magamat ismerem, Magyarországi ügynökkel még kevésbé fogok tárgyalni, mint ma. Ez volt az utolsó szál, a melyre szeretettel gondoltam, a mi Pestet illeti.

Egyébként - tudni fogja Szerkesztő Ur, hogy vagyok velők.

Elég az hozzá, ma azt irtam Révainak, hogy inkonzekvens vagyok: visszakérem tőle 6 drb. rajzomat melyeket mint önálló műveket hagyok megdöglenni.

Persze az a lehetőség is el van véve, hogy más ember adja ki. Mert Révai, a ki számtalan számot vetett papírra előttem, ennél a „felvetés”-nél bebizonyította, bár a siker itt lehetetlen, mégis csak tekintélyes árért engedné Berzsényit más számára „lózkaufolni”. Rábészélt, vegyem meg *én*, s adjam ki én.

De nincs pénzem.

Már most én főleg azért irok egyidejűleg a Szerkesztő Urnak, hogy a dolgokat nézze meg: ezt bizonyára megérdemelném. (Révait kérem, esetleg küldje Önhöz.)

A mi magát a munkaidőt illeti, ezért persze nem vagyok sajnálatraméltó. Örülök, hogy ennyim van legalább és tudom, hogy nem ártott nekem.

*

Egyébként minden a régi, jól vagyunk és aránylag szorgalmasan dolgozom is. Igazán örültem, hogy a Szerkesztő Urat láthattam, még pedig, ha nem csalódom, némi fellendülésben, ha nem is mindig kellemes munkában.

A feleségem üdvözetét csatolom, én pedig maradok mindenkor mindenét szívesen illusztráló hive

Feiks Jenő

155

Thury Zoltán - Ambrus Zoltánhoz

Budapest, 1904. nov. 15. (Este.)

Mélyen tisztelt Uram!

Amint a lakásán hagyott névjegyből látni méltóztatik, kerestem. Azután megnéztem, hogy vajjon nem találhatnám meg a Múzeum kávéházban, ahol a multkoriban találkoztunk, de itt se voltam szerencsésebb. Ilyen formán kénytelen vagyok íráshoz folyamodni, bár sokkal jobban szerettem volna élőszóval mondani el a mondandómat.

Kéréssel jövök Önhöz.

Hallottam, hogy Blaskovics[!] Sándor este[?] megjelenő ujságot indit, aminek Ön lesz a fő-munkatársa. Facér vagyok és igen lekötöleznék, ha szíveskednék föl hívni reám a Blaskovics[!] ur figyelmét. - Ez a kérésem, amelynek teljesítését annál is inkább nagyon kérem, mert nagyon szívesen dolgoznám az Önök kellemes társaságában. Nagyon kérem, hogy szíveskedjék engem alábbi cimemre pár sorban értesíteni a további fejleményekről s a mennyiben szükség volna reám, kérem: rendelkezze velem. Bármikor és bárhol rendelkezésére állok s ma is megkerestem volna Önt akárhol is, ha tudtam volna, hogy merre induljak el. S hogy még ma irok, annak az az oka, hogy félek, hogy - mint ez az életben annyiszor megtörtént már velem - elkésem.

Vagyok Önnek mélyen tisztelt uram régi tisztelője és hive

Thury Zoltán
VI. Podmaniczky utca 59. IV. 16.

156

Erdős Renée - Ambrus Zoltánhoz

[Roma 1904?]

Igen tisztelt Uram!

Azzal a kérdéssel fordulok Önhöz, nem volna-e hajlandó a szerkesztésében megjelenő „Klasszikus regénytár”-ba fölvenni *Ippolito Viero* nagyszerű munkáját, a „Le confessioni di un ottuagenario”-t?

A regényt most olvastam el, és annyira megtetszett, hogy a legnagyobb örömmel vállalnám el a lefordítását, bárha rengeteg munka. Az első kötete 488, a második 518 oldal tehát körülbelül 65 iv. Abban az esetben ha nem ismerné a munkát és látni kívánná előbb, szívesen elküldeném az első kötetét. Egyelőre ezt a kurta kis előszót csatolom ide amely talán érdekelni fogja.

Én erősen hiszem, hogy tetszeni fog Önnek s hogy a gyűjteménynek diszére válnék ez a regény - s azt hiszem egy- vagy másfél esztendő alatt el is tudnék készülni a fordításával.

Ha tehát az ajánlat kedves Önnek, és megbizik a fordítói képességemben, úgy kérem értesítsen engem rövidesen, mert e hó közepén tul már nem vagyok Rómában, s csak késő ősszel jövök vissza. Ha pedig az ajánlatom nem fogadná el - arról is értesítsen, hogy tudjam magam mihez tartani.

Kiváló tisztelettel és üdvözléssel

Erdős Renée
Roma. Via dell' Olmata 9
Convento

157

Ambrus Zoltán - Ismeretlenhez

[1904?]

Megtisztelő felszólítására, legnagyobb sajnálatomra, nem válaszolhatok úgy, a hogyan óhajtanám.

Kevéssel azután, hogy Pozsonyban találkoznunk szerencsém volt, mintegy három évvel ezelőtt, hirtelen elhatározással visszavonultam a színházi bírálattól és a színházak látogatásától. Annyira visszavonultam hogy három év óta egyáltalán nem voltam budapesti színházban, s a színházi körökkel sem érintkezem. Ezt a színházak vezetői tudják, következésképpen én ma már az elfelejtett emberek közé tartozom, a kinek az ajánlata kevesebbet érne a semminél, mert ismeretessé vált, hogy a színházak iránt többé nem érdeklődöm, hogy a színházak mai dolgairól a legkevésbé se vagyok tájékozva, hogy a mire emlékszem, az már a multhoz tartozik (s a mult a színháznál soha se jó ajánlólevél.) De ha találkozna is bpesti színház-

igazgató, aki talán emlékeznék rám, és figyelembe venné az ajánlásomat, meg kell vallanom őszintén, hogy a mai budapesti színházigazgatóknak egyikével se vagyok olyan barátságos viszonyban, a mely lehetővé tenné, hogy bármit is kérhessek tőlük. Azért bármennyire szeretném, ha Nagyságodnak szolgálatára lehetnék, be kell látnom, hogy ez ma már nem áll módomban.

Abban a reményben, hogy Nagyságod köteles nyíltságomat nem fogja rossz néven venni, nagy sajnálatomnak kifejezése mellett kitűnő tiszt[elettel] maradtam aláz[atos] szolgálja:

158

Ambrus Zoltán - Kiss Józsefhez

[1905. febr.-márc.]

Kedves barátom,

Leveledből sajnálattal látom, hogy megint kitört rajtad a veszekedési mánia. Ennek a szenvedélyednek a kielégítésére én nem vállalkozom; keress más, alkalmasabb médiumot.

Kifakadásaidra egyszerűen nem reagálok.

Ha tovább is közlöd a Berzsenyi-ciklust: jó, ha nem: az se ejt kétségbe. Megvárom, míg a rohamod elmulik s méltóztatol közölni velem, hogy reflektálsz-e rá, vagy sem.

A.

159

Ambrus Zoltán - Ábrányi Kornélhoz

[1905. máj. 25. körül]

K[edves] K[ornél]!

Csak most köszönöm meg „Iván”-t, a mikor már ismerem ajándékod egész értékét. Kérlek, hogy addig is, a míg a hatásról, a melyet rám tett, hosszasan szólhatok valahol - reményem van rá, hogy ezt már legközelebb megtehetem - fogadd hálám kifejezését azért, hogy gondoltál rám, s lehetővé tetted, hogy gyönyörű munkádat mindjárt a megjelenésekor megismerhessem.

Megtisztelő szivességedért hálás hived:

Ambrus Zoltán

160

Ifj. Ábrányi Kornél - Ambrus Zoltánhoz

[1]905. máj. 28.

Kedves Zoltán!

Sziből köszönöm soraidat. Mikor Ivánt magam vittem el neked, csak az volt célom, hogy elolvasd. Tudtam, hogy ha végig tudod olvasni, - akkor érdemes is volt megírni. Most azt irod

hogy végig olvastad, - s ez a kritika nekem elég. Ami ezenfelül jó, több mint amit reméltem. Még egyszer köszönöm e sorokat tőled. Kit épp úgy szeretek, mint amily nagyra becsülök. Mert ismerem lelkednek kvalitásait. A rokonléleknek vittem el könyvemet, s boldog vagyok ha nem idegenítettelek el. És talán e könyv után te is jobban ismerhetsz engem, mint az élet külszine után eddig ismerhettél.

Soraidat még egyszer köszönve ölel tisztelő barátod

ifj. Ábrányi Kornél

161

Angyal Dávid - Ambrus Zoltánhoz

Budapest, 1905. jun. 22.

Igen tisztelt Uram!

Lederer munkáit rendezvén a kiadásra, négy fordítását találtam a franciából a Budapesti Szemlében. Egyik: *Fatuskó*, France Anatoletól. 2. Egy boldog ember, Bergeret Gastontól - 3. Judea helytartója s 4. Clementia leánya France Anatoletól. Gyulai azt sejtí, hogy Kegyednek része van e fordítások valamelyikében. Nagyon lekötelezne, ha szíves volna tudósítani arról, mi igaz ebben? Fordított-e ezek közül Kegyed csak egyiket[!] is, és melyiket? válaszát igen kérem, szíveskedjék minél hamarabb hozzám juttatni...

Kiváló tisztelettel igaz hive:

Angyal Dávid
Kmetty utca 21. sz.

162

Voinovich Géza - Ambrus Zoltánhoz

[A Révai Testv. Irodalmi Intézet Részvénytárs. fejléces levélpapírján]

Budapest, 1905. jun. 28.

Mélyen tisztelt Szerkesztő Ur!

Itt küldöm Demailly cimlapját. Hogyan írjuk a cimlapon a két Goncourt nevét? Gyulára és Ödönre lefordítani neveiket képtelenség, a Jules és Edmond is bajosan maradhat, bár ez volna a legizlésesebb. Megállható volna talán az is: Irta a két Goncourt, de ez meg sokaknak gyerekesnek tetszhetik.

Méltóztassék ebben dönteni, s a cimlapot visszaküldeni, vagy ezzel a fiuval, vagy azzal, a ki holnap Midásért megy.

A legnagyobb tisztelettel

Voinovich Géza

Vác, államfogház [1]905 jul. 4.

Igen tisztelt Szerkesztő Ur,

tovább maradtam Székesfehérváron, mint terveztem ezért nem volt alkalmam személyesen bucsut mondani s most így levélben pótolom.

Julius 1-én vonultam be s szeptember 8-án szabadulok ki. Addig egy köménymagfa erdőnek tavalyi termését fogom elfogyasztani reggelire és vacsorára s egy egész légy-nemzetet teszek tönkre. Egyébként megvagyok s olvasok, amennyi belém fér. Csak némelykor ugrálok fel éjszakánként s tiszta szerencse, hogy be van csukva az ajtóm, mert különben a becsukottság minden ethikai szabálya ellenére kísétálnék a Dunaparra, a honnan most is behallik ide a fürdő gyerekek zsivaja.

Nagyon érdekes könyvet olvasok most: Carlyle francia forradalmát. Olyan gyönyörű képek vannak benne, csak hihetetlenül gyalázatos fordítás.

Nagyon érdekes a társaság, a mely itt összeverődött. Ősz szakállu patriarchák - nemzetiségi agitátorok - jó ismerősként érkeznek s minden lakónak van valami bogara. Már t. i. a hosszabb idejűnek. Van egy fiatal szerb szocialista, ez tényleg az egész séta idején, egy nagy zöld hálóval a kezében, bogarak után futkos. Csak úgy csurog a veritek róla nagyon kétségbeesett, ha előbb csöngetnek, mint egy szöcskét megfogott. Az az egyetlen vágya, hogy úgy lenne berendezve a fogház: a séta addig tart, a míg lepke mutatkozik. Általán az egész szocialista pártvezetőség - vagy heten vannak, mintegy három esztendei értékben - természetrajzi alapokra rendezkedett be. Egész kis muzeumuk van bogarakból. Az egyik tizennégy hónapra van itt, a családja szintén Vácra jött lakni az asszony és három gyerek - a negyedik jön - mindennap meglátogatják. A legkisebb eljátszik a börtönőr bácsival. Tegnap nagy eperestét rendeztünk. Az 56 lépés hosszú udvar tele van virággal és gyümölcsfával. A séta óra alatt mindenki kivitte az ujságját a fa alá s a társadalmi egyenlőség kedvéért ketten mentek fel reá, rázni. Egy szocialista s egy jogász. Láta volna Szerkesztő ur, hogy a 70 éves patriarcha hogyan szedte az epret a leghihetlenebb kosztümben.

Itt van Stieder György, a kinek 680 napja van leülni való. Most már a vége felé jár. Ő képviseli a plutokrátiát. A patricius, a ki csak a légycsapójára vigyáz, a többi nem érdekli a világon. És így tovább. De kell, hogy az emberek alapjában jók legyenek s csak az élet körülményei kényszerítsék őket egymás ellen. Mert idebenn olyan szép türelemmel vannak egymás iránt, hogy gyönyörűség nézni. Sehol a nézeteknek olyan szabadsága, mint a fogházban. A gentry és a legradikálisabb nemzetiségi, vagy szocialdemokrata végig hallgatja a másikat s aztán ő is elmondja a magáét, de mintha előbb egy kukkot se hallott volna a másiktól.

Igy szórakozom, nézve itt is az embereket, a legérdekesebb témáit a világnak.

Nem is tudom, minek irtam ilyen hosszan. Jól esett egy kicsit beszélgetni. De most még egy kérésem is van Szerkesztő Urhoz. Nagyon szépen kérem, írjon egy levelet valamely berlini könyvkiadóhoz, vagy irasson valakivel, hogy az „Ellen von der Weiden” című regénynek ki a szerzője s hova kellene a fordítás megengedéséért irni? Ugye nem haragszik, hogy e kéréssel terhelem? Nekem nagyon nagy szivességet tesz vele. Talán Budapesten is meg lehetne a könyvet kapni ebben az esetben lenne kegyes nekem utánvétellel ezt megküldetni. A szerzőjét nem tudom, azt hiszem északi norvég vagy svéd író. De azt bizonyosan tudom, hogy Berlinben német fordításban jelent meg néhány éve. Kérem még Szerkesztő Ur, hogy jelentse a Nagyságos Asszonynak kézcsókomat.

Remélem mindnyájan jól érzik magukat s elmennek pihenni a nyáron valahova. Ha ugyan dolgai elengedik Pestről. Szerkesztő Urat legmelegebben sokszor üdvözli tisztelő hive

Fényes László

164

Kiss József - Ambrus Zoltánhoz

[A Hét fejléces kártyáján.]

[1905 július első fele.]

Kedves Barátom!

Egy-két kérdést intéztek hozzám a *Berzsenyi-lányok* ügyében. Hogy be van-e fejezve, nincs-e befejezve? Légy szives adj erre nézve valami direktívát, mit mondjak. Legjobban szeretném, ha te azt magad intéznéd el. Nem akarom magamra venni annak ódiumát, mintha önkényileg én avatkoztam volna bele ebbe az ügybe.

Mellesleg megjegyzem, hogy amennyiben vasuti jegyed még nem volna, ezt most Vörös Lászlónál kieszközölhetném.

Hived

Kiss József.

165

Ambrus Zoltán - Kiss Józsefhez

[1905. júl. első fele]

Kedves Barátom!

A „B[erzsenyi] l[ányok]” könyvben több lesz, mint a mennyi már megjelent. Hogy folytatást hosszabb idő óta nem küldtem, ez mindenekelőtt azért történt, mert olyanforma nyilatkozatot tettél előttem, a melyből az derült ki, hogy a folytatásnak nem igen öröndesz. Ezt a föltevésemet megerősítette az, hogy a vasuti jegyet elvontad tőlem, a mit a „Hét”-től való consilium abeundinak kellett tekintenem.

Már pedig a „B[erzsenyi] lányok”-nak ugy a formája, mint a közlése módja megengedte, hogy közlését akkor hagyjuk abba, a mikor akarjuk.

Te a folytatást azóta nem reklamáltad (bár annakelőtte minden egyes folytatásért elküldtél), - én tehát ezt az ügyet elintézettnak tartottam.

Most irt szives soraidból se tűnik ki, hogy a folytatást kívánod-e avagy sem? Kérdésedre tehát csak azt lehetne felelnem, hogy a „B[erzsenyi] lányok” be van fejezve vagy nincs befejezve: a hogyan akarod.

De minthogy magából a tényből, hogy ez irányban kérdéssel fordulsz hozzám, az látszik, mintha helyesebbnek tartanád a dolgot a „Hét”-ben is folytatni, ehhez hozzá tehetem, hogy: ha ebben a föltevésemben nem tévedek, és ha - mint irod - szives léssz a vasuti jegy birtokába

visszahelyezni (a mit én a „Hét”-nél való munkásság egyik honoráriumának tekintek): rajtam nem fog mulni, hogy a „B[erzsenyi] lányok” a „Hét”-ben is egészen megjelenjék.

Hived

A.

166

Kiss József - Ambrus Zoltánhoz

[A Hét fejléces kártyáján.]

[1905. jul. első fele].

Kedves Barátom.

Pakkolok és megyek Füredre. Szerdán itthon leszek. Addig küldd el a fotográfiáidat *aláírva*. Csütörtökön beadom. Ma már találkoztam Vörös Lászlóval. Beszélhettem volna vele, ha tegnap válaszoltál volna. A Berzsenyit megirhatod a jövő hétre, illetve mindjárt. Nagyon sietek és látogatóim is vannak. Pardon.

Hived

Kiss

167

Veigelsberg Hugó - Ambrus Zoltánhoz

Báthory-utca 3. 1905. okt. 17.

Kedves és tisztelt Ambrus ur, a toll bosszut áll a gyámoltalan írón, s őt, ha magasztalásokat irt, olyannak mutatja, mint aki gondolatban a kidicsért fölött állónak érzi magát; rendjelosztogató fejedelemnek, akihez ezért köszönő audienciára kell járulni. Fáj, hogy éppen kegyeddal szemben kerültem ebbe a gyászos és nevetséges helyzetbe - pedig nyilván ebbe kerültem, különben nem köszönné meg azt a masinamunkát, melyet Révai Móric barátunk megrendelésére szállítottam. Kétszer volt alkalmam kegyedről írni, s mind a kétszer elszomorított, hogy hiján vagyok annak a pontosan ítélő és biztosan kifejező tehetségnek, mellyel általánosságban kóválygó lelkendezés helyett pontosan és plasztikusan meg tudnám írni s meg is tudnám okolni, amit kegyedről s írásairól tartok. Igen örülök, hogy nem szorult rám, de épp ezért talán nincs benne tolakodás, ha megmondom, hogy hálás vagyok: nem épp kegyednek, de szinte a világegyetemnek, nem épp azért, hogy kegyed barátságával megtisztel, de pur et simple azért, hogy kegyed *van*. Ez érzésem akkor sem volna más, ha kegyed olyan valakinek ítélne engem, akivel rosszul kell bánni, s ezt az érzésemet profanálnám, ha megköszönném kegyednek, hogy elejétől fogva s mindig jó és gyengéd volt hozzám, s azt mondanám, hogy az én hódolatom s ragaszkodásom ennek viszonzása.

Meleg üdvözléssel kegyednek s kézcsókommal ő nagyságának maradok tisztelő és szerető hívők

Veigelsberg Hugó

[1905. dec.] Hétfő.

Kedves Zoltán,

háromszor is kerestelek a héten, legutóbb ma délután, borzasztóan sajnálom, hogy nem találkozhattunk. A lapot holnap okvetlenül le kell zárni, nagyon kérlek, hogy ha lehetséges délig írj valamit. Esetleg folytatod a Berzsenyit úgy-e? Ez esetben jó volna, ha az általános titkos választásról nyilatkoznék az öreg. Hadd legyen politikánk is. Azután arra kérnélek, hogy a Szerkesztői üzeneteket ismét légy kegyes ellátni. Ölel igaz hived

János

Hétfő

[Az Ujság levélpapírján.]

[1906.] febr. 15.

Kedves Uram, a mai komisz időben félek az ügyésztől. Még megesik az a szégyen, hogy lefoglálnak. Kérek, ha lehet, *még ma* másikat. Azután a szokásos kétheti rimánkodás: *vasárnapra novellát!*

Hivségecs hive

Ágai

Budapest, 1906. márc. 11.

Hosszabb ideig nem voltam Budapesten s azért a hozzám intézett nagyon megtisztelő és még a múlt hó 26-án irt sorokra csak most válaszolhatok. A levélben kifejezett szives engedelemmel élve, magyarul írok, mert németül rosszul beszélek s ha e sorokat németül írnám, attól kellene tartanom, hogy másodszorra se sikerülne a kis novella alapgondolatát megvilágítanom.

A „Gyémántgyűrű” apró homályosságainak - a melyekre az író a tárgy kényessége kényszerítette - magyarázata a következő:

A gyűrű *nem* veszett el. Tulajdonosa (az a szini iskolai növendék, a ki már rossz utra tért, s a ki ezt a gyűrűt gazdag pártfogójától kapta) *délelőtt* mutogatta az iskolában, aztán haza ment, otthon eltette, de erről később megfejtkezett, s *délután*, mikor megint az iskolába ment, énekórára, az énekóra alatt egyszerre csak eszébe jutott a gyűrű, de csupán arra emlékezett, hogy a gyűrűt társainak mutogatta s hogy a gyűrű kézről-kézre járt, de arra már nem emlékezett, hogy ez még délelőtt történt, hogy azóta a gyűrűt otthon eltette és hogy délután már nem hozta magával az iskolába. Abban a gondolatban, hogy a gyűrűnek az ujján kellene

lennie, de már nincs ott, hirtelen azt képzelte, hogy tréfából eldugták, vagy pedig ellopták tőle; elmondja az énektanárnőnek, hogy a gyűrűje, miután kézről-kézre járt, eltűnt - szóval ok nélkül, csupán feledékenységéből gyanusította meg társait. Azzal, hogy gyanakodva kereste a gyűrűt, az iskolában persze nagy felfordulást okozott, mert társai *nem* tudták, hogy a gyűrűt délután már nem hozta magával; mindegyik azt képzelte, hogy délután is a tulajdonos ujján volt a gyűrű, s hogy ez délután is mutogatta több társának (neki nem, hanem másoknak igen), talán azoknak, a kik a közelében ültek, talán olyanoknak, a kik délelőtt még nem látták - és nem tudtak mit gondolni. Azt mindegyik tudta, hogy ő délután már nem látta a gyűrűt, de mindegyik azt képzelte, hogy mások azonban látták, s egyre többen és többen gondolták azt, hogy a gyűrűt valaki ellopta. Csak nagy későn jutott eszébe valamelyiknek, hogy: ki is látta hát *délután* a gyűrűt? - és csak akkor derült ki, hogy a tulajdonos egyszerűen *tévedett*, a mikor, mialatt az egész osztály felügyelet alatt maradt, a tulajdonos haza ment s nagy meglepetésére otthon *megtalálta* a gyűrűt, a melyet feledékenységéből az iskolában keresett.

Ez a novella alapjául szolgáló főesemény. A novella célja mindenekelőtt képet adni arról, hogy a tévedésből eredő gyanúsítás, mely csupa olyat sujt, a kik a tolvajlásban mindannyian egyformán ártatlanok, milyen különböző hatással van egy egész csapat leányra, a kik közül a tolvajlásban egy se bűnös, de a kik *egyébként* éppen nem egyformák, a kik között vannak már teljesen megromlott lelkek, vannak a kik félig-meddig romlottak, van egy pár demivierge, a ki testileg ártatlan, de egyébként már nem tiszta lélek, és van véletlenül egy egészen ártatlan, egy egészen tiszta lélek is.

A kis leány - nemcsak hogy nem lopta el a gyűrűt, nemcsak hogy nem esett kísértésbe, nemcsak hogy nem kívánta meg a gyűrűt, s nemcsak hogy a gyűrűre vonatkozó bűnös kívánság nem fordult meg a fejében, ellenkezőleg: ő az egészen ártatlan, egészen tiszta lélek, a kinek még *semmiféle* bűnös gondolat nem fordult meg a fejében, *és éppen azért viselkedik úgy, mintha bűnös volna, mert ő még egészen ártatlan és egészen tiszta*. Ő még elhül, elszörnyed arra a gondolatra, a mi többit is bosszantja vagy dühösíti (ahhoz képest, hogy romlott vagy kevésbé romlott lélek) de sokkal kevésbé zsenirozza, mint az egészen ártatlant. Ezt lázba ejti az a gondolat, hogy ő is a tolvajlással gyanúsítottak között van, ez még ájuldozik arra a gondolatra, hogy őt is megmotozzák, mint a hogy a gonosztevőket szokás; ennek a szemérmét még sértik az egyre szigorubbá váló motozással együtt járó barbár durvaságok. Ez a kis lány még asszonyi testeket se látott, e motozás alkalmával lát először; s a neki új látvány, a vetkőződéssel kapcsolatos - hogy úgy mondjam: - illetlenségi kiállítás, a melyben neki is részt *kell* vennie, és a kutatással járó, nem részletezhető durvaságok az ő szemérmére olyan felforgató hatással vannak, hogy ez a hatás akkor se lehetne sokkal nagyobb, ha férfiakat kellene látnia hasonló helyzetben. A motozással járó szemérmegtlenlések és a gyanu, a melyet magán érez, - pedig a lázassága természetesen mindinkább feléje irányítja a gyanut, - ő neki még olyan rémületet és izgalmat okoznak, hogy ő - ő egyedül - egészen kikel magából, szégyenkezésében alig van eszénél, mint egy alvajáró veti magát alája a kénytelen megpróbáltatásnak, és mire mindannyian túl vannak ezen a - neki rettenetes - jeleneten - már ő is átért valamit, már az ő szemérme is sebet kapott.

A novella alapgondolata tehát rámutatni:

Hogy az értelmetlenség és a lelketlenség, a mely nem ismer más szentséget, csak a *tulajdon* szentségét, egy romlott teremtés *képzelt jogainak* érdekében hogyan sért egy sokkal nagyobb szentséget, az ártatlan lélek szentségét, - hogy a barbárság (a melyet itt a tanárnő korlátolt gondolkodása képvisel) hogyan öli ki a szemérmét lassanként ilyen jelenetek rendezésével, abból, a kiben a lélek még egészen ártatlan volt akkor, a mikor ezt a lelket a barbárság gondjaira, vezetésére bízták.

Ez a novella csak egyik darabja az ugyane kis leányról szóló egész novella-ciklusnak, a melyből eddig három novella jelent meg. Mint a ciklus többi darabjai ez a novella is rámutat továbbá (egy szini iskola alakjainak rajzában) arra is, hogy a színészet mesterségének olyan állomásai és elő-állomásai is vannak, a melyeknek uralkodó szelleme jobban kedvez azoknak, a kik a színészetet csak másnemű kereset palástjával vagy cégtáblájával használják, mint azoknak a meg nem romlott lelkű fiataloknak, a kiket akár a hivatottság akár pusztán a kenyérkereset szüksége vonz a színészi pályára.

171

Wolfner (Farkas) Pál - Ambrus Zoltánhoz

[1906. márc.-ápr.]

Mélyen tisztelt Ambrus ur!

Személyesen akartam tiszteletemet tenni egy nagy kéréssel. A Nemzeti Színháznál be van adva egy darabom, a mely, a mint mondták, a mai nap folyamán Önhöz kerül. Már most természetesen a világért sem jelentkezem azért, hogy bármi irányban protekcióját kérjem. De igenis kérek valamit, a mi ugy hiszem talán teljesíthető lesz. Nekem ez az első szinpadi kísérletem. Tisztában vagyok azzal, hogy nagy hiányok és fogyatkozások vannak benne. Azt is tudom, hogyha Ön, mélyen tisztelt Ambrus ur azzal a jóakarattal tüntetne ki, hogy a darabot nem úgy mint egyet a számos közül, a melyet haza küldenek a színháztól, - hanem mint egyed munkát olvasná el, rendkívül becses és érdekes dolgokat mondhatna nekem - a melyeknek a darab átdolgozásánál esetleg nagy hasznát venném. Én tehát arra kérem, méltóztassék a darabot a szokottnál rövidebb idő alatt elolvasni, úgy hogy én esetleg a nyár folyamán már Ambrus ur véleményéhez képest javíthatnék rajta.

Ha ellenben azt találná, hogy értéktelen, köszönettel fogom ezt a véleményét is venni.

Most kiutazom Hatvanba. Talán kegyes volna nekem oda egy sorban megírni, hogy mikor tehetem tiszteletemet. Ne vegye rossz néven kérésemet.

Öszinte tisztelője

Wolfner Pál

Cim: Hatvan, Kastély.

172

Bródy Sándor - Ambrus Zoltánhoz

1906. jun. 5.

Kedves Zoltán,

„az asszonyok vallomásai” - ez már a nagy irodalom. Ha az irigységnek vagy rosszaságnak bármely kvalitása volna benne[m] - mint ahogy szégyen nem szégyen de nincs - most irigyelnék és bosszankodnám, s az fölvilványoz, amire nem képes a tenger, a napsütötte hegyszakadékok és minden egyéb fene amit természetnek neveznek. Nagy dolognak kell lenni az írásodnak, ha engem, aki irtózom a betüvetéstől írásra kényszerít. Te mégis csak eljutsz magadhoz és a magad becsületes jogaihoz és megalkodhatod a dynastiát - amit tréfásan annyi

idő óta emlegetsz - egymagadban, csak vigyázz az egészségedre, amely egy kis becézéssel ha bánsz vele - ugyis törhetetlen, mind jobb lesz és mikorra más megöregszik: te fiatal leszel.

Délutáni álomból ébredve írom e sorokat[?]. Kinos egy álom volt, vasrácsos ajtón át nézett be hozzám Hercl Dóri, meg egy másik ismeretlen ur. Be is akartak jönni, el is akartak kerülni. Megnézem mit akar a két jó héber. „Kimegyek hozzájuk.” Így rebentem föl. Azért nincs semmi baj, csak egy kis buskomorság, mi egyéb amiből nem tudok kivergődni. (A váltóm - amit te aláírtál - ilyenkor szintén az eszembe jut, de Ernő elintézi.) Nem akarom rontani a kedvedet, de annyi sok bolondot beszéltem neked az utolsó időben, hogy - ezt már el kell viselned - elmondom a való igazságot is, hogy elmondhassad a fiaimnak, ha egyszer majd, ha már értik a dolgokat, megmagyarázhassad nekik az apjukat. (Te meg tudod.) Gyorsan coupiroztam, minden átmenet nélkül egy testi és lelki mérget és ezalatt el voltam hagyatva, magamba zárkoztam, még lóditottak rajtam, ahelyett, hogy egy kissé erősítettek volna. Azt hittem erősebb vagyok - ime gyengébbnek mutatkozom. Aztán retrospektíve, az én vérmérsékemmel megállapítani bizonyos undorító dolgokat - ettől nem lehet táplálkozni, erőre kapni. Ám még próbálkozom, a gőg, meg a dac visz rá és nem az életkedv. És még az irodalom. Ha még egyszer csak egyszer én is csinálhatnék, nagy irodalmat. Egy morphinista és végképp tönkrement fiatal Rittmeister van itt, ha józan, azt mondja: „Wenn ich nur einmal zum[!] Armée zurückgehen könnte!”

Igy fölpiszkált, helyesebben fölfrissített a munkád. Őszintén és szépen köszönöm neked. Nehogy szegény Tóth Bélának gondolj engem ezért az „irodalmi levél”ért. Az ő phisikailag is rossz szívének és agyának a mértékéig akkor se jutok el amikor már tördelik a pénz-cserepet, hogy a szememre tegyék. (Ismered ezt a ritust?) Jó kedvet, sok pénzt, addig is amíg szájadban a legvastagabb és legfinomabb szivarral lefüstölöd az egész világot.

Fényes Lászlót ha látod szépen tiszteltetem, mindég akarok neki írni, de sok és nehéz az elmondani valóm. A hegyek közül - mert innen már szököm - majd csak megírom.

Isten áldjon, meleg szeretettel régi hived

Bródy Sándor

173

Bródy Sándor - Ambrus Zoltánhoz

[1906. közepe]

Kedves Zoltánkám,

dühösít hogy nem költöttek föl.

Ne gyere el. Dolgozzál és egyébbel ne törődjél mint a munkáddal, magaddal az egészségeddel.

Nagy vágyakozással várom a köteteidet. Azt hiszem, hogy nagy és újfajta örömed lesz bennük és megjelenésüknek körülményeiben. Csak már jönnének. A tizenegy év előtt Midásról írott kis tárcához sok hozzáfűzni valóm van és talán jobban is fogom megírni most.

Ölel hü embered

Bródy Sándor
helyesebben
a félig szélütött kankutya

Budapest, [1]906. nov. 6.

Kedves jó Uram,

november 12 én a Kisfaludy-társaság 70-ik évfordulóját üli megszületésének. Látva azt, hogy a Szerda kegyelettel ápolja az emlékezés virágait, azt gondoltam, hogy jó helyre adom az én virágaimat is, ha a Szerda irodalmi rovata vezetőjének küldöm meg.

Ez a cikkecske csakis a multról szól rideg objektivitással. A jelent nem bolygatja...

Milyen gyönyörűek Istenben boldogult Péterfynek versei. Akár csak Lenaut olvasnám! De hallgassunk e halálra mellőzött emberről midőn a Kisfaludy-társ[aság] multjáról szolunk.

Baráti kézzsoritással

Bayer József

[1906. nov. 18.]

„Az Ujság” vasárnapi számában „Egy lap-alapítás története” címen olyan tartalmu közlemény jelent meg, mely kételyt támaszthat az olvasóban: vajon kifogástalanul jártam-e el akkor, a mikor vállalkoztam, hogy a Szerdá-nak hetenkint egy irodalmi cikket fogok írni havi száz forintért. Erre a meggyanúsításra ki kell jelentenem a következőket:

1. Midőn Gundel Antal és dr. Hubert Emil urak, a kiket addig nem ismertem, fölkerestek, és közölván velem, hogy Gundel ur hetilapot fog indítani, felszólítottak, hogy az említett feltétel mellett vállalam el megindítandó lapjok irodalmi rovatának vezetését, továbbá, hogy minél több egyéb közleményt is irjak számukra, mert óhajtásuk az volna, hogy bár egész irodalmi munkásságomat lapjok számára köthetnék le - nem titkoltam el Gundel Antal ur előtt, hogy én nem bizom abban, hogy lapjok prosperálhat, és azt se, hogy semmi kedvem belemenni egy nagyon is kockázatos vállalkozásba. Gundel Antal ur a tárgyalások során - mert hetekig tartott, míg rá tudott beszélni az általa felajánlott egy éves szerződés aláírására - ezekkel a nyilatkozatokkal nyugtatott meg:

Ő tisztában van vele, hogy a lap rövid időn nem lehet rentabilis, de ő várhat, mert atyja, Gundel János, rendelkezésére bocsátotta az első év költségeire szükséges nagyobb összeget, s biztosította őt arról, hogy a legrosszabb esetben három éven át is folyósítani fogja a lap fenntartására szükséges költséget. Ő különben ambicióból indítja meg a „Szerdá”-t, s nem azért, mintha ennél jövedelmesebb vállalkozást nem tudna elképzelni. De bizik abban, hogy lapja a kontemplált magasabb nivóval meg fogja hódítani az olvasóközönség komolyabb elemeit, és ezt a magasabb nivót azzal szándékozik biztosítani, hogy a szokásosnál nagyobb írói honorárium felajánlásával megszerezheti a lap számára legjobb íróink legjava munkáit. Bizik továbbá abban, hogy vállalkozása idővel sikerrel fog járni azért is, mert atyja, Gundel János, a ki a vendéglősök ipartestületének elnöke, a maga összeköttetésekkel ki fogja vinni, hogy a vendéglősök hirdetéseik közlése fejében a lap annyi példányára fizessenek elő, hogy már ez maga meg fogja téríteni a költségek jelentékeny részét, de minthogy elegendő pénz áll rendelkezésére, bizik abban is, hogy a reklámozással stb. lassankint megszerzi előfizetőkül a

komolyabb olvasmányok kedvelőit. Nyomatéku végre felajánlotta, hogy a rovatvezetésen kívül teljesítendő munkámra minél nagyobb összegű előleget vegyek igénybe, mert ezzel is biztosítani akarja, hogy munkálkodásom nagy részét lapja számára köthesse le.

II. Én szerződéses kötelezettségemet, melynek honoráriumma ugyanannyi, a mennyit hetenkint egy cikkért a „Fidibusz”-tól kapok, pontosan és olyan módon teljesítettem, hogy minden egyes számba legalább kétszer annyit irtam, mint a mennyire a Gundel Antal ur ajánlotta szerződés kötelezett. Minden más egyéb a „Szerda”-ba irt; munkám honoráriumának megállapítását a szerkesztőségre bízam, s ezt minden egyes esetben Gundel Antal ur és dr. Hubert Emil urak együtt állapították meg.

Ezek után csak a legnagyobb felháborodással vehetem tudomásul, hogy a midőn a „Szerda” megszűnéséről „Az Ujság”-ból értesülök, az „Egy lap-alapítás története” című közlemény, a melylyel az Ujságot felültették, tisztességes nevemet bizonyára nem Gundel Antal ur tudtán kívül meghurcolja.

Ambrus Zoltán

176

Ismeretlen - Ambrus Zoltánhoz

[A Magyar Posta Táviró és Távbeszélő Tisztviselők Kaszinója levélpapírján.]

Budapest, 1906. nov. 25.

Nagyságos Uram!

„Az Ujság” ma megjelent számából olvastam „A javasasszony” tárcá cikkét.

Ha ez esemény nem a képzelet szüleménye, ha a benne felemlített álnévű urak tényleg léteznek, úgy nagyon kérem és alázatos tisztelettel kérem hogy azt a ferencköruti lakást és lakója címét velem közölni kegyeskedjék.

Évek óta szenvedek, meghülésből kifolyólag szerzett gégehurutban, orvosokkal, tanárokkal kezeltettem de eredménytelenül, azzal a tudattal élek hogy a betegség az orvosi tudomány mai állása szerint gyógyíthatatlan, szeretnék még egy próbát tenni, talán sikerül, - hisz' Nagyságodnak nem kell mondanom hogy mennyire sóvárgom a gyógyulást.

Író emberek mélyebben látnak, mélyebben éreznek, minden e tárgyban magyarázatot feleslegesnek tartok, annyit jegyzek csupán meg, hogy egy egyszerű, szegény postatisztviselő vagyok nevem nem akarom elárulni hogy magam esetleg ne blamirozzam.

Ismételten könyörgöm szives válaszáért melyet RR 30 jelige alatt keresek a főpostán és vagyok egyik ismeretlen

lelkes tisztelője

177

Ambrus Zoltán - Ismeretlenhez

[1906. nov. vége]

Tisztelt Uram,

Vasárnap közölt tárcacikkem egészében képzelet munkája ugyan, de alapgondolatát csak-ugyan megtörtént dolog szolgáltatta. A kitől ezt a történetet hallottam, az igazi történet főszereplőjéről csak annyit tud, hogy Ó-Budán lakik. Azt hiszi azonban, hogy ön többet tudhat meg és talán utbaigazítást szerezhet Márkus József laptulajdonos és szerkesztő urtól (Teréz körút 38.); róla ugyanis azt hírlík, hogy az illetőtől szintén eredménnyel kért tanácsot. Forduljon hozzá; ha csakugyan ismeri az illetőt, öntől, a betegtől, nem fogja megtagadni a felvilágosítást.

Tisztelettel:

Ambrus Zoltán

178

Kiss József - Ambrus Zoltánhoz

[A Hét levélpapírján.]

[1906. dec.] Kedd

Kedves barátom,

Lederer Béla testvérei nevében arra kérlek, hogy össze gyűjtött munkái megjelenése alkalmából irassak róla. Lederer Bélát életében is kevesen ismerték, most meg alig emlékszik rá valaki. Te vagy az egyetlen competens kortársa, aki irhatna róla. Ha ellenedre nincs, elküldeném neked a könyveket.

Tisztelettel:

(A karácsonyi számra!)

Kiss József

179

Ambrus Zoltán - Kiss Józsefhez

[1906. dec.] Szerda

Kedves barátom,

Sokkal fáradtabb vagyok, semhogy bárminő új kötelezettséget vállalhatnék, s egy-két nap múlva elutazom, hogy néhány hétig pihenhessek.

Azért megtisztelő felszólításodnak, hogy Lederer Béla összegyűjtött munkáiról írnek a Hét karácsonyi számába, legnagyobb sajnálatomra nem tehetek eleget.

Meg vagyok győződve, hogy a Hét dolgozótársai között többen vannak a kik hamarabb és jobban irhatnak Lederer Béla könyveiről, mint a hogy a kitűzött rövid időn belül én tehetném.

Tisztelettel

[1907. jan.] Vasárnap este

Kedveseim!

A hotelben nem igen tudok írni, mert a mig világos van, kint járkálok a városban, messze a lakástól, este pedig otthon rosszul világít a magasan csüngő egy szál villamos körte. Kávéház - a szónak pesti értelmében - itt már alig van; azért sörházakban írom, a mit innen haza küldök: a Révai-féle reviziókat, cikket a Fidibusznak és a leveleimet is. Azért nem írhatok nektek olyan hosszasan, mint kedvem volna. De ti ugyan nem kényeztettek el. Ma megint nem kaptam töletek egy sort sem. Gizus az én kedvemért sem írna 1-2 sort?

Pedig attól függ, hogy maradok-e még tovább is. (Egyébként maradhatnék.) De már nagyon kezdek nyugtalankodni rajtatok. Igazán nem hallgattok el semmit? Irjatok!

Sokszor csókol

szerető öregetek

[Nyomtatott fejléc:]

Café Restaurant de la Paix.

5, Place de l'Opéra Paris.

Adresse Telegraphique

Paixora-Paris.

Paris le... jan. 29. 1907. Kedd este.

Kedveseim!

A náthám miatt ma este nem mertem elindulni. Holnap, szerdán este indulok, és ha az ut annyira fáraszt, mint a mikor jöttem, Münchenben és Bécsben is megpihenek. Így valószínűleg csak szombaton érkezem haza.

Tudom, Etuskám, hogy a késedelmekkel bajt okozok neked, de egy-két nap, azt hiszem, nem ejt kétségbe.

Ha ez a levél még Carmen előtt talál: csak bátorság! Carmenhez nem sokat ér a szép hang, még az énekelni tudás is keveset, Carmenhez bátorság kell.

Mert nálunk ezt nevezik a színjátszásban művészetnek.

Csókol mindnyájatokat

szerető öregetek

182

Ambrus Zoltán - Mikszáth Kálmánhoz

[1907. szept.- okt.]

Kedves Kálmán!

Hálás szívvel köszöni meghálálhatatlan szivességedet igaz hived

A[mbrus] Z[oltán]

183

Ambrus Zoltán - Beöthy Zsolthoz

[1907. szept.- okt.]

Mélyen tisztelt Elnök Ur!

Engedd meg, hogy e sorokkal fejezhessem ki hálámat azért a szives és fölötte megtisztelő ajánlásért, a melylyel összegyűjtött munkáim megjelenése alkalmával kitüntetni méltóztattál. Kegyességedet nagyon köszöni tisztelő igaz hived

A[mbrus] Z[oltán]

184

Ambrus Zoltán - Bársony Istvánhoz

[1907. szept.-okt.]

Kedves Pista!

Hálával teli szívvel köszönöm a sok szépet és jót, a mit rólam írtál. Igen jól esik, hogy dicsértél; még jobban esik, hogy ilyen szives barátsággal vagy irántam!

Nagyon, nagyon köszönöm!

Igaz hived

Ambrus

185

Voinovich Géza - Ambrus Zoltánhoz

[Levélpapir fejléce: Felső-Alap Fejér megye.]

[1]907. okt. 17.

Mélyen tisztelt Szerkesztő Ur!

Még nem láttam, csak *Az Ujság*-ból olvasom, hogy az Uj Magyar Szemle föltámadt. Adjon neki munkatársainak kitartása és a közönség értelme hosszú életet. Roppant nagy szükségünk

volna egy okos, komoly és modern Szemlére, a melyben olyan emberek hallatják szavukat, mint Szerkesztő Ur, és Ignótus ur, a ki - úgy veszem ki - szintén dolgozik.

Most veszem észre, hogy odáig ragadtattam magam, hogy mint valami nagyfejű kapacitás, gratulálni kívánok az új lapnak. De igazán nagyon örvidenek egy ily revuenek. S mindjárt ajánlkozom is valamire, ha t. i. kellek. Kiss József az ősszel jubilál. Szívesen írnék róla egy kisebb essayforma valamit, természetesen csak akkor, ha erre a témára nálamnál[!] érdeme-
sebb ember nem akadna, a mint hogy biztosan fog akadni!

Nagy tisztelettel és ragaszkodással

Szerkesztő Urnak hálás hive

Voinovich Géza

186

Barlas M. - Ambrus Zoltánhoz

Delatyn, 1907. nov. 5.

Nagyságos Ur!

Bocsanatot kerem, hogy én csekély ember batorkodom olyan híres író elő mint a Nagyságos Ur, egy kéréssel lépni.

Lengyel vagyok. A magyar nyelvet nyolc év óta nagy előszeretettel tanulom. Valóságos érdekléssel és gyönyörködéssel olvasom az Ő „Az Ujságban” megjelent novelláit. Ohajtanám is némelyeket közülük és első sorban a „Nagyapó álmát” „Az erős asszonyt” és Sári és Váry-t a lengyel nyelvbe megfordítani, hogy olvassa is a lengyel, kinek a mű eredeti nyelve érthetlen.

Kérem azért alázatosan, hogy sziveskedjék nekem arra becses engedélyét adni.

Bocsasson meg, kérem, ha hibásan írok, miért a magyar nyelvet itt lengyelországban csak a könyvekből tanultam.

Rémélyem, hogy a Nagyságos Ur, kérésemet megvetni nem fogja és előre küldem meg a legszebb köszönetemet.

Kiváló tisztelettel

M. Barlas
népiskolai tanító
és cs. kir. járásbirósági magyar tolmács
Delatyn (Galiczia)

187

Ambrus Zoltán - A „Fidibusz” szerkesztőjéhez

[1907. dec. eleje]

Igen tisztelt Szerkesztő Ur!

Nagy szomorúságomra be kellett látnom, hogy a legutóbbi években sokkal több munkakötelezettséget vállaltam magamra, mint a mennyinek most már egyáltalán meg tudok felelni.

- Be kellett látnom továbbá azt is, hogy bármily anyagi előnyökkel jár is rám nézve a „Fidibusz”-szal való összeköttetésem: ez a kötelezettségem szintén azok közé tartozik, a melyeknek már eddig sem tudtam úgy megfelelni, a hogyan óhajtottam volna, ezentul pedig minél tovább halad az idő, egyre kevésbé tudnék megfelelni.

Ez a belátás arra kényszerít, hogy a F[idibusz] szerkesztőségéből - a mennyiben a dátumra nézve is megnyerhetem igen t. Szerk. Ur szives beleegyezését - a jövő évi *febr. hó 1-én* kilépjek.

Nemcsak illőnek, hanem szükségesnek is tartottam ezt már most, hetekkel előbb, jelenteni, mert tudom ugyan, hogy azt a munkát, a melylyel a F.-nak szolgálatára lehettem, a F. szerkesztősége a legkönnyebben s valószínűleg csak előnyösebben pótolhatja, úgy h[ogy] a F.-tól való megválásom csak személyes ügy és pedig olyan személyes ügy, a mely egyedül rám nézve jár veszteséggel: mindamellett megtörténhetik, hogy igen tisztelt Szerk. Ur már most gondoskodni kíván annak a csekély munkának az ellátásáról, a melyet mindeddig én végeztem.

Azért kérem, kegyeskedjék engem a F. szerkesztőségének kötelékéből 1908. febr. 1.-én elbocsájtani s ez időtől kezdődően nevemet a lapon megnevezett dolgozótársak neve közül kihagyni. Természetesen jan. 31-ig kötelezettségemnek a kézirat-szolgáltatás tekintetében pontosan meg fogok felelni.

A mikor ezt tisztelettel jelentem, legyen szabad egyszersmind megköszönnöm igen tisztelt Szerk[esztő] Urnak kitüntető figyelmét és irányomban tanusított szives jóindulatát. Mindig hálával fogok emlékezni a baráti jóakaratra, a melylyel megtisztelni kegyes volt s a melyet talán ezután se fogok elveszíteni és nagyon fogok örülni, ha valaha alkalmam nyilhatik bármelyik vállalatának szolgálatára lenni.

Fogadja igen t. Szerk. Ur köszönetem és igaz tiszteletem kifejezését.

Lekötelezett hiva

A. Z.

188

Váradi Antal - Ambrus Zoltánhoz

[Az Egyetértés politikai napilap fejléces levélpapírján.]

Budapest, 1907. dec. 3.

Kedves Zoltán!

Imé aláírva az ajánlat. Hogy én egy ujat irjak, annak nincs célja. Először: ennél jobban a fene tudja megírni. De ha Dosztojevski írná meg hát azt hiszed hogy hajtának rá? Ismered a Petőfi-választó ülések levegőjét, ott írásbeli kapacitációnak nincs helye. Alig várják, hogy leörölje a titkár a textust, aztán szavazzunk! Ha lehet: irasd alá még néhány barátunkkal, mert azt tapasztaltam, hogy ez az *egy* kötelező.

Köszöntelek igaz baráti megemlékezéssel régi hived

Váradi Antal

Budapest, 1907. dec. 4.

Kedves Zempléni Ur

A mellékelt ajánlást, amelyet Váradi Antal kollégánk is aláírt, azzal a kéréssel van szerencsém elküldeni, hogy ezt hivatalosan tudomásul venni és ha netalán valami formahibát talál benne, erről engem kollegiális szivességgel privátim értesíteni méltóztassék. Ki akarnám zárni ugyanis annak a lehetőségét, hogy az ajánlást a tagválasztó ülés semmisnek nyilvánítsa, és ha ajánlásom szövegének valami hiánya van, ezt még kellő időben pótolni óhajtom. Nem kellene Önt ezzel a kéréssel terhelnem, ha a Petőfi Társaság alapszabályai kezemnél volnának, de ilyen nyomtatvány nincs nálam, és nem is tudom, hogyan juthatnék hozzá.

Lekötelezne továbbá, ha olyan szíves volna és közölné velem, mely napon lesz a tagválasztó ülés? - Ha ugyan a napra vonatkozólag már megtörtént a megállapodás. Ha még bizonytalan, mikor lesz, akkor az volna a kérésem: annakidején ne tessék megfélekezni a nekem szóló meghívó szíves elküldéséről.

Kiváló tisztelettel és üdvözlettel igaz hive:

Ambrus Zoltán
VIII. Erzsébet körút 8. sz. III. em. 9.

Hatvan, 1907. dec. 13.

Igen tisztelt Szerkesztő Ur!

Hálás köszönet szíves értesítéséért és igazán lekötelező fáradozásáért. Reménylem, hogy Zempléni kollégánk negatív magatartását nem veszi túlságosan a szívére. Az, ugy látszik, csakugyan ősi magyar írói szokás, amelyről, és még külömbekről, mostani aspirációmnál sokszor meggyőződtem.

Ugy hallottam, hogy a tagválasztó ülés napja dec. 27.-ike, de nem hiszem, hogy ezen a pénteki napon választanak; valószínűbb, hogy a választás a következő napon lesz.

Kilincseléseim nem mindig lelketvidítő Odysseájának papirosán az az eredménye, hogy körülbelül husz „biztos” szavazatra számíthatok. Ámde szintén ősi magyar szokás szerint, amint erre figyelmeztettek, már többször megtörtént stb. -

Különben - vederemo.

Mindenesetre fogadja, kérem, ismételt hálás köszönetem és igaz nagyrabecsülésem kifejezését, mellyel vagyok s maradok

őszintelt hive

Szécsi Ferenc

Rozsnyó, 1907. dec. 22.

Igen tisztelt Uram!

Felajánlhatja-e egy kicsiny ismeretlen piktor műveit egy nagynevű magyar írónak a nélkül, hogy hatáskereséssel ne vádolják, vagy tolakodónak ne tartsák, aki ajándékokkal kellemetlenkedik, éretlen, értéktelen ajándékokkal?

Ezek a kérdések tolultak elémbé, midőn „Ninive pusztulása”hoz készített négy rajzomat írójának, Ambrus Zoltánnak felajánlani, - s evvel egy kedves tervemet megvalósítani - a levélíráshoz fogtam. Azzal biztattam magam, hogy megtehetem ezt, szándékom nem lesz félreértve. Hiszen én, mint művész, adósa vagyok „Midás király” szerzőjének, azért a bámulatos megértésért, mellyel ott a művészélet gyönyörűsége-kinja oly kérlelhetetlen igazsággal van megírva; s ez a megértés érlelte bennem Ninive pusztulásának olvasása után azt a szeretettel dédelgetett tervet, hogy én Ninive pusztulását illusztrálom, s ha kiállithatom e képeket, (vagyis megnyerem rájuk a hivatalos elismerést) felajánlom írójuknak.

Ez megtörtént. A képek ott lógnak, a Nemzeti Szalón karácsonyi kiállításán, a földszinti baloldali terem falán. S ha Ön nem sajnálja a fáradságot, elmenni megnézni e rajzokat, bizonyára meglátja bennük, minden gyöngeségük dacára a szeretetet, mellyel Ninive pusztulásának oly ragyogó és folytottan gunyos meséjét kísérni próbálta az illusztráló. Áttenni színfoltokba azt, ami ott tökéletesen van megírva. S így a képekben feltetsző törekvések sem lesznek értéktelenek, mely törekvések modern francia vagy angol írók helyett, magyar írónál keresnek és találnak dus és hálás anyagot az illusztrálásra.

Végtelenül fogok örülni, ha ezt a csekélységet Ön, igen tisztelt Uram, elfogadja tőlem s ebbeli hajlandóságáról pár sorban értesíti őszinte bámulóját

Tichy Gyulát

Hatvan, 1907. dec. 30.

Igen tisztelt szerkesztő Ur!

Engedje meg, hogy - mielőtt ezt előszóval tehetném - ezen az uton mondjak Önnek szívből eredő köszönetet igazán lekötő, eredményes támogatásáért.

Őszinte nagyrabecsüléssel és rokonszenvvel köszönti

hálás hive

Szécsi Ferenc

[Szabó Endre, az Üstökös szerkesztője fejléces levélpapírján]

[1907. dec. 31.]

Kedves Ambrus Uram!

Nagyon szépen köszönöm, hogy így teljesítette a kérésemet, mert valóban ez az eredmény - az Endrődi megválasztása - az, amiben nekem is őszinte és nagy örömem telik. Csakhogy akkor, mikor én azt a levelet d. u. 2 órakor megírtam, még szó sem volt Endrődiről. Még Endre sem tudott felőle (akinek a megbízásából írtam), pedig kedden este alaposan megbeszélték Herczeggel a választást. Délután 4 órakor sem volt szó, mikor Endre a levelet postára tette. Mindenki Ferenczről beszélt s csak igen kevesen gondoltak arra, hogy a Pekár szívesen felajánlott munkálkodását igénybe vegyék. Az elnökséget ugyanis nem szánták kitüntetésnek, hanem olyan súlyos kötelességnek tekintették, melynek elviselésére nem irodalmi érdem, hanem tevékenység kell. Csak este 5 órakor a Herczeg lakásán tartott értekezésen sikerült Endrődit rávenni arra, hogy vállalkozzék. Akkor Endre is ott volt, ezt a határozatot aztán elmondta nekem s akkor már igazán mind a ketten sajnáltuk, hogy a levél elment.

No de szerencsére jól végződött minden, annak kivételével természetesen, hogy Ön nem jött el, mert bizony mindig nagyon örülök, ha látom, s most ez elmaradt. Nagyon kedves, hízogó ürüggyel, de mégis csak elmaradt. S minthogy e veszteség folytán egy kis bosszuállásra jogom van: ime elküldöm az új könyvemet azzal a határozott kéréssel, hogy abból tíz sort - büntetésből - okvetetlenül elolvasson. De megengyítem a büntetést azzal a kéréssel, hogy erre a levelémre most már igazán ne válaszoljon. Immár teljesen meg vagyok győződve az Ambrus Zoltán korrekt neveléséről, mely levelek megírásában is megnyilatkozik; rossz véleményem ez irányban sem támadhat, nyugodt lehet. Hiszen én nagyon jól tudom, hogy mennyit ér az ideje és igazán vigasztalhatatlan lennék, ha miattam levélírára pazarolná.

Most pedig még egyszer bocsánatot kérve mindenért legszivesebb üdvözetünk kifejezésével vagyok igaz hive

Szabóné

[1908. jan. eleje]

Mélyen tisztelt Nagyságos Asszony!

Nagyságod - szép szóval és nagyon kedves formában - vádol engem. Elnézéssel teljes, csodálatraméltó gyöngédséggel teszi ezt; előre megbocsátja vélt haszontalanságomat; és gondoskodik róla, hogy, ha vádja talán rosszul esik, viszont örömet is szerezzen nekem, mert végezetül megjutalmaz, noha rosszul viseltem magam. Kedvesebben már nem lehet vádolni: de mégis csak vádol.

Vádol, vagy legalábbis nagyon gyanusít, azzal, hogy:

1. hazudtam,

2. a választás előtt irt szíves sorait ürügynek használtam fel arra hogy - miután kívánságát nem teljesítettem - lustaságomat palástolhassam és ravaszul mentegetőzhessen,

3. mindezt pedig azért cselekedtem, hogy a jólneveltségemet bizonygassam.

Szerencsére, tanuim vannak.

A Petőfi-Társaság tagjainak valamelyik értekezlete után a mikor először esett szó Ferenczi jelöléséről, Kiss József azzal közölte velem ezt az ujságot, hogy neki F[erenczi] jelöltsége nem tetszik. F[erenczi] jóformán új ember a Társaságban; alelnököt a régibb emberek közül kellene választani. Elmondta továbbá, hogy neki az az impressziója: Herczeg azért pártolja F[erenczi] jelöltségét, mert, mint elnök kevesebbet kíván foglalkozni a Társaság ügyeivel, s Ferencziben olyan helyettest keres, a ki mindig rendelkezésre áll. Végül, Kiss József megkérdezte tőlem, hogy mit szólok mindehhez?

Azon a nézetem voltam és vagyok, hogy: nem kívánatos, hogy Herczeg ezentúl kevesebbet foglalkozzék a Társaság ügyeivel, - hogy a P[etőfi] T[ársaság] alelnöke nem segédje az elnöknek, - hogy ez az alelnöki állás dignitás, melynek betöltésénél a kimagasló írói érdemet nem lehet figyelmen kívül hagyni, - hogy az a tevékenység, melyet az alelnöki állás megkövetel, nem olyan nagy, hogy ennek a Társaság bármely öregebb tagja meg ne felelhetne, - hogy a Társaság egy nemrég választott tagjának alelnökké választása egyértelmű volna a sokkal régibb tagok írói érdemeinek lekicsinylésével, - szóval, hogy nagy hiba volna, ha alelnökké a fiatalabb tagok egyikét választaná meg a Társaság - akármelyiket.

Kiss József megjegyezte, hogy szó volt Szana jelöléséről is. De Szana vonakodik, mert a titkári állás jövedelméről nem akar lemondani. Legalább K[iss] J[ózsef] azt hiszi, hogy Sz[ana] ezért vonakodik.

Azt a meggyőződésemet fejeztem ki, hogy: ez nem ok, az a javadalmazás csekélység, Sz[ana] nem szorult rá, bizonyosan nem is ragaszkodik hozzá, s talán csak szerénykedik.

Végül Kiss Józseffel abban állapodtunk meg, hogy meg kellene kérdezni Szanát, nyilatkozzék határozottan. Ha ő csakugyan nem fogadná el az alelnökséget, szavazzunk Endrődire, s igyekezzünk rábeszélni minél több kollégát, hogy: szavazzanak velünk. (Melyikünknek jutott eszébe először Endrődi, már nem emlékszem határozottan; de úgy rémlik, Endrődöt én említettem először.) Kiss J. vállalta, hogy akciót csinál. Ajánlottam neki, s megígérte, hogy azonnal fölkeresi Endrét a B. kávéházban: reméltük, hogy ideánkat Nagyságod is, Endre is helyeselni fogják. Én csak arra vállalkozhattam, hogy akikkel a Társaság tagjai közül legközelebb találkozom, beszélni fogok a dologról.

Kiss J. néhány nap múlva tudatta velem, h[ogy] Endrét nem találta, de találkozott Váradival, Ábrányi Kornéllal, Hatalával és másokkal - már nem emlékszem kikkel - s abból a mit ezekkel beszélt, azt az impressziót merítette, hogy a Társaság legtöbb tagja úgy gondolkozik erről a kérdésről, mint mi, s hogy sokan fognak velünk szavazni. Én László Mihálylyal és Sebők Zsigmonddal beszéltem az alelnök-választásról. László is, Sebők is azt mondták nekem, h[ogy] Szana n[em] fogja elfogadni az alelnökséget, de szívesen szavaznak akár rá, akár Endrődire.

Egy órával ama gyűlés előtt, a melyen H[ercze]g[e]t elnökké választottuk, találkoztam Szanával is, a ki kérdésemre úgy nyilatkozott, hogy ő nem aspirál az alelnökségre, de egyszersmind kijelentette azt is, h[ogy] őt elhatározásában a titkári jövedelem egyáltalán n[em] befolyásolja. Nekem úgy tetszett, h[ogy] megválasztása esetén elfogadná az alelnökséget. Azért az elnök-választó ülés kezdetén az ő jelölése mellett igyekeztem hangulatot kelteni. De éppen az ülés folyamán olyanok, a kikhez Szana bizalmasabb, közölték velem, hogy: tévedek, mert Sz[ana] semmi esetre se fog vállalkozni. Később tehát, még az ülés alatt Endrődi mellett igyekeztem

korteskedni azok közt a kik a közelemben ültek s a kikkel beszélhettem. Az ülés után pedig Endrődit megkérdeztem, elfogadja-e az alelnökséget, ha őt választjuk meg? E[ndrődi] azt felelte, hogy ő se aspirál erre, de feleletéből megérthettem azt is, hogy a fait accompli előtt meg fog hajolni. Mikor elváltunk, tudattam vele, h[ogy] ha nem is reflektál erre a tisztségre: azt hiszem sokan leszünk, a kik ő rá fogunk szavazni.

Tévedés tehát, hogy az alelnökválasztó ülés előtt való nap délután öt óráig szó se volt Endrődiről. Az eredményből legalább azt kell következtetnem, h[ogy] Kiss József nagyon is sokat beszélhetett róla. Mindenesetre foglalkoztak ezzel a kérdéssel olyanok, a kik előtt talán mi tettük szóvá Endrődi jelöltségét, s a kik nem oly kevésbé agilis természetűek, mint én. Meglehet, hogy talán csak Endre és Herczeg nem tudtak E[ndrődi] jelöltségéről, a mi egy kissé furcsa, de néha megtörténik ilyesmi.

Nagyon csodálnám, ha ezekre a pourparler-kra a melyeket igazolásomra soroltam fel ilyen untató részletességgel, s ezért N[a]g[y]ságo]d bocsánatát kérem - az említettek nem emlékeznének.

Legyen szabad remélnem, hogy ezzel a tulságosan teljes és tökéletes kimagyarázkodással sikerül eloszlatnom azt a gyanút, hogy ürügyet keresgélve füllentettem, s mindezt azért, hogy az illedelmességemet bizonyítgassam. És ebben a reményben a jutalmat, melyet elnézése, bocsánata és kegyessége utalványozott ki annak, a ki erre fölötte érdemetlennel látszott - köszönettel fogadom el. A hozzá kapcsolt kikötést - hogy csak tiz sort olvashatok el belőle - N[agysá]g[o]d n[em] gondolhatta komolyan. Abban a képzelődésben élek, hogy a szellemi érdeklődésem fiatal maradt, hogy a szép könyv olyan hatással van rám és olyan örömekeket szerez nekem, mint valaha - és az olyan emberre, a ki még keresi az örömekeket, rá lehet-e bízni egy szép leányt, azzal a kikötéssel, hogy: teljes szabadsága van, de ne éljen ezzel a szabadsággal, s a szép arcról a fátyolt csak egy pillanatra szabad fellebbentenie?

Kezét csókolja hü szolgálja:

A[mbrus]

195

Ambrus Zoltán - Tichy Gyulához

[1908. jan. 5. után]

Igen tisztelt Uram!

Bocsássa meg, hogy még az ünnepek előtt irt, nagyon megtisztelő, lekötelezően szives soraira csak most válaszolok. Karácsony előtt néhány nappal elutaztam s azóta mostanáig nem voltam itthon; így az Ön nagyon kedves és engem igazán mélyen megható sorait is csak most kaphattam meg.

Engedje meg, hogy mindenekelőtt ezeket a nagyon szives szavakat köszönjem meg. Ha nem is tartozom azok közé, akikben a tultengő önérzet folytonosan szomjazza az elismerést és a dicséreteket, én se zárkózhatom el az elől a kérdés elől, hogy hiába vagy nem hiába írok-e, rám nézve se lehet közönbös, hogy találok-e, vagy nem találok olyan olvasókat, a kik úgy éreznek és gondolkoznak, mint én, és így természetesen csak nagyon jóleső érzésekkel tölthet el, a mikor olyan rendkívül kedves formájú megtisztelésben részesülök, a milyennel Ön tüntet ki. Lehetetlen ennek a megtisztelésnek az örömét egészen át nem éreznem, mert hiszen az után, hogy Ön az én régen irt elbeszélésemet illusztrálásra méltatta, az Ön nagyon szives

szavainak egész jelentőségét át kell értenem, és az a tény, hogy Ön nem is csak egy, hanem négy munkáját áldozta annak, a mit én megírni igyekeztem, olyan kitüntetés, a mely bárkire nézve csak megható lehet. Azért engedje meg, hogy először is ezért a tényért s azokért a nagyon kedves sorokért, a melyekkel ezt közli velem, mondhassak Önnek köszönetet, egyszerű szavakkal, de nagy megilletődéssel. Ön szivességét azzal tetézte, hogy ezeket a rajzokat, a melyek senkinek se lehetnek annyira becsesek, mint nekem, felajánlotta számomra ajándékkul. Tartok tőle, hogy miután több mint két hét mult el, a nélkül, hogy a minden esetben lekötöztető szivességre válaszoltam volna - talán nem tudva mire vélni érthetetlen hallgatásomat, - azóta már másképpen rendelkezett a rajzok felől. Ezt nagyon természetesnek találnám. Mégis kérem, legyen szabad erre a szives ajánlatra is úgy felelnem, mintha nem követtem volna el mulasztást s mintha Ön a kedves ajándékot csak tegnap ajánlotta volna fel nekem. És kérem, fogadja érte meleg köszönetemet.

Bizonyára nagyon meg kellene gondolnom, hogy szabad-e illik-e ennyire becses ajándékot elfogadnom? De azon kívül, hogy Ön ezt a nagyon kedves karácsonyi meglepetést olyan formában ajánlotta fel, a mely szinte lehetetlenné tette, hogy lemondjak róla, nem hallgathatom el, hogy: igenis, nagy hálával fogadnám el, annak ellenére, hogy alig lehet reménységem az Ön szives jóságának valamelyes viszonzására. Nagy hálával fogadnám el, nemcsak önzésből - mert ezek a rajzok rám nézve becsesebbek, mint bárkire nézve, s másképpen lehetetlen volna hozzájuk jutnom - de azért is, mert olyan rokonérzés jelei nyilatkoznak meg bennök, melynek az emlékét szeretném megőrizni.

Nagy hálával fogadnám el - de ezzel már alighanem elkéstem. Sajnos, még csak nem is láthattam a képeket. Mire hazaérkeztem, a Nemzeti Szalónt már zárva találtam; ott már az új kiállítást rendezik.

Igy csak arra kérhetem, ne rója terhemre az akaratlan mulasztást és fogadja meleg köszönetem és hálám kifejezését.

Ha véletlenül még eddig nem rendelkezett volna másképpen, nagy örömet fog szerezni nekem. De lekötöztet, ha a másik esetben is tudatja velem, hogy nem neheztel hosszú hallgatásomért.

Hálás hive

196

Fülep Lajos - Ambrus Zoltánhoz

[1908. febr.?]

Igen tisztelt Szerkesztő Ur!

Élek a joggal, melyet Kemény Simon révén nekem adni szives volt és küldöm ezt a cikket az Új Szemle számára. Nem tudom, mennyiben felel meg Önnek és lapja szellemének, csak azt tudom, hogy nagyon örülnék neki, ha tetszését megnyerhetném vele. Tudom, hogy a cikk jobb is lehetne, sőt sokkal jobb, de akkor - sokkal hosszabbnak is kellene lennie. S azt hiszem, már így is elég hosszú. Meg kell jegyezni, hogy a cikk-részlet egy könyvből, melyen egy ideje dolgozom s még jó ideig dolgozni fogok.

Abban az esetben, ha szerkesztő ur közlésre méltónak találná, roppant örülnék neki - kérem, bocsássa meg szerénytelen tolakodásom - ha a Szemle következő számában jelenhetnék meg, mert a cikket fordítani fogják két-három nyelvre - s a fordításokon szeretnék mielőbb tulesni.

Ugyanez okból nagyon kérem szerkesztő urat, legyen kegyes nekem a Szemle illető számából 2-3 példányt küldetni.

Ha cikkem az a sors éri, hogy szerkesztő ur közlésre alkalmatlannak találja, kérem szives visszaküldését.

Fogadja szerkesztő ur, legmélyebb tiszteletem kifejezését ismeretlen igaz hivatól

Fülep Lajostól
Firenze
Via dei Robbia 62, III.

197

Fülep Lajos - Ambrus Zoltánhoz

[1908. febr. ?]

Igen tisztelt szerkesztő Ur.

Végtelenül örülök neki, hogy a cikk, bár némi föntartással, de megnyerte tetszését, valamint annak is, hogy ép az Ön lapjában fog megjelenni. Ez már maga a kritika-nyilvánításnak egy neme és ezért külön köszönettel tartozom.

A mi a megjelenés idejének hátrább tolódását illeti, azt hiszem, nem lesz túl nagy baj, mert a fordításra szánt szöveget úgy is kiszándékoztam egészíteni, ezt időközben megcsinálhatom. A magyar közlésre szánt cikket nem mertem hosszabbra nyújtani. A honoráriumot, kérem, méltóztassék firenzei címemre küldetni. Fogadja érte, szerkesztő ur, előre hálás köszönetem.

Mély tisztelettel mindenkor szolgálatkész hive

Fülep Lajos
Firenze,
Via dei Bobbia 62, III.

198

Molnár Ferenc - Ambrus Zoltánhoz

Lovrana, Hotel Lovrana. [1908.] jul. 15.

Igen tisztelt kedves szerkesztő ur, tegnap e csöndes és büzhödt tenger partján egy fiakker robogott végig, amelyből egyben csakhamar Fáy Nándor bukott karjaim közé. Négy másodperc múlva már tudtam az Ön címét, s azt, hogy Ön már a címén nyaral, sietek tehát felhasználni az alkalmat, s anélkül, hogy Önt egy anzichtkártya erején túl óhajtanám megterhelni, ezennel életjelet adok magamról, s közvetitem ama dörgő üdvriadalt, amelyet az Ön éltetése céljából egy üveg Szent Mórok (Saint-Marceaux, mint Saint-Marcel többese) hangjainál elkövettünk, feleségem, csekélységem és Nándorom „als Gast”. Az Ambrus-asztal így majdnem teljes számban együtt volt, s az Ön nézetét és ítéletét különböző dolgokról hol Nándorom képviselte, hol Csekélységem. Képzelteri, milyen rosszul járt Ön e képviselletekkel. Ön bizonyára éppoly kíváncsi egy közös barátunk legutóbbi meglepő életfordulatának részleteire

(hogy diskrét legyek), mint én. Nándorom sok gyönyörűt mesélt erről, de tulajdonképpen olyan dolgokat, amelyeket mi már rég tudtunk.

Egyébként itt meleg van és a tenger, mint látom, két anyag összetételéből: zsidókból és vízből áll, főként Abbáziában, ahova be-benézünk undorodni. Lovrana csöndesebb és keresztényebb. Itt a tenger gyermekekből és vízből áll. Abbáziában nyaral Heltai Jenőné, Jenő 18-ikán jött, mint hírlík és viszi önágyaságát a Lidóra. Ugyanott nyaralnak Izrom agg szülei, akikhez Izrom minden vasárnap leizzad ide, ami nagyon rokonszenves vonás a publikum előtt. Nem irigylem Izrot, amint e hőségben egész éjjel utazik, de a hálókocsit sem. Ennyit Izorról.

Csekély magam szorgosan írok innen a Naplóba humort és komort vegyesen s némi színművészeti jegyzeteket is üzök, de egyelőre komolyabb megerőltetés nélkül.

Ennyit magamról.

A viszontlátásnak majdan hűvösebb időben előre is örülve, kérem adja át Önágyaságának tiszteletteljes kézcsókomat és fogadja üdvözlétét igaz tisztelőjének és hívének

Molnár Ferencnek

199

Bardócz Margit - Ambrus Zoltánhoz

Temesvár, 1908. okt. 27.

Nagyságos Uram!

Ugy gondolom, leghelyesebb, ha egyenesen a dologra térek: én erkölcsi támogatást jövők kérni Nagyságodhoz. A mellékelt regényről van szó.

Évek óta irogatok; ez az első nagyobb munkám. Szakvéleményt, és ha a munka jó munkának bizonyulna, egy pártfogó szót szeretnék kérni nagyságodtól, ami megnyitná előttem az utat az érvényesülés felé.

Nagyságos Uram! Teljesen ismeretlen vagyok - mihez kezdek?!

Összeköttetésem - ami által szakvéleményhez, vagy épen pártfogáshoz juthatnék, - nincsenek, pusztán a tehetségemre pedig, mai viszonyok között nem igen támaszkodhatom.

Hiába próbálnék - egyedül a magam erejében bizakodva, - valamelyik laphoz bejutni, hasztalan kísérlet lenne.

Nagyságos Uram, tudom, hogy alkalmatlankodásom hijján van minden jogosultságnak, - tudom mekkora áldozatot kérek, mikor Nagyságod elé teszem e regényt, hogy azt átlapozni szíveskedjék, - de azt is tudom, hogy komolyan és becsületesen dolgoztam rajta és midőn értékesíteni szeretném, sok hónap fáradságos munkáját, alkalmatlankodásomért ez a tudat az egyetlen mentségem Nagyságod és önmagam előtt. Komoly, lelkiismeretes munka és ezért az egyért talán számíthat némi jóindulatra, Nagyságod talán nem fogja olvasatlanul félretenni.

Jó munka-e vagy értéktelen, van-e joga helyt kérni a valamirevaló munkák között, nem vagyok illetékes megítélni, de ismételtlen kérem Nagyságodat, ha figyelemreméltó munkának bizonyulna, ne tagadja meg befolyásos támogatását - egy pártoló szót, ami ismeretlen nevem előtt utat nyitna. Alkalmatlankodásomért még egyszer bocsánatot kérve, magamat Nagyságod jóindulatába ajánlom kitűnő tisztelettel

Bardócz Margit

[A Vasárnapi Ujság szerkesztősége levélpapírján.]

Budapest, 1908. nov. 4.

Igen tisztelt Uram,

a novellát sikerült beszorítani a karácsonyi albumba, egypár már kiszedett dolgot ki kellett ugyan hagyni miatta, de az nem baj, ugyse voltak valami jók, az Öné pedig első rangú. Nagyon örülök, hogy a mit már régóta szerettem volna, most beteljesült: Ön is ír a V[asárnapi] U[jság]ba. Remélem, most majd más alkalommal is fel fog minket keresni, - csak arra kell kérnem, lehetőleg olyan terjedelmű dolgokat adjon nekünk, a melyeket egy számban közölhetünk, mert tekintve, hogy ugyis mindig két regényünk megy folytatásokban, novellát pedig egy számban csak egyet adhatunk, annak az egynek nem szabad megszakítottnak lenni. Ez ugyan az én irodalmi ízlésem elleni dolog, mert nekem egyik legkedvesebb műfajom az olyas terjedelmű novella, mint ez a Lillias - de Magyarország az az ország, a hol a journalistikai szempont mindig nagyobb ur, mint az irodalmi szempont.

A novella honoráriumát, 180 koronát kiutalványozhattam s Ön még a holnapi nap folyamán meg fogja kapni. Szerettem volna többet kivasalni érte, de sajnos, nem sikerült, mert a karácsonyi album budgetjét máris jóval túlléptük s H[oitsy] ur számolni kénytelen a Franklinnál most uralkodó krajcáros szatócsszellemmel. Ha egy számba való novellát kaphatunk, azért majd remélem, sikerül legalább is 60 koronát utalványoztatni.

Maradtam kiváló tisztelettel igaz hive

Schöpflin Aladár

B[uda]p[est], 1908. nov. 8.
Bardócz Margit, Temesvár

Igen tisztelt Nagysád!

Bocsássa meg, hogy egy kissé késve, röviden s nem azzal a körülményességgel írok, a melyet már csak udvariasságomtól is megkövetelhetne. Szíves, kedves, okos sorai, a melyek irodalmi tehetséget is sejtetnek, de mindenesetre vonzó és megnyerően szeretetreméltó egyéniséget tükröznek, bizonyosan hosszabb, beszédesebb választ kívánnának, mint a milyen tőlem kitelik. Bocsássa meg, kérem, azt is, hogy egyszerűen a köteles őszinteséggel felelek, a helyett, hogy minden mentségemet előadnám tehát kellő részletességgel megmagyaráznám: miért nem teljesíthetem első kívánságát, azt tudniillik, hogy regényét olvassam el.

Én már évek óta rendkívül elfoglalt ember s most még hozzá beteges is vagyok. A „rendkívül”, tessék elhinni, nem frázis. Évek óta csak a legnagyobb ügyel-bajjal tudok eleget tenni elvállalt munkabeli kötelezettségemnek és nincs módomban nem vállalni új kötelezettségeket; úgy hogy naponta 10-12 néha 14 órát kell dolgoznom, hogy nagyobb késedelem nélkül végezhessem el a sok időhöz kötött és még több hátralékos, tehát még sürgősebb munkát. Ennek következtében nemcsak hogy minden szórakozást meg kell vonnom magamtól, de még az olvasáshoz sem jutok hozzá abban a mértékben, a melyben óhajtanám és szükségem volna rá.

Most, - éppen azért, mert már hosszabb ideje betegeskedem is, különösen el vagyok halmozva restanciával. Azt írhatnám Nagysádnak, hogy: egy kis idő múlva, néhány hét múlva, időt fogok szakítani a regény elolvasására. De azon kívül, hogy nem akarnám próbára tenni szives türelmét, attól tartok, hogy minden jóakaratom mellett is halasztgatnom kellene - és talán hónapokig - ennek az ígéretnek a beváltását. Ne vegye tehát rossz néven, hogy bár minden jószándék és hajlandóság megvolna bennem regényével kivételt tenni, még ennek az elolvasására se merek vállalkozni, - csakugy nem, mint nem vállalkozom hosszabb kéziratok elolvasására máskor sem. (Mert rengeteg kéziratot kellene elolvasnom, ha minden ilyen kívánságnak eleget akarnék tenni.)

De nincs is szükség rá, hogy regényét éppen én olvassam el. Nagysádra nézve az a fontos, hogy megtalálja azt az érvényesülést, mely - szives sorainak elolvasása után úgy hiszem, úgy sejtem, azt mondhatnám: bizonyosan - megilleti. És e tekintetben talán szolgálatára lehetek. Azért szives helybenhagyásának reményében, megkértem Osvát Ernő barátomat, a Nyugat szerkesztőjét, hogy olvassa el a regényt; Nagysádnak mindenekelőtt ugyis az a célja, hogy hozzáértő és elfogulatlan bírálótól kapjon véleményt. Az ő ítéletében én föltétlenül megbízom, mert jól ismerem az irodalom iránt való nagy szeretetét, rengeteg olvasottságát és kitűnő judiciumát.

Abban az esetben, ha Osvát úgy találja, hogy Nagysádnak ez a munkája még nem olyan, a mellyel a nyilvánosság elé állani Nagysádra nézve kívánatos volna: ezt őszintén meg fogja mondani. Abban a másik, jobb esetben pedig, a melyet remélek, ha t. i. már ezt a munkáját is olyannak találja, a mely számot tarthat a közönség érdeklődésére: Osvát is, én is rajta leszünk, hogy Nagysád a budapesti lapok valamelyikében megtalálja azt a tért, mely az érvényesüléséhez szükséges.

Nagyon fogok örülni, ha így talán szolgálatára lehetek, és még egyszer kérem szives bocsánatát.

Kitűnő tisztelettel

A[mbrus] Z[oltán].

202

Szép Ernő - Ambrus Zoltánhoz

[Képes levelezőlapon. Címzése: Ambrus Zoltán urnak, Európa.]

[1908. dec. 13.]

*Node uram, mégse járja
Hogy az ember hiába várja,
Türelme és pénze fogytán -
S mégsem jön el Ambrus Zoltán!*

*A Klekkerben vártuk,
A cechet csináltuk.
De hiába volt ám:
Nem jött Ambrus Zoltán.*

Szép Ernő és Bakti Gyula!

Feszty Árpád - Ambrus Zoltánhoz

[1908.]

Kedves Zoltán!

Köszönöm kedves soraidat. Bizony szeretnék már látni. Holnap pénteken este különben is a *Fészekben* leszünk baráti körben. (Kertész utca és a Dob utca sarkán)

Pista is ott lesz - valószínűleg Pósa is - gyere hát el te is. Egy pár jó barátom éppen az Árva Bandimra akar egyet kocintani. Nagyra venném, nagyon megbecsülném és nagyon örülnék neki, ha te is eljönnél. - -

Hát ha lehet, gyere el, ott aztán megbeszéljük további találkozásainkat, mert az már csak-ugyan nem járja hogy egy olyan jó izü kis compania, a milyen a miénk volt, ugy hulljon szanaszét ebbe a sivár szürkeségbe...

Kedves nőd önagyságának kézcsókomat küldve ölel szeretettel a viszontlátásig hived

Feszty Árpád

Fóti József Lajos - Ambrus Zoltánhoz

Páris, [19]09. febr. 17.

Mélyen tisztelt Uram,

Hálásan köszönöm szives készségét a fordítások engedélyezése ügyében és hogy megtisztelő soraira csak most válaszolok, annak oka, hogy egy szerkesztőség döntő válaszát vártuk. Az Illustration-nal tárgyaltunk - ez a legjobban fizető lap Párisban - de sajnos eredménytelenül. A szerkesztő kitörő tetszéssel fogadta a Grizeldisz témáját, de mert a lap még soha fordítást nem közölt, ezuttal sem térhet el elveitől. Így kénytelenek vagyunk, máshol elhelyezni. Az elhelyezéssel fordító társam M. Delaquys fáradozik, akinek egy regénye most folyik az Illustration-ban. Mihelyst pozitív választ kapunk az összes feltételeket közölni fogjuk Uraságoddal.

- Ami a fordítást illeti a legnagyobb gonddal csináljuk és nagyon szívesen beküldjük. Delaquys fordítói ügyességéről különben, Uraságod a Revue de Hongrie-ben most folyó Jókai-regényből is meggyőződhet. Miután két másolatot készítünk, az egyik kéziratot még e hó végén be fogom küldeni.

Szivességét újra hálásan köszönve maradok legnagyobb tisztelettel:

Fóti József Lajos
29bis rue Monge.

Móricz Zsigmond - Ambrus Zoltánhoz

B[uda]p[est], 1909. jul. 6.

Mélyen tisztelt Uram,

Ön a nagy megértő, a mély gondolatok kedves mestere, remélem nem érti félre, hogy mikor első könyvem megjelenik: sietek vele Önnél kopogtatni. Sok gyönyörűséggel és sok okulással vagyok Önnek adósa, s ezt az adósságomat megvallom ezentul is gyarapítani vágyom.

Maradok igaz tisztelője, hive

Móricz Zsigmond

206

Lavotta Rudolf - Ambrus Zoltánhoz

B[uda]pest, 1909. szept. 15.
VIII. Kőfaragó-u. 9.

Igen tisztelt Uram!

Bizonyára ismeri zeneszerzői működésemet, - már a mennyire állandó párisi tartózkodásom alatt hirem idáig eljutott s így mellőzve valamelyik közös ismerősünk közbenjárását a megismerkedéshez, magam mutakozom be.

Csak röviden óhajtom érinteni jövetelem célját abban a reményben, hogy kedvező válasza esetén személyesen sokkal részletesebben mondhatom el terveimet.

Tudomásomra jutott t. i. hogy Ön egy operettszövegen dolgozik Heltaival együtt. Beöthy direktor még a múlt évben említette, hogy hozzak valami szép muzsikájú darabot. Van ugyan egy vigoperám, de az ily átmenő műfaj (az opera stílus és az operette között) nem illik bele a színház programjába. Minthogy szimfonikus vagyok, nem tehetem meg, hogy vaudeville-zsánerű muzsikát írjak, mint nagyjából a mai operette irodalom termékei mutatják. Másrészt szent meggyőződése, hogy elkell érkeznie annak az időnek (vagy máris itt van), mikor a közönség feltétlenül megköveteli a művésziesebb de azért mégis könnyen érthető muzsikát, a mely speciális műfajt képvisel s jogosult marad minden időnkig. Értem péld[ául] a francia operetteket vigjáték sujet-kkel. (Lili, Hervé, Planquette, Messenger stb.)

Ily tendenciájú darabnak megzenésítését örömmel fogadnám s oly szöveget óhajtánék, melyhez szubtilisan finom, pergő ritmusu zene kell káprázatos hangszerelésben, de azért minden taktusa csupa lyra s könnyen felfogható legyen. Az ily fátyolkönnyű, színes témák nem maradhatnak hatástalanok s megtalálják az utat az elismeréshez. Bizonyos vagyok benne, hogy jó úton járok, mikor az operetteknél is a belső értéket hangoztatom. Gyorsan dolgozom, rögtön tisztába írok mindent s képes vagyok nov[ember]-decemberig a partitúrát elkészíteni, esetleg előbb is. Jelenleg a jourban vagyok, mert most fejeztem be egy 1 felv.-os operát Hevesi Sándor scénáriójával, s így teljesen átadhatom magam a munkának. Ha tehát tervemet közös munkálkodásunkra nézve szimpátiával fogadja, legyen kegyes egy napot fixálni a találkozásra nézve, - lehetőleg a napokban még, mert a jövő hét végén vissza utazom Párisba s ott óhajtánám a munkát befejezni, egyszersmind valamelyik kiadómnál elhelyezni. A bécsi Universal-Edition is átvenné a művet, mert relatioba vagyok vele.

Azt hiszem híve annak, hogy új emberekkel, új ideákat valósítson meg, s ha így van, nem csalódhatom kedvező válaszában.

Fogadja igen tisztelt Uram, megkülönböztetett nagyrabecsülésemet s tiszteletemet

Lavotta Rudolf

[1909. szept. vége]

Igen tisztelt Szerkesztő Ur!

Nem kételkedhetem többé abban - a mitől egy kicsit mindig és egyre jobban tartottam - hogy a készülőben levő regényemet nagy sajnálatomra lehetetlen befejeznem a kellő időre. Nagy feneket találtam keríteni neki, - a gyors munkában jobban megnyult, mint szerettem volna, - s hogy csak minimális mértékben is megfelelhessen a kompozíció arányosságára vonatkozó kívánalmaknak: még igen sok munka van vele. A karácsonyi albumra tehát még abban az esetben se tudnék elkészülni vele, ha rászánnám magamat arra, hogy a minőség kérdéseivel ne törődjem, - s ha a befejezés terminusát 3-4 héttel meg lehetne hosszabbítani. Így csak sulyosbitanám és tetézném a hibát, ha annak a reménye nélkül, hogy a befejezést igen rövid időn szállíthatom, a meglevő, mintegy öt nyomtatott ivnyi kéziratot a nyomda rendelkezésére bocsátanám, annyival inkább, mert 10-12 iven a regény már nem fejezhető be; legalább 15 iv lesz.

Mindenesetre nagy hibát követtem el, a mikor, noha a regényt hamarosan kellett elkészíteni, a megírására vállalkoztam s az egyetlen mentségem az, hogy az idővel nem tudok eléggé számítani és elég jól gazdálkodni azonkívül pedig éppen most hátráltattak késleltettek körülmények a mikor a legjobb esetre, a legzavartalanabb munkára kellett számítanom. Belátom, hogy ezt a megbízást csak fiatalabb, kevésbé nehézkes járásu embernek lett volna szabad vállalnia, olyannak, a ki szabadabban rendelkezik az idejével, mint én. De a hiba már megtörtént s most csak bocsánatot kérhetek azért, hogy zavart és kellemetlenséget okoztam.

Kérem, legyen olyan jó, tolmácsolja ezt a bocsánatkérést a Főszerkesztő Ur előtt is, a kinek szíves elnézését azért merem remélni, mert a hibát a tulságos buzgóság követtette el velem. Bár eleve is aggasztott a terminus közelsége: minden áron jelét akartam adni a szolgálata-készségemnek, s meg is feleltem volna a feladatnak, ha véletlenül szerencsésebb témát találok.

Minthogy a megbízás idején a regényre százötven korona előleget kaptam, legyen szabad megkérdeznem:

reflektálni méltóztatnak-e a regényre, ha ezt, a mikor elkészülhetek vele, a Vasárnapi Ujság jövő évi folyama számára ajánlom fel, vagy ennek a kérdésnek a tárgyalását még idő előttinek találják? Az utóbbi esetben természetesen a fölvetett előleget azonnal vissza fogom téríteni, hálás köszönetemmel.

Szíves feleletét kéri, bocsánatkéréssel és kiváló tisztelettel

őszinte hive

A[mbrus] Z[o]ltán]

[A Vasárnapi Ujság szerkesztőségének fejléces levélpapírján.]

Budapest, 1909. okt. 3.

Igen tisztelt Uram,

nagyon sajnáljuk, hogy így esett a dolog s a regény nem készült el, hiányzani fog karácsonyi albumunkból. De nem tehetvén egyebet, bele kell nyugodnunk. Ha elkészül a regény s nálunk kívánja közzéadni, nagyon szívesen átvesszük; az előleg elszámolására akkor is lesz idő.

Szívesen üdvözlí őszinte híve

Schöpflin Aladár

209

Ambrus Zoltán - Beöthy Zsolthoz

[1909. okt. ?]

Mélyen tisztelt Elnök Ur!
Méltóságos Uram!

Legyen szabad e sorokkal jelentenem neked, mint az akad[émiai] Péczely-jutalom bírálójának, hogy pályázom az idei Péczely-dijra, - amelyért ez alkalommal, úgy értesülök, 1907. és 1908.-ban megjelent, és nemcsak történelmi regények pályázhatnak - „Solus eris” c. regényemmel, a mely a 1907. évben és évszámmal jelent meg.

Kérlek, légy kegyes munkámat szíves figyelmedre méltatni.

Mély tisztelettel igaz híved

A[mbrus] Z[oltán].

210

Alexander Bernát - Ambrus Zoltánhoz

[1909.] nov. 21.

Diszkréció!

K[edves] b[arátom]! Nem jó hirt mondhatok. Hogy mikor döntenek, nem tudom, azt hiszem decemberben. Mert dec[ember] végéig muszáj. Elkéstek, mert úgy látszik, megfélekeztek az ügyről. Az irodában összeállították a megjelent művek jegyzékét, ebben a tied nem fordul elő. Ugy látszik, ott nem tudták, hogy te is szóba jöhetsz. (Beöthy nem is kapott erre vonatkozó levelet). De ez még nem volna baj. Nagyobb baj az, hogy ha van történelmi regény, akkor ennek, ha csak nem nagyon rossz elsőse van. Tört[énelmi] regény pedig van, a Pekár-é. Ugy hogy ez mindenesetre veszedelmes versenytársad, mert Herczeg is, Mikszáth is szóba jöhetnének de azok már kaptak P[éczely] díjat és így nem aspirálnak rá, mutatja az, hogy elfogadták a bírálói tisztséget. Tehát gare! Hogy mit lehetne tenni és lehet-e egyáltalán, nem tudom.

Szíves üdvözlét

Alexander

[1909?]

Igen tisztelt Nagysád! A legnagyobb örömmel állnék rendelkezésére, de hogy már a legközelebbi napokban tehessem tiszteletemet, ezt valósággal lehetetlenné teszi rendkívüli elfoglaltságom. Tessék elhinni, hogy ez nem frázis; annyi időhöz kötött, tehát halaszthatatlan és hátralékos, tehát még jobban sürgetett munkával vagyok elhalmozva (máskor is, de különösen most) hogy a felébredésem pillanatától kezdve késő éjjelig dolgoznom kell, mert különben képtelen volnék eleget tenni a kötelezettségemnek. Ilyen körülmények között nem is gondolhatok arra, hogy annyi időt szakíthassak magamnak, a mennyi a fordítás és az eredeti összehasonlításához szükséges. Mégis szeretném látni a fordítást. Nem küldhetné el Nagysád 1-2 napra, hogy legalább átfuthassam? Öszintén megvallva, a fordítással szemben csak egy aggodalmam van. Én az írásaimban soha se keresem az illetlenséget, de a hol ilyennek minősíthető valamit írok le, azt szükségesnek tartom. S ha az ilyesmit Nagysád a fordításban enyhíteni igyekeznék, mint ez a „Protekció” fordításában történt, ebbe, megvallom, nem szívesen nyugodnám bele. Azért nagyon lekötelezne Nagysád, ha olyan kegyes volna a fordítást 1-2 napra elküldeni.

Szíves bocsánatát kéri, - rajta lesz, hogy minél hamarabb tehesse tiszteletét, - és kezét csókolja Nagysádnak tisztelő szolgája

A[mbrus]

Jászapáti, 1910. jan. 6.

Kedves Barátom!

E pillanatban olvastam el Lullabyt.

Haj! micsoda örömet szerezteél vele énnekem, az én falusi magányomban a hol százezer ember között egyedül vagyok európai ember.

Ha az én nagyrabecsülésem számít előtted valamit, vedd szíves tudomásul, hogy nagy tisztelőd „lettem”, pedig eddig is az voltam.

Én mint tudod pictor is vagyok és pedig rossz pictor. Mert egy olyan ember, a ki tulterheli magát ismeretekkel, nem lehet jó pictor.

Nekem pedig olyan feladataim vannak, a melyek kedvéért komoly könyveket kell tanulmányozni.

- Most a főváros megbízásából Budavár 1849-i ostromát gyurom. Különben is katona és pedig jó katona voltam.

Természetes hogy nekifeküdtem a szabadságharc történetének és lázban égtem a pokol és fürtelem láttára a mivel Görgey alakját körülveszik a nagy idők írói.

Emberek, a kiknek annyi sejtelmük sincsen katonai kérdésekről, mint egy bakafrajternek, merészkednek köteteket írni egy háborúról.

- A történetírás kell, hogy kérlelhetetlen igazságot szolgáltatasson ebben a dologban.

- Nem Görgey volt az áruló, ha árulóról beszélni lehet, de a nemzet nagy szentje, a ki a márciusi napok után megszűnt nagy próféta lenni és egy feketelelkű Otellóvá törpült és Szemere Jago által az orránál hagyta magát vezettetni, minden lépésnél árulója volt Görgeynek. (pl. Móri csata stb.)

Gyönyörűen megirtad, nagyrabecsülését küldi lelkes hived

Vágó Pál

213

Garbai Sándor - Ambrus Zoltánhoz

[A Magyarországi Építőmunkások Országos Szövetsége fejléces levélpapírján.]

Budapest, 1910. febr. 5.

Nagyságos
Ambrus Zoltán urnak

Budapest,
Erzsébet körút 8.

Nagyságos Uram!

Vagyok bátor sajnálattal értesíteni, hogy létesítendő szinpadunk engedélyezését Andrássy Gyula belügyminiszter ur megtagadta. Indokok voltak: főként Földek érdekei s azután, hogy a szövetség tagjai nem olyan „intelligensek”, hogy ilyen irányu színjátszásra volna szükségük. Egyebekben a főkapitány okoskodását tette magáévá a belügyminiszter.

Amidőn erről Uraságotat értesitem, vezetőségem nevében köszönetet mondok Önnek szives közreműködéséért s ezzel beszélgetés alapján történt megállapodásunk, mely a műintézet vezetésére vonatkozott, tárgytalanná vált. Mi a magunk részéről más utakat fogunk megkeresni, hogy a munkásság számára nevelésről gondoskodjunk.

Kiváló tisztelettel:

Garbai Sándor

[P- H.]

elnök

Ajánlott.

214

Radó Antal - Ambrus Zoltánhoz

[Nyomtatott fejléc:

A Magyar Könyvtár szerkesztősége
Budapest, VII. Károly-körút 15.]

[1910. febr. 5-6. körül]

Kedves Barátom!

Ime az 50 k., melyet légy szives egy a Lampel R. (Wodianer F. és fiai) céghez intézett levélben nyugtázni. A levelet *nekem* küldd el.

Tegnapelőtt magam is bementem Palásthy urhoz és közöltem vele, hogy a 12 frt másolási díjat, tekintve az ügy sürgősségét, megadjuk, de azzal a kikötéssel, hogy a másolatot pár nap alatt elküldik, még pedig 10-15 lapos részletekben, amelyek elsejét már tegnapira kértem. Máig azonban nem kaptam semmit. Mivel te ugyis közel lakol a színházhoz és neked ott bizonyos nagyobb auctoritásod van, igen kérlek, nézz be ma délelőtt P[alásthy] urhoz és sürgesd meg a dolgot. Mára már, azt hiszem, elkéstünk, de *hétfő reggelre* (9-ig) nagyon szeretném az egészet megkapni. A Vigszínháznál *egy* nap alatt megcsinálják az ily másolatot.

Közlöm még veled, hogy Mikszáth neked akarja juttatni a Péczely-díjat. A másik két bíráló: Herczeg és azt hiszem Beöthy, akiknek elseje bizonyos pártodon lesz. B[eöthy]vel még nem szóltam e dologban.

Ölel igaz hived:

Radó

215

Riedl Frigyes - Ambrus Zoltánhoz

[Képeslevelezőlapon.]

[1910.] febr. 8.

K[edves] B[arátom]! Tegnap Hellebranddal kerestük a regényedet, de műveid I-XII kötetében nem találtuk. - Heinrich szerint a Péczely-jelentés hanyagság miatt késik.

Sziv. üdv.

Riedl
Andrássy ut 82.

216

Ambrus Zoltán - Riedl Frigyeshez

[1910. febr. 10. körül].

Kedves Barátom!

„Solus eris” c. regényem munkáim V. kötetében 1-232 l[apon] jelent meg. A kötet *külső címlapja*: Solus eris írta A. Z. Révai testv. irod. int. r. t. Budapest. *Belső címlapja*: a.) A. Z. munkái V. Solus eris. Budapest MDCCCXVII Révai testv. VIII. Üllői ut 18. b.) A. Z. Solus eris. Budapest MDCCCXVII Révai testv. irod. int. VIII. Üllői ut 18.

Ez a „Solus eris” csak ebben az évben (1907) és ebben a gyűjteményben jelent meg könyv-alakban, előbb nem. Még ujságban sem jelent meg egészen előbb, mert a „Hét”-ben csak az első része és a vázlata jelent meg. Ha parancsolod, elküldöm a kötetet.

Nagyon köszönöm szives értesítéset és kérek, ha véletlenül megtudod, mikor fognak határozni, légy olyan kegyes és tudasd velem.

Hálás hived

Ambrus
Erzsébet körút 8.

217

Riedl Frigyes - Ambrus Zoltánhoz

[Képeslevelezőlapon.]

[1910.] febr. 22.

K[edves] B[arátom]!

A tegnapi bizalmas értekezleten a főtitkár kijelentette, hogy az Akadémia elnöke nagyon óhajtja Pekár megválasztását. Ezért elmaradt *más* írói kandidáció. -

Péczely-díjat állítólag Pekár kapja.

Régi hived

Riedl

218

Szász Károly - Ambrus Zoltánhoz

Budapest, [1910. febr. 25.]

Igen tisztelt Uram!

Bocsásson meg, kérem, hogy ismeretlen létemre ily bizalmas levéllel zavarom.

Méltóztatik tudni, hogy a Nemzeti Színház drámbíráló bizottsága elfogadta és előadásra ajánlotta A *Szilágyi-lányok* c. darabomat. Tudomásom van róla, hogy a döntő szót darabom mellett Ön mondta ki, igen tisztelt Uram, s legyen szabad - a hízélgéstől teljesen távol álló természetem dacára - kimondanom, hogy irodalmi pályámon az én érzésem és felfogásom szerint - ennél nagyobb elismerés és kitüntetés még nem ért. Ezért soha se felejttem el azt a napot, melyen az Ön szavazatáról értesültem.

A darabot a Nemzeti Színház igazgatója visszautasította, kritikájában teljesen silány fércmunkának tüntetve fel azt. Én, úgy érezvén, hogy e rosszakaratu bírálat nemcsak darabomat sújtja, de a drámbíráló bizottság igen illusztris tagjaiból alakult többségnek ítéletét is pellengérré állítja - nem tudtam szó nélkül hagyni az igazgatónak hozzám intézett levelét, hanem válaszoltam rá.

Miután pedig levelemben éppen az Ön, valamint Alexander és Ábrányi urak véleményére igen nyomatékosan hivatkoztam - kötelességemnek tartom az igazgató ur levelének másolatát / alatt, a magamét pedig // alatt Önnek, igen tisztelt Uram, megküldeni, megjegyezvén, hogy Alexander és Ábrányi urakkal e leveleket szintén közlöm.

Nagyon megköszönném, ha kegyeskednék engem követett eljárásom helyessége felől pár sorban megnyugtadni.

Alkalmatlankodásomért ismételten szíves elnézését kérve, - mély tisztelettel, igaz nagyrabecsüléssel és őszinte hálával vagyok alázatos szolgálója

Szász Károly
IV. Molnár utca 13.

219

Ambrus Zoltán - Szász Károlyhoz

[1910. febr. vége]

Igen tisztelt Uram!

A Nemzeti Színház drámabíráló-bizottsági tagsága régebben bizalmi állás volt. A bizottság tagjait - a minisztérium hozzájárulásával - az igazgató nevezte ki, a végből, hogy az irodalom nézőpontjára helyezkedve tanácsal szolgáljanak a színháznak.

Ha ebben az időben minduntalan megtörtént volna az, a miről szíves soraiban megemlékezni méltóztatik (hogy t. i. az igazgató másképpen határozott, mint a hogy a bizottság többsége javasolta) akkor - bár „megszégyenítés”-ről talán ez esetben se lehetett volna szó - ez bizonyára nem járhatott volna más konzekvenciával, mint hogy a bizottság tagjai visszaadták volna megbízásukat annak az igazgatónak, a ki véleményt kért tőlük, de a véleményüket nem fogadja el.

Ezt a régi rendszert azonban a közoktatásügyi minisztérium mintegy másfél évvel ezelőtt megváltoztatta. Ujjászervezte a bizottságot, új szabályzatban határozta meg a bizottság hatáskörét s a bizottság tagjait ekkor már nem az igazgató, hanem maga a minisztérium nevezte ki. És új szabályzatával a minisztérium azt is törvénytette, hogy: az igazgató nem adathat elő olyan darabot, a melynek előadását a drámabíráló bizottság nem ajánlotta, de viszont az igazgató nem köteles előadatni minden olyan darabot, a melyet a bizottság elfogadhatónak ítelt.

Az új rendszer inaugurálásával tehát a minisztérium bizonyos ellenőri szerepet juttatott a bizottság tagjainak, s bár a bizottság ellenőrző működését meglehetősen szűk körre korlátozta; a bizottság tagjai most már nem az igazgatónak, hanem a minisztériumnak a megbízottjai.

A drámabíráló bizottság többé nem tanácsadó testület, hanem a hivatalos ellenőrzés egyik szerve. Az igazgató a bizottság tagjaitól nem kér véleményt, hanem köteles a bizottsági tagok szavazatát meghallgatni, mert olyan darabot a melyet a bizottság visszautasít, az igazgató nem adathat elő. Viszont a bizottság javaslata nem köti az igazgatót; függetlenül határoz arról, hogy az ajánlott darabot elő akarja-e adatni, vagy nem. A benyújtott darabokra nézve a bizottság csak az első fórum; a második újabb fórum: az igazgató.

A bizottság szerepe elvégződik akkor, a mikor határozott arról, hogy visszautasítja-e a benyújtott darabot, vagy eljuttatja a második fórum, az igazgató elé. És miután ezt a feladatát teljesítette, a bizottság tagjait az igazgató kritikája nem érdekelheti jobban, mint bármely egyéni vélemény.

Kétségtelen, hogy a bizottság hatásköre kicsiny, és hogy a bizottság ellenőrző működését a szabályzat szűk körre szorította. De minthogy a bizottság megakadályozhatja a Nemzeti Szin-

házba nem való daraboknak az előadatását, a mi nélküle könnyen és gyakran megtörténhetnék, azt hiszem, így is hasznos szolgálatot tehet úgy a színháznak, mint az irodalomnak.

A bizottság nem oktroajálhatja rá a véleményét az igazgatóra; az elvet, mely ilyen függetlenséget biztosít a Nemz[eti] Színház igazgatójának, csak helyeselni tudom. De minthogy az igazgatót már a szabályzat erejénél fogva sem köti a bizottság javaslata:

bár azzal a kritikával, a melyet másolatban méltóztatik közölni velem s a melyet Tóth Imre igazgató ur irt alá, a legkevésbé se érthetek egyet, nekem az igazgatósági határozattal szemben nem lehet semmi észrevételem.

Kitünő tisztelettel

220

Rina Larice - Ambrus Zoltánhoz

[Az „Istituto Nazionale per le figlie dei Militari” levélpapírján]

Torino 3/12 1910.

Illustre Signore,

Potre i dire... „Una voce interna mi sussurra ch' Ella conosce l'italiano e perciò mi prendo la libertà di scriverle nella mia lingua...” Ma il Suo acuto spirito indagatore, potrebbe sorprendere sotto il complimento, un' altra meno peregrina ragione, ed io preferisco metter le mani innangi, e dirle candidamente: „E verissimo, io la conosco, l'ammiro la lingua magiara, ma non mi attento di adoperarla con Chi n'è così gran signore, e la piega in modo tanto superbo a esprimere i più fuggevoli moti del pensiero, le più tenui sfumature del sentimento, i più alati capricci della fantasia... Non voglio ch'Ella *senta in me il barbaro*, non voglio disporla male, compromettendo lo scopo di questa mia!

Il periodico *Viaggi e Racconti* (che va formando una delle nostre migliori collezioni di opere e straniere, e già si onora dei nomi dell'Jókai e Mikszáth) desidera ora da me la versione del Suo Midás király... Oh s'Ella mi dicesse che non le torna sgradito di veder divulgata l'opera Sua nella patria di Laura Dianti! I lettori di *Viaggi e Racconti* sono tali da saperla degnamente apprezzare ed io, incoraggiata dalla Sua parola, mi accingerei alla simpatica ma non facile impresa, con spirito più tranquillo e più vivo fervore...

Di Sei
dev.[otissi]ma Ammiratrice
Rina Larice

221

Ambrus Zoltán - Radó Antalhoz

[1910. dec.]

Kedves Barátom! Igen leköteleznél, ha olyan szives volnál és leforditanád olaszra ezt a néhány sort, a melyekkel a szintén itt küldött levélre szeretnék válaszolni. Hogy mért arabusul, mikor nem tudok arabusul? Meg fogod érteni, ha átfutod az olasz levelet. Bocsásd meg hogy

kicsiny okból zavarlak és terhellek, de azt remélem, hogy nem okozok vele neked tulságos alkalmatlanságot, vagy ha elfoglaltságodban boszantana, hogy ilyen kicsinységgel zaklatlak, baráti nyíltsággal közlöd velem, hogy hagyjalak békében. Minden esetben kérem szíves elnézésedet s az olasz levél visszaküldését.

Tisztelő igaz hived

(*Folytatva:*)

Mélyen tisztelt Nagysád!

Nagyon szíves és megtisztelő soraira, a melyek Budapesttől való távollétem következtében csak most jutottak kezemhez, - bár sajnos, csak éppen értek egy kissé, de nem beszélek olaszul: kedves kötelességemnek tartom az Ön anyanyelvén - a világ legszebb nyelvén - válaszolni.

Talán nem kell mondanom, milyen öröm lesz rám nézve, ha regényem az Ön kegyességéből olasz nyelven is meg jelenhetik, de mindenesetre el kell mondanom, mekkora hálát érzek Ön iránt, hogy nem csak szíves figyelmével tüntette ki, de a fordítás sok türelmet kívánó munkájára méltatja hosszú regényemet.

Melegen köszönöm kegyes érdeklődését s kérem, ha nem esik terhére, kötelezzen le a *Viaggi e Racconti* egy számának megküldésével is.

Nagyon hálás hive és szolgálja

222

Ambrus Zoltán - Bardócz Sándornéhoz

[1910?]

Mélyen tisztelt Nagyságos Asszony!

Kegyes bocsánatát kérem, hogy oly hosszú idő óta nem adtam életjelt, és hogy a reliquiát mindeddig nem küldtem el Nagyságodnak.

Még abban az időben, a mikor szíves engedelmével élve a regényt én is elolvashattam, egy alakuló félben levő részvénytársaság alapítói arra szőlítottak fel, vállalnám el a szerkesztését annak az illusztrált hetilapnak, a melyet az alapítók kiadni szándékoztak. Minthogy erre hajlandó voltam, úgy terveltem, hogy a regényt ebben a lapban közölni fogom, természetesen N[agysá]god beleegyezésének kikérésével. Abban a hiszemben, hogy a lap ügye hamarosan fog eldőlni, szándékomnak a bejelentését arra az időre tartottam fenn, a mikor már bizonyosat irhattam volna. Sajnálatomra azonban a tervezett vállalat hosszas kísérletezés és sok terminus-elhalasztás után se valósulhatott meg. Hogy a dologból nem lesz semmi, azt mintegy két hónappal ezelőtt tudtam meg. Ekkor már oly sokáig éltem vissza Nagyságos Asszonyomnak a jóságával, hogy eljárásomnak az igazolását csak valamelyes eredmény esetén remélhettem. E célból más helyütt tettem lépéseket, de megint az a kellemetlenség ért, hogy a feleletre kitűzött határidőt kétszer is meg kellett hosszabbítanom. Ha azonban e hónap végéig sem tudom elintézni a dolgot, tovább már nem várok, mert mélyen fájlalom, hogy Nagyságod kegyességével ilyen sokáig éltem vissza. Ebben az esetben az erekljét julius elsején el fogom küldeni, a jobbik esetben előbb lemásoltatom, s csak azután küldöm vissza N[agysá]god kegyes elnézését kérve a késedelemért.

Abban a reményben, hogy Nagyságod kegyeletes szándékból eredő késlekedésemet meg fogja bocsátani kitűnő tisztelettel maradtam alázatos szolgálja

[1910.]

Mélyen Tisztelt Uram,

Tóth Imre igazgató ur, „Az utolsó nap” című darabomat visszaadta avval a megjegyzéssel, hogy a dráma bíráló bizottság hajlandó vele mégegyszer foglalkozni, ha kellően átdolgozom. - Nekem magamnak is támadtak időközben kétségeim és némely helyen átdolgoztam már a magam jószántából is. (A negyedik felvonást lényegesen.) De mielőtt mégegyszer benyújtom nagyon szeretném a bizottság részletes kifogásait ismerni, de kivált az önét, hogy esetleg, ha meggyőződésemmel nem ellenkezik, a szerint igazodhassam.

Kérem szépen, ha nincs ellenére és érkezése van, hogy szabjon nekem időt és helyet ahol találkozoznánk, ami megtiszteltetés volna számomra és ami akkor is nagy örömet okozna nekem, ha a darabra vonatkozólag eredményre nem vezetne.

Igaz őszinte tisztelője

Balázs Béla
Budapest I. Lógody ut 85.

[1910.]

Mélyen Tisztelt Uram,

Ime itt küldöm Önnek az Ön tanácsai szerint átdolgozott illetve inkább csak *átfestett* darabot; hiszen csak arról volt szó, hogy a szándékolt és meg is lévő színeket erősebben hozzam ki. Az igazat megvallva teljesen beláttam ennek szükségességét, de némely helyen nem örömmel tettem. Én a drámában elevenség ölőnek érzem a mindent definiálást, kimondást és - „Brot ist schmackhaft, aber nur für einen Tag. Doch Saatfrucht soll nicht vermahlen werden.” - Nem tudom célnak vállalni a közérthetőséget. - De hagyján! Nagyrészt ez átfestésnek annyira *beláttam*, hogy nem csak a színpadon hagyom meg (ha ugyan rá kerül) hanem még könyvben is, és nagy hálával tartozom Ambrus urnak, hogy ezekre a helyekre figyelmeztetett.

„Átfestettem” a következőket: „Hogy Simonetto mért akar meghalni” - egyenesen kimondatom az I. felvonásban - És egy másik helyen is élesebbre rajzoltam. - 2. Hogy mért küldi oly fanatikusan már „holnapra” el Rafaelt. Kimondatom. És az őriztetés és a harc zavarában való szökési alkalom kicsinyes motivuma *teljesen kimarad*.

Egyáltalában sokkal erősebben van aláhuzva, hogy mért küldi el Rafaelt. Hogy mivel bírja Simonetto Liviát a „nem”-re azt ugy hagyta. Nem hiszem hogy erősebb érveket használhatna mint hogy (akár igaza van akár nem) „utjában állsz”. *De ami fő: nem akarom hogy ugy hasson a jelenet mintha észokokkal meggyőzte volna. Ilyen dolgokban és ilyen körülmények közt már csak akaratok és szenvedélyek vannak. Ugy hasson ez a jelenet, hogy Simonetto fanatizmusának szuggesztíójával gyüri le azt a nőt és teszi rabjává. Jöjjön az ki, hogy nem meggyőzte, hanem lenyűgözte és Liviát megfogta az ő fekete örvénye. Már szívesen halna meg vele, és egy kicsikét és egy sajátságos módon Simonettoba is szerelmes. És én érzem, hogy ezt jól csináltam. Ha Simonetto vitatkozásban győzné meg, akkor mind ennek vége*

volna. Már csak azért is mert tulajdonképpen nincs is igaza és mert tulajdonképpen egy rejtett féltékenység lappang a legtisztább szándékai alatt hiszen részben éppen annak tragikumát rajzolom - ha a legtisztább cselekedeteknek nem *valamennyi* oka tiszta -

Azt a jelenetet, amikor Livia Rafaelnek a „nemet” mondja, - kiépitettem, mert azt csakugyan lehetetlen volt úgy - Tudom hogy színpadon mindennek egy bizonyos ideig kell tartania, hogy elhiggyük - a pillanatig tartó meglepetések nem hagynak nyomot. -

Bocsásson meg uram, hogy ily hosszú levéllel veszem idejét igénybe - De valami okból vagy érzésből, talán csak azért, mert annyit foglalkozik darabommal szükségét éreztem, hogy, beszámoljak Önnek. Nem tudom, hogy most „igen” szavazatra érdemesnek tartja e - de tudom hogy az nemcsak nekem hanem az igazgatónak is roppant sokat jelentene és ezért jó reménységgel de *mindenesetre* őszinte tisztelettel és hálával vagyok hiva

Balázs Béla

225

Molnár Ferenc - Ambrus Zoltánhoz

[1910?] Szerda.

Kedves jó Szerkesztő Ur,

Legutóbbi találkozásunk óta háromszor tettem tiszteletemet, de sajnálatomra egyszer sem találtam itt. Pedig megírtam az ablak mellett 4-5 regényt és 6-7 szindarabot.

Ezuton üdvözlöm tehát és remélem, a napokban nagyobb szerencsém lesz.

Tisztelettel üdvözlí

Molnár Ferenc

Utóirat. A pech egyébként is üldöz. Ahová ülök, ott nem nő fü. A Mauthner boltjából ki-dobtak, mert egy egész raktárra való fűmagot meddővé tettem, mikor szeretettel ránéztem.

Fenti

226

Heltai Jenő - Ambrus Zoltánhoz

[1911. febr.] Vasárnap.

Kedves Zoltánom, mióta Párizsból hazajöttem, mindenütt kereslek és sehosem tudlak megtalálni, képzelheted, szeretnék már beszélni veled, Lemallier mesterről és egyéb ügyekről. A Centralba már nem jársz, mondják ott nekem, hát hol vagy megtalálható? Írd meg egy pár sorban!

Addig is, amíg személyesen, előszóval megköszönhetem, engedd meg, hogy e levél kapcsán köszönjem meg azt a meleg írást, amellyel munkáimról a Nyugatban megemlékeztél, szívből sajnálalak, hogy ilyen hálátlan föladatra kellett vállalkoznod. Ölel igaz hived

János

B[uda]pest, [1]911. február 21.

Nagyon tisztelt Uram!

Három dologban vagyok bátor egyszerre alkalmatlankodni. Az első, hogy Maupassant Notre coeurjét a Klasszikus Regénytár fordítója igen rosszul keresztelte magyarban A mi szivünk-re. Azt hiszem, jobb lenne: A férfi sziv. Kérnék erre egy szőnyi választ.

A második pont: méltóztassék megírni Maupassantról az előszót. Nunc ad fortissimum. Tegnap a M. T. Akadémia I. osztálya jelölő-értekezletet tartott, s ezen a főtitkár ur fölemlítette többek közt Ambrus Zoltán nevét. Rögtön jó fogadtatásra talált. Én, bár nagyon új jövevény vagyok ott, nem állhattam meg, hogy szintén föl ne szólaljak - s türelemmel és helyesléssel hallgattak. Ferenczi Zoltán is pártolta, - s a vége az lett, hogy az üresedésben levő 4 hely egyikét a jelölő értekezlet e névnek nyitva tartotta. Persze, ez nem jelenti azt, hogy 5ik ajánlat is nem kerül, mert lehet oly tag, a ki az értekezlettel nem törődve, az utolsó percben új névvel áll elő. De ott volt az osztály nagyobb része s az igen jól fogadta a tervet. Az ajánlás megírását rám bizták, de aláírásra majd próbálok tekintélyesebb tagot is keríteni. Mielőtt azonban megírnám, tanácsosnak látom megkérdezni: nincsen-e ellene kifogása Nagyságodnak, ha az ajánlás benyújtatik. Jó lenne Herczeg Ferencet fölkérni az aláírásra, mert ő *rendes* tag és „szépiró”. Az ily csatlakozás történhetik egyszerű levélben is, melyben az illető kijelenti, hogy kéri nevét alájegyeztetni a benyújtott ajánlásnak.

Minderre egy sornyi választ kérek: beadhatom-e az írást. Ferenczi Zoltán is aláírná, a ki szintén pártolta a gondolatot. A levélben méltóztassék egy sort írni a Notre coeur címére nézve is.

Mély tisztelettel

Voinovich Géza
VIII. Sándor u. 6.

[A Magyar Figyelő levélpapírján.]

B[uda]pest, [1]911. febr. 27.

Kedves Barátom,

utólagos beleegyezésed reményében hozzácsatlakoztam Voinovich Géza ajánlatához. Mert hallom telefonon, hogy a dolgod „jól áll” az akadémiában.

A másik, - mit mondani akarok: mivel nem akartál a premierekről írni, egy fiatal irótársunkkal próbaképpen csináltattam tudósítást, a Pekár- Schnitzler- Lengyel- darabokról. Ez a cikk a Te pornográfia-cikked után fog megjelenni. Mondanom sem kell talán, hogy a Te rendelkezési jogod a M[agyar] F[igyelő] színházi rovata fölött sértetlen marad és ha kedved lesz premierekről írni, az ifjú ur félreáll. A nyomdában levő cikked különben nagyon tetszik. Szívéből köszönt hived

Herczeg Ferenc

B[uda]pest, [1]911. máj. 6.

Igen tisztelt Ambrus Ur!

A Balling cikket sikerült visszaszereznem. Talán ma még értékesíthető az Ujságnál. Én nem ajánlhatom sem Önnek, sem Lándor urnak, sem sajátmagamnak, hogy a M[agyar] N[emzet]-ben adjuk.

Igaz tisztelője

Dr. Mikes Lajos

Budapest, 1911. máj. 16.

Igen tisztelt, kedves Barátom!

A nagyon megtisztelő felszólításra szeretnék határozott igennel felelni, annál inkább, mert mindig örömet állok rendelkezésedre és érzem, hogy a Kisfaludy Társasággal szemben sok a mulasztásom. De lehetetlen többet ígérnem, mint hogy: megpróbálom. Egy heti nem veszedelmes, de nagyon elgyöttrő influenza után ma keltem fel először s még most sem vagyok egészen jól. Azonkívül felolvasásra alkalmas novellát én ritkábban tudok írni, mint novellista kollégáim, a kiknek hamarabb akad megfelelő témájuk, s most se számíthatok rá biztosan, hogy a kellő időre meg tudok írni valamit, a mi felolvasható. De nagyon szeretném, ha mégis teljesíthetném ezt a nekem kedves kötelességet, s azért arra kérlek:

légy kegyes a lehetőséget számomra e hó 25-éig fentartani. Addig talán meg is írhatom a novellát; de ha nem is, ezen a napon már bizonyosan írhatok arról, hogy például június 3-4-ére elkészülhetek-e vele. Ha azonban ezt a 25-iki terminust hosszúnak találod, és nem tartod fenn számomra a jun. 7-iki ülésen való felolvasás lehetőségét ilyen nagy ideig, úgy kérlek, tekintsd ezeket a soraimat tiszteletteljes bocsánatkérésnek, a melyben a felajánlott szerencséről való lemondás is benn foglaltatik. Ebben az utóbbi esetben, hogy a mulasztást valamelyest pótoljam, mihelyt tehetem, megírom a kívánt novellát a legelső őszi ülések egyikére, s újabb felszólítás nélkül is el fogom küldeni Hozzád, hálával és kitűnő tisztelettel maradván igaz hived

Ambrus Zoltán

[1911. szept. 22 - 23.]

Igen tisztelt Igazgató Ur!

A soron kívül olvasott „Fortunátus”-ról véleményemet a következőkben van szerencsém előterjeszteni:

Nekem a darab minden irodalmi érdekessége és értéke mellett sem tetszik, mert 1.º inkább történelmi karrikatura, mint történelmi szindarab, és mert 2.º sok szinpadi, de még több pszichológiai képtelenséget találok benne. Móricz Zsigmond azonban olyan kiváló tehetség s írói neve máris olyan kitűnő hangzásu, hogy a „Fortunátus”-nak a Nemzeti Színházban való előadása szinte kötelességnek tűnik fel, annyiival inkább, mert a darabtól, hibái ellenére is siker várható s még balsiker esetén is elhárítja a felelősséget a színháztól az író neve.

Véleményem megokolását bármikor készségesen részletezem. Ezuttal a sürgősségre való tekintettel csak a rezümét kívántam előterjeszteni.

232

Ambrus Zoltán - Ambrus Zoltánnéhoz

Bécs, 1911. nov. 2.

Kedves Hatalmas!

A császár minden negyedórán érdeklődik irántam. Telefonon szokta megkérdezni: „Mit csinál a szenegambiai ember?” Mert november idején csak Szenegálban és Gambiában (Afrika) hordanak olyan kalapot, mint én, s így Bécsben való megjelenésem nemcsak óriási közfelfűtést, hanem a legnagyobb aggodalmakat és gyanut keltette. A rendőrség nyilvántart. (Afrikára vonatkozólag, lásd: Hahóthy: Földrajz.)

Kasznár nemcsak tárt karokkal és örömpesve, hanem egyszerűen elolvadva fogadott. Mintha Vilmos császár érkezett volna, rögtön kiutalta szállója legjobb szobáját. A főlépcsőtől jobbra I. emelet első ajtó: ez én vagyok. Én nézek a térre és a templomra. A kétágyas bálterem különben két személyre 14 korona, egy személyre kilenc. Egyelőre csak kilencet fizetek.

Elfelejtettem neked megmondani, hogy a legközelebbi napokban két kis francia könyvnek kell megérkeznie a derék Chrétien apótól. Az egyik könyv a Duc de Chartres vagyis XVIII. Lajos (lásd: Hahóthy: Világtörténelem) hibás cselekedeteiről, a másik egy meg nem nevezett főúri nő apró illetlenségeiről és helytelen tetteiről szól. Minthogy úgy a boldogult király, mint a főúri nő már előre ki vannak fizetve, nem szeretném, ha irataik elkallódnának. Azért kérlek, közöld szegény Farkas Andrással, hogy addig is, a míg az új lakásba beköltözünk, a levélhordók hol találhatnak.

Farkas Andrással, kérlek, semmi szín alatt ne vész össze. Ha valamit felszámít, a mit te nem akarsz fizetni, vállalom a felelősséget, és ha el akarod odázní az ügy elintézését, csak hivatkozzál rám, hogy majd rendbehozom a dolgot, mihelyt hazaérkezem.

A 4-iki dátumot és Lujza titkáromnak a Józsefvárosi Bankhoz való elküldését semmi szín alatt se felejtsd el!

A mennyiben kegyed periodikusan visszatérne és véletlenül iráskedv töre ki rajtad, címem: Hotel National, Taborstrasse.

Nagyon örülve, hogy divat dolgában nemcsak Mangold Béla Kolos bukott meg előttem, de Te is elveszítetted minden szavahihetőségedet, tisztelettel jegyzem magamat Hatalmasságod örök rabszolgájának:

az Öreg

[1911. nov.- dec.?)

K[edves] B[arátom.]

Már vagy három hét óta szerettem volna egy kérdéssel jelentkezni Nálad egyik jóemberem, Osvát Ernő érdekében, a kit nagyrabecsülök. De minthogy három csütörtök is elmult a nélkül, hogy a Figy[elő] vacsorákra eljöhettél volna, azt pedig nem tudtam, mikor kereshetnék fel a szerkesztőségben, Adorján Andor urat kértem meg - a kiről tudom, hogy hamarabb beszélhet Veled, mint én - mondaná el helyettem: miről volna szó, mennyire megérdemli Osvát a pártfogást, s miért történik, hogy ezzel a kéréssel zaklatni merlek. Adorján ur megígérte, hogy lesz szíves tolmácsolni a kérésemet. Nagyon kérlek, hallgasd meg ezt jóakarattal, s ha egyáltalán lehetséges, ne tagadd meg pártfogásodat attól, a kit szíves jóindulatodba ajánlok. De mindenképpen bocsásd meg, hogy ismét kéréssel terhel már oly sokszor lekötelezett hived:

A[mbrus]

[1911. dec. 3.]

Igen tisztelt Szerk[esztő] Ur!

Nagyon szívesen állanék a „Kultura” rendelkezésére, de őszintén meg kell vallanom, hogy csak abban az esetben tehetném ezt, ha nem kellene kisebb honoráriummal érnem be, mint a mennyiért azoknak a lapoknak dolgozom, a melyekkel állandó összeköttetésben vagyok. Szokásos föltételeim: novellisztikus dologért, ha ez nem halad túl 6 napilap-tárcahasábnyi terjedelmet, 120 K-t, ha terjedelmesebb: 150 K-t; másféle munkáért (hasonlóképpen a terjedelemhez képest) 100-120 K-t. Bizonyára csak kevés vállalat fizethet ekkora honoráriumokat s nem is számítok rá, hogy a „Kulturá”-nak, vagy bármely olyan vállalatnak, melynek még el kell számolnia a kezdet nehézségeivel - ezek a föltételek konveniólnak. De illőbbnek tartottam ezt őszintén közölni, mint a szíves felszólítást válasz nélkül hagyni, vagy őszinteség helyett valami ürüggyel térti ki a megtisztelő kívánság teljesítése elől.

Ha a lap küldésével leköteleznek, ennek igen fogok örülni.

Kiváló tisztelettel

[1911?] Szombat.

Kedves jó szerkesztő uram,

bel- és külföldi élet-tanulmányutamból visszatérve napról napra fájdalommal konstátálom, hogy nem tudok Önnel találkozni. Pedig tudja, mennyire boldog vagyok, ha a társaságában

lehetek. Már ezt az utat kell választanom, hogy megtudjam, hol van például délután. Jár-e még a Centralba? Simplon? Hazám? Valami új? Nagyon megörvendeztetne, ha egy sort írna a P[esti] H[írlap]-hoz nekem, hogy hol keressék föl. Rosszul esnék, ha ilyen technikai okokból elfelejtene és kedves elhunytjai közé sorolna.

Tisztelettel üdvözli igaz híve

Molnár Ferenc
(az a kövér ősz monoklis,
akivel az a ... stb.)

236

Gellért Oszkár - Ambrus Zoltánhoz

[A Pesti Hírlap fejléces kártyáján]

B[uda]p[est], 1912. márc. 28.

Mélyen tisztelt Uram, -

Osvát Ernő és Szini Gyula barátaimtól tudom, hogy Ön olykor egy-egy dolgomat figyelemre méltatta s nem tart éppen tehetségtelennek. Egész írói pályámon ez a hír okozta nekem a legnagyobb örömet. Fogadja érte hálám jeléül szívesen új könyvemet. Szívből adott ajándék.

Mély tisztelettel

Gellért Oszkár

237

Kárpáti Aurél - Ambrus Zoltánhoz

B[uda]p[est], [1]912. ápr. 1.

Mélyen Tisztelt Uram,

Miután sajnálatomra nem volt szerencsém Mélyen Tisztelt Urammal személyesen beszélni, legyen szabad ez uton kérnem a „Hét” szerkesztősége nevében nagybecsű válaszát az alábbi kérdésre:

- A magyar dráma az utóbbi években világirodalmi exportcikk lett. Mennyiben vált ez hasznára irodalmunknak? -

Tisztelettel kérem, méltóztassék a 25-30 sorra terjedő választ egy borítékban holnapra (kedd) lakásán címemre letenni, hogy a déli órákban átvehessem.

Azon reményben, hogy kérésem nem ütközik akadályokba s szíveségéért hálás köszönetet mondva vagyok Mélyen Tisztelt Uramhoz megkülönböztetett tisztelettel

Kárpáti Aurél
a Hét munkatársa

[1912. ápr. eleje]

Kárpáti Aurél Urnak, a Hét munkatársának.

Igen t. Uram,

Nagyon sajnálnám, ha rossz néven venné, h[ogy] ebben az esetben n[em] állhatok rendelkezésére, de mégis lehetetlen szives kívánságát teljesítenem.

És pedig azért, mert: elvből soha se válaszolok körkérdésre. Ugy vélekedem ugyanis, h[ogy] a körkérdésekre való válaszolás az íróra és a művészre nézve: a reklám-szerzésnek egy módja, a mely semmiesetre se kifogásolható, de a melyet felhasználni én mégsem óhajtok. És ha ebben az esetben szívesen tennék is kivételt, köt az álláspontomhoz, hogy: ugyanezzel a megokolással már sokszor tértem ki hasonló alkalmak elől s a következetlenségemet másokkal szemben n[em] tudnám igazolni. Legyen szabad hivatkoznom arra, h[ogy] ilyen ankétekben soha se veszek részt.

Mindenképpen nagyon örültem volna, ha személyesen lehetett volna szerencsém. Azért is, mert talán sikerült volna meggyőzőnöm arról, hogy ez az állásfoglalásom n[em] olyan gyermekesség, mint a milyennek feltűnhetik. De abban a reményben vagyok, h[ogy] máskor talán szerencsésebb lehetek és őszinteségem ez alkalommal sem fog nehezteléssel találkozni. - Kiváló tisztelettel.

[A Nemzeti Színház fejléces levélpapírján.]

Budapest, 1912. ápr. 28.

Igen tisztelt Uram!

Egy orosz író, Andrejeww[!] Leonid, aki tudtommal politikai okokból menekült hazájából ezt a darabot adta át nekem, azzal a kéréssel, hogy ha lehetséges fogadjam el előadásra. A szindarab eredetileg orosz nyelven íródott, s ebből készült ez a francia fordítás. Nagyon kérem Nagyságodat, tegye meg nekem azt a nagy szíveséget: olvassa el a darabot s kegyeskedjék véleményt adni arról, hogy a Nemzeti Színházban előadható-e, s érdekünkben áll-e, hogy a darabot megszerezzük. Miután pedig a szerző sürgeti a választ, nagyon lekötelez, ha véleményét velem mielőbb közölni kegyeskedik.

Készséges hive:

Tóth
igazgató

Tóth Imre - Ambrus Zoltánhoz

[A Nemzeti Színház fej léces levélpapírján.]

Budapest, 1912. máj. 1.

Igen tisztelt Uram!

Megkaptam az orosz darabról szóló szíves véleményét, s el nem mulaszthatom, hogy külön is meg ne köszönjem azt a lekötelező szivességét, amellyel kérésemet oly gyorsan és kimerítően teljesíteni méltóztatott.

Őszinte nagyrabecsüléssel és köszönettel vagyok készséges hive:

Tóth
igazgató

Veigelsberg Hugó - Ambrus Zoltánhoz

[A Nyugat szerkesztőségének fejléces kártyáján.]

[1912. jun.?] Csütörtök

Mélyen tisztelt és kedves Uram,

mire sorai megjöttek, a dolog már rendben is volt, s a Mozi Bandi - engedje meg futtában ezt a szót: ez a dickensi kis remek hibátalan és hiánytalan fog megjelenni.

Én itt rettenetesen lekötött vagyok s most még az a veszedelem is fenyeget hogy e hó derekán fel kell szaladnom Berlinbe, s Pörtschachba csak aztán mehetek. De, reméllem, ezt eltolhatom

Ön[agysá]gát és önt is szerető tisztelettel üdvözli régi hivük és szolgájuk

Ignotus

Herczeg Ferenc - Ambrus Zoltánhoz

[A Magyar Figyelő fejléces levélpapírján.]

Budapest, 1912. okt. 1.

Kedves Barátom,

az új színházi esztendő kezdetén arra kérlek, légy szíves a M[agyar] F[igyelő] számára folytatni azokat az összefoglaló színházi kritikákat, a melyek a multban oly nagy mértékben megnyerték a redakció és a publikum tetszését. Mivel úgy tapasztaltam, hogy a magyar szerzőkkel nem óhajtasz foglalkozni, ezeket kiszolgáltattam Kemény Simonnak, a ki legújabb füzetünkben már meg is kezdte a cikkezést. Kemény azonban nem fog külföldiekről írni, azok

ha Magad is úgy akarod, a Te kizárólagos vadászterületed. Irjál akkor és annyit, a mikor és a mennyihez kedved van. Mindenesetre minél sűrűbben és minél többet.

Köszönt hived

Herczeg Ferenc

243

Ambrus Zoltán - Herczeg Ferenchez

B[uda]p[est], 1913. márc. 11.

K[edves] B[arátom]!

Nagyon fogok örülni, ha megint többször láthatlak. Egy idő óta nincs se törzsasztalom, se rendes társaságom; ha néha házon kívül vacsorálok, a Metropole szálló Miksa utca felé eső éttermébe - a muzsikátlan helyiségbe - szoktam menni. Ezt a helyet azonban nem nagyon merem rekomendálni, mert este 9-10 tájban tulságosan népes. Azért azt ajánlanám: találkozzunk valamelyik este az Orsz[ágos] Kaszinó pincéjében, a hol meg lehetne beszélni, melyik hely volna legalkalmasabb a hetenként vagy kéthetenként való találkozásra. Proponálok mindjárt időt is: hétfőn, 15.-én este 9 és 10 óra közt az Orsz[ágos] Kaszinó pincéjében leszek; ha ez az idő vagy hely Neked nem konvenial: szerdán, 17.-én este 9 után a Metropole-ban. Abban az esetben, ha olyan időt választottam, a mikor nem jöhetsz vagy ha úgy az egyik, mint a másik hely ellen van valami kifogásod, kérlek, írál még egyszer. Ha nem irsz, várlak.

Szeretettel üdvözl igaz hived

A[mbrus] Z[oltán]

244

Tápai Szabó László - Ambrus Zoltánhoz

[A Budapesti Hirlap fejléces levélpapirján.]

1913. ápr. 22.

Igen tisztelt Uram,

mint az „Élet” könyvkiadványainak intézője, szeretnék igen t. Uramtól egy kötet - akár szépirodalmi, akár egyéb - dolgot kiadni. Amennyiben valamennyi később kiadandó kötet is biztosítva volna a Révai Testvérek részére, a közbenjárást ebben az irányban, úgy hiszem, magamra vállalhatnám, mert igen régi és jó összeköttetésben vagyok a nevezett céggel és talán nekem is módomban lehet, hogy vele szemben hasonló előzékenységet tanúsítsak.

Ha tehát volna valami kiadható dolog, - akár újabb, akár régi, - méltóztassék velem közölni, hogy hol és mikor lehetne, erről beszélni?

Én a magam részéről a B[udapesti] H[irlap] szerkesztőségében vagyok minden d. e. 9-¹/₂12-ig, és d. u. 7-8 közt biztosan, - de szívesen eljövök bárhova.

Előre kell bocsájtanom, hogy egy 15-20 ives kötetért, ha már megjelent dolgokról van szó, semmiképpen sem fizethetek többet, mint *ezer koronát*, és hogy csak a nyomásra kész anyag átadása után két nap múlva fizethetek.

Kiváló tisztelettel vagyok kész szolgálja

Dr. Szabó László

245

Ambrus Zoltán - Az Est Szerkesztőségéhez

B[uda]p[est], 1913 jul. 4.

Igen tisztelt Szerkesztő Ur!

Az „Est” közlése szerint egy délvidéki főgimnáziumi igazgató a közoktatásügyi minisztériumhoz küldött jelentésében többek között az én munkáimról is azt írta, hogy nem lehet helyök az ifjúsági könyvtárakban. És ezt a véleményét így okolta meg: „Az az író, a ki azt hirdeti, hogy a házasság a legnagyobb nyomoruság, mert tíz évi házasság után elviselhetetlen az élet a férfira és a nőre, hogy a házasságot a régi rabszolgatartó etika teremtette: az az író nem szólhat az ifjúsághoz.”

Méltónak tartja-e valaki az én munkásságomat arra, hogy az ifjúság is megismerje, vagy nem - ezzel a legkevésbé se törődöm. Tiltakoznom kell azonban az ellen, hogy nekem akárki olyan ideákat tulajdonítson, a melyek a munkáimban nincsenek benn. Én soha sehol se hirdettem azt, hogy a házasság tíz év multán a legnagyobb nyomoruság, se semmi effélét. Ha tehát a délvidéki igazgató ur az én munkáimról csakugyan azt jelentette, a mit az „Est” közlése idéz: ugy gratulálnom kell a közoktatásügyi minisztériumnak az informálójához.

E soraim szives közlését kérve, kiváló tisztelettel maradok igaz hive

Ambrus Zoltán

246

Süle Antal - Ambrus Zoltánhoz

[A Bristol-szálló fejléces levélpapírján.]

Budapest, [1913.] jul. 26.

Igen tisztelt Ambrus Ur!

Bizonyára méltóztatott már értesülni a kellemetlen hírről, hogy lapunk megszűnik. Illett volna azonnal irnom, de egyrészt hihetetlen gyorsasággal történtek a dolgok, s magát a tényt Az Est jóformán mindjárt közölte (s ugy tudom Riminibe is jár ez az ujság), másrészt a részleteket csak ma éjjel tudtuk meg s erre vártam.

A miniszterelnök régi elvi álláspontjának megfelelően a mult héten határozta el a dolgot s minden előzetes megbeszélések nélkül közölte a tényt Lándorral, a ki ezt érdembe vágó megjegyzés nélkül tudomásul vette. Azután néhány nap alatt megtörtént a technikai elintézés

s most vasárnap, 27.-én jelenik meg az utolsó szám. A szerkesztőség tagjai megkapják *törvényes* járandóságukat s a lap élén megjelenő pár bucsuzó szóval be lesz fejezve az ügy.

Hogy mint fordult így a dolog s hogy közben mik történtek s esetleg mi fog történni velünk, azaz hogy milyenek a remények, ezekről Lándor vagy levélben, vagy esetleg már előszóval fog Ambrus urnak referálni. A többi mondani valót, szives engedelmével én is későbbre hagyom valamint a bucsuzást is. Egyelőre csak azt akarom még közölni, hogy hír szerint az ősszel már meg fog jelenni egy kormánypárti néplap esetleg az Athenaeumnál. Már arról is beszélnek, ezt azonban nem tudom, igaz-e, hogy ez a napilap Herczeg Ferenc szerkesztésében jelennék meg.

Szives elnézését kérem hanyagságomért s kérem, ha parancsol valamit Ambrus ur velem, kegyeskedjék közölni. (Cimem VII. Dohány utca 56. II.)

Egyébként kellemes időtöltést kíván alázatos szolgája

Süle

247

Molnár Ferenc - Ambrus Zoltánhoz

Vác, államfogház [1913. jul.-aug.?)

Kedves jó Szerkesztő Uram,

ugyané postával részletes írásművet küldtem Mihály ügyében Bárczynak, Pécelre, ajánlva. Az eredményről azonnal értesíteni fogom.

Tisztelettel régi hive

Molnár Ferenc

U. i. Itt nagyszerű lenni.

248

Ábrahám Ernő - Ambrus Zoltánhoz

Budapest, 1913. szept. 28.

Nagyságos Uram!

Miután nem volt szerencsém otthon találnom Nagyságos Uramat, engedje meg, hogy levélben forduljak Nagyságos Uramhoz; abban a reményben, hogy Révész c. drámám révén még emlékszik a nevemre.

Ezelőtt körülbelül 5 héttel a szinpadot is lefestve a Kárpáthi[!] Aurél kérésére elmondtam néki Kőmives Kelemenné című drámám tartalmát. Ő azt mondta rá, hogy a Kőmives Kelemenné szerepe önfeláldozásával nagyon is tulteng. Én hivatkoztam Euripides auliszi Iphigéniájára, Alcestisre, a Szegény Henrik legendájára, mint a női hűség és önfeláldozó készség legneme-sebb példáira. Ő azonban úgy látta, hogy Kőmives Kelemennéből (a Hevesi Sándor ellenem sokat hangoztatott véleménye:) egy nő gyűlölő drámát kell írni: Az asszony akadály a férfira, el kell tiporni! Ő, - mondta - meg is írná, de nem érez magában drámai erőt. Ennek ellenére

négy hét alatt megírt egy Kőmives Kelemen című drámát és benyújtotta a Nemzeti Színházhoz. A darab, mint mondja, teljesen különbözik az enyémtől, s azért írta meg, mert meg akarta menteni a témát, nehogy elrontsam, mert Hevesi is azt mondta néki, hogy a Kőmives Kelemen csakis úgy lehet és kell megírni. Én, - bár a dolgot nem tartom egész kollegális eljárásnak, - azt feleltem, hogy a Kőmives Kelemenné szabad téma s a magyar irodalomnak csak az a fontos, hogy ha valaki megírja, jól írja meg. Győzzön a jobb! - Kárpáthi[!] helyeselte álláspontomat, s abban állapodtunk meg, hogy megkérjük Tóth igazgató urat és a dráma-bíráló bizottság[!] tagjait, hogy várják be az én darabomat s együtt bírálják el. - Az igazgató urnál voltam is; ő azt felelte, hogy nekik kötelességük elbírálni minden darabot, ami beérkezik, de nem hiszi, hogy a bizottság[!] tagjai tulságos hamar elintéznék a dolgot. Én már megkértem Császárné Imrét és Ivánfit, ők készségesen megígérték. Alexander Bernát urhoz ma megyek el, Ábrányi Emilnek ma írok, Ignótust Ady Endre kérte meg. Darabomat - nagy része székely ballada formában -, számításom szerint október 15-re fejezem be, rögtön eljuttatom Nagyságos Uramhoz. Hiszem, hogy öröme telik majd benne. Gondolom, a Kárpáthié[!] jó lehet, mert hiszen egy remek székely balladához nagy ihletés nélkül, azt gondolom, senki se merne nyulni. Mégis az az érzésem, hogy a Nemzeti Színház esetleges tulgyors döntését, - miután azt értesülésem szerint nagyon szorítják (Hevesiék) éppen azért, hogy megelőzzenek s befejezett ügy elé állítsanak, - az enyém olvasása után - legalábbis sajnálná.

Kérem tehát Nagyságos Uramat, legyen kegyes ha megkapná bírálatra a Kárpáthi[!] Aurélét, bevárni az én darabomat is.

A legnagyobb tisztelettel

Ábrahám Ernő

249

Heinrich Gusztáv - Ambrus Zoltánhoz

[A Magyar Tudományos Akadémia levélpapírján.]

B[uda]pest, 1913. okt. 3.

Kedves barátom!

Tegnap este érkezett becses soraidra örömmel értesítelek, hogy még *december 15-én* is megtarthatod székfoglalódat. Fogadd el, kérlek, ezt a kedvező terminust!

Hisz én csak azon veszekedem, hogy a január 1. megjelenő Almanachban te ne szerepelj az I. osztályban *egyesegyedül* (noha páratlan legény vagy) mint olyan, a ki az Akadémiával szemben legeslegelső kötelességét nem teljesítette.

Kedves jó feleséged kezeit őszinte tisztelettel csókolva szívesen üdvözlök igaz hived

Heinrich Gusztáv

250

Pethő Sándor - Ambrus Zoltánhoz

[Az „Élet” folyóirat szerkesztőségi levélpapírján.]

1913. november 20.

Nagyságos Uram,

kegyeskedjék megengedni, hogy a mai postával elküldött levelet, illetve az abban Nagyságodhoz terjesztett kérdést szíves és jóindulatu figyelmébe ajánljam. Amennyiben nagymérvű elfoglaltsága közepette a hosszabb írásos válaszadás Nagyságodat fárasztaná, talán szabad legyen azt az expedienst felajánlanom, hogy esetleges szóbeli közlés után jegyzeteket közhessünk, amelynek megszövegezése után a formába öntött feleletet Nagyságod elé terjeszthetnénk. Ha kegyes volna engem v. más munkatársunkat valahol elfogadni s ez alkalommal esetleg gyorsírói feljegyzéseket készíteni. Egyébként természetesen Nagyságod választása a döntő, a fődolog az, hogy a kérdéses ügyben Nagyságos Uramnak, mint a magyar irodalom vezért tekintélyének nagyfontosságú véleményét megtudhassuk. A feleletre dec. 3.-ig lenne szükségünk.

Abban a reményben, hogy kérésem kedvező elintézkést nyer, maradtam Nagyságodnak hódoló tisztelettel kész szolgálója

Pethő Sándor

251

Ambrus Zoltán - Pethő Sándorhoz

[1913. nov. 20. után]

I[gen] tiszt[elt] kedv[es] Szerk[esztő] Ur,

képzelteti, milyen szívesen állnék rendelkezésére már csak azért is, h[ogy] valamelyes jelét adhassam, milyen hálás vagyok az „Élet”-nek velem szemben tanúsított szíves figyelmességéért. De sajnos, ez a jelen alkalommal lehetetlen. Éspedig azért, mert vagy egy negyed század óta, elvből, soha, semmiféle körkérdésre n[em] feleltem, s ha olykor-olykor, mint ez alkalommal, készségesen tennék kivételt, n[em] tehetném ezt a nélkül, hogy ellenkezésbe ne jussak azokkal a nyilatkozataimmal, a melyekkel a hasonló kívánságok teljesítése elől már számtalanszor kitértem. Azért kérem, ne vegye rossz néven, h[ogy] az oly lekötelezően szíves formában közölt felszólításra se felelhetek úgy, a hogyan méltán várja s méltóztassék megengedni nekem, h[ogy] más - rám nézve kedvezőbb - alkalommal fejezhessem ki, mennyire lekötelezettje az „Élet”-nek és Szerkesztő Urnak, tisztelő igaz hive

252

Nádas Sándor - Ambrus Zoltánhoz

[A „Pesti Futár” hetilap levélpapírján]

1913. dec. 12.

Igen tisztelt szerkesztő Ur!

Nagyon elszomorított a levele, amelyben arról értesít, hogy nem írhat önéletrajzot a Pesti Futárba. Soha nem kértem még Öntől ilyen komolyan kéziratot, mert azt hiszem, Ambrus Zoltán nélkül mégsem jelenhetik a magyar írók önéletrajza című karácsonyi szám. Ez olyan volna, mintha a kölnivíz-kereskedők listájából hiányozna a Mária Farina neve. Ambrus Zoltánt mindnyájan legjobban tiszteljük és szeretjük, őt tartjuk a legelsőnek, az ő neve nélkül egy ilyen író-szám nem csonka, hanem süket, vak, egészen életképtelen. Éppen azért nagyon kérem, legyen kegyes ha csak pár sorban is elküldeni életrajzát, ha egyebet nem, két-három mondat kíséretében a lexikoni adatokat.

Bocsánatot kér igaz tisztelője

Nádas Sándor

253

Ambrus Zoltán - Tóth Imréhez

[1913.]

Igen tisztelt Igazgató Ur!

A hozzám bírálat végett küldött „Róma” című szindarab kéziratában a szerző neve mellett a Bárd-féle színházi ügynökség bélyegzőjének lenyomatát találok.

Én a nevezett színházi ügynökséggel egy szindarab megírására nézve szerződéses viszonyban vagyok. Minthogy elkerülni óhajtom, hogy a most divatos, mindenben inkompatibilitást szimatolás erre a szerződéses viszonyra hivatkozva szavazatomat meggyanusithassa, azt a kérést vagyok bátor előterjeszteni, kegyeskedjék engem fölmenteni az alól, hogy erről a szindarabról véleményt mondjak.

Abban a reményben, hogy kérésemet teljesíteni méltóztatik, a „Róma” c. darabot jelentés nélkül van szerencsém visszaküldeni. Bocsánatot kell kérnem, hogy ezt nem tettem meg azonnal, a mikor a darabot megkaptam, de csak most, a darab elolvasása után vettem észre, hogy e munka ügyében a véleménynyilvánítástól tartózkodnom kell.

Kitünő tisztelettel

A[mbrus] Z[o]ltán]

254

Riedl Frigyes - Ambrus Zoltánhoz

[A Hotel Ungarische Krone, Wien levélpapírján]

Wien, [1914.] Húsvéthétfő.

Kedves barátom,

Az egyetemen a modern litteraturáról tartok előadásokat. Herczeget befejeztem, most rád kerül a sor. Légy szives a mellékelt kérdésekre való egész rövid feleleteidet bpesti címemre elküldeni: Andrassy ut 82.

Régi tisztelőd

Riedl Frigyes

[Uj oldalon:]

Kérdések:

- 1.) Melyik a legjellemzőbb műved?
- 2.) Ugy hiszem te új genre-t kezdte: a párbeszédes rajzot. Igen?
- 3.) E részben Herczeg F. és Molnár F. téged utánoztak? Igen?
- 4.) A philisterség rajzában észrevehető nálad Flaubert hatása. Igen?
- 5.) Melyek véleményed szerint legjobb műveid?
- 6.) Melyik író hatott legerősebben rád?

255

Ambrus Zoltán - Riedl Frigyeshez

[1914. ápr.?]

Kedves Barátom!

Igyekszem kérdéseidre a lehető legrövidebben válaszolni, már amennyire egyáltalán tudok.

1. Hogy melyik a legjellemzőbb munkám? Nem tudom. Azt hiszem, az én munkáim meglehetősen egyformán jellemzők. Talán a „Midás király” tűnhetik fel a legjellemzőbbnek, mert ez a legterjedelmesebb munkám s a nagyobb kompozícióban mégis csak jobban bemutatkozhatik az író, mint egy-egy rövid lélegzetű novellában.

Különben ma még remélem, hogy a legjellemzőbb munkámat csak ezután fogom megírni.

2.) Párbeszédes rajzot csakugyan korábban kezdtem írni, mint az íróársaim. Legalább nem tudok arról, hogy másvalaki korábban írt volna ilyet.

3.) Hogy Herczeg és Molnár e részben engem utánoztak volna? - nem hiszem. Csak: későbbben kezdtek ilyet írni, mint én.

4.) Shaksperet kivéve, talán egy írótól se tanultam annyit, mint Flauberttől, a kit igen nagy regényírónak tartok. De hogy a filiszterség rajzában érezhető volna nálam Fl[aubert] hatása? - nem gondolnám. Fl[aubert] filisztergyűlölő volt; nekem a filiszterség a legkevésbé se antipatikus.

5.) Arra a kérdésre, hogy melyek véleményem szerint a legjobb munkáim? nem igen tudok felelni.

Annak következtében, hogy egyik nagyobb munkámon se dolgozhattam állandó nyugalomban és zavartalanságban: egyik nagyobb munkámat se írhattam meg végig úgy, a hogyan szerettem volna. E tekintetben („az egész mű” sikerültsége dolgában) a kisebb munkáim (pl. a novelláim egy része) engem magamat jobban kielégítenek.

De „Midás” első részét sikerültnek tartom s azt hiszem „Giroflé és Girofla” se egészen rossz első része egy olyan műnek, a melynek a második részét talán soha se fogom megírni.

6.) Hogy melyik író hatott legerősebben rád? Nem tudom, hogyan érted. Úgy-e, hogy minden író vagy csak az elbeszélők közül? Ha úgy érted, hogy minden író közül, akkor felelhetek: Shakspere. De a második esetben már nem tudok felelni.

Az, hogy mindig nagyon szerettem a francia irodalmat, bizonyára hatással volt arra, hogy minő kis ismereteket vagy legalább látókört szereztem. De a regényírók közül, rám mint olvasóra, Dickens és az oroszok ugyanolyan nagy hatással voltak, mint a franciák közül Fl[aubert] és Guy de M[aupassant] - mint író, a legnagyobb igyekezetemmel mindig azon voltam, hogy emancipáljam magamat minden irodalmi hatás alól, hogy minden olvasmányomat elfelejtsem, a mikor írok és csak abból meritsek, a mit láttam, éreztem, gondoltam, képzeltem.

Nagyon megtisztelő szives figyelmedet igen köszöni régi igaz hived

256

Ambrus Zoltán - A Révai Testvérek Irod. Rt. igazgatóságához

[1914. máj. 1 - 2.]

A R.[évai] T.[estvérek] Irod. Int. tek. Igazgatóságának

Bpsten.

F. é. ápril. hó 29-ikén kelt b. levelüket nem hagyhatom válasz nélkül.

Én az Intézetnek felajánlottam valamit, a mi nem csak rám nézve jelentett volna anyagi előnyt, hanem az Intézetre nézve s, annál inkább, mert ajánlatomon felül belementem volna abba s, hogy a szóbanforgó anyagi előnyt megfizessük, - és mert néhány száz novellám közül husz darabnak egy nagyon elterjedt hetilapban időnként való közlése könyvalakban megjelent munkáim kelendőségének nem csak, hogy nem árthatna, hanem ezt, mint a képzelhető legjobb reklám, csak elősegíthetné.

A t. Igazgatóság ezt az ajánlatomat még diskusszió tárgyává sem akarta tenni. Rendben van. Minthogy - *nem szerződésünk, hanem újabbkeletű megállapodásunk értelmében* - az Intézet kiadásában könyvalakban megjelent munkáimból a hirlapokban csak akkor közölhető újra valami, ha az intézet ehhez beleegyezését adja, a t. igazgatóságnak jogában áll a kért beleegyezést megtagadni és ajánlatomat visszautasítani. Ebbe bele kell nyugodnom és bele is nyugszom és a t. igazgatóság követeléséhez képest ebben az ügyben a tárgyalás folytatásától elállok.

Tiltakozom azonban f. é. ápril 29-én kelt b. levelüknek ama kifejezése ellen, hogy én valamit el akartam adni, a mit egyszer már eladtam. Én az intézetnek szerződésünkkel tizenhat kötetnyi munkám könyvalakban való kiadásának jogát adtam el, de sohase adtam el ezek hirlapokban való közlésének jogát. A könyvalakban való kiadás joga és a hirlapokban való közlés joga két különböző dolog. Erről az utóbbiról hosszadalmas szóbeli tárgyalásaink során soha szó nem esett, s arra vonatkozólag, hogy a „kizárólagos és korlátlan tulajdonjog” kifejezésben, (a mit én csak a könyvalakban való kiadás kizárólagos és korlátlan tulajdonjogának értelmeztem) ez is benn foglaltatnék, szerződésünk aláírásakor nem kaptam figyelmeztetést.

Igaz, hogy ez később megtörtént; és az is igaz, hogy (mert szerződésünknek egy pontjából - melynek egész jelentőségét szerződésünk aláírásakor nem vettem észre - csakugyan ki lehet olvasni azt is, hogy könyvalakban kiadott munkáimnak a hirlapokban való újra való közlése nem történhetik meg az intézet hozzájárulása nélkül): én a pörösködés elkerülése végett bele-nyugodtam abba, hogy az intézet erre is igényt tart. De ebben az újabb keletű megegyezésünkben, a melynek - mint méltóztatik látni - minden konzekvenciáját levonom, ha a békeség kedvéért le is mondtam arról, hogy a hirlapokban való közlés jogáról szabadon rendelkez-

hessem, ezt a jogot nem adtam el. Eladásról akkor lehetne szó, ha ezért bármikor valami ellenértéket kaptam volna.

A mi a b. levelükben említett másik dolgot illeti, erre több megjegyzésem van:

1. Azt méltóztatik írni, hogy színházi kritikáimnak a M[agyar] K[önyvtár]-ban való kiadása az intézet kiadásában megjelent munkáimnak olyan konkurrenciát, mely emezeket „elterjesztését hathatósan megakadályozza”, hogy a nekem ez ügyben tett „koncesszió” az intézetnek kárára van.

Arra nem terjeszkedem ki, hogy szinikritikák tizenöt kötet belletrisztikai műnek és egy kötet irodalmi essaynek nem csinálhatnak konkurrenciát, ezek elterjesztését nem akadályozhatják, ellenkezőleg, mint minden, a mi egy író nevét ismertebbé teszi, ezek elterjedését csak elősegíthetik.

Nem terjeszkedem ki arra sem, hogy ezen az alapon, ezzel az okoskodással az intézet előállhatna azzal a követeléssel is, hogy ezentul soha se adjak ki könyvet (se az intézetnél, se másutt), mert az új könyv a már régebben megjelentnek konkurrenciát csinál, elterjedését megakadályozza, tehát ezentul már csak újságba irjak, ha már nem sziveskedem meghalni, a mit az intézet a legszívesebben látna, mert így újabb dolgozatokkal nem csinálhatnék konkurrenciát a már megjelenteknek.

Csak a „koncesszió” szóval óhajtok foglalkozni.

Szerződésünk új munkáimnak könyvalakban való kiadására vonatkozólag az intézetnek opció-jogot biztosít. Az opció-jog tudtommal csak elsőbbségi jogot jelent, de nem pallos-jogot. A mi szerződésünkben tehát csak azt jelenti, hogy: minden újabb munkámat, amelynek a kiadását óhajtom, először is az intézetnek kell felajánlanom, s ha az intézet reflektál rá, hogy kiadja, nem adhatom ki másutt. De nem jelenti azt, hogy: ha az intézet a felajánlott munkát nem akarja kiadni, akkor én ezt nem adhatom ki másutt sem, hanem temessem el a pincébe, vagy fűtsek be vele, és haljak éhen, végezzem ki magam, huzzak a nyakamra selyemzsinórt. Következésképpen: az, a mit „hozzájárulás”-nak méltóztatik nevezni, tulajdonképpen csak: nyilatkozat arról, hogy az intézet a felajánlott munkát nem akarja kiadni. De nem „koncesszió”, mert szerződésünk nem fosztott meg attól a jogomtól, hogy azt a munkát, a melyet az intézet nem akar kiadni, kiadhassam másutt. És az, a mit a szerződésünk rám ró, hogy t. i. minden egyes alkalommal a hányszor az intézet nem akarja kiadni valamelyik munkámat mielőtt máshová fordulhatok, írást kell szereznem arról, hogy az intézet a szóbanforgó munka kiadását megtagadta: ez még nem állapítja meg azt, mintha az intézet valami nagy gráciát gyakorolna velem szemben, a mikor többé semmiféle munkámat nem adja ki, minden újabb munkám kiadását sorra megtagadja, ellenben, igenis, kiállíttatja számomra azt az írást, mely lehetővé teszi, hogy máshová fordulhassak, a mihez természetadta és szerződéssel biztosított jogom van. És ha az intézet ilyenkor ezt vagy azt a kikötést foglalja bele a felajánlott munkám ki nem adásáról kiállított nyilatkozatába (s én ezeket a kikötéseket az intézet kiadásában megjelent munkáim kelendőse érdekében, vagy mondjuk: úgy az intézet, mint a magam érdekében, mindig respektálok is), ez még nem jelenti azt, mintha az intézetnek joga volna: meg nem engedni, hogy azokat a munkáimat, a melyeket nem hajlandó kiadni, máshol kiadhassam, - vagy mintha az intézetnek joga volna megszabni, hogy azokat a munkáimat, melyeknek a kiadását megtagadja, milyen feltételekkel, melyik kiadónál, milyen alakban stb. adhatom ki. Ha az intézetnek ehhez joga volna, akkor szerződésünk opciópontja csakugyan azt jelentené, hogy: a melyik munkámat az intézet nem adja ki, azt nem adhatom ki másutt sem, (mert hiszen a t. igazgatóság előállhatna teljesíthetetlen feltételekkel is, pl. hogy csak ahhoz a kiadóhoz fordulhatok a ki kész a munkáimat személyesen árusítani, vagy tessék akár-milyen furcsát gondolni) - már pedig, hogy az opció-pont ezt jelentené, azt hiszem, a t. igazgatóság maga sem állítja. Vagy azt méltóztatik „koncesszió”-nak nevezni, hogy az intézet

ilyen alkalmakkor többször fölmentett a formalitások - pl. a felajánlott munka bemutatásának kötelezettsége - alól? Ha igen, erre csak azt felelhetem, hogy: 1. nem igen volt mért ragaszkodni a formalitásokhoz, mert hiszen ismeretes munkákról volt szó, a melyeknek az újságokban vagy folyóiratokban való megjelenéséről az intézetnek is tudomása volt, - és 2. inkább méltóztatott volna megkövetelni a formalitásokat, ezek betartása rám nézve mindig kevesebbet jelentett volna annál, hogy amikor másutt adok ki olyan munkát, a melyet az intézet maga nem akart kiadni, utóbb mint vádlottnak kell hosszasan védekeznem.

2. Noha szerződésünk jogot adna nekem arra, hogy mihelyt a t. igazgatóság bármilyen formában (akár azzal is, hogy 15 nap alatt nem felel az ajánlatomra) kifejezi felajánlott munkám kiadásának a megtagadását, minden további aggodalmaskodás nélkül más kiadókhoz fordulhassak, -

a már említett okból, továbbá azért, mert mindig sulyt helyeztem arra, hogy a t. igazgatósággal való kontaktusom a lehető legbarátságosabb maradjon, de talán azért is, mert nem vagyok barátja a pörlekedés legenyhébb fajtájának, a hosszadalmas vitatkozásnak sem:

a hányszor a t. igazgatóság valamelyik munkámat visszautasította, s az erre vonatkozó nyilatkozatot kellett kérnem, hogy más kiadóhoz fordulhassak, mindig rajta voltam, hogy azokat a - b. levelükben „előfeltételek”-nek nevezett kívánságokat, a melyeket a t. igazgatóság ilyen alkalmakkor kifejezett, teljesíthessem.

Teljesítettem abban az esetben is, a melyet a vád hangján méltóztatik szóvá tenni. Az a mit most úgy tetszik formulázni, hogy szinikritikáimat és egyéb színházi dolgozataimat „körülbelül egy oly terjedelmű és áru kötetben” kellett volna kiadnom „mint a kiadásukban megjelent munkáim kötetei” - nem szerepelt a kívánságok közt. A mint erről a nekem küldött levél másolatából könnyű meggyőződést szerezni. Nem is szólva arról, hogy a t. igazgatóság a szóbeli megegyezés alkalmával, a melynek alapján a „Magyar könyvtár”-ral a szerződést még az nap megkötöttem, semmi egyebet nem kívánt tőlem, mint hogy színházi dolgozataimért legalább 800 K.-t kell kapnom s hogy szerződésembe foglaljam bele azt a kikötést, hogy ezeket a színházi dolgozataimat is bármikor fölvehetem munkáim összkiadásába.

3. A mi a b. levelükben emlegetett - de régóta már csakis emlegetett - 2000 K.-s honoráriumot illeti: azért a kéziratmennységért, a melyet a M[agyar] K[önyvtár]nak 800 K.-ért adtam el, az intézettől semmiesetre sem kaptam volna 2000 K.-t és bár pontosan nem tudom kiszámítani, mennyit kaptam „volna”, annyit mondhatok, hogy aligha „kaptam volna” 800 K.-nál többet. Mert iv és iv, nyomtatás és nyomtatás közt nagy különbség van. És ha az egyik kiadásnak egy-egy iva körülbelül kétszer annyi kéziratot emészt fel, mint a másik kiadás egy-egy iva, s akkor, ha amannak az ivét valamivel nagyobb összeggel fizetik, mint a másiknak az ivét, ez még nem jelent nagyobb honoráriumot. Ennek a megvilágítása végett csak arra az egy tényre hivatkozom, hogy „Giroflé és Girofla” című regényem, mely Singer és Wolfner kiadásában 20 ivnyi terjedelemben jelent meg, az intézet kiadásában csak 11 ivet foglalt el. Röviden: az intézet, ha egyáltalán kiadna az újabb munkáimból valamit, ezért nekem nem fizetne többet, mint a mennyit a kézírataimért bárhol felajánlanak. És talán nem méltóztatnak tagadni, hogy: az a 800, K -, a melyet megadnak, még mindig több, mint az olyan 2000 K, a melyet *nem* adnak meg.

Az, h[ogy] mindebből „kellő tanulságokat” méltóztatnak „levonni”, sajnos, nekem már nem fenyegetés.

Igazán nem tudom, hogy még mit veszithetek az intézetnél. Talán azt, hogy nem méltóztatik kiadni a munkáimat? Ebbe már, kérem szépen, beleszoktam.

Legyen szabad egy méla akkorddal végezmem. Az én idegeimnek az olyan nyájasságok, hogy „még egyszer el akarom adni azt, a mit már egyszer eladtam” - nem tesznek jót. Aztán sokkal

öregebb és betegesebb vagyok, semhogy a hosszas vitatkozás ne fárasztana. A vitatkozáshoz különben sem rendelkezem annyi erősséggel, mint az igazgatóság; nincsenek gépiróim és minden időmre szükségem van, hogy egyáltalán meg tudjak élni. A köztünk levő vitában az ítéletet azokra bízom, a kiknek majd kedvök lesz foglalkozni a vagyon szerzésre irányuló ravaszságaim történetével. Azért a levelezést, akár méltóztatik válaszolni valamit, akár nem, a magam részéről befejeztem.

257

Riedl Frigyes - Ambrus Zoltánhoz

[1914. máj. közepe]
Csütört[ök].

K[edves] B[arátom]!

Te tudományos vizsgálat tárgya vagy. Légy oly szives mellékelt levelet - rövid, 4-5 szóból álló észrevételeddel együtt - borítékban künn hagyni.

4-5 kor érte küldök.

Tiszt[elettel]

Riedl

258

Riedl Frigyes - Ambrus Zoltánhoz

[1914.] máj. 18.

Kedves Barátom,

Nagy félreértés! Az illető nem plagiummal vádolt téged, a mint ezt már el is mondtam, hanem valamivel, a mi minden irónál előfordul szükségképen és a mi minden irod.[almi] mű eleme: motívum asszimilációval.

A német irodalom t.[örténet] péld.[ául] kiderítette Goethe Faustjának motívumainak kapcsolatát. Az irodalom nagy motívumvándorlás.

Tisztelőd

Riedl

A mellékletet *nem* kérem vissza.

[Az Országos Monográfia Társaság fejléces levélpapírján.]

Budapest, 1914. máj. 21.

Igen tisztelt Bátyám Uram!
Kedves Mester!

Kötelességemnek tartom bejelenteni, hogy a Századok Legendáit végleg beszüntettem. Csalódással zárom le egy nagy ambícióval nekilendített vállalkozás utolsó aktáit. Nálunk csak a ponyvának van sikere, tehát létjoga is.

Azt ugyan el kell ismernem, hogy a kötet-alak sokkal jobbnak bizonyult, sőt határozottan lukratív is volt; de mégsem volt érdemes folytatnom nékem: több volt vele a gond a hasznónál.

Amikor tehát a végleges beszüntetést bejelentem, legyen szabad hálás köszönetemet kifejezni Néked azért a szíves támogatásodért, amellyel a vállalkozásomnak magas színvonalra való emelését nagy neveddel és nagyértékű írásaiddal elősegíteni szíves voltál. Bizom abban, hogy lesz még tér, ahol tartósabb sikert remélhetek a Te szíves segítségével.

A mi a köztünk fenmaradt csekély ügyet illeti, sietek megnyugtatni Téged: az ne okozzon gondot Néked, majd elintézzük valamikor valahogy.

Fogadd kiváló tiszteletem nyilvánítását!

Régi igaz hived

Virter Ferenc

1914. máj. 25.

Kedves Barátom!

Rége, annak következtében, hogy az író ideáinak minden terjesztése hasznos és munkája szövegének a pusztas sokszorosítása is népnevelő hatása lehetett, más volt az irodalmi erkölcs, mint ma. Ezért történhetett meg (a kedves eszmék sikeresebb terjesztése érdekében), a mire hivatkozol, hogy nagy írók is átvettek más szerzőktől motivumokat.

Ma is jogosultnak tartom az enyémtől eltérő felfogást, de az én felfogásom az, hogy:

ha az író ma tudatosan vesz át motivumokat a másik szerző hasonló nemű munkájából, tehát: regényíró a regényírótól (mert ha a regényíró történelmi munkából, memoárokból, naplókából, levelezésekből merít motivumokat, ezt már éppen olyan megengedhetőnek tartom, mint ha az életből merítené) -: ez, ha talán nem is mondható a plágium enyhébbik esetének, mindenesetre lefokozza az „átvevő” író, mondjuk: a kitalálók vagy a termelők osztályából a forgalmat szolgálók, a sokszorosítók, a népszerűsítők osztályába.

Ehhez a felfogásomhoz képest én, a ki mint író is mindenekelőtt lelkiismeretes és a hivatását megbecsülő akartam lenni, tudatosan soha se vettem át motivumot más elbeszélőtől, s a

tudattalan átvétel (a reminiscencia) lehetőségével szemben is a legszigorubb ön-ellenőrzést fejtettem ki, - azzal is, hogy mindig kerültem az olvasmányaimban tárgyalt témákhoz és motivumokhoz hasonló témákat és motivumokat, - és a leggondosabban védekeztem, azzal, hogy (egyetlen tárcanovella esetét kivéve, melynek egész története van) soha se irtam meg másoktól hallott történeteket, se fantasztikumokat, hanem még fantasztikumok formájában is: csakis csupa látott dolgot.

De legyen szabad a megtámadtatás esetében az önérzetemet is megszólaláshoz juttatnom: én nem is szorultam rá, hogy másoktól legyek kénytelen „kölcsonözgetni” motivumokat. Pro 1°: nagy szomorúságomra, soha a századrészét sem irhatom meg annak, a mit magam gondoltam el s a mit kedvem volna megírni - mért csenegetnék hát motivumokat másoktól? Pro 2°: én magamat - ha a produkcióm nem is felelhet meg a tehetségemnek - sokkal gazdagabb tehetségű elbeszélőnek tartom, semhogy valaha ilyes kisértésbe eshettem volna, semhogy ne tartottam volna magamra nézve a képzelhető legmegalázóbb dolognak azt, hogy akár a nálam nagyobbaktól, vagy: pláne a nálam szegényebb tehetségűektől lopkodjak! És itt meg kell jegyeznem, hogy én azoktól a külföldi belletristákról, a kik körülbelül abban az időben vagy még későbbben kezdtek produkálni, mint én: meglehetősen keveset tartok és ha nagy elbeszélőknek tekintem Flaubert-t meg Guy de Maupassant-t, a Maupassantra következő francia elbeszélés-irodalomról már nem tartok sokat.

Azért engem, igenis, bosszant az a föltevés, mintha olyan külföldiek, a kiket kevésre taksálok vagy a kiknek a hire olyan kevésbé érdekelt, hogy el se olvastam a műveiket, rám „hatottak” volna.

Tehát kérlek, engedd meg, hogy az inkrimináló levélre megtehessem az észrevételeimet és letárgyalhassam ennek a tartalmát, s először is a fölvetett kérdést.

1. már konstatáltam, hogy reminiscenciáról sem lehet szó, mert Georges Rodenbach *Bruges la Morte* c. regényét soha sem olvastam. (Nem is fogom elolvasni soha, mert mindabból, a mit a néhai Rodenbachról olyan kritikusok irtak, a kiknek a véleményére adok, Rodenbachot igen termékeny, de fölötte közepes írónak kell tartanom, a kinek az elolvasására én már nem pazarolhatok időt.)

2. Konstatáltam azt is, hogy *Midás király* a Magyar Hirlapban nem 1894-ben jelent meg, a hogyan tanítványod írja, hanem 1891. szept.-tól 1892. márciusáig. Ha tehát Rodenbach regénye 1892-ben jelent meg: *Midás királyt* akkor irtam meg, a mikor a *Bruges la Morte* még nem jelent meg. De, úgy látszik, tanítványodnak az évszámok gyöngye oldala s nem lehetetlen, hogy a *Bruges la Morte* nem 1892-ben, hanem korábban jelent meg. (Nem érek rá azzal foglalkozni, hogy erről meggyőződést szerezzek.) Ha így volna, csak azt ismételhetem, a mit már mondtam, hogy: Georges Rodenbachnak soha egy sorát sem olvastam. Nem lehet szó tehát se „Rodenbach-reminiscenciák”-ról, se arról, hogy én *Midás király* c. regényemben Rodenbachtól „átvett motivumokat asszimiláltam” volna.

3. Tanítványod azt a gyanuját fejezi ki, hogy „talán, ha a Magyar Hirlapban eltemetett négy kötetre való *Midás király*-t elolvashatná, ott, az össze nem préselt eredetibb alakban még nyilvánvalóbb megegyezéseket találhatna.”

Tanítványod téved. A Magyar Hirlapban eltemetett, de a Muzeum könyvtárában megtekinthető *Midás király* nem négy kötetre való, hanem kevesebb, mint az a *Midás király*, mely a Révai-féle kiadásban két kötetben jelent meg. Ezt a regényt én munkáim gyűjteményes kiadásában nem összepréseltem, hanem kibővítetten adtam ki. Kétféle változtatással:

I. Stiláris változtatással. A hol a purizmus dühöngése idején irt eredeti alakban a használatos, de rosszul képzett magyar szó helyett - helyesen képzett magyar szó híjján - idegen szót használtam, a könyvben már magyar szót használtam, akármilyet. Megváltoztattam egy pár

nevet, kiirtottam a szövegből egy pár belecsuszott germanizmust vagy latinizmust, kijavítottam egy-két stilushibát s mindazt, a mi az eredetiben íráshibából vagy sajtóhibából lompos vagy félreérthető volt. Tehát csak szavakon vagy egyes mondatokon változtattam.

II. Ahhoz, a mi a Magyar Hirlapban megjelent, még hozzáírtam néhány ivnyit. A Magyar Hirlap szerkesztője ugyanis annak idején, a mikor a regény második részének a közepe táján dolgoztam, egyszerre úgy kezdte sürgetni a regény befejezését, hogy azt a részt, a melyen éppen dolgoztam, el kellett hamarkodnom. Később, mikor *Midás király* végre könyvalakban is megjelenhetett, hogy a regény második részén valamicskét javítsak, legnagyobb hiányát pótolni s a legszembeötlőbb hézagot kitölteni igyekeztem. Tehát ahhoz, a mi a Magyar Hirlapban megjelent, ott, a hol a főalak naplót ír: még hozzáírtam néhány fejezetet. Az inkriminált rész („Bíró régi lakása s Masa látogatása”, a mire tanítványod ráfogja, hogy „nincs Rodenbach-reminiszcenciák nélkül”) egészen úgy jelent meg a Révai-féle kiadásban, a hogyan a Magyar Hirlapban, vagyis: rövidítés nélkül.

Szóval: mindaz, a mi a Magyar Hirlapban megjelent, szók és egyes mondatok hijján megjelent a könyvkiadásban is, - nem összepréselten, hanem ellenkezőleg: kibővítetten. Következésképpen, ha tanítványod elolvasná a Magyar Hirlapban megjelent *Midást*, az eredeti alakban nem találhatna „még nyilvánvalóbb megegyezéseket”.

Kérlek, magyarázd meg tanítványodnak, hogy annak, a ki irodalomtörténettel akar foglalkozni, le kell szoknia a felületességről és „talán”-ok, „ugy gondolom”-ok, „ugy tudom”-ok alapján nem lehet kritizálni és még kevésbbé gyanusítgatni.

4. Tanítványod többek közt ezt írja: „Nem gondolok olyan erős hatásra, mint a milyen *Thaïs* és *Ninive* közt van...” Nem szeretek a munkáimról értekezni, de egyszer végre erről is nyilatkoznom kell.

Thaïs csakugyan nagy hatással volt, nem *Ninivé*-re, hanem rám: néhány órára dühössé tett és még sokáig boszantott azzal, hogy milyen tartós kellemetlenséget szerzett nekem.

Thaïs ugyanis éppen akkor került először a kezembe, a mikor *Ninive* nagy része már készen volt, de a vége még nem. Sajnos, elolvastam és éppen azért olvastam el, mert a hogy beletekintettem, már látnom kellett az én elbeszélésem meg a francia elbeszélés tárgyának és keretének a hasonlóságát, s kíváncsi voltam rá, hogy az alapötlet hasonlósága milyen más hasonlóságokhoz vezethet? „Mért ne olvasnám el?! - így gondolkoztam - hiszen azon, a mit *Ninive* utolsó fejezetében meg akarok írni, egy jottát se változtathat az, akármit olvasok a francia szerző munkájában!”... De megbántam, nem azt, hogy ekkor, hanem azt, hogy egyáltalán elolvastam; mert jobban szeretném, ha *Thaïs*ról is ugyanazt mondhatnám, a mit Rodenbach regényéről.

Thaïs elolvasása, - ismétlem, - csakis azzal a hatással volt rám, hogy nagyon felboszantott a malőröm látása. Mert azonnal tisztában voltam vele, hogy finomabb megkülönböztetésre képtelen kritikus-növendékek azt fogják képzelni és nem mulasztják el majd rám kenni, hogy *Thaïs* erős hatással volt *Ninivé*-re. Ekkor már igen szerettem volna *Ninivét* örökre eltemetni a fiókomba; de, fájdalom, soha se voltam abban a kellemes helyzetben, hogy arról az anyagi értékről, a melyet rám nézve a munkám jelentett, lemondhattam volna. Bele kellett törődnöm tehát abba, hogy a *Thaïs* tárgyával és keretével való hasonlóság ellenére is ki kell adnom *Ninivét*, s abban kerestem megnyugvást, hogy talállok majd distingválni tudó kritikusokra is, a kik észre fogják venni, hogy *Thaïs*ban és *Ninivé*-ben a tárgy meg a keret hasonlóságán kívül minden egyéb - s kivált mindaz, a mi fődolog, a mi lényeges: - csupa különbözőség, hogy például: (a sok különbözőség közül csak ezt az egyet említem) a mit *Ninive* akar mondani, az éppen az ellenkezője annak, a mit *Thaïs* mond.

De persze, minél serdületlenebb kritikus valaki, annál nagyobb diadallal esik neki a jelentéktelen dolgokban való hasonlóságnak, s mihelyt *Ninivét* könyvalakban is kiadtam, a tudós Lázár Béla személyében csakugyan megjelent az első - ilyen - bölcselő.

Még hozzá, vagy tíz évvel később megint irtam egy kis novellát, a mely - külsőségekben - szintén hasonlított egy kevéssé egy olyan Anatole France-novellára, a melyet csak az enyém megjelenése után olvastam, - és mert régebben elkövettem azt a hibát, hogy Lederer Béla ösztökélésére és Gyulai Pál felszólítására lefordítottam Anatole France egyik könyvének néhány fejezetét: ennyi éppen elég volt rá, hogy rajtam száradjon az a megbélyegzés, a mely kitaróan bizonygatja, hogy Anatole France erős hatással volt rám s kivált *Thaïs* a *Ninivére*.

Titkos drámairók, a kiknek a tetszését mint a Nemzeti Színház drámabírálója nem szerezhette meg, mindig szívesen csináltak propagandát ennek az engem eredményesen kisebbitő „megállapítás”-nak; és mert újra meg újra találkoztak - a kritikus álarcában jelentkező - rossz-hiszeműek, a kik a Lázár ur fölfedezését buzgón szajkózták, idővel beugrottak ennek a kritikának - mely a szakértő, hivatalos, hatósági fémjelzés megbízhatóságát és csalhatatlanságát szimulálta - jóhiszemű, de gyöngé judiciumu bírálók is. És tanítványod most már úgy hivatkozik arra az „erős hatás”-ra, mely „*Thaïs* és *Ninive* közt van”, mintha ez valami minden kétségen kívül lévő dolog volna.

Ez a vád pedig velem szemben egyszerűen: méltatlanság. Mert Anatole France rám, mint íróra, soha a legcsekélyebb hatással se volt. Nem is lehetett volna; mint olvasó: meg tudom becsülni; de nem tartozik a kiválasztott, a kedves íróim közé. Nem szeretem. Nem szeretem benne: az embert, a ki pl. egy jó ideig folyton csak „disznó”-zni tudta *Zolát*, aztán, attól fogva, hogy egy táborba kerültek, folyton csak istenítette, - nem szeretem benne: a gondolkodót, a ki ma szkeptikus, holnap pedig pártpolitikus, de mindig igazi filozofiai erő nélkül való, - nem, szeretem benne: a kritikust, a ki néha a pártosságig elfogult, nem elég judiciózus és nem egyszerű, minden nagy műveltsége mellett is, az ítéletében szinte barbár, - nem szeretem benne: még az íróművészt se; ezt is nagyon kritizálhatónak tartom s meglehetősen précieux-nek találom. A régibb dolgai bizonyára jobban tetszettek nekem, mint az újabb produkciója; de amazok közül is talán csak az egy *Sylvestre Bonnard*-kötetet tudtam zavartalanul élvezni; az újabb dolgaiban pedig egyre több van, a mit nem tudok méltatni.

Ha valaki azt bizonyíthatná, hogy Flaubert vagy Maupassant, Dickens vagy Dosztojevszkij „erős hatással” volt rám: erről nem vitatkoznám. Tudatosan ezektől se vettem át motívumokat és nem hiszem, hogy a regényeimben és az elbeszéléseimben egyáltalán volnának „reminiscenciák”. Mindig rajta voltam, hogy azt írjam meg, a mit az élet juttatott eszembe s nem a többi elbeszélő.

Végül:

a mi azt a teóriát illeti, a melyet legutóbb irt szíves soraid tanítványod felszólamlásának magyarázatául így fejeznek ki: „az irodalom nagy motívum-vándorlás”... „a motívum-asszimiláció minden irodalmi mű eleme és szükségképpen előfordul minden írónál” - erre a teóriára is volnának megjegyzéseim. És pedig:

1. Az élet a fődolgaiban mindig ugyanaz. Tehát az örökkön újra kezdődő élet és a szükségképpen hasonló életjelenségek a nemzedékek során át egymást felváltó új meg új emberekben szükségképpen fölkeltek nemcsak a végetelenségig sokféle impresszió- és gondolat-kombinációkat és variánsokat, hanem ugyanazokat az impressziókat és ugyanazokat a gondolatokat is. Következésképpen: az impressziók, a gondolatok, az ötletek, sőt ezek kifejeződés-formái is nagyon hasonlóak lehetnek olyan embereknek és olyan íróknak is, a kik egymás létezéséről nem is tudnak és egymás írásműveit soha se látták. És mert az impresszió, a gondolat, az ötlet, sőt ezek kifejeződés-formája is újra meg újra megteremhet, sőt szükségképpen újra meg újra

megterem: az irodalmi művekben található egyes, aprólékos hasonlóságokból még nem lehet arra következtetni, a mi bizonyára szintén sokszor megtörténik, hogy t. i. a később jelentkező író az impresszióját, gondolatát, ötletét vagy ezek kifejeződésformáját máshonnan szerezte, valamelyik régebbi írótól „átvette” és „asszimilálta” volna. S az irodalomtörténeti kutatásnak talán a professzióval együtt járó, de a rendőri mindenkit gyanúsítás és a detektív-buzgóság tulságaira emlékeztető tévedése az, ha minden olyan gondolatban (vagy mondjuk: motívumban), mely valami már kinyomtatotthoz hasonló, okvetetlenül, mindenáron emennek a származékát akarja látni - mintha a gondolatot (vagy a motívumot) egy idő óta folyton csak lopkodnák egymástól az írók, - mintha a gondolat (vagy a motívum) nem teremhetne meg újra, a már meglevőhöz hasonló csak úgy, mint a nem hasonló.

2. Vannak nem írók és írók is, a kik csak máshonnan szerzik, bevásárolják vagy lopkodják a gondolatot. Vannak mások, a kik csereberélik; termelik is, kölcsön is kérik; adják is, veszik is. És vannak olyanok is, a kik a nagy gondolatvásárban nem a keresők, hanem a kínálók (néha talán a hasztalanul kínálók) közé tartoznak. Azt a kérdést, hogy az író e háromféle csoport közül melyikbe tartozik, nem lehet figyelmen kívül hagyni akkor, a mikor az író osztályozásáról, értékeléséről van szó. Egy íróra nézve se lehet közömbös tehát, hogy őt a motívumliferálók vagy a motívum-lopkodók közé számítják-e.

3. Minthogy az irodalmi művekben található kisebb-nagyobb hasonlóságok fölfedezése nem mindig jelent egyet a motívumok kapcsolatának a kiderítésével, sőt a motívumok filiációjának a feszegetése körül temérdek tévedés történik: az a fiatalember, a ki az irodalomtörténeti kutatás nehéz, sok körülményt, éles ítéletet, lelkiismeretességet, pontosságot, tiszta munkát követelő feladatainak akar élni, a következtetéseiben ne legyen könnyen ugrándozó és mindenben kételkedése alól ne vonja ki a saját ötleteit sem.

Kérlek, bocsásd meg, hogy mindezzel ilyen hosszasan foglalkoztatlak, s ha ráérsz, légy kegyes megmondani tanítványodnak, mit feleltem „zavargásá”-ra.

Szives baráti figyelmességéért hálás régi igaz hived

Ambrus Zoltán

261

Karinthy Frigyes - Ambrus Zoltánhoz

Budapest, 1914. máj. 27.

Igen tisztelt Uram,

talán olvasta a lapokban, hogy az Apollo mozgószínház ma, csütörtökön este bemutatja egy kinemaszkeccsetet, amelynek „Fixirozzák a feleségem” címet adtam. Azt hiszem nem szerénytelenség, ha a múlt vasárnap tartott főpróba sikere után azt állítom, hogy ezzel az írással megközelítettem egy olyan pr[o]bléma megoldását, amely a drámai színpad jövő alakulására kétségtelenül kihatással lesz.

Fogadja kérem tőlem az ide csatolt jegyet és örvendeztessen meg azzal, hogy a bemutató előadások valamelyikére - ma este 6, 8 vagy 10 órakor eljön és megnézi darabomat.

Tisztelő hive

Karinthy Frigyes

262

Riedl Frigyes - Ambrus Zoltánhoz

[1914. máj. 27.]

Kedves Barátom,

Köszönöm fontos leveledet. Utólagos beleegyezésed reményében megmutattam Beöthynek is, ki szintén nagy érdekléssel olvasta.

A „motivum” és „asszimiláció” szót bővebb értelemben veszem, mint te. Minderről remény-lem lesz alkalmam szóbelileg is véleményemet elmondani.

Tisztelőd:

Riedl Frigyes

263

Ambrus Zoltán - Riedl Frigyeshez

[1914. máj. 29.]

Kedves Barátom!

Elfelejtettem mondani: „Midás király” a „Magyar Hírlap”-ban nem 1894-ben jelent meg, - a hogy a hozzád küldött levél írója mondja - hanem 1890-ben vagy legkésőbb 1891-ben; Rodenbach regénye tehát (ha 1892-ben jelent meg) későbbi keletű.

A napokban (mihelyt a hírlap könyvtárban utána nézhetek) közölni fogom veled „Midás” megjelenésének pontos idejét, azzal a kéréssel, hogy irnád meg ezt a szíves meggyanúsítónak.

Tisztelő igaz hived:

Ambrus

264

Ambrus Zoltán - Riedl Frigyeshez

[1914. máj. 30.]

Kedves Barátom!

„Midás király” és inkriminált része a „Magyar Hírlap”-ban - e lap szolgájának ide zárt tanusítványa szerint - 1891 szept. 27-től fogva 1892 márc. 20-áig jelent meg.

Igen leköteleznél, ha olyan szíves volnál és figyelmesebb elolvasás végett elküldenéd nekem 1-2 napra a panaszos levelet, a melyet a multkor csak futólag olvashattam el.

Üdvözlő tisztelő igaz hived

Ambrus

VIII. József körút 87. III. 12.

[1914. jun.-jul.?)

Mélyen tisztelt Szerkesztő Ur!

Nagyon köszönöm a szives figyelmeztetést.

A novella megjelölt része 1872-ben játszánék, a mikor Pest még nem volt Budapest, de még csakugyan nem volt meg a csendőrség intézménye sem. Az akkor élő tizenegy éves kis fiu fantáziájában tehát csak a csendbiztos, a perzekutor, vagy ennek legénye, a pandur szerepelhetett, a csendőr még nem. És nem gondolhatott a kis fiu kakastollra sem. Ha jól emlékszem: azok a csendbiztosok, a kiket én ismertem, darutollat, a pandurok pedig árvalányhaját viseltek a kalpagjukon.

Írás közben nekem is eszembe jutott ez, de mert a novellában sehol se szóltam arról határozottan, hogy melyik évben történik ez a régi história, úgy gondoltam, a csendőrök emlegetése nem anakronizmus, ellenben, ha csendbiztost vagy pandurt emlegetnék, a mai olvasó előtt ez a korrajzolásnak valami gyöngye kísérleteként tűnhetnék fel, pedig korrajzot írni nem akartam, erről az időről nem is tudtam volna.

Nem vettem észre, hogy amikor azt írom: „Pest akkor még nem volt Budapest” később pedig csendőröket emlegetek, ugyanerről az évről szólva - mégis csak leirom az anakronizmust.

Nagyon örülök rajta, hogy mélyen t. Szerk. Ur figyelmét ez nem kerülte ki és olyan kegyes volt, hogy figyelmeztetett rá.

Hamarjában nem tudom a hibát másképpen javítani ki, mint annak a mondatnak a kihagyásával, hogy Pest akkor még nem volt B[uda]pest, vagyis a történet időpontjának homályban hagyásával és így az ellentmondás kiküszöbölésével.

De ha ez a novellám könyvalakban is megjelenhetik, úgy fogom kijavítani a hibát, hogy az anakronizmus lappangva sem fog bennmaradni a mesében.

Kérem mélyen t. Szerk. Urat, fogadja nagyon megtisztelő kegyes figyelméért és lekötelező szíveségéért hálás köszönetemet .

Mély tisztelettel maradok igaz hive

[1914.] Csütörtök.

Kedves jó szerkesztő Uram!

az utóbbi hónapok nagy nyargalásaiban már pesti látogatásaim is 12-36 órára zsugorodnak össze, úgy, hogy teljesen elszakadtam Öntől és ha nem látnám néha cikkeit az Estben, semmit se tudnék Önről. Most is naponta átlag 7 órát ülök vonaton, ennyibe kerül egy-egy távirat az Est számára, mert a magam hasából nem akarok stratégiát csinálni. A legközelebbi vörös-csikos tábornoki nadrág pedig 3 és 1/2 órányira van innen. Most egy kis nyugalom van, hát engedje meg, hogy emlékeztessen arra a kövér és őszes öreg urra, akivel e 40 éves háboru előtt együtt szokott ülni - nem tudom, hogy hívják most: „Hazafi” vagy „Rágóczi” vagy

„Lándor” kávéházban. Ha nem áttalja, írjon nekem egy levelezőlapot amin írja meg, hogy hogy van. Cimem: Molnár Ferenc, Feldpost 39. A régi tisztelettel és szeretettel üdvözlí

Molnár Ferenc

267

Mikes Lajos - Ambrus Zoltánhoz

[Az Előre hetilap fejléces levélpapírján.]

Budapest, 1915. jan. 26.

Igen tisztelt Ambrus Ur!

Hálásan köszönöm az Évkönyvet és nagyon kérem, bocsássa meg a nem illő hanyagságomat. Ha elfogadja némi mentségül, azzal védekezem, hogy ebben a könyvben olvashattam műfordítói munkásságomnak az egyetlen komolyabb nyomtatott dicséretét, s így sajnáltam megválni a könyvtől, a melyet aligha szerezhetek meg. Köszönöm szivességét és elnéző türelmét.

Igaz tisztelő hive

Dr. Mikes Lajos

268

Ambrus Zoltán - Haubert Kamillóhoz

[1915? febr. 7.]

Kedves fiatal barátaim,

a nagyon kedvesen irt megtisztelő, igen szives meghívásra természetesen azt szeretném felelni, hogy akkor állok rendelkezésükre, a mikor akarják. Nemcsak azért óhajtanám ezt, mert jól esett kedves figyelmességük, hanem azért is, mert nekem igazán öröm volna, ha egyszer kifejezhetném azt a tiszteletet, szeretetet és különös nagyrabecsülést, a melyet Kolozsvár és a kolozsváriak iránt már régóta érzek.

De, sajnos, most, márciusban nem mehetek el Kolozsvárra. Az egészségem ugyanis nem olyan jó, hogy a hosszabb időt kívánó utazást, mely a mai viszonyok közt többféle kellemetlenséggel járhat, megkockáztathatnám. Nagyon kell óvakodnom a legkisebb meghülestől és ezt ilyenkor a vasuton nehéz elkerülni.

Azért, bár nem szivesen teszem, kénytelen vagyok lemondani arról a szerencséről a melyet felajánlanak.

Abban a reményben, hogy más alkalommal még részem lehet abban az örömben amelyet most meg kell tagadnom magamtól, kérem tartsanak meg szives jóindulatukban, és fogadják kedves megemlékezésükért hálás köszönetemet.

[1915. febr.?]

Igen tisztelt Kolléga Ur!

Kérem, bocsássa meg, hogy még mult hó 21-én kelt szives soraira csak most válaszolok.

A Nemzeti Színház drámabir[aló] bizottságát, melynek sokáig tagja voltam, a mult esztendő októberében feloszlatták. Nem volna illendő dolog, ha a hivatalos megbízás visszavonása után kéretlen tanácsokkal állítanék be a Nemzeti Színházba, következésképpen csak privátim érdeklődhetem az iránt, h[ogy] elolvasták-e már Kolléga Ur vigjátékát.

A legutóbb mult hetekben minden ügyemet el kellett hanyagolnom, de a legközelebbi napokban fel fogom keresni Hevesi Sándor urat, a dramaturgot, és meg fogom kérni, hogy minél előbb olvassa el Kolléga urnak a darabját - ha ugyan ez még eddig nem történt meg - és akármi a véleménye, sziveskedjék értesítést küldeni Kolléga Urnak a Népszava szerkesztőségébe vagy Pécelre.

A késedelemért Kolléga Ur szives bocsánatát kéri készséges hive

[A Magyar Tudományos Akadémia levélpapírján.]

B[uda]pest, 1915. márc. 3.

Kedves barátom!

Elolvastam Háborudat. Nagyon érdekesnek és értékesnek találom. Azt hiszem, a hallgatók és olvasók is ilyennek fogják tartani. A felolvasás *márc. 22én* lesz. A dolgozatot szombaton (f. hó 6 án) d. u. 5 órakor hozom vissza.

Kézcsókkal és szives üdvözlettel igaz hived

Heinrich

[Az Országos Hadsegélyző Bizottság III. számú (kórházi) albizottságának levélpapírján.]

B[uda]pest, [1]915. márc. 9.

Kedves Barátom!

Ivánfi rosszul értette a sugót. Azt mondtam neki, hogy ezentul sok szabad estém lesz és hogy szeretnék Veled néha együtt vacsorázni. Semmi különös mondani valóm nincs, csak szeretnék látni és Veled elbeszélgetni. Ha van valahol egy törzsasztalod, ahol található vagy,

akkor értesíts; ha nincs, akkor talán megállapodhatnánk valami csapszékben vagy kávéházban, ahol hetenkint, vagy kéthetenként megihatnánk együtt egy üveg bort. Persze csak úgy, ha kedved és időd megengedi.

Szibből köszönt igaz hived

Herczeg Ferenc

272

Schöpflin Aladár - Ambrus Zoltánhoz

[A Vasárnapi Ujság szerkesztőségének fejléces levélpapírján.]

Budapest, 1915. márc. 15.

Tisztelt Uram,

a tavasz folyamán a V.[asárnapi] U.[jság]-nak új regényre lesz szüksége. Mielőtt erre vonatkozólag bármi más intézkedést tennék, szeretném tudni, szóba állana-e ön velünk hogy egy regény írására felkérnők? Lehetne akár egy nagyobb regény, akár egy olyanféle terjedelmű novella, mint a tavalyi volt. Nekünk körülbelül május végére kellene elkezdni a közlést, tehát ekkorra legalábbis jó részének készen kellene lennie. Ha Önben volna hajlandóság a dologra, akkor alkalmilag felkeresném a továbbiak megbeszélése végett.

Szives válaszáért holnap déltájban el fogok küldeni.

Szives üdvözléssel tisztelő hive

Schöpflin Aladár

273

Voinovich Géza - Ambrus Zoltánhoz

Felső-Alap, [1]915. ápr. 5.

Mélyen tisztelt Ambrus Ur!

Nagyon kérem, ha még nincs máshová adva, legyen szives académiái székfoglaló elbeszélését a Budapesti Szemlében közölni.

Ezt én nem igen mertem remélni, azért nem kértem jó előre. De most látom, hogy az Akad[émiai] Értesítőben nincs, - a minthogy oda nem is igen való - az Académia pedig némi részben a székfoglalókra igényt tart, legalább annyiban, hogy az ő kiadványaiban lássanak napvilágot, a mire aztán az Értesítő hivatkozhatik. Ezért, hogy most mégis kérem a Szemle számára. Eleinte az is visszatartott, hogy nem adhatom rögtön, mert a májusi számban egy folytatást kell közölnöm. De ez talán nem akadály.

Ha megkaphatom, kérem a kéziratot nevemre a Franklinhoz küldeni.

Mély tisztelettel

Voinovich Géza

Eger, 1915. okt. 23.

Zoltánom!

Részvétellel olvasom a gyászod hírét. S megjelenik előttem a Karácsoni álmra való visszaemlékezéseim képeiben egy nemes arcú feketeruhás agg hölgy képe, amint a főpróba után ott áll a csarnok belső ajtaja előtt, s hogy kilépek, a kezét nyújtja:

- Magára vártam. Ambrus Zoltánnak az anyja vagyok...

S néhány olyan szót mondott, amelyet hálátlanság volna elfelejtenem.

Megcsókoltam a kezét s úgy éreztem, mintha nekem is anyám volna, - most pedig mintha nekem is gyászt kellene érette öltenem.

Veled érző barátod:

Gárdonyi

[1915. okt. vége]

Kedves Gézám!

A míg Édesanyám élt, gazdag voltam szeretetben, mert Ő csupa szív volt és szeretetének áldásából nekem jutott ki a legnagyobb rész. Egyszerre elszegényedtem. Nagyon köszönöm kedves soraidat és jóleső részvétedet. Annál hálásabb vagyok érte, mert most, vigasztalanságomban, bizony nagyon rászorulok a szeretetnyilvánításra.

Lesujtott barátod

A[mbrus] Z[oltán]

[1915. okt. vége]

Kedves Pistám!

Bocsásd meg h[ogy] csak most írok, bár a legelsők közt voltál, a kik szíves sorokkal kerestek fel. Eddig még annyira se tudtam összeszedni magam, h[ogy] pár köszönő sort írhattak a jóembereimnek.

Nem hallgathatom el Te előtted, h[ogy] akármilyen öreg fiú vagyok a ki már maga is közelebb van a sirhoz, mint a fiataláshoz: nekem ez borzasztó csapás volt. Én abban nőttem fel, h[ogy] n[em] voltam nyugodt, ha az Édesanyámat n[em] láthattam, h[ogy] Édesanyám nélkül a világ elképzelhetetlen, h[ogy] az Ő nagy szeretete minden bajomban vigasz és áldás.

Nagyon lesujtott vagyok.

Hálásan köszönöm szeretettel teljes, igazbaráti soraidat. Köszönöm, hogy részvéttel gondolsz rám; köszönöm, hogy jóságos szavakkal fordulsz hozzám, a mikor jobban rászorulok egy kis szeretetnyilvánításra, mint eddig bármikor.

Az Isten áldjon meg érte.

Igaz szeretettel

hű barátod

277

Bársony István - Ambrus Zoltánhoz

B[uda]pest, 1915. nov. 2.

Kedves Zoltánom!

Szokatlan dolog, hogy az ember a részvétlevelére kapott válaszra megint írjon; - de engem annyira meghatottál, hogy vágytam ezt Neked megmondani. Aki annyi melegséggel tud ragaszkodni, mint Te, az csak igazán jó ember lehet. S a Te fájdalmad olyan, hogy csak megilletődve lehet rád gondolnom miatta. Én ötvenkét esztendőskoromban vesztettem el az édesanyámat, akinek mindig kezet csókoltam az utcán is; az édesanyám hetvennégy éves korában hagyott itt bennünket és ámbár ennek már tizenöt éve, - én ma is siratom. Megértelek Téged sokszorosan; hisz én meg éppenséggel mindent elvesztettem már, aminek a neve gyöngéd szeretet lehetett. A feleségem, - anyácskám és kis gyermekem is egyszersmind, - negyedfél hónap óta a siré; - ki értsen meg téged, ha én nem? Bocsáss meg, hogy így ömlenék, de én csak az élet bajaival szemben voltam erős; a gyászomban nem birtam más lenni, mint nagyon gyarló ember. Az édesapámat háromszor temettem el; itt amikor beszenteltük; Debrecenben egy januáriusi csikorgó éjszakán, amikor másodmagammal a családból vittem ki a temetőbe, és harmadszor: igazán végképen, másnap, a gyászszertartás után. A felnőtt legényfiam ötnegyedévig haldoklott a szemem láttára; a feleségem pedig nyolc hónapig; nekem hát kijutott. S közben mindig „belletristának” kellett lennem, hogy éljek. - Minket, édes Zoltánom, az élet megpróbált. Az ilyen próbák közössége összébb hozza azokat, akik egymásra ösmernek. Én szomoruan öllelek meg most ezen a cimen is.

A szeretetem pedig a tied és az is marad. - öreg hű barátod

Bársony Pista

278

Ambrus Zoltán - Bársony Istvánhoz

[1915. nov. eleje]

Kedves Pistám!

Köszönöm, h[ogy] még egyszer megírtad, milyen részvéttel gondolsz rám. Régóta tudom, h[ogy] a szenvedéssel szemben az a leggyöngédebb, a ki maga is szenved és a mi sorsunkban egy szomorú közösség: mind a kettőnkét akkor ért nagy csapás és pótolhatatlan veszteség, a

mikor az érzékenységünk még teljesen ép, de már túl vagyunk azon, hogy vigasztalódást találhassunk új reményekben.

Abba a korba jutottunk, kedves Pistám, a mikor az emlékeink már mindinkább megtelnek szomorúsággal és egyre kevesebb szeretet marad körülöttünk. Bele kell nyugodnunk, hogy a körülöttünk élő új emberek sokaságának mi örökre idegenek leszünk; szeressük hát egymást mi, a kik ugyanegy világból maradtunk itt és ne titkoljuk el egymás előtt, hogy még tudunk könnyezni.

279

Móra Ferenc - Ambrus Zoltánhoz

[A Szegedi Napló napilap levélpapírosán.]

Szeged, 1915. dec. 2.

Nagyságos Uram!

Szávay Gyula az imént értesített, hogy ő és néhány jóemberem a kiknek a nevét sem irta meg, zavarba hozó jóakarattal tagul ajánlottak a Petőfi-Társaságba. Kéretlen-váratlan jött ez a nagyon megtisztelő figyelem nekem, csöndes, magamnak ciripelgető vidéki tücsöknek, a kinek az ambíciói sohase mertek ennyire szállni. Ha nem jött volna, elmaradása nem fájna, ha azonban már megvan, és mégis balul végződne, az őszbecsavarodott fejjel már fájna egy kicsit.

Majd husz éve irogatok, megjelent egy-két kötetem, a miket, sajnos, nem tarthatok páratlanoknak, de talán szégyenkezni se kell miattuk. Iskolához - tudtommal - nem tartozom, legalább mindig szerettem volna a magam kis ösvényén járni.

Java verseimből egy kötet most van sajtó alatt, szabad legyen ebből a mellékelt szemelvényt bemutatnom s ha ennek alapján nem méltóztatik támogatására méltatlannak tartani, tisztelettel kérem azt.

Nagyságos Uramnak nagyon régi becsülője:

Móra Ferenc

280

Móra Ferenc - Ambrus Zoltánhoz

[A Somogyi-Könyvtár és Városi Múzeum, Szeged levélpapírján.]

Szeged, 1915. dec. 28.

Nagyságos Uram,

megválasztásom híre a Petőfi-Társaságba - nekem magamnak a legnagyobb meglepetésül - kint a torontáli puszták közt ért, a hol avar temetőket vallattam, s csak most jutok hozzá, hogy hozzám való jóindulatát megköszönjem. Igyekezni fogok, hogy legalább utólag rászolgáljak arra s hogy ne hozzak szégyent azokra, a kik nekem ezt a tisztességet juttatták

Mélységes hálával

Móra Ferenc

[1916. jan.]

Igen tisztelt Uram!

Költeményeit, melyek a határokon és az idegenben küzdő hőseink érzéseit, hangulatait olyan megkapóan tolmácsolják, nemcsak meghatottan, hanem egyszersmind a legteljesebb esztétikai érdeklődéssel olvastam el. Engedje meg, hogy gratuláljak a bennök megnyilatkozó bensőséghez, kifejező erőhöz és formaérzékhez, kiváltképpen pedig a versek közvetlen és igazán magyar hangjához. Különösen tetszettek nekem a „Ha minden szem...”, „Mi katonák...” és „Mikor” c. költemények, de úgy találtam, hogy mindannyin szembeötlő a hivatottság jele.

Köszönöm, h[ogy] oly szives volt és megismertetett háborus költészetünknek ezekkel a nagyon érdekes termékeivel és kérem, hadd fejezhessem ki e sorokkal örömet, hogy ez alkalommal személyesen is szerencsém lehetett.

Fogadja stb.

[1916. ápr.?)

Tisztelt Uram!

F. hó 11-én kelt b. soraira a következőkben van szerencsém válaszolni:

1. Kizárólagos fordítói engedélyt senkinek sem adok, nem adtam ilyet a „Budapester Presse” fordítójának sem, tehát nincs akadálya annak, h[ogy] „Giroflé és Girofla” c. regényem egy másik német fordításban is megjelenhessen.

2. Szívesen meghosszabbítom azt a beleegyezésemet, h[ogy] regényeimet v[agy] novelláimat németre fordithassa, azzal a föltétellel, hogy a honorárium 50%-a a fordítási engedély fejében engem illet.

Ehhez a föltételhez ragaszkodnom kell. N[em] azért, mintha azt képzelném, h[ogy] magyar írónak ez mostanában számbavehető jövedelmet jelenthet, hanem, mert - a nélkül h[ogy] ezzel a saját munkáimról is véleményt akarnék nyilvánítani - a magyar szépirodalmat n[em] tartom alantasabb nivójúnak, mint azoknak a nemzeteknek az irodalmát, a melyeknek a német kiadók hűségesen fizetnek jogdíjat. És ha a magyar írók között is sokan vannak, a kik különös megtisztelésnek és szerencsének tekintik, ha a munkáik németül egyáltalán, akárhogy megjelenhetnek: nem ismerhetem el, h[ogy] a német kiadók a magyar belletrisztikát jogosan tekintik - Ön jól tud magyarul - Csáky szalmájának.

283

Ambrus Zoltán - Herczeg Ferenchez

[1916. ápr. ?]

Kedves Feri,

Természetesen a legkészségesebben állok rendelkezésedre. Végre is kulturális kötelesség megakadályozni, hogy Palya olyan kegyetlenül bánhasson el Cervantessel is, mint a milyen kegyetlen szokott lenni, ha halottakról van szó, a kik nem védelmezhetik meg magukat. Annak meg éppen nagyon örülök, ha Neked igazán szolgálatot tehetek vele, hogy vállalkozom.

Szeretettel üdvözlök igaz hived

Ambrus

284

Ambrus Zoltán - Halasi Andorhoz

[1916. ápr. 25. után]

Igen tisztelt Uram, -

kérem engedje meg, hogy az „Irodalom és kritika” című cikkében foglalt cselekedetéhez gratulálhasson azok egyike, a kik már régebbi idő óta érdeklődéssel kísérik az Ön írói működését.

Nem szoktam gratulálni. De Ön olyan kitűnően fejezte ki a mit bizonyára sokan és sokszor gondoltunk el, de egyáltalán nem vagy nem a kellő módon hangoztattunk, hogy ez egyszer kivételt kellett tennem.

Igaz tisztelettel

Ambrus Zoltán

285

Vályi Nagy Géza - Ambrus Zoltánhoz

Olasz hadszíntér, [1]916. máj. 24. Táb. posta 14.

Nagyságos Uram!

Az f. évi január hóban Nagyságodnak véleményadás végett személyesen bemutatott háborus versgyűjteményeim a Honvédelmi Ministerium 11. osztálya is a háborus költészet értékes termékeinek minősítette s 113.889/11 - 1916 H. M. rendelettel kiadását engedélyezte.

A költemények felett Nagyságod akkoriban egy hozzám írott levelében mondott szép véleményt, amit azóta is szívesen tartogatok, mint a magyar íróvilág egyik legnagyobbjának értékes sajátkezű sorait.

Most itt a fronton, remélve, várva, bizva, küzdve, nemes ideálok teli azon alázatos kérelemmel fordulok Nagyságodhoz engedje meg hogy hozzám írott levelének verseimre vonatkozó első bekezdését a mögöttes országban kiadandó kötetem első lapjára iktassam.

Nagyságod tudta és beleegyezése nélkül nem akartam ezt tenni, nemes, önérzetes tiszt voltomhoz méltóan.

Hálám és köszönetem azon előérzetével, hogy Nagyságod mint - jelen irodalmunk büszksége, kritikai s esztétikai tekintély egyaránt kiválóság - teljesíteni fogja egy izig vérig magyar poétatiszt szerény kérését.

Szives voltát egy pár szép hadi emlék küldésével lennék bátor meghálálni.

Kérésemre vonatkozó becses válaszát postafordultával elvárva maradok mélyen tisztelő híve

Felső vályi Nagy Géza
m. kir. honvéd hadnagy
a német lovagrend tagja

beosztva a m. kir. 20 honvéd tábori tarack ezred II. osztályához. Tábori posta 14.

A megjelenő kötet címe „Harci pihenő” lesz s Nagyságod sorai a következőleg foglalna helyet a kötet első lapján:

A „Harci pihenő” szerzőjéhez.

„Költeményeit, melyek az idegenben és határokon küzdő... stb.

286

Salusinszky Imre - Ambrus Zoltánhoz

[„Az Est. Magánügy” fejléces levélpapírosán.]

[1916.] máj. 24.

Mélyen tisztelt Szerkesztő Ur!

Főszerkesztő megbízásából kérem, sziveskedjék közbenjárni Heinrich Gusztáv Öméltóságánál, hogy amennyiben különös akadály nincs, sziveskedjék a jövő hétre kilátásba helyezett Görgei-memoárokat egy-két cikk erejéig, a könyv megjelenése előtt 2-3 nappal rendelkezésünkre bocsájtani.

Szives fáradozásaiért fogadja hálás köszönetünket.

Őszinte tisztelő híve

Salusinszky Imre

287

Heinrich Gusztáv - Ambrus Zoltánhoz

B[uda]pest, 1916. máj. 26.

Kedves barátom!

Itt küldöm a revíziós íveket. Kinyomatott példány még nincs. A mint lesz, nyomban megküldöm.

Azt is megízenem, hogy *mikor szabad a cikkeket közzé tenni*. Előbb ne tedd, mert elcsapnak.

Nagyon fontos a két Értesítő, melyet megküldök.

NB. Arthur leveleiben természetesen nincsen szó Kossuth-ról, kit ő nem is ismert, midőn e leveleket megírta. *A Görgey István szövegéből mindent töröltünk, a mi Kossuthra vonatkozik.*

Szivesen üdvözl igaz hived

Heinrich G.

288

Ambrus Zoltán - Vályi Nagy Gézához

[1916. máj. vége?]

Igen t. Uram!

Nagyon sajnálom, h[ogy] n[em] lehetett szerencsém. Így - mert néhány sorban n[em] világíthatom meg eléggé az okaimat - attól tartok, neheztelni fog, h[ogy] megtisztelő szives ajánlatát n[em] fogadhatom el, mindenekelőtt: másokra való tekintettel, a kiknek hasonló természetű kívánságát n[em] teljesíthettem. Régi meggyőződésesem ugyanis, h[ogy] új író ajánlásával csak olyan régibb író léphet a közönség elé, előszót csak az írhat más könyvéhez, a ki a legszélesebb körben népszerű, a ki számíthat rá, h[ogy] nevét mindenütt, minden körben ismerik, a hová az ajánlott könyv elkerülhet. E nélkül az ajánló olyasmit arrogál, a mi n[em] illeti meg, - tekintélyként viselkedik azok előtt is, a kik semmit se tudnak róla, - s mikor a köteles szerénységgel szakítva, elárulja, h[ogy] ajánló soraitól hatást vár, ezzel a tulságos igényű fellépésével olyan tévedésbe esik, mely nevetségesnek tűntetheti fel. Már pedig én n[em] vagyok annyira népszerű író, h[ogy] nálam erről a veszedelemről szó se lehetne; azért ha n[em] óhajtom, hogy arrogánsnak, tehát nevetségesnek tűnjek fel...

[Folytatása hiányzik.]

289

Ambrus Zoltán - Ismeretlenhez

Budapest, 1916. júl. 3.

Kedves Nagysád!

Ha megtisztel azzal, hogy még egyszer el méltóztatik olvasni az inkriminált cikket, meg fog győződni róla, hogy köztünk elvben nincs semmi véleménykülönbség. Mert ez a cikk nem azokról szól, a kik a külföldön is megmaradnak magyaroknak, hanem azokról, a kik idegen országba érkezve, sietnek elfelejteni az anyanyelvüket.

A mi a Bárány Róbert dr. ur személyét illeti, az ő tiszteletreméltósága minden vitán kívül van és nagyon természetesnek találom, ha az osztrákok büszkéek rá. De magyarnak ő maga se tarthatja magát - csak magyarországi származásának - mert különben mindenesetre megtanult volna magyarul. Megjegyzésem különben nem is Bárány dr.-ról szólt, hanem azokról a magyarokról, a kik minden Magyarországból származót, mihelyt ezek dicsőséget szereznek,

magyarnak reklamálnak, akkor is, ha az illetők - mint Bárány dr. - nemcsak hogy idegen országban élnek, hanem már csakis ennek az idegen országnak a nyelvén beszélnek.

A megküldött és visszakívánt amatőrképet ide zárva, maradok kiváló tisztelettel készséges szolgálója

290

Miklós Andor - Ambrus Zoltánhoz

[1]916. szept. 28.

Kedves Szerkesztő Ur, itt küldöm a meghívót. 25-35 sor teljesen elég, sőt túl sok. Vagy, ahogy parancsolja.

Ha nem fárasztó, a szombat déli *Uránia* főpróbáira is szíveskedjék elmenni.

Igaz szeretettel üdvözli tisztelő hive:

Miklós Andor

291

Ambrus Zoltán - Palágyi Lajoshoz

[1916. nov. 29.]

Igen tisztelt, kedves Tanár Ur!

Eddig csakis Molnár Ferencsel beszélhettem, aki megígérte, hogy el fog jönni a választásra és rá fog szavazni Mikesre. Mihelyt többet közölhetek, azonnal értesíteni fogom.

A viszontlátásig üdvözli tisztelő igaz hive

Ambrus

292

Ambrus Zoltán - Mikes Lajoshoz

[1916. dec. 20?]

Kedves Mikes Ur!

Sokkal régibb barátsággal és ragaszkodással viseltetem Ön iránt, semhogy kötelességemnek ne tartottam volna, felhasználni minden beszélő képességemet a célból, hogy Önt beválaszt-hassuk. Sajnos, a Petőfi-Társaság kebelében van egy daganat, a melyet úgy látszik, már nem lehet kioperálni, s a melynek egyre növekedése ide s tova lehetetlenné teszi, hogy más is be-kerülhessen a Petőfibe és ne csak olyanok, a kik dilettánsok vagy csakis dilettánsoknak látszanak. Ez az összetartó szövetkezet az idén is ügyesen dolgozott, csöndben, de szerve-zetten. Aztán meg volt egy kis pechünk is: ha Molnár nem betegszik meg (negyven fokos láza és tüszős mandulagyuladása van), az ő szavazata már javunkra billenthette volna a mérleget.

Talán a jövő évben még egyszer megpróbáljuk a dolgot, korábban fogva hozzá, mint az idén. (Két üres hely máris van.) Meglehet azonban, hogy a jövő választáson én már nem leszek ott. Herczeg a választás után azt mondta nekem, hogy le akar mondani az elnökségről. Nem nagyon igyekeztem lebeszélni, mert magam is olyanformán gondolkodom, hogy a nemkívánatos elemek már akkorra erőre kaptak, hogy ezzel szemben mind kevesebb kilátása van a küzdelemnek. Ha Herczeg megmarad a szándéka mellett, én se nézek többet, feléje se a Petőfi-Társaságnak; de ha eláll a szándékától, arra gondolva, hogy mégis csak kár volna átengedni a Társaságot a végső elzúllásnak, akkor jövőre talán reparálhatjuk, a mi most sokkal inkább bosszantott engem, mint Önt.

Nagyon örülnék, ha néha láthatnám, de a távolban is igaz barátja és tisztelő hive marad:

293

Mikes Lajos - Ambrus Zoltánhoz

B[uda]pest, [1]916. dec. 22.

Kedves jó Ambrus Ur!

Azt kell mondanom, amit egyszer Falk Miksa mondott, mikor a képviselőválasztáson megbukott: Nem számítom a szavazatokat, hanem mérlegelem. És mert így fogom fel a dolgot, boldognak és büszkének vallom magamat azért, amit Ön tett értem. Egy csöppet sem vagyok érzelmős ember, az érzéseimet pedig nem igen szoktam szavakba foglalni. De most engedje meg, hogy kimondjam, hogy kedves jó Ambrus urat nagyon régóta tisztetem, becsülöm és szeretem. Igaz baráti ragaszkodással vonzódok Önhöz nagyon régóta és köszönöm, hogy most értésemre adta, hogy erről az érzésemről tudomása van. Hálásan köszönöm szíves fáradozását és maradok lekötözött igaz hive

Dr. Mikes Lajos

294

Ambrus Zoltán - A Nyugat Szerkesztőségéhez

[A Nyugat irodalmi és kritikai folyóirat fejléces levelezőlapján.]

1917. jan. 5.

A keddi vacsorán ott lesz

Ambrus Zoltán

295

Ambrus Zoltán - Mohácsi Jenőhöz

Budapest, 1917. febr. 24.

Igen tisztelt, kedves Mohácsi Ur!

Köszönöm a levél lefordítását és legépeltetését. A cikk már február 9-ikén megjelent a Presse-ben, csak a bevezető részt hagyták ki belőle, illetőleg dolgozták át (nyilván a cenzurára való tekintettel), - szóval azt a részt, a mely a háborut is emlegeti és a melyet aztán a Nyugat-ban adtam ki. Így a Presse-tárca csak 7 hasábot tett ki, tehát a Démonok-ról szóló kritika is megjelenhetett volna, mert a bevezetés kihagyása illetőleg megrövidítése és átdolgozása után a Démonokról szóló kritikával együtt se lett volna a tárca 10-11 tárcahasábnál terjedelmesebb. Éppen erre való tekintettel gondoltam, hogy nem illetlen, ha az elfelejtett honoráriumot reklamáló levél szíves lefordítását és legépeltetését Öntől kérem.

Szegény Lebit végtelenül sajnálom, de remélem, hogy jobban lesz, sőt egészen meggyógyulhat.

Köszönettel és tisztelettel igaz hive

Ambrus

296

Tábori Kornél - Ambrus Zoltánhoz

Ujtátrafüred, [1]917.márc. 10.

hirtelen valami szokatlan melegség szaladt a szivembe, amikor a M[agyarország]gban igazgatói kinevezésének a hírért olvastam és biztos, hogy nem magam éreztem ilyen ritkafajtájú, minden tekintetben őszinte örömet. Ha Önnel szemben ülnék, mint egyszer-kétszer, sok évvel ezelőtt, akkor nem merném elmondani, amit leírok, mert belémfojtaná szerény, de egyuttal gőgös tekintetével. Nem tudom, hogy mennyit tud Ön arról, ami igazi és mély hatása volt fiatalabb írókra és ujságírókra. Én a legtöbb szépet Önnek köszönhetem, az Ön tanulmányaiból ismertem meg először a kiváló írókat és pontosan emlékszem, hogy a *Vezető elmék* nyomán olvastam el sorra az Ön által sorravett regényeket. Minthogy pedig én csakis ujságíró vagyok és szindarabot sose írok, s szíveséget sose fogok kérni Öntől, el is hiheti, hogy örömöm teljesen, önzetlenül őszinte, amikor egészen egyszerű szavakkal gratulálok. Talán nem is hiszi, hogy mennyien vagyunk, akik Önnek köszönhetjük legnemesebb élményeinket.

Minden jót és főképen jó egészséget kíván a legmélyebb tisztelettel

Tábori Kornél

Sok lévén a dolga egyáltalán semmiféle választ nem várok erre a levélre: külföldben is haza-utazom nemsokára.

297

Jászai Mari - Ambrus Zoltánhoz

1917. márc. 10.

Nem hittem, hogy megérek ilyen örömnapot!

Nem magamért, nekem már semmi sem kell; hanem szegény elárvult színházunkért, mely már a Madonna rózsájáig gurult le Oh! Csajtay a megmondhatója az örömömnek, a kinek két év előtt mint egyedüli kívánságomról beszéltem, melyet még az élettől várok, ez, a mi ma teljesedett!

Most, ebben az órában telefonálta meg Vojnovicsné,[!] a ki tudja, hogy késlekedve olvasom a lapokat, és én azt mondtam neki: Hát minden szépet, minden jót a mi ér, minden igazi örömet tőle hallom meg! Isten áldja meg érte, a ki Önt végre, mégis nekünk adta! tisztelő hive

Jászai

298

Szász Károly - Ambrus Zoltánhoz

[A Képviselőház alelnöke fejléces, préselt magyar címeres hivatalos levélpapírján.]

B[uda]pesten, [1]917. márc. 10.

Igen tisztelt kedves Barátom!

Meleg érzéssel, őszinte örömmel köszöntelek a Nemzeti Színház igazgatójának tövissel párnázott székében. Ezekből a tövisből a Te igazgatásod alatt bizonyára virágok fognak fakadni a színház és az irodalom számára - s ezért nem is annyira neked gratulálok, mint inkább a Nemzeti Színház-nak!

Igaz nagyrabecsüléssel, tiszteletteljes ragaszkodással vagyok kész hived

Szász Károly

299

Milkó Izidor - Ambrus Zoltánhoz

[Képes kártyán.]

Szabadka, 1917. márc. 10.

Kedves Barátom!

Végre egyszer: the right man on the right place!

Melegen gratulálok a Nemzeti Színháznak új igazgatójához, akinek kinevezése nagy szerencse az Intézetre.

De, ugy-e, kedves Barátom, azért hogy „nagy ur” lettél, nem feledkezel meg régi hivedről, megtartasz engem nemes barátságodban s megtartod ígért fölolvasásodat az ősszel a szabadkai „Szabad Lyceum”-ban? Természetesen nem kötelező a Cervantes-téma. Azt fogod előadni, ami Neked tetszik, s mi azt fogjuk megtapsolni, ami nekünk tetszik. (Tehát azt, amit fölolvasol.)

Csak arra kérlek tisztelettel, engeddd meg, hogy fényes neveddel diszithessük őszi kampányunknak a sorozatát.

Még egyszer olyan lelkesen és olyan melegen, amilyen lelkesen és melegen csak a kipróbált régi barátok tudnak, gratulálok fontos és előkelő hivatalodhoz, s maradok igaz szeretettel

öreg barátod, régi bámulód

Milkó Izidor

300

Palágyi Lajos - Ambrus Zoltánhoz

Budapest, 1917. márc. 11.

Igen tisztelt Ambrus Ur!

Abból az alkalomból, hogy a Nemzeti Színház igazgatását elvállalta, fogadja szívből eredő üdvözlésemet. Igen tisztelt Ambrus ur bizonyára tudja, hogy ilyen sorok írása nem szokásom, hisz évek óta ugyyszólván teljesen távol tartom magamat a művészi élettől. De e kinevezés híre oly nagy örömet szerzett nekem, oly rendkívül jól esik nekem, hogy végre nálunk is némi méltánylásban részesül a tudás s nálunk is tere nyílik a hivatottságnak: hogy ezt az örömet ki kell fejeznem.

Gratulálok a Nemzeti Színháznak.

Maradtam a régi becsüléssel és szeretettel igaz tisztelője

Palágyi Lajos

301

Szép Ernő - Ambrus Zoltánhoz

[Névjegyen.]

Békés, 1917. márc. 11.

Drága Szerkesztő Ur (utoljára hadd címezzem így) engedje meg hogy az Önt sujtott üdvözlések unalmát magam is gazdagítsam a magam üdvözlétével. Nem tudom kitenni milyen jól esett szívemnek az Ön kinevezése, csak hogy nagyon de nagyon jól esett. Fájdalom az Ön közt, mint igazgató ur közt és szerénységem közt támadt rangkülönbség mindörökké eltilt attól hogy megcsókoljam Önt szeretetemben.

Szép Ernő

302

Alexander Bernát - Ambrus Zoltánhoz

[Az Atheneum, a Magyar Filozófiai Társ. folyóirata levélpapírján.]

B[uda]pest, 1917. márc. 13.

Kedves Barátom!

Végre!

Midőn azt olvastam, hogy Ambrus Zoltánt kinevezték a Nemzeti Színház igazgatójává, az volt a benyomásom, hogy az állt: Ambrus Zoltán hosszabb utról *haza* érkezett.

Érezze jól magát itthon.

Igaz hived

Alexander Bernát

Baranovicii front, [1]917. márc. 13.

Mélyen tisztelt igazgató Ur!

Pár nap előtt a lövészárk egy meleg odujában, évek óta szakadatlanul itt harcoló tiszti körünkben szó esett az újabb magyar irodalomról, annak a két alaposan elnyűtt könyvnek asszociációja folytán, ami a gyalultatlan kis asztalon egy pislákoló petróleumlámpa alatt hevert s amelyeknek címe volt: Midás Király- Vezető elmék.

A beszélgetés, vitatkozás során felmerült a kérdés, hogy a mai irodalomban ki a legtöbb oldalabb, legmélyebb, legtartalmasabb egyéniség és általános volt a vélemény: e két műnek szerzője az.

Annál nagyobb az örömünk mikor a ma hozzánk érkezett ujságokból értesülünk a Nemzeti új igazgatójának kinevezéséről.

Szent meggyőződésünk, ha az ország litteratus embereit leszavaztatták volna, egyetlen név került volna ki az urnából: Ambrus Zoltán.

Kérem engedje meg nekünk, akik az ország általános örömében és meglegedésében - mint az Est vezércikkírója fejezi be mondatát - őszinte szívvel osztozunk, hogy üdvözljük új állásában, hisz isten tudja leszünk-e oly szerencsések, hogy a Nemzetit lássuk ismét „a szin-padi művészet és irodalom egykori nemes világában”, amint azt most az Est jövendölte meg.

Négy méterre a föld alatt, az asztalnak nevezett ládafének szűk lapján egy elhasznált töltőtollal írom e levelet, és kérem, nézzon el a külsőségektől.

A kolozsvári 51 gy[alog] ezred 8-ik századának tisztjei nevében

Perédy György
hadnagy
Civilben a Nagyvárad Napló
belső munkatársa.

[1917. márc. 16-18. körül]

Igen t. Hadnagy Ur!

Az a kitüntető és fölötté megtisztelő üdvözlő, melyet igen t. Hadnagy Ur a kolozsvári 51. gy[alog] ezred 8-ik századának tisztjei nevében volt szives eljuttatni hozzám, nagy örömet szerzett nekem és mélyen meghatott. Kérem fogadják érte, szives jókívánságaikért és a bizalomért, a melylyel megtisztelnék, hálás köszönetemet.

A mikor külön is meg kell köszönnöm azokat a rendkívül szives és jóleső sorokat, a melyekkel megörvendeztetett, kérem legyen oly kegyes tolmácsolni az igen t. Tiszt Urak előtt, h[ogy] a kitüntetésre, melyben részesítettek, mindig hálásan fogok emlékezni.

Isten áldását kérve mindnyájukra maradok

Budapest, 1917. márc. 18.

Mélyen tisztelt Uram,

engedje meg hogy egy hü tanítványa és igaz szerető kollégája is kézsorításra jöjjön s kívánhassa, hogy erőt, egészséget és jó szerencsét a festett egeknek atlasi emeléséhez!

Tisztelő hive

Móricz Zs.

[1917. március 20. körül]

Mélyen tisztelt Mesterem!

Kedves Barátom!

Fölötte szives jókívánságaid nagy örömet szereztek nekem és egyszersmind mélyen meghatottak. Mert azóta, a mikor még az iskola padján ültem és Te, a ki alig voltál idősebb, mint én, Macaulayt magyaráztad nekünk - sokszor megtörtént, h[ogy] kitüntetéssel barátságos jóindulatoddal, a nélkül, h[ogy] nekem valaha alkalmam nyílt volna kifejezésre juttatni azt a nagy tiszteletet, melyet Irántad érzek... És ime, most is az elsők közt vagy, a kik szives megemlékezésükkel fölkeresnek, hogy azon a hangon szólj hozzám - a mult szavaival - mely nekem a legkedvesebb!

Kérlek, fogadd jóságos soraidért és azért a bizalomért, melylyel megtisztelsz, hálás köszönetemet és engedd meg ez alkalommal elmondanom, hogy a milyen gyakran támogattál szives szavakkal vagy azzal a buzditással, hogy soha sem hiányoztál azok közül, a kik az én pártomon voltak, olyan sokszor gondolok rád, hosszú idő óta, hálával és szerető-tisztelettel.

Hüségese tanítványod és igaz hived

[1917. márc. 20. körül]

M[élyen] t[isztelt] Nagys[ágos] Asszonyom!

Soha se felejthetem el, h[ogy] Paulay Ede volt az első, a ki jóindulatú érdeklődéssel és szeretettel fogadta azokat a kísérletezéseimet, a melyekben a N[emzeti] Színház] iránt való érdeklődésem dadogva nyilvánult meg.

És soha se felejthetem el, h[ogy] a Nagys[ágos] Asszony is mindig jóságos volt hozzám.

Azért talán n[em] kell mondanom, h[ogy], nagyon kedves sorai és szives jókívánságai mennyire megörvendeztetek és milyen mélyen meghatottak.

Ön most is csupa jószág és kedvesség hozzám - és ez sokkal nagyobb öröm nekem, semhogy szavakba foglalhatnám.

Kérem, fogadja hálás köszönetemet és engedje meg remélnem, hogy ezentul is meg fog tartani szíves jóindulatában.

Kezét csókolja hálás hive

308

Müller Hans - Ambrus Zoltánhoz

Wien, 27. 3. [19]17.
I. Schwarzenbergstrasse 8.

[Nyomtatva:]

Dr. Hans Müller.

Hochgeehrter Herr,

gestatten Sie mir, dass ich persönlich an Ihre Türe klopfe und Ihr freundliches Interesse für mein Schauspiel „Könige“ erbitte. Es wäre mein *innigster* Wunsch, dieses Werk am Ungarischen Nationaltheater zu sehen - und ich glaube nicht unbescheiden zu sein, wenn ich Sie, verehrter Herr, um Ihre Förderung in dieser Sache angehe.

„Könige“ sind bisher an mehr als Hundert Theatern und überall mit gleichem Erfolge, gespielt worden. Dass es sich um eine deutsche oder österreichische Wirkung handle, ist gewiss ein Irrtum; wenn Sie, verehrter Herr, sich eine Vorstellung ansehen, würden Sie sogleich bemerken, *dass überall nur die menschlichen Höhepunkte der Handlung den Erfolg bestimmen*, nicht die anderen. Darum war dem Stück der Weg ins *Ausland* frei, nach der Schweiz, nach Schweden, nach Dänemark, das doch sicherlich nicht deutschfreundlich ist. Soll ihm nur in Ungarn die repräsentative Bühne des Landes verschlossen bleiben? Sie würden mich, verehrter Herr, zu grösstem bleibendem Danke verpflichtet und vielleicht auch eine Courtoisie gegen das österreichische Schrifttum bezeugen, wenn Sie - als Direktor aber auch als Künstler und Schriftsteller - dem Schauspiel „Könige“ Gastrecht gewährten. Viele meiner ungarischen Freunde, die das Stück hier sahen, sagten mir spontan, dass es im Hof- und Nationaltheater genau den gleichen Erfolg hätte wie am Burgtheater; und da ich Ihre Schauspieler kenne und schätze, dass es kaum an irgend einer deutschen Bühne glänzender zu besetzen wäre als bei Ihnen.

Ich glaube allerdings, dass das „Ungarische Theater“ mit meinem Verleger einen Vertrag geschlossen hat. Allein dr. Marton sagte mir, Direktor Beöthy würde ihm vielleicht im gegebenen Falle den Freundschaftsdienst zu tun, zurückzutreten.

Ich selbst aber bitte Sie nochmals herzlichst um den Collegendienst dieses mir besonders am Herzen liegende Werk in Ihrem Schutz zu nehmen. Nirgends und niemals habe ich für „Könige“ persönlich gebeten. Lassen Sie mich, da ich es zum ersten male tue, gerade in Ungarn keine Fehlbitte tun.

In aufrichtiger Hochschätzung grüsst Sie sehr verehrter Herr Ihr ergebener

Dr. Hans Müller

[Nyomtatva]

Dr. Hans Müller.

Wien den 3. 4. [19]17.
I. Schwarzenbergstrasse 8.

Hochgeehrter Herr!

haben Sie *vielen* Dank für Ihre liebenswürdigen Zeilen, mit denen Sie mir eine aufrichtige Freude bereitet haben.

Ich bin so frei, Ihnen ein Buch des Schauspieles „Könige“ zu übergeben und bitte Sie, die Worte der persönlichen Widmung als Zeichen meiner Sympathie für Ihre Person und ihr Wirken freundlich anzunehmen.

Wie sehr es mich mit Genugtuung erfüllen würde, das Werk unter Ihrer Leitung am Nationaltheater zu sehen, möchte ich nicht nochmals betonen. Wiederholt sei nur, dass die volle dramatische Wirkung sich - wie bei jeden echten Theaterwerk erst auf der Bühne ergibt und das diese Wirkung durchaus *unabhängig ist* von jeder geographischen oder politischen Begrenzung; Beweis die auch im Ausland überall gleiche jubelnde Aufnahme. Denn nur das *Menschliche* im Conflict und seiner Lösung wirkt hier.

Ich würde mich unendlich freuen, recht bald von Ihnen eine zustimmende Antwort zu erhalten, und diese Zustimmung wäre zugleich eine besondere Courtoisie gegen unser österreichisches Schrifttum.

In Aufrichtiger Hochschätzung begrüße ich Sie, verehrter Herr, als Ihr Ihnen sehr ergebener

Hans Müller

[1917. ápr. 3. után]

Hochgeehrter Herr!

Szives bocsánatát kérem, hogy ennyire késedelmesen válaszolok, de hogy definitív felelettel állhassak elő, részletes tájékozódást kellett szereznem s minthogy hivatalomat csak július elsején foglalom el, a szükséges adatok beszerzése időbe kerül.

Az a nagyrabecsülés, melyet a Könige-nek mindenkiben föl kell keltenie, előttem is kívánatossá tette, hogy ez a mű, mely Ausztriában és Németországban oly kivételes sikereket ért el, magyar nyelven ne a Magyar Színházban, hanem a Nemzeti Színházban kerüljön színre. De egyszersmind kétségtelennek tűnt fel előttem, hogy a Nemzeti Színház a *Könige*-t csak tartalmához méltó formában, jelentőségének megfelelő kiállításban adhatja elő. Minthogy pedig a színházon kívül állva, a Nemzeti Színház díszlet- és jelmez-tárát eddig nem ismertem, mindenekelőtt az iránt érdeklődtem, hogy ez a *Könige* színrehozatalához, legalább részben, felhasználható volna-e? Sajnos, azt kellett megtudnom, hogy a *Könige* előadásához teljesen új kiállítás volna szükséges és hogy a korhű jelmezek és egészen új dekorációk előállítása

akkora költséget igényelne, hogy - tekintettel arra az előre meghatározott költségvetésre, a melyhez alkalmazkodnom kell - a darab előadását bizonytalan időre el kellene halasztanom.

Még hozzá, időközben arról értesültem, hogy Beöthy László ur, a Magyar Színház igazgatója csak abban az esetben hajlandó a *Könige*-t a Nemzeti Színház számára átengedni, ha ezért a Nemzeti Színház részéről is megfelelő kompenzációban részesül, vagyis ha a Nemzeti Színház teljesíti több olyan kívánságát, a melyek a *Könige* átengedésének *conditio sine qua non*-jai.

Ilyen körülmények között, igen nagy sajnálatomra, a *Könige* előadásáról kénytelen vagyok lemondani.

A midőn ezt közölni kényszerülök, ismételve kérem, fogadja a késedelmes válaszáért bocsánatkérésemet és őszintén érzett sajnálatom kifejezésével igaz tiszteletem és különös nagyrabecsülésem nyilvánítását.

311

Csengery János - Ambrus Zoltánhoz

Kolozsvár, 1917. ápr. 8.

Kedves Barátom!

Voltam Jászaynál és bemutattam neki Elektra egyes részeit. Annyira tetszett neki, hogy mindjárt egy pompás görög művészettörténeti diszművel ajándékozta meg Sophocles-„művészfördítő”-ját. Mindamellet kijelentette, hogy Elektrát ő többet nem játszsza (Medeára is csak nagynehezen vehették rá), azonban eljátszsza benne Klytaemnestrát, Elektrát pedig bátran rá lehet bízni Paulay Erzsire, ki az Arany Gyapjuban rátermetségének fényes bizonyosságát adta. Aztán szívesen eljátszsza Klytaemnestrát Aeschylos Oresteijában is. Ezt irjam meg Neked.

Az Oresteijára nézve megjegyzem, hogy régen beadtam a Nemzeti Színházhoz az Oresteia színre alkalmazott példányát. Azonban - mint említettem - a kérdést úgy oldották meg, hogy sem a Várady Oresteiját, sem az enyémet nem adták (bár mindkettőért fizettek *forditói* honoráriumot), hanem adták a Leconte de Lisle halvány Erinyseit; mely után Alexander azt irta, hogy most már kétszeresen kötelessége a Nemzeti Színháznak az eredeti Oresteiat előadni az én fordításomban, Kolozsvárt színre került háromszor vagy négyszer. Nem tudom, a beadott példány előkerül-e. Ha nem, akkor majd a te regime-d alatt ujjal pótolom.

Egyelőre most Sophokles Elektráját és Oedipusát szeretném benyújtani, s ha erre nézve Tőled szíves biztatást kapok hozzá fogok a leiratásukhoz.

Egy füst alatt megemlítem, mily különös, hogy a Nemzetiben színre került Aeschylos Heten Théba ellen- és Perzsák-ja, mind a kettő Rákosi Jenőnek Wolzogen német fordítása után készült paraphrasisában (a mit ő maga bevall) az én minden tekintetben jobb fordításaim mellőzésével. Bizom, benne hogy a te regime-d alatt az irodalmi szempontok fognak érvényesülni.

Kiváló szíves üdvözlettel tisztelő hived

Dr. Csengery János

[1917. ápr. közepe] Szombat

Igen tisztelt, kedves Szerkesztő Ur!

Szeretném jelét adni, mennyire lekötelezett kedves figyelmessége és az a sok szives sor, mellyel rólam a legutóbbi időben többször is és több helyütt megemlékezett. És ha találok olyan színházi témát, a melyről illetlenség nélkül irhatok, hétfőn vagy kedden reggel készségesen állok rendelkezésére valami rövidebb kézirattal. De ilyen témát találni nehéz; legalább eddig még nem jutott eszembe, miről lehetne - vagy jobban mondva: miről volna szabad - írnom. Minthogy a terminustól még két nap választ el, egyelőre nem mondok le minden reményről; de ha kedd reggelig nem küldhetnek semmit, kérem, ne tekintse ezt kényelmeskedésnek vagy annak, mintha az irányomban tanusított kedves figyelmességről máris megfeledeztem volna, hanem csak annak, hogy nem jutott eszembe olyan téma, melynek megírását össze tudtam volna egyeztetni a rám nézve már kötelező diszkrécióval. A jóakaratomon semmi esetre se fog mulni a dolog s remélem, a rosszabbik esetben se fog kételkedni abban, hogy őszintén sajnálom, ha nem tudok rendelkezésére állani, s hogy mindig készséges hive maradok

A[mbrus] Z[oltán]

[A Vasárnapi Ujság szerkesztőségének levélpapírján.]

Budapest, 1917. ápr. 20.

Igen tisztelt Uram,

most érkezett kedves sorai megszágyenitenek. A mit irtam Önről, abból talán kiérzik igaz tiszteletem s az a magas fogalom, a melyet Önnek írói egyéniségéről alkottam magamnak, de nem olyan jó ez mint a melyet szerettem volna írni. A Pesti Napló-beli cikkem talán jobb lett volna, ha eredeti formájában jelenik meg, de a papír-nyomor miatt csaknem felét ki kellett hagynom s az ilyen operációban mindig az izmok és inak esnek le s csak a csontváz marad meg. Ha azonban Ön kiérezte azokat a motivumokat, a melyek czikkemet sugallták, akkor legalább részben meg vagyok nyugodva.

Szives üdvözlettel tisztelő hive

Schöpflin Aladár

[1917. ápr. 20. után?]

Igen tisztelt, kedves Szerkesztő Ur!

Nem lehet, hogy újra elő ne álljak hálás köszönetemmel - olyan sok a köszönnivalóm. Azt a szívet és kedvességet a melylyel nekem és rólam, most annyit írt, azt a barátságot, a melyet irántam ezekben a napokban tanusított, nem felejtetheti el tisztelő igaz hive

Ambrus Zoltán

315

Lakatos László - Ambrus Zoltánhoz

Budapest, 1917. máj. 21.

Nagyon Tisztelt Igazgató Ur!

Megtisztelő felszólítására elküldöm Andersen című munkámat. Direktor Ur nem veszi rossz néven, hogy ezt a másfélesztendő munkát magam is még egyszer átolvastam mielőtt elolvasásra átengedném olyan félelmetesen illetékes auctoritásnak, mint Ambrus Zoltán.

Ha megengedi, hogy - amennyire szerzőtől telik - objektív véleményt mondjak, én a munkát legtöbb helyen olyan elvontnak tartom, hogy az egy kamarajátékszerű előadásban is legföljebb ha háromszor-négyszer adható. Nincs benne semmilyen eszmei mélység sem, ha csak az nem, hogy - hiányzik belőle az igazi szinpadi akció. A dialógusa sok helyen szaggatottan novellisztikus, ezt gyökeresen át kellene írni, tömörebbé, plasztikusabbá tenni. De a legnagyobb nehézség a hős figurája, ami színészileg szinte megoldhatatlan.

És mégis szeretem ezt a munkámat. Kedvvel, ambícióval írtam, talán nem rossz olvasmány. Nem tudok vele szemben oly hideg lenni, mint pl. Az idegen leánynyal és nagyon fájna, ha egy színházi előadáson csak az derülne ki róla, hogy rossz szinpadi mű. Amikor elküldöm, valóban csak attól félek, hogy Direktor Ur esetleg kísérletet tesz vele és előadatja. Mert nem életképes dolog.

*

Az estaminet-nek még egyszer utána néztem. Valóban az én szótáram is csak mint söntésről, kávéházi helyiségről tudnak róla, a pilier d'e.-ről pedig mint kávéházi oszlopról, átvitt értelemben mint kávéházi ödögőről, korcsmai korhelyről. Azt hiszem, hogy „A menyasszony” szövegében a *buffet* szóval lehetne leginkább helyettesíteni, míg a kredenc elnevezés, mint tréfás lefokozás megmaradhatna.

*

És most átadom Direktor Urnak az Andersent. Végtelenül érdekel a róla való ítélete, de írásban is hangsúlyozom: az ügy nem sürgős, méltóztassék olyan sokáig disponálni a kézirattal, amilyen sokáig az csak Direktor Urnak kényelmes és jóleső.

Megtisztelő, nekem oly becses jóakarátát ismételten hálásan köszönöm és vagyok igaz tisztelő szolgája

Lakatos László

Kolosvár, Bartha u. 22.

1917. máj. 29.

Igen tisztelt Uram, mindenekeelőtt fogadja igaz jókívánságaimat megválasztása alkalmából. Semmi sem öröndetesebb mintha igazi művészek kerülnek vezető kulturális pozicioba. Azt hiszem Ön előtt sem ismeretlen eddigi működésem: kulturkapcsolatot akartam teremteni mindenütt. Igaz éveken keresztül kizárólag idegen irodalmakban dolgoztam, de pár éve - minthogy erdélyi román vagyok - az idevaló lapokban is szót emeltem minden közeledés (kapcsolat) érdekében. Nekem kedvenc eszmém marad: francia, román és magyar irodalmat egymáshoz közelíteni. A háború - reményem szerint - nem változtat ezen, mert a progressiv gondolat megfékezi az ostoba nacionalismust s kidobja a szinpadról a frázist. Igen kíváncsi vagyok és kérem bizalmasan írja meg az Ön véleményét: lehet-e gondolni komolyan arra, hogy kölcsönösen kicseréljük egymás irodalmait, darabjait, írásait? Én az idők zordsága dacára most Madách Ember Tragediaját fordítom, s tervem több érdekes dolgot franciául is látni.

Becsülettel hiszem azt, hogy Budapesten is igazi irodalmat szívesen vesznek: így már most felhivom a figyelmét az új román irodalomra, a melyet - egypáran - reformáltunk. Ha a háborúnak vége lesz, idő és alkalom adódik erről meggyőzni minden becsületes kulturembert, Önhöz, mint egy kitűnő modern íróhoz hivatalos minőségében is bizalommal fordulok: válaszoljon nekem hite szerint: a háboru után lehet e irodalmi ismerkedéseket rendezni? Nekem erős a hitem, hogy a chauvinismus marasmusba esett: az emberiség soha se lesz oly internacionális érzésű mint ezen mesterségesen vadított idők után.

Kiváló tisztelettel hive

Isac Emil

[1917. máj. vége]

A[mbrus] Z[oltán] a ki nagyon köszöni szives üdvözlétét és jókívánságait, örülni fog, ha abban a jobb időben, a melyre talán már nem kell sokáig várni, az Ön szivességéből megismerkedhetik az új román irodalom érdekesebb színműveivel. Addig is bocsánatot kér, hogy rendkívül nagy elfoglaltsága következtében most csak ilyen röviden válaszolhat.

[1917. máj. vége]

Igen t[isztelt] Nagyságos Asszonyom!

E hó 24.-én kelt szives soraira válaszolva tisztelettel értesitem, h[ogy] az „A mig a király vadászik” c. történeti vigjátékot, - a melyre még jól emlékszem, mert a Kóczán-pályázat bírálói közé tartoztam - sajnálatomra, nem adathatom elő a Nemzeti Sz[inház]-ban. A

Kóczán-pályázatról szóló jelentésnek azok a dicsérő szavai, a melyekre hivatkozni méltóztatik a bíráló bizottság többségének véleményét fejezték ki, de nem az én véleményemet, a melylyel Heinrich Gusztáv és Szinnyi Ferenc urakkal szemben egyedül maradtam. Elismerem, hogy a darab egyes részletei tehetségre vallanak és hiszem, hogy ezeknek kisebb igényű színpadon hatásuk lehet, de az egész mű sokkal kevésbé sikerült, semhogy az ország első színpadán való előadása igazolható volna.

A mikor ezt köteles őszinteséggel közlöm, kérem Nagyságodat, fogadja kiváló tiszteletem nyilvánítását.

319

Rákosi Szidi - Ambrus Zoltánhoz

1917. júl. 31.

Mélyen tisztelt Igazgató Ur!

Köszönöm szíves előzékenységet.

Igen is eljátszom a szerepet. Hiszen ezzel tartozom önnek, a színháznak és a szerzőnek is, a ki bizalommal bizta reám. Ámbátor: de ez egészen köztünk legyen mondva - hogy én is póriasan fejezzem ki magamat: „*belső részemben*” olvasás közben többször megmozdult valami a mi inkább a gyomrom volt, mint a szívem. De ez nem tartozik a dologra. Ezzel inkább csak az őszinteségemnek tartoztam Önnel szemben, talán megbocsájt érte. Hiszen azzal, hogy vállalkozom[!] eljátszani jóváteszem az őszinteségemet. Mindenkor hive

Rákosi Szidi

320

Kacziány Géza - Ambrus Zoltánhoz

Budapest, 1917. aug. 7.

Igen tisztelt Irótársam és Kollégám!

Három hónapja gondolkozom rajta, irjak-e Önnek, vagy hagyjam a dolgokat a maguk folyására, de végre is azt határoztam, hogy irok. Nem tételezhetem fel Önről, hogy mint igen kevésbé tiszteletreméltó elődeit az ugorkafára fölkapaszkodás megváltoztatta, mert Önnek a Nemzeti Színház igazgatósága nem ugorkafa, - azt hiszem, ha tülekedni akart volna érte, régen elérhette volna. Azt sem gondolom, hogy azzal törödnöm kellene, miként álllok kegyeiben, mert nagy idő óta nem keresztezték egymást circulusaink s tudtommal sohasem vétettem Ön ellen.

De a dologra!

Innen-onnan husz éve lesz, hogy a Nemzeti Színház tőlem egy tragédiát fogadott el előadásra, még gr. Festetich igazgatósága alatt. Azt később szerződésileg lekötötte s engem anyagilag érzékenyen megkárosított, mert elő nem adatta, ellenben mikor Jászai Mari átvitte volna magával a Víg-színházba, már kezem meg volt kötve. A volt igazgatók közül kettő azt kívánta, hogy mint kritikus szolgáljam „tisztának nem mondható s ezért a szennyessé kifejezéssel

becsületsértést el nem követő üzelmeit”, egy pedig el sem olvasván, 22 társával együtt a lomtárba dobta s ifju zsidó süvölvényektől kunyorált darabokat, melyek egymásután buktak el. Az írók e szarvasmarha-módszer szerint kiszorultak a Nemzetiből s ott a vigécek hancuztak meztláb. Ezt is kibőjtöltük. Most végre jön egy író és kritikus, kitől csak azt kérem, olvassa el „JUGURTHA” című tragédiámat. Ott van a színház könyvtárában, vagy másfél évtized óta.

Magáról a darabról csak annyit, hogy az nagy alkotás. Magam is kritikus vagyok, s tudom, mit mondok. De mások is azt mondták róla, még pedig a kákán csomót keresők (Tolnai Lajos, Palágyi Menyhért, Dr. Siebenlist József stb.) azt a Parkklub előkelő közönsége, mely előtt az ő kívánságára az egészet(!) föl kellett olvasnom, holott én csak 2 felvonást akartam beadni, azt Jászai, Fáy Szeréna, Szacs vay, Ivánfi és minden színész, ki csak olvasta. Gr. Szögyény László elkérte német fordítását, hogy a német császárnak mutattja meg, de aztán egyéb dolga lett, a darab most is nála van, illetve fiánál, mert ő meghalt.

A darab ma aktuális, mert antirepublikánus, de mégis teljesen demokratikus, a panamaköztársaságok ellen irányul, s a nőnek a politikában való romboló befolyását mutatja meg - a többi között. A ki külön figyelmesen elolvassa, egyebet is talál benne.

A másik darab, melyet szintén figyelmébe akarok ajánlani, Szávay és Géczy „Világosság” című szimbolikus darabja, a lehető legdemokratikusabb tendenciájú, majdnem szocialista izű színmű. Már annyira voltak a szerzők vele, hogy Kéméndy a figurinákat és diszleteket is megfestette vázlatban hozzá, akkor megijedtek tőle s fizettek 2000 korona kártérítést és nem adták elő. Ez igazi nagy szabású, eszmékben és hatásos jelenetekben gazdag darab, mely innen kimegy a külföldre méginkább, mint a rituális „magyar” darabok. Ismerem jól, mert én fordítottam németre csengő versekben és Beregi Oszkár ezzel akart föltűnni Berlinben, de aztán talán ő is elővette a jobbik eszét és békét hagyott neki.

Ha elolvasta a két darabot, írjon nekem róluk. Nem vagyok autogrammgyűjtő, bátran teheti.

A régi szíves kollegialitással üdvözli agg barátja

Kacziány Géza
II. Margit körút 64 a, fldsz 3.

321

Oláh Gábor - Ambrus Zoltánhoz

[1917. aug. 9.]

Igen tisztelt Uram!

Azt hiszem, épen két hónapja, hogy átadtam Önnek Széchenyiről irt darabomat; nem mehetek föl Pestre, ahogy akkor megígértem, mert azóta sok minden történt velem.

De különben sem volna értelme fölmenetelemnek. Ne tessék meghökkenni, de *azt a darabot elő kell adni a Nemzetiben*, ha törik, ha szakad. Ilyen szindarabot ritkán írnak és ritkán játszanak, jó lesz megragadni az alkalmat. Lámpával kellene keresni a Széchenyiről írókat, s hiszem, hogy én csak uttörő vagyok, aki után még sokan fognak következni,

A kifogásokat meghallgatom, de elodázásról vagy olyan magyarázatásokról, amelyek az igazságot csak kerülgetik és takarják - szó sem lehet. Komoly időket élünk, komoly hangokra van szükségünk; s ha más pesti színházban táncolnak: a Nemzetiben gondolkozni járunk, és fölemelkedni. - Az én darabom az idők lelkéből lelkezett.

Nem szabad opportunistának lenni! A művészet: maga a szuverén szabadság. De, pardon, ezt nem szabad magyaráznom Ambrus Zoltán előtt.

Hiszem, hogy nem tévedek, sem a munkámnak, sem Igazgató Urnak a megítélésében.

Kiváló tisztelője

Oláh Gábor

Debrecen, Kar-utca 29.

322

Szomory Dezső - Ambrus Zoltánhoz

[1917.] aug. 12.

[Nyomtatva:]

Tűtő-u. 2.

Mélyen tisztelt igazgató ur engedje meg, hogy bejelentsem „II József császár” című darabomat s megkérjem: legyen kegyes rám is gondolni ebben a saisonban mint a Nemzeti Színház egyik nem épen dicstelen szerzőjére.

Legkésőbb szeptember végéig készen leszek. Ha bátrabb volnék a „Mária Antónia” felújítására is nagyon kérném; úgy emlékszem 40-szer adták, még nincs lejátszva és nagyon segítene egy magyar írón ezekben a nehéz időkben.

Mindezt személyesen szerettem volna előadni igazgató urnak, de úgy hallottam még nem tartózkodik állandóan a fővárosban.

Kiváló tisztelettel, mindig kész és régi hive

Szomory Dezső

323

Kozma Andor - Ambrus Zoltánhoz

[Saját nyomtatott fejléces levélpapíron.]

[1]917. aug. 24.

Kedves Speki,

Kassák Lajos, a legujabb író-nemzedék egyik extravagánsa, két szindarabot nyújtott be a Nemzetihez. Egészen őszintén ajánlom, részesítsd ezeket a te legilletékesebb figyelmedben. Hátha jók vagy legalább értékes tehetségre vallanak.

Én sem Kassákat, sem a szindarabjait nem ismerem. Azonban láttam néhány fanatikus örült verses képtelenségét a „Ma” című absurd folyóiratában; viszont olvastam néhány meglepően erős és érdekes elbeszélő munkáját. Nem tartom lehetetlennek, hogy valamikor, valamiben, valahogy külömb írónak bizonyul a többinél, a ki sokkal kevesebb meggyőződéssel szintén csak különösködik, míg ő nem csak különösködni tud.

Bocsáss meg e furcsa protegálásért különösen, ha valami jó származhat belőle.

Ölel régi szerető hived

Bandi

324

Ambrus Zoltán - Fényes Samuhoz

[1917. szept. közepe]

Ngs. Dr. Fényes Samu
ügyvéd urnak

Bp. VI. Liszt Ferenc tér 14.

Igen t. Doktor Ur!

Ön igaz sajnálatomra félremagyarázza késedelmemet. Ennek egyetlen oka: elképzelhetetlenül nagy elfoglaltságom. Reggeltől estig az adminisztratív tennivalók sokasága, tárgyalások, levelezés, próbák, a dramaturg teendői stb. kötik le az időmet. Olvasni csak későn este olvashatok és az olvasnivalóm (két színház: a Nemzeti és a Várszínház számára) rengeteg. Temérdek külföldi darabon kívül igen sok eredeti is: jónevű, elkényeztetett, türelmetlen szerzők munkái, nem képzelem: milyen sok. Lehetetlen bizonyos sorrendet nem tartanom és lehetetlen egyes esetekben el nem késnem. Abban a reményben, hogy e körülmények számbavétele után nem marad meg késlekedésemnek téves magyarázata mellett, még csak igen kis ideig kéri szives türelmét tisztelő hived

A.[mbrus]

325

Ambrus Zoltán - Lengyel Menyhérthez

[A Nemzeti Színház fejléces levélpapírján.]

[1917. szept. 24.]

Kedves Lengyel Ur!

A szindarab-kéziratot megkaptam; köszönöm. El is olvastam (már a mennyire lehetett, mert a kézirat egyes hieroglifái kibetűzhetetlenek) - igen érdekesnek találtam és nagyon fogok örülni, ha előadhatom. Sajnos, nem ígérhetem meg, hogy ez még a főszezonban meg fog történni; a N[emzeti] Sz[ínház] programja ugyanis március végéig a legrészletesebben meg van állapítva, s ezen már nem változtathatok. Egyetlen lehetőség van rá, hogy a program még megváltozhatik, de ez a lehetőség - a mely nem bizonyosság s még csak nem is valószínűség - nem tőlem függ; én magam attól, a mire nézve ígéret köt, nem térhetek el.

Igy fölmerül a kérdés: áprilisban kerüljön-e színre az Ön darabja vagy eltegyük a jövő évi főszezonra? Nem szívesen halasztanám el a jövő évre, de - a mint Önnek nem - a színháznak sem érdeke, hogy a tavaszi hónapokban adjuk. Ebben a kérdésben Önnek kell döntenie.

Már előre jeleznem kell azt is, hogy Esztergomi Ignác jelenetéből egyet-mást törölnöm kellene. Mennyit és mit? Azt majd akkor precizíroznám, a mikor előszóval tárgyalhatunk erről. Néhány szót Froulay jelenetéből is.

Nagyon sajnálnám, ha akár ez, akár az, hogy a darab április előtt aligha kerülhet színre (vagy mindez) arra az elhatározásra bírná Önt, hogy a darabot más színházhoz vigye. De ezzel az esettel számolva is a mellett kell maradnom, a mit fentebb irtam, mert az egyik dolog is, a másik is: kénytelenség.

A törlés, a melyhez hozzájárulását kérem, nemcsak a Nemzeti Színháznak, hanem Önnek is érdeke. A mi pedig az előadás időpontját illeti, ne tessék elfelejteni, hogy - ha a darab a főszezonban már nem kerülhet színre - a kézirat késedelmes megérkezésének természetes következménye.

Kérem tehát - minthogy november elején már szerencsém lehet - méltóztassék elhatározását függőben tartani addig, míg a dologról részletesebben beszélhetünk.

Tisztelő igaz hive

326

Révai Mór - Ambrus Zoltánhoz

Budapest, 1917. okt. 1.

Igen Tisztelt Igazgató Ur!

Idecsatoltan keresztkötés alatt egyidejűleg van szerencsém átküldeni Önnek most megjelent könyvemet, amelynek témája Önt is igen érdekli olyannyira, hogy a Nyugat-ban erről tanulmányt is tett közzé. - Az Ön érdeme, hogy ez a tanulmány oly pregnans módon juttatja kifejezésre az osztrák írók türehtetlen eljárását velünk szemben, hogy én az ügy érdekében a leghelyesebbnek véltem jóformán az Ön egész cikkét szó szerint átvenni. Ha itthon lettem volna, akkor előzetesen kértem volna erre szíves beleegyezését, így azonban - úgy is tudván, hogy azt tőlem megtagadni nem fogja - csak utólag kérem szíves elnézését.

Maradtam, kiváló tisztelettel kész hive

Révai Mór

327

Móricz Zsigmond - Ambrus Zoltánhoz

B[uda]p[est], 1917. okt. 10.

Mélyen tisztelt Igazgató Ur,

szépen kérem, engedélyezzen a holnapi előadásra, egymástól külön két-két százalégmentes jegyet számomra. Holnap délelőtt névjegyemmel jelentkezni fognak e célból.

Maradok igaz tisztelettel kész hive

Móricz Zs.

NB. Egészen a vonal alatt és apró betűvel szeretnék panaszt elsimni.

Hetek óta bezárkóztam Lányfaluba s a szőlőbe (a szüret nagyon jól sikerült) nem is mertem Pestre jönni, azt hittem, a darab rettenetesen s igen csúnyán megbukott. Mert feltettem az Ön jóakarataról, amellyel tényleg viseltetik irányomban, hogy még akkor is kitűzi egyszer-egyszer a darabot, ha 1000 kor[ona] a napi bevétel. Valahogy, úgy képzeltem, ez járna nekem.

Mekkora volt a csodálkozásom, mikor egész türhető kasszareportokat kaptam. Mért nem lehetett egy hónap alatt 10 előadásnál többet elérni; látom a kéthetes műsorból, hogy egy más darab kilencszer jön ki két hét alatt?

No nem baj. De a színház tényleg nem nekem való terrenum. Meleg üdvözlettel és szeretettel

M. Zs.

328

Ambrus Zoltán - Szegedi Maszák Aladárhoz

[1917. okt. 15?]

Igen tisztelt Méltóságos Ur!

Ama - mintegy egy évtizedes - gyakorlatot, melyre e hó 12-én kelt becses soraiban hivatkozni méltóztatik, csakis az tette lehetővé, hogy elődöm, Tóth Imre igazgató ur a jegypénztár helyiségében személyesen szokott felügyelni a jegyek kiadására.

Ezt a gyakorlatot, mely az igazgatót órákon át legfontosabb feladataitól vonja el, meg kellett szüntetnem. Másrészt felelősségérzetem, mely a színház érdekét látszólag kisebb jelentőségű ügyekben sem tévesztheti el szem elől, nem engedheti meg, hogy a szabadjegyek kiutalásának jogát másra ruházzam át.

Azt hiszem, Méltóságodnak nem okozhat alkalmatlanságot, ha olyankor, a mikor a jegyek kelendőségéhez képest kiutalható szabadjegyek közül még két földszinti támlásszékre reflektálni méltóztatik, ennek közlését nem a jegypénztárba, hanem az igazgatósági irodába méltóztatik küldeni. Annál kevésbbé, mert az igazgatósági iroda egyszerű telefonüzenetre is készségesen közli, hogy módjában áll-e Méltóságod kívánságának teljesítése.

Ha azonban Méltóságod az elintézésnek ezt a módját bármely okból mégis kényelmetlennek találná, kérem ennek szíves közlését.

329

Ambrus Zoltán - Szomory Dezsőhöz

[A Nemzeti Színház fejléces levélpapírján.]

Budapest, 1917. okt. 16.

Kedves Szomory Ur,

emlékeztetőül arra, a miben tegnap megállapodtunk, közlöm Önnel a következőket:

„II. József császár” c. színművét előadásra elfogadom ezekkel a föltételekkel:

1. Ön hozzájárul ahhoz, hogy a II. József szövegében megváltoztassuk azt, a minek megváltoztatását a színmű sikere érdekében, vagy más okból szükségesnek tartom és beleegyezik abba, hogy mindazt, ami a benyújtott szövegben akár a vallásos, akár a nemzeti érzést sértheti, vagy, ha nem is sérti ezeket, az e tekintetben érzékenyebbek előtt félreértésre adhat alkalmat, az előadásra kerülő színmű szövegéből eliminálhassam. Ott, a hol szükségesnek tartom, a szöveget Önnel egyetértésben kívánom megváltoztatni, de ha - akár távolléte, akár annak következtében, hogy Ön nem kíván résztvenni ebben a munkában - az Ön hozzájárulását nem is szerezhetem meg, fenntartom és érvényesíteni fogom azt a jogomat, hogy mindazt, a min felfogásom szerint a vallásos, vagy a nemzeti érzékenység bár csak pillanatokra is fennakadhat, az előadásra kerülő színmű szövegéből kihagyhassam.
2. Ön kötelezettséget vállal, hogy az előadásra kerülő mű szinpad kiállításának tekintetében, semminemű követeléssel nem fog fellépni a Nemzeti Színházzal szemben és beleegyezik abba, hogy a szinpad kiállítás részleteit magam fogom megállapítani.
3. A mi a bemutató időpontját illeti: kilátásba helyezem Önnek, hogy abban az esetben, ha Bródy Sándor „A búza” c. új színművét 1918. évi január 15.-ig *nem* fogja benyújtani, „II. József császár”-t 1918 március havában, ma még meg nem határozható napon, de legkésőbb 1918 március 31.-én elő fogom adni. Abban az esetben, ha Bródy Sándor „A búza” c. színművét 1918 január 15.-ig be fogja nyújtani, „II. József”-re csak 1918 április havában kerülhet sor, legkésőbb 1918 április 30-án.
4. A szereposztás jogát fenntartom magamnak de e tekintetben az Ön prepozíciójára lehetőleg figyelemmel leszek.
5. Önnek joga van a nyilvánosság elé vinni annak hírét, hogy „II. József”-et előadásra elfogadtam s hogy e mű még ebben a szezonban színre fog kerülni a Nemzeti Színházban. Ellenben nincs joga a nyilvánosság elé vinni megállapodásunk többi részletét, - például azt, hogy „II. József”-et abban az esetben, ha Bródy Sándor „A búza” c. színművét 1918 január 15.-ig benyújtja, a Nemzeti Színház nem márciusban, hanem csak áprilisban fogja bemutatni.
6. Ezt a megegyezésünket akkor fogom perfectnek tekinteni, a mikor Ön írásban értesít róla, hogy e föltételeimet elfogadja.

Kiváló tisztelettel:

Ambrus Zoltán
a Nemzeti Színház igazgatója

Tudomásul veszem és a fönti feltételeket elfogadom:

Szomory Dezső

330

Móricz Zsigmond - Ambrus Zoltánhoz

[Saját fejléces levélpapírján.]

Leányfalu, 1917. okt. 28.

Kedves Igazgató Ur,

előlegem levonásakor azt méltóztatott ígérni, hogy a darab előadása után új előleget kaphatok. Mivel a Pacsirta ugylátszik kifutotta pályáját (s nem hozott annyit, amennyi *földet* a medve-

bőrére vettem) nagyon kérem, méltóztassék nekem 3000 (Háromezer) korona előleget kieszkölni.

Szives válaszát kérve maradok igaz tisztelő hive

Móricz Zs.

NB. Nekem a dolog nov. 1-én volna esedékes, de ha pár napig késik, nem baj az sem.

331

Lengyel Menyhért - Ambrus Zoltánhoz

[A Hotel Waldhaus Dolder, Zürich levélpapírján.]

[1]917. okt. 29.

Igen tisztelt, kedves Igazgató ur,

nagyon köszönöm a táviratot s szept. 24-én kelt szives sorait, - melyek a több, mint egy hónapig tartó határozatlat következtében csak ma jutottak el hozzám. - Nagyon örültem, hogy a darabról kedvező véleménye van s már előre is jelezhetem, hogy ami a darab írói s művészi részét illeti, arra nézve nemcsak elfogadom, hanem kérem is szives tanácsát és utbaigazítását. Arra már írás közben is gondoltam, hogy az Esztergomi jelenetében több és erősebb szó van a kelleténél s azt teljesen az Ön belátására és izlésére bízom, hogy mennyi maradhat meg belőle. Viszont nekem is vannak még kisebb módosítás és változtatás terveim, melyekre nézve szintén fogom kérni tanácsát és véleményét ezek a személyes megbeszélés során mind tisztázódni fognak s ezen a ponton nekem semmi aggályom nincs.

Nagyobb gondokat okoz a terminus kérdése. Igaz, hogy a kéziratot kissé későn küldtem be, de amint emlékezni fog rá kedves igazgató ur, már júniusban jeleztem hogy a darab mégis idejében ott lesz és szeretném, hogy - ha megfelel - az idei főszezonban színre hozatni. Nekem erre különleges okaim vannak, - mivel az én ekzisztenciám - fájdalom - majdnem kizárólag erre van építve, az, hogy egy teljes esztendeig kelljen várnom míg színre kerülhetek, nagy ekzisztencialis és morális hátrányokat jelent. Egy elkészült és előadásra váró darab ugyanis valósággal megbénít s míg ki nem jön, nehezen tudok máshoz kezdeni - a szezont teljesen elvesziteném s a jövő szezonnra való terveimben és továbbmenetelemben is nagyon akadályozna. Őszintén írom meg ezeket a privát érzéseimet - s ebből folyik, hogy egyelőre az az álláspontom: ha későn is, inkább ebben a szezonban, mint a jövőben. Végre is, ha a darabnak sikere van, benne maradhat a Nemzeti Színház műsorában, annál inkább, mert remélem, hogy Márkus Emmának nevezetes sikere lesz benne.

De persze, április nagyon késő és éppen azért készségesen respektálva az előbb vállalt ígéreteket és kötelezettségeket, nagyon kérem az Ön jóakarát arra nézve, hogy ha csak egy korábbi előadás valószínűsége - melyről levelében említést tett - fennáll, vagy pedig barátságos megállapodás útján valamelyik szerzővel a terminust ki lehetne cserélni, tegye lehetővé igen tisztelt Igazgató Ur, hogy a darab előbb kijöhessen. Boldog volnék, ha erre nézve külön értesítést kaphatnék a személyes megbeszélésig is, melyhez csak pár hét múlva lesz szerencsém, mivel hazautazásom - kevésbé lévén aktuális - kicsit elhalasztódott.

A legszivesebb üdvözléssel tisztelő igaz hive

Lengyel Menyhért

[1917. nov. 19.]

Mélyen tisztelt Tagtárs! Az újabb magyar lira két jeles tehetségét, *Babics*[!] Mihály és *Kosztolányi* Dezső urakat óhajtának sokan a Petőfi Társaság tagjaiul jelölni. De új bukásnak nem szeretnék őket kitenni. E miatt kíváncsi voltam, hogy a szavazás várható eredménye felől az ajánlók eleve tájékozódhassanak. Mély tisztelettel esedezem azért, kegyeskedjék értesíteni, lehetne-e e jelöltek számára igen tisztelt Tagtárs szavazatára számítani vagy sem?...

Hódolattal üdvözlö

Zempléni Árpád

[A „Világ” napilap levélpapírján.]

B[uda]p[est] 1917. dec. 18.

Kedves Igazgató Ur!

Szükségét érzem annak, hogy jelt adjak magamról. Sajnos a darab befejezése elé nagyon sok akadály gördült. Külső, életbeli akadályok és magában a tárgyban rejlő nehézségek. Ez csak akkor derült ki egészen, amikor a teljes és pontos egybeépítésről volt már szó. Sokat kellett a tárggyal küzdenem. De azt hiszem, sikerült. Javában dolgozom és most már nagyon hiszem, hogy január első napjaiban teljesen készen átnyújthatom a darabot. Igazgató Ur további szeretetét kérve, vagyok

Különös nagyrabecsüléssel kész hive

Barta Lajos

[1917.]

Igen tisztelt Nagysád!

Nagyon köszönöm, h[ogy] szép könyvével megajándékozott. Nemcsak érdeklődéssel, hanem igazán gyönyörűséggel olvastam el: és kérem, engedje meg, hogy szerencsét kívánhassak a benne megnyilatkozó írói erőhöz, finom elmésséghez, mélyreható látáshoz, meg ahhoz a művészi öntudatosságához, őszinteséghez és bátorsághoz, melynek mindenkit meg kell lepnie. Megvallom, mikor a könyvet még nem ismertem, csak olvastam róla, azt hittem, hogy a sok-felől érkező elismerés egy részét annak a tiszteletnek és szeretetnek kell tulajdonítani, a mellyel Kóbor Tamás iránt mindnyájan viseltetünk; most úgy találom, hogy a legmelegebb szavu kritikák is keveset mondtak. Annál nagyobb öröm rám nézve, hogy megtisztelt és annál

kevésbé állhatom meg, hogy meg ne mondjam, milyen sokat várok attól az írótól, a kinek ilyen az első könyve.

Kedves figyelméért hálás igaz tisztelője

335

Bajor Gizi - Ambrus Zoltánhoz

[1918. jan. 3-4.]

Kedves jó Direktor Ur!

(Azt ugye megbocsájtja, hogy ceruzával írok?)

Hát először is végtelen szeretet és hála van a szivembe a Maga gyengédségéért. Édes jó Direktor Ur, a III. Richárd[!] szerepet nem találom. Azt hiszem az öltözőbe van. De az Uridivat szerep *egész biztosan* az öltözőben van. Most volna nekem egy nagy kérésem. Ugyanis én vasárnap este *feltétlenül játszom!* hacsak meg nem halok? Már most miért kell ezt egy szegény színésznőnek betanulni és reménykedni, hogy eljátsza mikor én egészen biztosan tudom hogy mégis én játszom el vasárnap (feltéve ha Maga megtiltja.) Nem igaz? De azért csak tessék úgy tenni ahogy a Direktor Ur azt a legjobbnak tartja. Már egész finoman érzem magam egész nap fagylaltot eszem. Lázam egyáltalán nincs, sőt hogy az orvos szavaival éljek, kezdek kihűlni. (36.1) Nagyon undorodom ebben az ágyban feküdni. Hanem vasárnap tessék az autót korán értem küldeni. Majd én is meg üzenem a Hatvanyinak és akkor sok mindent fogok mesélni.

Már alig birom fogni a czeruzát.

Édes jó Direktor ur nagy nagy szeretettel csókolja a kezét legrajongóbb hive

Gizi

336

Splényiné Blaha Lujza - Ambrus Zoltánhoz

1918. jan. 9.

Igen tisztelt Igazgató ur!

Jóságos levelét soha nem muló hálával köszönöm kedves emlékeimmel fogom megőrizni.

Egyben nagyon kérem, legyen oly kegyes a ház lakóinak az én kedves pályatársaimnak akik az évforduló alkalmából szeretettel gondoltak reám köszönetemet átadni.

Igazgató ur kiváló tisztelője

Br. Splényiné Blaha Lujza

Barta Lajos - Ambrus Zoltánhoz

[A Világ napilap levélpapírján.]

Budapest, 1918. febr. 2.

Kedves Igazgató ur!

Bocsássa meg, hogy levelemmel terhelem. Világért sem az a célom, hogy burkolt formában darabom elintézését sürgessem. A sorsára sem akarok semmiféle befolyást gyakorolni. Mert hiszen én nem akarom, hogy olyan darabomat bármikor is előadják, melyért nem vállalhatom nyugodtan a felelősséget. Csak egyet szeretnék levelemmel elérni: hogy Igazgató ur a darab olvasása közben ne legyen - nem a darabról - az íróról rosszabb véleménnyel, mint a milyent megérdemel. Most hogy két hét elmúlt a darab legépeltetése óta, hidegebben látom a darabot és hibáit. Nem volna értelme, hogy itt a magam látta hibákat a magam igazolására felsoroljam, de arra kérem Igazgató urat: higgye meg, hogy az a különbség ami a darabban adott feladatok lehetséges helyes megoldása és azoknak a papíron levő megoldása között van, abból a türelmetlenségből és sietségből eredt, hogy a darabot mindenáron be akartam nyújtani. Ha még két-három hétig tartottam volna a darabot, az minden ízében biztosabban tört volna a cél felé! Persze ezen a megítélésen kívül esik maga a kitűzött írói feladat! Ennek - ha helytelen - nincs mentsége. Még egyszer kérem Igazgató ur szíves elnézését a - talán szokatlan - közbeszólásért és vagyok őszinte üdvözlettel mindig kész hive

Barta Lajos

Martos Ferenc - Ambrus Zoltánhoz

1918. febr. 8.

Mélyen tisztelt igazgató ur!

Több mint két éve élek már a svájci hegyek közt. Irom a librettóimat és pénzt keresek. De mostanában erősebben gyötör a vágy, mint valaha, olyan munkák felé, amelyek a szívemhez állanak közel.

Legnagyobb örömem az lenne, hogy amikor hosszú, pusztán színházüzlet-tevékenység után először elégíteném ki ambiciómat, lehetőleg az ön éles szeme és biztos keze vezéreljen. Ugy érzem, ez már magában a sikert jelentené nekem.

Szeretném tudni - feltételezve természetesen, hogy a munkám az Ön legszigorubb bírálatát kiállja, sőt tetszését is megnyeri, - nem zárkózik el vajjon attól, hogy színre hozza a Nemzeti Színházban? Bocsássa meg, kérem, ezt a szokatlan kérdést. Őszintén, bizalommal fordulok Önhöz és kérem kegyes véleményét, tanácsát. Egyáltalában nem csodálkoznám azon, ha Ön - idült libretto-írói működésemre tekintettel - szívesebben látná komoly munkámat is inkább máshol, mint az Ön színházában. De ha esetleg tévedek, ha ez *nem* így van, ha Ön egy *jó* darabot szívesen adatna elő tőlem, kérem, értesítsen erről két szóban.

Két darabon dolgozgatom. Egyik széles vonalú, komor, de izzó levegőjű középkori tragédia, melynek kiindulási pontját Conrad Ferdinand Meyer egyik novellájából vettem. A svájci miljö, amely körülvesz, izgat ennek a darabnak írására.

Másik modern vigjáték.

Ha egyáltalán érdeklődik igazgató ur munkálkodásom iránt, talán kegyes lenne azt is közölni vélem, hogy a két genre közül melyik az, amelyiket tölem ezuttal szivesebben veszi. A két darab közül csak *egy* készülhet el ugyanis a jövő szezorra, miért ne *azt* vegyem erősebb munkába, amelyiknek - fájánál fogva is - több chance-a van a jövő szezomban színre kerülhetni?

Nagyon kérem, ne haragudjék alkalmatlankodásomért és tiszteljen meg egészen őszinte, fesztelen válaszával, amelyet azonban - ha csak pár szó lenne is - *ajánlottan* kérek, mert csak így kapom meg biztosan és aránylag rövid (7 nap) idő alatt.

Mély tisztelettel igaz hive

Martos Ferenc
Génèvé, Route de Malagnon 54.

NB. A távollevőknek nincs igazuk. Lehár daljátékának, a Pacsirtának én csak *anyagát* adtam. Mégis, praktikus okokból, az én nevemet rakták ki, még pedig egyedül, a magyar színlapra. Nem is tudom, mit játszanak most ott az én nevem alatt, mert - mint tegnap legnagyobb meglepetésemre értesítettek, *nem az én munkám*, mely a bécsiek szövegkönyvére a magyar szinpad és izlés szerint történt alapos *átdolgozása*, hanem *valami más*, pusztán a bécsi könyv vagy annak szószerinti fordítása, adatott elő, amiért én semmiféle felelősséget vállalni hajlandó nem vagyok. Ennyit a magam igazolására az Ön szemében. Természetesen lesz gondom rá, hogy ezt mások is megtudják.

M. F.

339

Ambrus Zoltán - Martos Ferenchez

[1918. febr. közepe]

Igen t., kedves Martos Ur!

A kivánt őszinteséggel és teljes nyíltsággal felelek.

1. Libretto-írói multja nem tesz gyanakodóvá önnel szemben, semmivel sem feszélyez és nem preskribálja, hogy Ön csak más színházakban elért „komoly” sikerek után juthat el a Nemzeti Színházba. Az előadás kérdése *csakis* attól függ, hogy a darabot jónak s a Nemzeti Színházba valónak találom-e.

2. A két téma közül melyiket írja meg előbb? - ehhez nem szólhatok hozzá, mert a hozzászólás olyan felelősséggel és kötelezettséggel járna, a melyet nem vállalhatok.

3. A darab a legjobb esetben sem kerülhet színre a jövő (1918/19) szezomban, a melynek programját már megállapítottam. De terminust egyáltalán nem adhatok. Az ilyen terminus-ígéret és -kötelezettségek nagyon megnehezítik a színház munkáját s csak olyan színháznál érthetőek, a melyek sok konczessziót kénytelenek tenni a szerzőknek, mert különben nem kapnának elég eredeti munkát. A Nemzeti Színháznál nincs így s az előadás időpontjának megállapítását a szerzőnek rám kell bíznia.

Remélem azonban, hogy ez az őszinteség nem veszi el a kedvét sem magától a munkától, sem attól, hogy a darabot, mihelyt elkészül, megmutassa nekem.

Ebben a reményben maradok tisztelő igaz hive

L. É. Fr. 1918. márc. 18.
Kolosvár, Baitler u. 22.

Igen tisztelt Igazgató Ur!

Azt hiszem aktuálissá fog válni, a mult hónapokban érintett tervem, hogy az újabb román drámairodalmat Budapesten bemutassuk. Ha Ön is azt hiszi, hogy lehetni fog, kérem közölje velem, óhajtja e, hogy egy pár adatot rendelkezésére bocsássak? A mig Magyarországon maradok, szívesen, közreműködök abban, hogy régi kulturterveimet igazolni tudjuk s azt hiszem, ebből Önöknek, kulturmagyaroknak csak hasznuk lenne. Megismétlem most is a panaszomat: Önök nem iparkodtak a nemzetiségi írókat megismerni és így ezek, önkéntelenül kikiváncsoltak.

Kiváló tisztelettel hive

Isac Emil

1918. ápr. 14.

Nagyságos Igazgató Ur!

Fogadja háláteljes köszönetemet szíves közbenjárásáért, kegydíjamat illetőleg.

E hó 12.-én megkaptam az esedékes járulékomat, hála érte a minister ur ökegyelmességének, aki - mint mindig úgy most is nemesen cselekedett. S hogy ez így történt, azt Nagyságod - javamra szolgáló - hathatós intézkedésének köszönhetem. Ön állásához méltólag viselkedett, midőn a vezetése alatt álló intézet egy régi tagját, s annak családját nem hagyta el nagy bajában. Büszkéek lehetünk színházunk úgy nyugdíjas, mint tényleges tagjai, hogy intézetünket olyan férfi vezet, aki a reánk zuduló veszedelemtől megtud védeni bennünket.

Fogadja mély tisztelem kifejezése mellett hálás köszönetemet, maradtam alázatos szolgálja

Hetényi Béla

[1918.] ápr. 19.

Igen tisztelt Igazgató Ur!

Heinrich nem tartja szükségesnek a Kócán-bizottság összehívását, de azért arra kért, hogy beszéljek a dologról Igazgató urral. Megpróbáltam telefonon beszélni, de nem sikerült. A magántelevon száma, úgy látszik, változott, a színházban pedig azt mondták, hogy I[gazgató] ur el van foglalva, jobb, ha este 7 után személyesen megyek fel. Nem akarván alkalmat-

lankodni (s az idő nem is igen konvenial nekem), jobbnak láttam levélben elintézni a dolgot. Heinrich lelke rajta. - Azt hiszem, s H[einrich] is azt tartja, hogy aránylag még legkevésbé rossz a Csokonai-darab, (Hafiz dala), Voinovich is megdicsérte Teleki-jelentésében mert persze a T[eleki]-díjra is pályázott. Még talán a Lavotta-darab (Mind a sirig) harmadsorban a *Magvetők* c. (hőse Martinovics) jöhetne számba. Méltóztassék tehát velem közölni, van-e kifogása az ellen, hogy az elsőnek adjuk ki a díjat, vagy egyéb esetleges megjegyzései.

Ambrus-tanulmányom második fele nagyon megkésett háborús-nyomdai okok miatt, de remélhetőleg nemsokára napvilágot lát. Örömmel hallottam, hogy be méltóztatott lépni társaságunk tagjai közé, s így az Irodalomtörténet füzetait meg tetszik kapni. Különnyomatot, sajnos, nem csináltathattam belőle mert ilyen lukszust most csak hadseregszállítók engedhetnek meg maguknak.

Nagyon kíváncsi vagyok b. véleményére, de nem merem remélni, hogy egyhamar találkozzunk. Miért is nem járnak el az írók az Akadémia üléseire s főképpen vacsoráira?

Ezzel a méla accorddal bezárván leveletem, alkalmatlankodásomért bocsánatot kérek és maradok kiváló tisztelettel, kész hive

Szinnyei Ferenc
II. Lánchid u. 6. I.
telefon: József 38-26

Nb. Jelentésemet 29-én kell felolvasnom.

343

Balogh Pál - Ambrus Zoltánhoz

[1918. ápr.?)

Kedves Zoltán!

Ide csatolva küldök három Arisztofanesz-vigjátékot mai színpadra átdolgozva.

Szövege Arany mesteri fordítása alapján készült, de több rendű átalakítással. Az a remek fordítás nem fűdi el (nem is akarja fűdni) Arisztofanesz szókimondóan trágár és malac kifejezéseit, melyek miatt művei ma az ifjúság s a nők kezébe nem adhatók. Előadni pedig más okokból sem volt eddig lehetséges: e darabokban politikai erő, kritikai véna, szatirikus humor lüktet, ami gyakran karrikaturákká teszi alakjait; de a mese bennük többnyire vékony, elrendezése lompos, - mesteri a beállítás, a többi azonban sokszor ellapul, hiányzik a kerekdedségük, s a vége nemritkán elposványosodik. E bajokon próbáltam a jelen kísérlettel segíteni az eredeti szöveg redukciója, módosítása, részben kiegészítése által, főleg pedig a scenariumot alakítottam át. Hogy ehez kissé értek, azt pár év előtt a Holdenis Méta-féle kísérlet kéziratából megállapítottad.

Arisztofanesz 11 vigjátékából e hármat válogattam össze, akként dramatizálva át, hogy egy estve adható legyen közös cím alatt mind a három. Olvasva érezni fogod, mennyire aktuálisakká tette e három művet most a világháború: azokat a hellén költő a peloponneszusi háború alatt írta s tele vannak békevágygyal, hogy a mi világunk is azzal van tele.

Ha az ötlet s a megoldási mód tetszenék neked, szíves készséggel vállalkoznám rá, hogy a többi nyolc vigjátékot ily módon szintén átdolgozzam, 4-4 darabot szánva egy-egy estvére, szintén közös cím alatt. Így kapnák címül a Plutus, Nők ünnepe, a Békák s a Madarak ezt:

„*Vidám erkölcsök*”; végül a Felhők, Lovagok, Darázsok s a Nőuralom pedig ezt: „*A közélet torzképei*.” Ily módon előadható volna három estve az egész Arisztophanesz, egy oly intim színpadon, milyen a Várszínházé, - sőt esetleg a Nemzetiben is.

Ajánlom e kísérletet érdeklődő figyelmedbe s kérek értesítsél pár sorral, hogy a válaszáért május 1-én mely órában kereshetnék föl.

Baráti kézzsoritással régi hived

Balogh Pali
II. Széna tér 7. III. 1.

344

Hevesi Sándor - Ambrus Zoltánhoz

[A Nemzeti Színház levélpapírján]

[1918. ápr.?)

Mélyen tisztelt Igazgató Ur,

visszakaptam a szereposztási javaslatot és hálásan köszönöm, hogy rendben valónak méltóztatott találni. Az egyetlen kifogásolt szerepre vonatkozólag vagyok bátor közölni, hogy Cs. Alszeghynek semmiféle ígéretet nem tettem, vele nem is beszéltem. A szerepet, mint passzív nőies szerepet szántam neki, amennyiben azonban Igazgató Urnak az a felfogása, hogy a szerep keményebb hangnembe áttéve sem szenvedne, továbbá, hogy az ajánlott változtatás színházi érdek, ez előtt természetesen meghajlok s kérem erre nézve Igazgató Urnak csak egy soros értesítését.

Kiváló tisztelettel

Hevesi Sándor

345

Ambrus Zoltán - Herczeg Ferenchez

Budapest, 1918. jun. 12.

Kedves Barátom!

Szives figyelmeztetésed alapján vizsgálatot indítottam meg annak kiderítése végett, megfelel-e a valóságnak, hogy a Nemzeti Színház egyes tagjai összebeszéltek volna és ehhez képest *Árva László király* egy vagy több előadásán olyan rögtönzéseket engedtek volna meg maguknak, a mely rögtönzések sem a darab komolyságával, sem a Nemzeti Színház tekintélyével nem férhetnek össze. Mindabból, a mit ez ügyben a nem érdekeltek köréből megtudhattam, de a megvádoltak kihallgatásából is arra a meggyőződésre jutottam, hogy sem összebeszélés, sem illetlen rögtönzés nem történt, csak egyetlenegy alkalommal: nyelvbotlás, a melyről - mint a nyelvbotlásokról szokás - a színészek később maguk közt beszélgettek. Ugy látszik, ebből a kulissza mögötti beszélgetésből kiszivárgott valami a közönség körébe is, s a mendemonda az egyszeri nyelvbotlást elferdítve juttatta a vádló ur tudomására.

Itt küldöm a jegyzőkönyvet, mely mindezt megállapítja, a melyből kiderül, hogy amint más-kor soha, ez alkalommal sem jutott eszébe senkinek illetlenséget követni el Veled és minden körben nagyra becsült daraboddal szemben. Azt hiszem, ez a jegyzőkönyv Téged is meg fog győzni arról, hogy semmi olyas nem történt, a mi büntetést érdemelne.

Abban a reményben, hogy *Árva László király* legközelebbi - ötvenedik - előadásán látogató-soddal fogod szerencsétetni a Nemzeti Színházat, a melynek most is kivételes sikert szerez-tél, maradok régi igazi hived

Ambrus Zoltán

346

Bánffy Miklós - Ambrus Zoltánhoz

(A M. kir. Operaház és a Nemzeti Színház főigazgatója levélpapírján)

Bonchida, 1918. aug. 1.

Kedves Zoltán!

Bocsáss meg, hogy szabadságod idején hivatalos üggyel zavarlak. Jelentős helyről megkértek, hogy Lampérth Géza „Az élet völgyében” címén a Nemzeti Színházhoz benyújtott darabja iránt érdeklődjem. Légy szives nekem a műről néhány sorban referálni, és egyidejűen intéz-kedni, hogy a szindarabot operaházi irodámba beküldjék.

Kellemes nyaralást kíván tisztelő hived és igaz barátod

G. Bánffy

347

Lothar Rudolf - Ambrus Zoltánhoz

Zürich, Susenbergstrasse 198, 16. Aug. [19]18.

Sehr verehrter Herr Direktor!

Ich hoffe, dass mein Name Ihnen nicht ganz unbekannt ist. Wenn ich es auch nicht für Wahrscheinlich halte, dass Sie die Angelegenheit kennen, über die ich Ihnen schreibe.

Vor ungefähr 18 Jahren erwarb das Nationaltheater in Budapest mein Stück „König Harlekin” zur Aufführung und liess es durch Herrn Andreas Laczkó übersetzen. Das Stück hat sich dann die Welt erobert. Es wurde in 14 Sprachen über 3000 mal gespielt, brachte mir in Paris, London und Amerika alle Ehren ein, die ein Dramatiker sich wünschen kann und in Wien mit dem Bauernfeldpreis gekrönt. Nun wird es diesen Winter in Berlin zum *drittenmale* seine Premiere erleben. Die Schauburg hat es eben angenommen. (Es wurde zuerst im Deutschen Theater gespielt, dann vom Schillertheater übernommen.) Nun denke ich mir, ob es nicht möglich wäre, es auch am Nationaltheater, wo es ja in aller Form angenommen worden ist, endlich in Szene gehen zu lassen. Ich bin in Budapest geboren und es ist seltsam genug, dass keines meiner vielen Stücke jeh in Budapest gegeben worden ist, mit Ausnahme der Oper Tiefland, zu der ich den Text geschrieben habe.

Sollten Sie für die Sache Interesse haben, so würde Herr Latzkó den letzten Akt nach der Pariser Fassung umarbeiten, die sich als viel wirkungsvoller erwiesen hat als die Originalfassung. Ich würde mich sehr freuen, von Ihnen bald zu hören und bin mit verehrungsvollen Grüßen

Ihr sehr ergebener

Dr. Rud. Lothar

Herr Beregi hat sich für die Hauptrolle immer ausserordentlich interessiert.

348

Ambrus Zoltán - Lothar Rudolffhoz

[1918. aug. vége]

A „Harlekin- király”-t (König Harlekin) elolvastam és nagy sajnálatomra úgy találtam, hogy a darab több helyütt olyan kérdéseket is érint, a melyeknek a színpadon való tárgyalása ez idő szerint félreértésekre adhat alkalmat. Ez okból akármennyire méltatom is a darab irodalmi jelességeit, „König Harlekin” előadását kénytelen vagyok nyugalmasabb időkre halasztani.

Nagyon kellemetlen rám nézve, hogy miután a Nemzeti Színház már 18 évvel ezelőtt szerezte meg a „König Harlekin” előadási jogát, nagybecsű soraira ezt kell válaszolnom. Ezen való őszinte és élénk sajnálkozásomnak kifejezésével kérem, fogadja kiváló tiszteletem és nagyra- becsülésem nyilvánítását.

349

Kóbor Tamás - Ambrus Zoltánhoz

[Az Ujság levélpapírján.]

[19]18. szept. 3.

Kedves uram,

megbeszélésünk szerint ismét átküldöm önnek *Agátha nővér*-t, az új befejezéssel, melylyel tisztában vagyok, hogy még mindig nem az igazi, de át kellett látnom azt is, hogy jobbat csinálni képtelen vagyok.

Igaz hive

Kóbor Tamás

350

Ambrus Zoltán - Chmilevsky Endréhez

[A Nemzeti Színház igazgatóságának levélpapírján.]

Budapest, 1918. okt. 15.

Mélyen tisztelt Főnök Ur!

Odry Árpád két nap egymásután kétszer mentette meg darabváltozástól a Nemzeti Színházat. Vasárnap délután a hirtelen megbetegedett Lugosi helyett ugrott be a „Kaméliás hölgy”

Armand-jának szerepébe, tegnap, hétfőn este pedig az ugyancsak hirtelen megbetegedett Beregi helyett Romeot játszotta el. Nyilvánvaló, hogy darabváltások esetén a telt házak helyett meglehetősen üres házakat láttunk volna; Odry készsége tehát, a melylyel Armand-t s kivált Romeot - a melyet már régóta nem játszott - elvállalta, jelentékeny kártól kímélte meg a színházat. Ezért a két beugrást külön jutalommal szeretném honorálni.

Van-e ez ellen mélyen tisztelt Főnök Urnak ellenvetése? A Főigazgató Ur ő Ex[cellen]ciája, a kinek tegnap este volt szerencsém erről jelentést tenni, kijelentette, hogy abban az esetben, ha a Főnök Urnak nincs észrevétele, hajlandó 600 K. külön jutalmat engedélyezni.

Kérem, kegyeskedjék telefonon értesíteni, megkaphatom-e ehhez szives hozzájárulását vagy esetleg vannak okai, a melyek azt javallják, hogy a külön jutalom kérdését elejtsük vagy esetleg függőben tartsuk?

Abban az esetben, ha nincs kifogása javaslatom ellen, a mai vagy a holnapi nap folyamán kérne pár szónyi telefon-értesítést

Tisztelő igaz hive

Ambrus Zoltán

351

Somlay Arthur - Ambrus Zoltánhoz

Tátrafüred, 1918. okt. 26.

Mélyen tisztelt Igazgató Ur!

Most kaptam Czollner levelét, melyben értesít, hogy Igazgató Ur előterjesztésére a Főigazgató Ur 4000 korona újabb segélyt engedélyezett.

Nem tudom mit köszönjek meg először -? Igazgató Ur jóindulatát-e, melyet mindig is éreztem - és amely jóindulatot mindig hálás örömmel vettem tudomásul - vagy a színháznál soha nem tapasztalt emberséges gyorsaságot mellyel segítségemre sietett? -

Segítséget igénybe venni nem öröm. De a mód, ahogy azt nyújtani méltóztatott, izét veszi az adománynak, melyet minden erőmből igyekezni fogok a színháznak megszolgálni, amint egészségem engedi.

Atyai jóindulatát még egyszer hálásan köszöni

Somlay Artur

352

Bánffy Miklós - Ambrus Zoltánhoz

[A M. kir. Operaház és a Nemz. Színház főigazgatójának fejléces levélpapírján.]

[1]918. okt. 31.

Kedves Barátom!

A Kultuszminiszter Ur rendeletének meg kell felelni.

Előadásra Vörösmarty-t tartom legméltóbbnak. Jászhai a Szózatot elmondhatja. Ez jó lesz.

A mi az előadás ingyenességét illeti, ez iránt leghelyesebb reggel, mielőtt a jegyek elküldetnének a kultuszminiszteriumba oda kérdés tétessék hogy *ott* engedélyezik-e az ingyen előadást, mert erre nekem nincs fölhatalmazásom ez iránt csak a miniszter rendelkezhetik.

Szivesen üdvözöl igaz barátod

Bánffy Miklós

353

Ambrus Zoltán - Tóth Imréhez

[1918. nov. 14.]

Méltóságos Igazgató Ur!

Minthogy nem téveszthetem össze az Orsz[ágos] Színművészeti Akadémia növendékeit küldöttségük szónokával a ki kérésüket érthetetlenül durva hangon adta elő, helyénvalónak tartom felkérni Méltóságodat, legyen kegyes közölni az Országos Színművészeti Akadémia növendékeivel a következőket.

Bár a Nemzeti Színház az Orsz[ágos] Színműv[észeti] Akadémia növendékeinek nem munkát ad, hanem alkalmat a gyakorlatszerzésre, méltánylom azt, a mire Méltóságod figyelmemet felhívta, a mikor kérelmüket pártoló sorok kíséretében közölte velem. Nem rajtam mult, hogy e korábban beadott folyamódásuk eddig még nem nyerhetett kedvező elintézés, de minthogy a kedvező elintézés eddig is csak idő kérdése volt, tudatni óhajtom az Orsz[ágos] Színművész[eti] Akad[émia] növendékeivel, hogy a Nemzeti Színházban való szereplésük díjazására vonatkozó kérelmüket már a legközelebbi napokban teljesíteni fogom. De rajta leszek azon is, hogy minden egyéb panaszuk, a mely alaposnak és méltányolni valónak bizonyult, minél előbb gyökeresen orvosoltassék.

Mindezt már a küldöttség tagjainak is elmondtam volna, de minthogy szónokuk olyan követelőző és fenyegetőző formát és hangot használt a melynek elfogadását a Nemzeti Színház tekintélyével nem tartottam összeegyeztethetőnek, szükségesnek láttam Méltóságod közvetítését kérnem ahhoz, hogy az Orsz[ágos] Színműv[észeti] Akad[émia] növendékeivel ezeket a - remélem, teljesen megnyugtató - kijelentéseimet közölhessem.

A mikor még arra kérem Méltóságodat, hogy az Orsz[ágos] Színműv[észeti] Akad[émia] növendékeinek a mai napon szóval kifejezett kérelmét írásba foglaltatni és hozzám áttenni kegyeskedjék, kitűnő tisztelettel maradok a Méltóságos Igazgató Urnak igaz hive

A[mbrus] Z[oltán]
a N[emzeti] Sz[ínház] igazgatója

354

Ambrus Zoltán - Révai Mórhoz

B[uda]p[est], 1918. nov. 30.

Igen tisztelt Igazgató Ur!

Amikor Voinovich dr. Urral közöltem, hogy a Bourget-előszót a megbeszélte módon összeállítani kész vagyok, az elfoglaltságom kisebb volt, mint ma s minden reményem meg lehetett

rá, hogy hamarosan lesz érkezésem a régi Bourget-cikkhez egy olyan pótlást írni, mely Bourgetban a regényíró méltatná. Azóta az elfoglaltságom rendkívül megnövekedett s mint-hogy szerencsétlen megoldásnak tartanám, ha a Bourgetről, mint kritikusról szóló cikkhez csak negyven-ötven sort írnék Bourgetről, a regényíróról: kérem, méltóztassék fölmenteni az alól, hogy a 15-én írt b. levelében foglalt kívánságot teljesítsem. Ugyis déplacé volna egy regény előszavául a kritikusról írt tanulmány s más valaki, a kinek több ideje van ezzel a feladattal foglalkozni, mindenesetre sikeresebb munkát végezne egy teljesen új előszó megírásával, mint a milyen a 30 évvel ezelőtt írt cikk kibővítése volna.

Szives bocsánatát kérve maradok kit[ünő] tiszt[elettel]

igaz hive

355

Ambrus Zoltán - Lampérth Gézához

B[uda]p[est], 1918. dec. 1.

Nagys. Lampérth Géza urnak Bpesten.

„Az élet völgyében” c. mesedráma átdolgozását elolvastam; a darabot a Nemzeti Színházban ebben a formájában sem adathatom elő.

A mi a Várszínházban való előadás kérdését illeti: abban az esetben, ha a Várszínházra vonatkozó terveim valóra válhatnak vagyis ha a magyar szerzőkkel a Várszínházban tervezett kísérletezéseim sikerre vezetnek, nem zárkozom el az elől, hogy „Az élet völgyében” című mesedramát (eredeti alakjában, de az átdolgozás végső jelenetének felhasználásával) a Várszínházban előadassam.

Tekintettel azonban arra, hogy várszínházi előadást az említett feltételhez kell kötnöm és hogy a várszínházban az 1919/20. színházi év elejéig már egyáltalán nem tarthatunk előadást, megjegyzem, hogy a tervezett bemutatóról csak későbbi időpontban lehet szó.

Kiváló tisztelettel

A[mbrus] [Zoltán]
a N[emzeti] Sz[ínház] igazgatója

356

Dánielné Lengyel Laura - Ambrus Zoltánhoz

B[uda]p[est], 1918. dec. 10.

Igen tisztelt Igazgató uram,

Nagyon szépen kérem ne higgye, hogy az levél valamiféle sürgetés akar lenni. Hetek óta vergődöm, hogy megírom-e vagy nem, és érzem, hogy belebetegszem, ha meg nem írom. -

Annyira felbőszít az a gyalázatos hajsza, mit az Ön személye - vagyis állása ellen - folytatnak, hogy már csak sötét undorral tudom olvasni az újságok híreit ha arról szólnak, hogy „a Nemzeti Színház igazgatója érthetetlen módon feltűnően kultiválja a Shakespeare kultuszt,

mikor itt vannak a magyar klasszikusok” (hogy például meg ne említsem II. József stb.) vagy ha arról beszélnek hogy ez vagy amaz harmadrangu színészi ambíció miképpen vélekedik Ambrus Zoltánról s milyen művészi tanács volna szükséges támogatására. A gondolkozó és nyílt szemmel látó ember sok förtelen ellen megedződött, de ez a hajsza, olyan szemérmetlenül és leplezetlenül folyik, hogy az ember már nem bírja hangtalanul elviselni. Valamit muszáj mondani, legalább annyit: phuj!...

És ugyebár nem kell külön megírnom, hogy ez a pár sor nem akar egyéb lenni, mint lellem mélységes felháborodása. Én bizom az Ön emberismeretében és tudom, nem gondol másra, míg soraimat olvassa. És nem gondol a mocskos kis törvétekre, az alávaló aknamunkákra sem, csak arra, hogy az irodalomnak és művészetnek mennyire szüksége van az Ön munkájára. Tisztelő igaz hive

Dánielné Lengyel Laura

357

Ódry Árpád - Ambrus Zoltánhoz

Budapest, 1918. dec. 23.

Nagyságos Igazgató Ur!

A Nemzeti Színház f. hó 22-én tartott társulati gyűlése egyebek között úgy határozott, hogy fizetés-rendezést kér. Ennek alapjául olyan kulcsot fogadott el, amely szerint az érvényben lévő nagyobb fizetések aránytalanul kisebb százalékos javításban részesülnek.

Az előző évi háborus pótlékot ugyancsak ilyen elv szerint kapták a Nemzeti Színház tagjai. Annýira, hogy a legnagyobb fizetésű tagok pótlékban már egyáltalában nem részesültek.

Ezek a legnagyobb fizetések, amelyek között 26.000 korona a legnagyobb nemcsak, hogy művészi értékelésnek nem nevezhetők, de összehasonlítva magánszínházak művész-tagjainak fizetésével különösen pedig a Nemzeti Operáéval, ahol a művészek a színpadra nem is költenek - megalázók és tengődésnél egyebet nem tesznek lehetővé.

A legnagyobb fizetésekben a Nemzeti Színháznál eddig azok a művészek részesültek, akik a színháznak a legértékesebb művészi szolgálatokat nyújtották. Az által azonban, hogy ők a színház tulajdonképeni föntartó erői, ezzel még nem szolgáltattak okot arra, hogy a fizetés javítások révén az anyagi büntetések egész sorozata érje őket.

Minden szerénységem mellett is jogosultnak érzem magam arra, hogy a művészek eme csoportjába soroztassam és kérem Önt, Nagyságos Igazgató ur, mint aki a Nemzeti Színháznak nyújtott művészi szolgálataim értékét jól ismeri, hogy belátva anyagi helyzetem méltánytalanságát, - amikor alkalma lesz a Nemzeti Színház tagjainak memorandumát illetékes helyen tárgyalni - méltóztassék ama külön kérésemet magáévá tenni és támogatni, hogy évi fizetésem szerződése módosításával legalább 40.000 koronára emeltessék.

Magamat Nagyságod jóindulatába ajánlva vagyok kitűnő tisztelettel készséges hive

Ódry Árpád

B[uda]p[est] 1918. dec. 31.

Miniszter Ur!

A létesíttetni kért színészválasztmány ügyében 217.588/1918 sz. a. véleményadásra szólítottván fel, véleményes jelentésemet írásba foglaltam s ezt f. hó 18-n személyesen nyújtottam át Lovászy Márton vallás- és közokt. ügyi miniszter Urnak. E beadványomban kifejtettem, hogy ha a létesíttetni kért színészválasztmány felállítatnék, ezt a Nemz[eti] Színházra nézve fölötte károsnak tartanám s előterjesztésem során hivatkoztam arra is, hogy tudomásom szerint a Nemzeti Színház tagjai közül többen s éppen a legfényesebb nevűek nincsenek a javaslat benyújtóival egy véleményen, és ez okból tiltakozni fognak az ellen, hogy a Nemzeti Színház vezetését a javasolt színészválasztmány a maga számára sajátíthassa ki.

A mikor tehát a 223, 361-1918 sz. nagybecsű leirattal kapcsolatosan visszavárolag hozzám juttatott beadványt, mely az enyémmel teljesen egyező véleményt fejez ki, visszaküldeni szerencsés vagyok, bátorkodom hivatkozni Lovászy Márton miniszter Urhoz benyújtott előterjesztésemre - melyben véleményemet részletesen is megokoltam - és ismételve előadni azt a kérésemet, kegyeskedjék úgy dönteni, hogy a javasolt színészválasztmány ne állíttassék fel.

Mély tisztelettel

A[mbrus] Z[o]ltán]
a N[emzeti] Sz[ínház] igazgatója

[1918?]

Igen tisztelt Nagysád!

Őszinte sajnálattal értesitem, hogy „János tanítvány” című színművét, bár az Ön ismert kiváló tehetsége e mű egyes részleteiben is megnyilvánul, a Nemzeti Színház nem fogadhatja el előadásra. Legyen szabad közölnöm, hogy új alkalommal más darabját nagy érdeklődéssel fogom várni és kérem fogadja igaz tiszteletem kifejezését, melylyel maradok készséges hive

A[mbrus] Z[o]ltán]
a N[emzeti] Sz[ínház] igazgatója

[A Vörösmarty-Akadémia levélpapírján.]

Budapest, 1919. jan. 10.

Nagyságos
Ambrus Zoltán urnak
a Nemzeti Színház igazgatójának
Budapest

Nagybecsü soraira vonatkozólag van szerencsém Nagyságodat tisztelettel értesíteni, hogy az államtitkár ur már engedélyezte a Vörösmarty Akadémiának jan. 19-én előadás tartását a Nemzeti Színházban s erről a hivatalos irat birtokunkban van.

Közbe jött akadályok miatt azonban e napon nem tarthatjuk meg naggyűlésünket[!]. Rajta leszünk, hogy az új gyűlésnapot úgy tűzzük ki, Nagyságoddal egyetértve, hogy az különösebb akadályokat ne okozzon a színház életében.

E célból nagy örömmel s szívesen hívom meg Nagyságodat, mint a Vörösmarty Akadémia tagját, hogy most vasárnap délután a Városi Könyvtár ázsiai termében (Gróf Károlyi u. 8. I. emelet) rendes gyűlésünket megjelenésével megtisztelni méltóztassék.

Maradok kiváló tisztelettel

Móricz Zs.
alelnök

361

Móricz Zsigmond - Ambrus Zoltánhoz

[Saját fejléces levélpapírján.]

Budapest; 1919. jan. 22.

Nagyságos
Ambrus Zoltán urnak
a Nemzeti Színház igazgatója
Budapest

Tisztelettel kérem Igazgató urat, szíveskedjék a holnapi főpróbára három darab belépőjegyet engedélyezni.

Együttal t. kérem, legyen kegyes utalványozzon ki a számomra egyszersmindenkorra két darab főpróbajegyet, amit külön kérés nélkül küldjön meg a titkárság a többi meghívókkal. Szükségem van arra, hogy a színház munkáját lássam, hogy az hatással legyen rám s a minden esetben való külön utánajárás lehetetlenné teszi ezt.

Maradok kiváló tisztelettel készséges hive

Móricz

362

Ady Endréné - Ambrus Zoltánhoz

Budapest, 1919. febr. 2.

Igazgató Ur,

A Nemzeti színház igazgatóságának és személyzetének őszinte és jól eső részvételét igaz megilletődéssel köszönöm.

A magam fájdalma el kell halkuljon ott, ahol az uttörő magyarságot ilyen pótolhatatlan csapás érte.

Nagy költőt, igaz művészt, gyönyörű emberpéldányt és a legjobb lelket veszítettük el benne.

Mély tisztelettel

Ady Endréné

363

Blaha Lujza - Ambrus Zoltánhoz

1919. febr. 4.

Igen tisztelt Igazgató ur!

Szabad a holnapi Árva László Király és a holnaputáni Uri divat előadásokra páholyt kérnem, de csak úgy, ha a közönségtől nem veszem el a helyet. Egész télen itthon ültem, úgy vágyódom egy kis színház után.

Kiváló tisztelője

Blaha Lujza

364

Révész Béla - Ambrus Zoltánhoz

[A Népszava szerkesztőségének levélpapírján.]

[1919.] febr. 25.

Igen tisztelt Igazgató Ur!

Somlai Artur barátom értesített arról, hogy Igazgató Ur barátsággal fogadná, ha én a Nemzeti Színháznak darabot írnék. Nagyon megbecsül ez a figyelme. Valóban van egy darabtervem és a kegyes invitálásra fölvázolom mellékelten az anyagot, amelynek megírásához ambiciós kedvem volna.

Engedelmével arról is szót ejtenék, hogy munkamódom mellett, a darab elkészítése eltartana körülbelül háromnegyed évig, úgy hogy októberben-novemberben elkészülnék vele. Ezt a munkát azonban csak akkor vállalhatnám, ha felszabadulhatnék minden más *kereső* írói munka alól és e célból kérnem kellene - 4-5000 korona előleget, hogy az időt meggyőzzem.

Mély örömem lenne, ha Igazgató Ur a vázlat elolvasása után megbízást adna, hálásan köszönöm így is a meleg jóakarátát.

Igaz tisztelettel köszönti

Révész Béla

B[uda]p[est], 1919. márc. 1.

Igen tisztelt Révész Ur!

Nagyon örülök, hogy - a mint szíves soraival kilátásba helyezi - darabot fog írni a Nemzeti Színháznak. Arra az ígéretre, hogy a darabot az 1919-ik év végig megkaphatom, négyezer korona előleget ajánlhatok fel Önnek; a Nemzeti Színházban ugyanis a megírandó darabra kiutalt előleg maximuma eddig csak 3000 K. volt.

Mínthogy az írói díjakra adott előleg kiutalása alkalmával a szerzőnek kötelező nyilatkozatot kell kiállítania, a melynek megvan a maga régóta megállapított formája, kérem, hogy e nyilatkozat szövegének elolvasása és egyszersmind más részletek megbeszélése végett méltóztatnék engem hivatalos helyiségemben bármely kedden szerdán vagy szombaton déli egy óra vagy esti hét óra tájban fölkeresni.

Félreértés elkerülése végett legyen szabad már most megjegyeznem, hogy „megbízás”-t a darab írására a bemutatott vázlat elolvasása után sem adhatok, mert a megbízás kötelezettséggel jár, s ilyen kötelezettséget valamely, még csak ezután megírandó darab előadására nézve senkivel szemben sem vállalhatok. De azt hiszem, természetesnek fogja találni, hogy a színház a darabok előadására vagy elő nem adására vonatkozólag csak akkor határozhat, a mikor a szerzők darabjaikkal már teljesen elkészültek.

Abban a reményben, hogy a legközelebbi napokban szerencsém lesz, kérem, fogadja kiváló tiszteletem nyilvánítását.

A.[mbrus] Z.[oltán]
a N[emzeti Színház] igazgatója

B[uda]p[est], 1919. máj. 19.

A N[emzeti] Sz[ínház] szertárait és könyvtárát a többi állami színház- jelmez- kellék- és szöveggönyv- szükséglete naponta és olyan, egyre növekedő mértékben veszi igénybe, hogy immár a legnagyobb aggodalmakkal kell elébe néznünk azoknak a zavaroknak, a melyeket a sokféle és sokfelé kikölcsönzés a N[emzeti] Sz[ínház]-nak okozhat.

Mindenekelőtt a propaganda céljaira való tekintettel amugy is szűkebb körre szorított műsor összeállítását nehezíti meg az, ha nekünk is szükséges tárgyainkról nem rendelkezhetünk bármikor, föltétlen szabadsággal, de ha a már evidenciában alig tartható sok kikölcsönzés legelsőbbben a játékrend változatosságának rovására történik, még nagyobb bajjal fenyeget az, hogy az ugyszólván mindennapos és néha huzamosabb időre való kölcsönözgetéssel együtt járó szállítgatás és folytonos használat a rendelkezésünkre álló anyagot ijesztő gyorsasággal koptatja és pusztítja. Mínthogy a kellő utánpótlásnak a háboru éve előtt takarékoságból, a háboru éve óta pedig az anyaghiány okából el kellett maradnia, szertáraink, (s kivált jelmeztárunk) ugyis sokat veszítettek használhatóságukból és ehhez képest eddig is csak a legnagyobb körültekintéssel sikerült kikerülnünk a zavarokat: attól kell tartanunk, hogy a további kikölcsönzések katasztrofális helyzetbe sodorhatnak bennünket.

Azért tisztelettel kérjük, kegyeskedjék a N.[emzeti] Sz.[ínház] diszleteinek, jelmezeinek, kellékeinek, szövegkönyveinek és szerepeinek kikölcsönzését teljesen beszüntetni, vagy - ha ez nem volna lehetséges - a legkivételesebb esetekre korlátozni

Kiváló tiszt[eleettel]

A[mbrus] Z[oltán]
a Nemzeti Sz.[ínház] igazgatója

367

Radó Antal - Ambrus Zoltánhoz

[A Magyar Könyvtár szerkesztősége levélpapírján.]

[1919.] szept. 7.

Kedves Barátom!

Ugy látszik, nem kaptad meg mult hó 20-dika körül hozzád intézett leveletem, azért most megismétlem tartalmát, választ kérve.

A Közoktatásügyi népbiztosság színügyi osztálya lefordította velem D'Annunzio *La Gioconda*-ját, nyilván a Nemzeti Színház számára. A fordítással csak jóval a szovjetkormány bukása után készültem el, s mivel a megrendelő hivatal már nem existál, a fordítással nem tudok mit kezdeni. De abból indulva ki, hogy a fordítás nyilván számotokra készült - hisz e darabot máshol elő se bírnák adni - a *Te rendelkezésedre* bocsátom, megjegyezvén, hogy a fordítást a kapott 3000 K-val kifizetettnek tekintem.

Kérlek, ird meg, elküldjem-e *Neked*, mert ez esetben a nálam lévő eredeti kéziratot lemásoltatnám számodra. De ha nem kell *Neked*, majd a minisztériumban kérdezem meg, ki e munkám gazdája. Szives üdvözlettel igaz hived

Radó Antal

368

Babits Mihály - Ambrus Zoltánhoz

B[uda]pest, 1919. szept. 30.

Mélyen tisztelt Igazgató Ur!

Felhívására közlöm, hogy hajlandó vagyok a *Vihar*-fordításom előadási jogát 2000 - Korona azaz Kettőezer - Korona összegért a Nemzeti Színháznak rendelkezésére bocsátani.

Babits Mihály

Ambrus Zoltán - Herczeg Ferenchez

[A Nemzeti Színház levélpapírján.]

Budapest, 1919. okt. 30.

Kedves Barátom!

Csathó közli velem azt a kívánságot, hogy a „Bizánc” egy részletét, mely az utóbbi időben kimaradt az előadásból, illesszük vissza. Kérlek, engedd meg, hogy ennek a kívánságnak a teljesítését egy kicsit elhalasszuk. A cenzura ugyanis „Bizánc” előadását már engedélyezte, de a játszási engedélyt a szöveg abban a formában kapta meg, a melyben legutoljára adtuk. Nem lehetne elkerülni tehát, hogy a cenzurának a visszaillesztendő részletet is bemutassuk s attól tartok, hogy ez a cenzurát figyelmessé, aggodalmaskodóvá tehetné, esetleg arra bírná, hogy ez után már magát a darabot se engedélyezze, a mi a színházat (az előadást megelőző napon amugy is súlyos körülmények közt) nagy zavarba hozná. Azt hiszem, természetesnek találod skrupulusomat s nem veszed rossz néven, ha arra kérlek, hogy e tekintetben adj egy kis haladékot. Egy két hónap múlva, remélem, már ugy adhatjuk, mint régebben.

A szombati „Bizánc”-előadásra már nincs más páholy, csak az enyém, a melyet a legnagyobb készséggel ajánlok fel. Ha nem is Te magad akarod igénybe venni, kérlek, rendelkezél vele. Ennek persze nincs jegye, de a kik eljönnek, csak hivatkozzanak arra a páholynyitogatónál, hogy az igazgatói páholyt fogják igénybe venni.

Nagyon örülök, ha szolgálatodra lehetek és kérlek, nézz be hozzám, a mikor ez nem esik terhedre, mert megint szeretnék beszélni Veled a „Fekete lovas”-ról és egyebekről.

Szívből üdvözlök igaz hived

Ambrus

Huszár Károly - Ambrus Zoltánhoz

[A Magyar Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter hivatalos levélpapírján.]

Budapest, 1919. nov. 16.

Igen tisztelt Igazgató Ur!

Felhívták figyelmemet Jeszenszky Gyulának a „Gyermek” című színdarabjára, amely Igazgató Urnál van benyújtva előadásra.

Arra kérem Igazgató Urat, szíveskedjék engem a darab kvalitására nézve tájékoztatni.

Őszinte tisztelettel vagyok kész hived

Huszár

[1919. nov. 20. körül]

M[élyen] t[isztelt] Kegy[elmes] Uram,

Jeszenszky Gyula „A gyermek” című 3 felvonásos társad[almi] színművéről jelentésemet a következőkben van szerencsém előterjeszteni:

A szerző leginkább feltűnő tulajdonsága: olvasottsága és lelkes fogékonysága minden művészet iránt. Ez a fogékonysága akkora, hogy tollat - legalább ma még - inkább az impressziók és a reminiscenciák vezetnek, mint az eredetiség.

Maga a darab ideológiájával a francia drámaírás újabb és gyöngébb produktumaira emlékeztet, Bernstein s a hozzá hasonló darabjaira, a nélkül, hogy a magyar szerző ezek technikai ügyességével rendelkezne. A cselekvés, melynek antecedenciái homályosak, olyan fordulatokból alakul ki, a melyek megmagyarázásához nagy lélekfestő erő kellene s a szerző nyilván nem tartozik azok közé, a kiknek a pszichológia iránt való érzék egyik erősségük. Alakjai sablonosak, élettelenek; régóta ismert képek halvány lenyomatai. Egyik figurája minden jóakaratu beavatkozásával csak bajt okoz azoknak, a kiken segíteni akar; ez a darab bölcse, „raisonneur”-je. Ennek az alaknak az elmésség látszatáért való szüntelen fáradozása - sok mesterkéeltség árán - a nagyon kritizálható paradoxonok egész sokaságát mondatja a szerzővel s mennyire nem magyaros ez az elméskedés! Általában, a darabban nincs semmi - a szereplők nevét, egy pár helynevet, s néhány magyar kiválóság említését kivéve - a mi arra vallana, hogy ez a mű magyar író munkája.

A mi a dráma fölépítését illeti, erre nézve jellemző, h[ogy] az I. felvonásban az asszony, a II-ikban a szerető, a III-ikban a férj látszik a főalaknak. Mi több: kétszer is megtörténik, hogy a szerző hosszan elidőzik a nyugalmasabb helyzeteknél s mikor a feszültség, az érdekesebb jelenet következne, elhallgat, lebecsáttatja a függőnyt, hogy a következő felvonásban ismét a nyugalmasabb helyzetet mutathassa. Éppen azt tünteti el a színről, a mitől a legtöbbet várhatná.

A darabban van egy és más (gondolatok, mondások, passzusok, egyes megfigyelések, a dialogizálásban néhol megcsillanó kifejezésbeli könnyedség) a mi írói tehetségre vall. Hogy szerzőt tehetsége a drámaírásra predesztinálja-e, ebből a kísérletből - mely nincs olyan színvonalon, hogy a N[emzeti] Sz[ínház]-ban előadható volna, véleményem szerint még nem lehet megállapítani.

[A Nemzeti Színház levélpapírján.]

B[uda]p[est], 1919. nov. 21.

Igen tisztelt Báró Ur!

A M. O. V. E. budapesti osztályának elnöksége „nyomatékosan” kívánja, hogy Vályi Nagy Géza főhadnagy ide zárt ódáját a 23-iki diszelőadáson „föltétlenül” szavaltassam el.

Szíves döntést kérnék arra nézve, hogy a nyomatékos hangú megkeresésnek eleget tegyék-e?

A mennyiben a Báró Ur szükségesnek tartja Pekár miniszter Ur ő Exc[ellenc]iája megkérdezését s a döntés úgy fog szólni, hogy a főhadnagy ur ódáját el kell szavalni: arra nézve is kérnék szives utasítást, hogy az ódát ki szavalja el? Garamszeghy?

Tekintettel arra, hogy abban az esetben, ha a műsorba be kell illeszteni az ódát, ezt valakinek be kell tanulnia s az előadásig már kevés az idő, nagyon kíváncs voltam, ha a határozatot minél előbb megkaphatnám.

Bocsánatot kérek, hogy nem személyesen jelentkezem, de erősen meghültem s remélem, hogy a Báró Ur nem veszi rossz néven ezt a mulasztást, noha ezzel talán alkalmatlanságot okozok.

Tisztelő igaz hive

Ambrus

Igenlő esetben az óda visszaküldését is kérném.

373

Váradi Aranka - Ambrus Zoltánhoz

[Cimeres levélpapíron.]

B[uda]p[est], [1919.?] dec. 15.

Mélyen tisztelt Igazgató Uram, személyesen mentem volna Magához, de a tegnap délutáni kivágott-ruhás „Nők barátja” influenzás végigjátszása oly rekedtséget eredményezett hogy szólni se tudok most. Ezért írok:

Az „Ujság” vasárnapi száma egy kommunikét[!] hoz, mely a „Bábjáték” reprizének mihamarabbi színrekerüléséről ad hirt. - Nem tudom hivatalos-e ez a hír? ha igen, azzal a kéréssel járulok Maga elé, kedves jó Direktorom mindenkor tapasztalt jóságára és megértésére emlékezve, hogy, amíg a fűtési viszonyokkal ilyen mizeriák vannak ne tüzze sorrendre ezt a folyton mélyen kivágott estélyi ruhákban játszó darabot. - Képtelenség bármi jót, művészt produkálni akkor, amikor az ember meztelen hátán, vállán, karjain jeges léghuzat-keresztetések adnak találkát egymásnak a nyílt színpadon játék közben; amikor az ember szerepét mondva, csupán veszélyben forgó egészségére tud gondolni nem arra amit játszik és irigyl a földszinten és nézőtérén bundában ülő nézőközönséget. -

Szerencse, hogy a műsor úgy alakul most, hogy meggyógyulásomhoz van időm. Nagyon kérem Direktor urat, hogy e két hét alatt még az esetleges próbák alól is mentse fel.

Szeretettel üdvözli igaz hive

Váradi Aranka

374

Ambrus Zoltán - Pekár Gyulához

[A Nemzeti Színház igazgatójának levélpapírján.]

[1919. dec.]

Igen tisztelt Barátom!
Kegyelmes Uram!

A fizetésjavítási tervezetet elkészítettem. Hogy a színháznál ne lássák, legépelés végett az Operába küldtem át s egyben megkértem a Gazdasági Főnököt, szerelje fel minden szükséges kimutatással és úgy küldje el a Minisztériumba.

De, kérlek, engedd meg, hogy ez alkalommal megemlítsek valamit, a mi bizonyára elkerülte szíves figyelmedet, illetőleg, hogy egy kéréssel terheljelek.

Odrytól hallom, hogy a Minisztérium tervezetemet a Budapesti Színészszövetség és a Nemzeti Színház kiküldöttjei elé szándékozik terjeszteni - megvitatás végett. Ha ez csakugyan így volna: egy kissé különösnek találnám.

Régebben az volt a gyakorlat, hogy ha valamely nemzeti-színházi ügyben kérvényezők keresték meg a Minisztériumot, a kérvényezők maguk precizították azt, hogy mit kérnek. A Minisztérium aztán, vagy meghallgatta a Nemzeti Színház igazgatóját vagy nem, vagy figyelembe vette az igazgató javaslatát, vagy nem vette figyelembe, de úgy döntött, hogy a Nemzeti Színház igazgatójának nem kellett a kérvényezők szolgálatára állania, - döntött a nélkül, hogy a kérvényezők a Nemzeti Színház igazgatójának javaslatát felülbírálhatták volna.

Hogy a Budapesti Színészszövetség és a Nemzeti Színház kiküldöttjei kényelmesebbek voltak annál, hogy maguk precizították volna, mit kérnek, s a helyett nehezen összeegyeztethető utasításokat adva, a Nemzeti Színház igazgatójával szolgáltatják ki magukat - ez még hagyján. De hogy a Budapesti Színészszövetség és a Nemzeti Színház kiküldöttjei felül akarják bírálni a Nemzeti Színház igazgatójának javaslatát - a melynek személyi dolgokat érintő részleteiről tudniok sem volna szabad - hogy a Nemzeti Színház igazgatójának javaslatát Huszár Pufi, az Orfeum tagja és a Színészegyesület más kiküldöttjei, továbbá a Nemzeti Színház tagjai vitassák és bírálgassák, noha a színházi törvények tiltják, hogy a tag az igazgatónak bármely intézkedését bírálghassa - ezt már nem tartom összeegyeztethetőnek a Nemzeti Színház igazgatói állásának tekintélyével.

Azt hiszem, a terv csak úgy vetődhetett fel, hogy abban a pillanatban, a mikor Tőled ezt kérték, elkerülte figyelmedet, micsoda anomália volna, ha a Nemzeti Színház igazgatójának a Nemzeti Színház legintimebb ügyeire vonatkozó - és alapjában nem is tőle eredő - tervezetét idegen színházak tagjai és érdekelt nemzetiszínházi tagok bírálghassák.

Azért tisztelettel kérlek, légy kegyes intézkedni, hogy a Minisztérium tervezetemet csak információszerzésre használja fel, de - akár figyelembe veszi, akár nem - ne vesse oda olyanok kritikájának, a kik e tervezetről úgy sem mondhatnak elfogulatlan bírálatot, részben tájékoztat-lanságból, részben azért, mert hiszen legerősebb anyagi érdekükről van szó.

Kérlek, bocsásd meg, hogy e sorokkal terhellek, és fogadd igaz tiszteletem nyilvánítását, a mellyel maradtam régi hived

Ambrus Zoltán

375

Pekár Gyula - Ambrus Zoltánhoz

[Vallás és közoktatásügyi politikai államtitkár fejléces levélpapírján.]

Budapest, 1919. dec. 31.

Tisztelt Barátom!

Értesültem, hogy Graziani tábornok és a francia misszió óhajának megfelelően a Nemzeti Színház jövő héten a Tartuffe-öt adja elő.

Légy szíves értesíts engem az előadás napjáról, hogy a kormánykörök figyelmét az előadásra idejében felhívhasam és hogy az egyes kormányférfiaknak megfelelő páholyok lefoglalhatók legyenek. -

Igaz tisztelettel kész hived

Dr. Pekár

376

Márkus Emma - Ambrus Zoltánhoz

St Moritzdorf, 1920. jan. 17.
Villa Guardamunt

Igen tisztelt kedves Igazgató Ur

Remélem hogy mire levelem kezébe jut, már én is közeledem hazafelé. Nagyjában itt nem-sokára elkészülünk a dolgokkal s mihelyt mindent becsomagoltunk s a házat átadtuk, utra kelünk. Waslaw még nincs szállítható állapotban, ezt azonban nem fogjuk bevárni a kis babát azonban magunkkal visszük úgy hogy Romola amint Waslawot utra lehet engedni, egy orvos és ápoló kíséretében utánunk jön. - Az orosz passusokat is már elküldtük rég Bernbe, ezeknek elintézése azonban egy kicsit hosszabb időt vesz igénybe mert a dolog complicált. De elutazásunkat ez nem fogja hátráltatni, Oscar t. i. előre mindent elintézt, hogy Romolának ha nem is leszünk már itten, ebben az ügyben se maradjon semmi tenni valója. Ő annyira megviselt és gyenge, hogy képtelen bármit is elintézni. Remélem, hogy a vasuti közlekedés sem fog fennakadást előidézni s így mihamarabb otthon lehetek s kipihenhetem magam amire nagyon rászorultam, mert hiszen a sok izgalom bánat és munka mellett még hazulról hozott influenzám is kinez. Alig várom már hogy újra játszhasam úgy érzem hogy ezentul ez lesz igazán nyugodt és boldog pillanatom.

Kérve-kérem kedves jó Igazgató Uramat, ha netalán pár napi késéssel érkezném haza ne nehezteljen, nézze el, és tudja be annak, hogy leányomat életének talán legszenvedésteljesebb s legválságosabb pillanatain segitem keresztül.

Nem ismételhethet eléggé, hogy milyen mélységes hálát érzek jóságáért s azért, hogy ezekben a nehéz időkben olyan szeretettel könnyítette meg anyai kötelességem teljesítését.

Szibből üdvözlöm Mindnyájukat kiváló tisztelettel hálás hived

P. Márkus Emma

377

Ivánfi Jenő - Ambrus Zoltánhoz

[A Nemzeti Színház levélpapírján.]

[1920. jan.]

Kedves Igazgató Uram, Péchy kétségbe van esve, hogy kibontottam a pénztári jelentést tartalmazó borítékot; fél, hogy elcsapod.

Kérlek, bocsáss meg, *neki*, a miért nem akadályozta meg karhatalmi erővel bűncselekményemet, *nekem*, a miért a bűnt elkövettem.

Szeretettel üdvözlök igaz hived

Ivánfi Jenő

378

Kóbor Tamás - Ambrus Zoltánhoz

[Az Ujság levélpapírján.]

1920. márc. 31.

Nagyrabecsült Uram,

tisztelettel kérem, hogy a nemzeti háznál[?] levő *Agáta nővér* és *Rózsával a gomblyukban* című darabjaimat vissza adni sziveskedjék. Az ismert viszonyok kérésemet is, a teljesítését is eléggé megokolják.

Igazgató Urnak változatlanul őszinte tisztelője

Kóbor Tamás

379

Harsányi Zsolt - Ambrus Zoltánhoz

1920. ápr. 2.

Igen tisztelt kedves Igazgató Ur, - gondolom, hogy még viseli a Klasszikus Regénytár szerkesztői tisztét és ennél fogva jó helyre fordulok a kérésemmel. Betegségem hosszú délutánjait azzal mulatom, hogy lefordítom Dickens „The old curiosity shop” című regényét. Nagy kötet, nagy munka, őszre készülök el vele. Már most: nem az a kérésem, hogy a Klasszikus Regénytár látatlanban elfogadja ezt a munkát, sem az, hogy erre megbízást kapjak. Hanem: mivel megtörtént már, hogy két különböző ember egymás tudta nélkül dolgozott ekkora munkán s egyik pár nappal megelőzve a másikat, ennek minden fáradsága kárba veszett, arra szeretném megkérni Igazgató Urat, adjon nekem a vállalat erre a fordításra erkölcsi opciót minden kötelezettség nélkül. Vagyis: más ne kapjon megbízást erre a fordításra, míg én a kész munkámat be nem mutattam. Ha a Klasszikus Regénytár akkor majd nem reflektál rá, még mindig módomban lesz a Pallasnál kiadatni. De a K.[lasszikus] R.[egénytár] az egyetlen vállalat, amelyről feltehetem, hogy véletlenül éppen ennek a könyvnek a lefordításával foglalkozik többek közt.

Örömmel hallom, hogy Igazgató Ur egészsége helyreállott. Ámbár az állása most olyan bosszúságokkal járhat, hogy talán jobb volna be nem járni a Nemzetibe. Én boldog vagyok, hogy nagybetegen ugyan, de elzárkózhatom mindentől.

Igaz tisztelettel és a régi ragaszkodással üdvözlök

Harsányi Zsolt
V. Wahrmann-utca 13. fsz. 2.

[1920. ápr.-máj.]

Igen tisztelt Barátom!

Ismerve egyrészt a N[emzeti] Sz[ínház] irányában való nagylelkű jóindulatodat, másrészt minden munkabírást megtörő elfoglaltságodat, kötelességemnek éreztem, hogy a N[emzeti] Sz[ínház] képviselőjében se kérjek Tőled kihallgatást olyankor, a mikor ez egyáltalán elkerülhető, és soha se folyomadjak audiencia-időért nagyobb mértékben, mint a mennyire erre a N[emzeti] Sz[ínház] érdeke rákényszerít.

Ettől a kötelességérzettől indítva rajta voltam, hogy a N[emzeti] Sz[ínház]-ra vonatkozó óhajtaim lehetőleg olyanok közvetítésével fejezhessem ki, a kik amugy is szerencsések lehetnek intézkedéseidet kikérni és a kik irántam való szivességből - óhajtaim olyankor terjeszthették elő, a mikor ezzel időből csak pár percet kellett elrabolni.

Most azonban be kell látnom, h[ogy] kötelességmulasztás volna, a Nemzeti Színház-zal szemben, ha elhallgatnám, hogy hosszabban kellene előterjesztést tennem a N[emzeti] Sz[ínház] ügyeiről. Talán tévedek, de abban a meggyőződésben vagyok, hogy a N[emzeti] Sz[ínház] vitális érdekei kívánják meg, hogy előterjesztésem megtételét ne halasztgassam későbbi időre. Azt hiszem, a N[emzeti] Sz[ínház]-nak anyagi érdeke is, de magasabbrendű érdekei is megkövetelik tőlem, hogy részletesebben és összefoglalólag közöljem Veled a N[emzeti] Sz[ínház] jövőjére vonatkozó aggodalmaimat.

Azért, bármennyire nehezemre esnék, ha úgy találnád, hogy ezzel igazi szükség nélkül molesztállak, kérem kell, légy kegyes módot nyújtani rá, hogy jelentést tehessek arról, a mit a N[emzeti] Sz[ínház] veszedelmének látok és hogy e célból egy órai audienciát kaphassak. Ugy vettem észre, a minisztériumban, a hol Téged naponta száz kérvényező zaklat, ez alig lehetséges, de ha lesz olyan kegyes, és megjelölöd a helyet és időt, a hol és a mikor ezt nagyobb alkalmatlanságok nélkül tehetem, talán teljesíthetem kötelességemet a nélkül, hogy ezzel nagy kényelmetlenséget okozzak Neked.

A magam érdekében soha se állanék elő ilyen szerénytelen kéréssel. De annak tudata, hogy a N[emzeti] Sz[ínház] érdekében kész vagy áldozatokra is, remélnem engedi, hogy kérésem elől nem fogsz elzárkózni.

[A Nemzeti Színház levélpapírján.]

Budapest, 1920. máj. 7.

Igen tisztelt Főnök Ur!

Örömmel hallom, hogy gyöngéledése már elmúlt. Így lelkipurdalás nélkül kérhetem - bár nem szívesen zaklatom - kegyeskedjék ügyemet a Minisztériumban még egyszer szóvá tenni s kifejezésre juttatni azt az óhajtaimot, hogy ez a régóta huzódó ügy, tekintettel az alábbiakra, már a legközelebbi napokban elintéztetnék.

Az orvosom ugyanis azzal fenyeget, hogy nagy baj lesz belőle, ha már legközelebb, inkább holnap mint holnapután, nem megyek ki legalább a Svábhegyre, a honnan bejárhatok a hivatalomba. Most csak a nagy mennyiségű lázellenes szer tart talpon (így is minden nap jelentékeny a hőemelkedésem), de a lázellenes szereket nem szedhetem tovább s most már csak egy orvosságom lehet: a levegő. Erre való tekintettel keresttem és találtam lakást a Svábhegyen, de arról, hogy ezt lefoglalom-e, nemcsak azonnal nyilatkoznom kell, hanem egy-szersmind nagyobb összegű pénzt kell letennem, hogy a lakást biztosíthassam.

Tavaly, a mikor a színház minden tagja hozzájutott a szabadságához, én egy félnapra se mozdulhattam el az irodámból, mert a fizetésrendezés kérdéséről kellett tárgyalnom a különböző időben vakációzó tagokkal. És az egészségem megromlását nem tulajdoníthatom másnak, csak annak, hogy immár két éve semmi pihenésem. De most már nem csupán az egészségemről, hanem úgy látszik: az életemről van szó. Igen tisztelt Főnök Ur tudja, hogy kötelességteljesítés dolgában mindig mindenre kész voltam s a javadalmazásom kérdését illetőleg soha se szerénytelenkedtem. Pénzről soha se beszéltem a legújabb időkig. De a mikor ennyire komolylyá vált az állapotom, nem maradhatok többé „néma gyerek”. Remélem (hiszen csak biztató szavakat hallottam, mikor a kérésemet előterjesztettem), hogy a Minisztérium nem fog elzárkózni az elől, a mi minden méltányosság szerint megillet.

A sürgetésért szíves elnézését kérve, remélem, nem veszi rossz néven, hogy alkalmatlanságot okozok.

Tisztelő igaz hive

Ambrus

382

Ambrus Zoltán - Szász Károlyhoz

1920. máj. 25.

Kedves Barátom!

Meghökkenítő és szinte érthetetlen tapasztalatok ellenére is megmaradva abban a szilárd meggyőződésben, h[ogy] a N[emzeti] Sz[ínház]-ról szóló bírálataidnak nem lehet más mozgatója, csak a N[emzeti] Sz[ínház] szeretete és nem lehet más célja, mint a jóakaratu tanácsadás:

Tisztelettel kérlek, légy kegyes alkalmat adni nekem arra, h[ogy] felvilágosíthassalak, mennyire megtévesztenek azok, kik Téged a N[emzeti] Sz[ínház] belső életéről informálnak és mennyire hemzsegnek a tévedések azokban a megállapításokban, a melyekre bírálataidban úgy hivatkozol, mintha tények sorozatát emlitenéd, - továbbá, h[ogy] más dolgokban, a melyek egyike-másika csakugyan tény, s a melyeket Te - a körülmények ismerete híján - szigorúan megróssz, mennyire nincs semmi megróni való.

Abban a reményben, h[ogy] kérésem teljesítése elől nem fogsz elzárkózni, maradok tisztelő hived

A[mbrus] Z[o]ltán
Nagymélt[óságú] Szász Károly urnak

383

Gál Gyula - Ambrus Zoltánhoz

[A Nemzeti Színház fejléces levélpapírján.]

[1920 máj. 27.]

Nagyságos igazgató ur!

Ma d. e. kerestem N[agy]s[á]godat az irodában, hol azt mondták, hogy a Ministeriumban van, s mert helyzetem sürgetett, - amennyiben napok óta pénz nélkül vagyok - eladnivalóm pedig már nincs; nem tudtam más kiutat, minthogy a főnök urnak irtam egy levelet, melyben szorongatott helyzetemre hivatkozva kértem - utaltasson ki számomra sürgősen ötezer korona előleget, hogy a gagé rendezéséig ne éhezünk a családommal; mert én már másképen segíteni magamon nem tudok. Ezzel igazolom eljárásomat, hogy nem várhattam be N[agysá]god megérkezését és kérem ez ügyben szives támogatását.

Őszinte nagyrabecsüléssel

Gál Gyula

384

Bangha Béla - Ambrus Zoltánhoz

[Központi Sajtóvállalat Részvénytársaság fejléces levélpapírján]

Budapest, 1920. jun. 2.

Nagyságos Ambrus Zoltán urnak

Mélyen tisztelt Igazgató Ur,

engedje meg, kérem, hogy ismeretlenül is felkeressem e sorokkal, s anélkül hogy a Nemzeti Színház ügyeibe legtávolabbról is beleszólni vagy protekciót gyakorolni akarnék, arra a kijelentésre szorítkozzam, hogy amennyiben Bihari Ákosnak a Színház tagjai közé való felvételéről volna szó, részemről ennek keresztény és nemzeti szempontból semmi akadályát nem látnám. Biharit évek óta - s nem csupán a keresztény kurzus idején - mint hithű és lelkes katolikust ismerem, s hibának tartanám, ha ennek dacára származása révén kirekesztenék az igaz és őszinte keresztények sorából.

Őszinte tisztelettel Igazgató Urnak hive

Bangha Béla

385

Ambrus Zoltán - Heinrich Gusztávhoz

[1920. jun. 12-13.]

K[edves] B[arátom]!

Nem tudom elmondani, milyen jól esik nekem, hogy - annyi viszontagság és forgandóság közepett! - állandónak találom azt a rendkívül kedves és gyöngéd figyelmességet, a melylyel újra meg újra táplálsz a művelődés és a tájékozódás irányában való nosztalgiámat. A milyen megtisztelő ez rám nézve, olyan mély hálát érzek Veled szemben és kérek, engedd meg, hogy legalább ezekkel a sorokkal fejezhessem ki először is a hálaérzetemet és másodsor szomorúságomat, hogy az események megfosztottak a Veled való gyakori találkozás lehetőségétől. Abban a reménységben, hogy majd csak vissza fog térni ez a régóta nélkülözött lehetőség is, kérek, fogadd sokszoros köszönetemmel régi ragaszkodásom nyilvánítását.

Hálás hived

A[mbrus]

386

Heinrich Gusztáv - Ambrus Zoltánhoz

B[uda]pest, 1920. jun. 16.

Kedves barátom!

Nagyon köszönöm tegnap vett szíves soraidat, melyekben „érdemeimet” erősen túlozod. Csak egy kis örömet és szórakozást akartam neked juttatni - egy színházigazgató ugyanis nagyon rászorul egy kis öröme. Remélhetőleg ősszel ismét megkezdhetjük szerény vacsoráinkat, ha t. i. meg tudjuk fizetni.

Kedves nőd kezeit sokszor csókolva szívesen üdvözlök igaz hived

Heinrich Gusztáv

387

Ambrus Zoltán - Nadányi Emilhez

[1920. szept. eleje]

Igen tisztelt Szerk[esztő] Ur!

A N[emzeti] Sz[ínház]-at soha sem irányítja a kasszaszempontra, de azokat a darabokat, a melyek már hosszabb idő óta nem vonzanak és a legkisebb bevételt produkálják, csak akkor lehet műsoron tartani, ha ezt az áldozatot vagy az irodalmi érték, vagy a nemzeti érzés, vagy mind a kettő igazolja. Az *Otthon* irodalmi értéke legalábbis vitás; idegen darab, és nem a legméltóbban reprezentálja a német drámai irodalmat. Még hozzá: néhány szereplőjét ki kellene cserélni, a mi több próbát kíván és arra, hogy egy régi műsordarab próbái foglalják le a színpadot, az újdonságok és a reprizek előkészületei csak ritka alkalmakkor engednek időt.

Mindamellett egy ilyen alkalommal, a műsor változatossága érdekében és abban a föltevésben, hogy a régiek idő óta pihentetett *Otthon* most már nagyobb érdeklődéssel fog találkozni, mint a darab utolsó öt-hat előadása, elő akarom adni az *Otthon*-t is, de a kedvező alkalmat meg kell várni. Azt hiszem már a közel jövőben rákerülhet a sor, hogy az *Otthon* újra műsorra tűzhetem és a műsoron tarthatom mindaddig, míg valamilyen érdeklődés mutatkozik iránta vagy legalább előadása iránt.

Kérem, igen t[isztelt] Szerk[esztő] Urat, fogadja kiváló tiszteletem nyilvánítását.

B[uda]p[est], 1920. szept. 10.

Méltóságos Kormánybiztos Ur!

Az Orsz.[ágos] Szinművészeti Tanács 65/1920 sz. a.[latt] közölt javaslatára észrevételeim a következők:

Bizonyára az volna az ideális állapot, ha a N[emzeti] Sz[inház] tagjai a N[emzeti] Sz[inház]-on kívül sehol sem lépnének fel. De tekintetbe kell venni anyagi helyzetüket. Azok a fizetések, a melyekre a Tanács mint új magas fizetésekre hivatkozik, kisebbek, mint a régi (a háboru előtti vagy a háborus) fizetések voltak, mert az árviszonyok rendkívüli eltolódása és a pénznek szinte katasztrofális elértéktelenedése következtében kevésbbé fedezik a fő-élet-szükségleteket, a megélhetést kevésbbé teszik lehetővé, mint a régi, kisebb összegek. És míg a legnagyobb fizetésű tagoknak is gondot okoz az élelem és a ruházkodás kérdése, a magán-vállalkozások a mellékesen és hamar elvégezhető munkáért, olyan díjazást kínálnak a N[emzeti] Sz[inház] tagjainak is, a mely sokszorosan több, mint a fizetésük. Ujabban egyre gyakoribb dolog, hogy a jobb nevű nemzeti színházi tagok egy hónap, sőt néha egy hét alatt minden megerőtetés nélkül többet kereshetnek, mint a mennyit a N[emzeti] Sz[inház]-ban egy évi munkájukért kapnak. Ha tehát ilyen körülmények között, a N[emzeti] Sz[inház] ridegen elzárkóznék az elől, hogy tagjai másutt is kereshessenek - legalább olyankor, a mikor a N[emzeti] Sz[inház] nem, vagy csak kevésbé foglalkoztatja őket - ennek kétségtelenül az lenne a következése, hogy a N[emzeti] Sz[inház]-tól sorra megválnának legjobb tagjai s a N[emzeti] Sz[inház]-nál csak azok maradnának, a kik másutt nem kellenek.

Következésképpen: nem volna ajánlatos törvénnyé tenni a javaslat 2.-ik pontját, mely így szól: „nemzeti színházi tag budapesti rendes színházban csak a szünetben léphet fel.” Eddig se volt gyakori dolog, hogy a N[emzeti] Sz[inház] tagjai a játékidőben is vendégszerepelhettek valamely más budapesti színházban, mert a N[emzeti] Sz[inház] játérendje ezt csak igen kivételes esetekben engedheti meg. De a N[emzeti] Sz[inház] érdekében továbbra is fentartandó az az uzus, hogy az igazgatóság esetről-esetre bírálja el, megadhatja-e az engedélyt a másutt való szerepléshez, azzal a föltétellel, hogy ez csak olyankor történhetik meg, a mikor az engedélyt kérőnek a N[emzeti] Sz[inház]-ban nincsen elfoglaltsága. Meg kell jegyezni, hogy az engedély eddig is mindig ezzel a föltétellel adatott meg, és az igazgatóság ügyelt rá, hogy a vendégszereplés ne alterálja a tagot nemzeti színházi kötelezettségének teljesítésében. Meg kell jegyezni továbbá, hogy az engedély eddig is csak olyan tagoknak, adatott meg, a kiket a N[emzeti] Sz[inház] abban az időben vagy egyáltalán nem, vagy csak kevésbé tudott foglalkoztatni.

A javaslat 3-ik pontja ellen („Olyan szerepet, melyet a N[emzeti] Sz[inház]ban adott, más b[uda]pesti színházban egyáltalában nem játszhat el”) nincsen semmi észrevételem.

Hozzájárulok a javaslat 1. pontjához, mely így szól: „Nemzeti színházi tag kabaréban, orfeumban stb. sem a szünetidőben, sem a szezon alatt nem léphet fel.” Ehhez azonban miniszteri rendelet szükséges és ebben a rendeletben is kivételt kell tenni az olyan taggal, a kinek ahhoz való jogát, hogy kabaréban is felléphessen, szerződés biztosítja. A N[emzeti] Sz[inház]-nak csak egy ilyen tagja van: Rózsahegyi Kálmán, a kinek szerződése lejártáig (1923. június 30-ig) joga van a kabaréban való szerepléshez. (Megjegyzendő: 1. annak idején a N[emzeti] Sz[inház]nak érdekében állott, hogy elfogadja ezt a szerződéses kikötést. Mert vagy hatvanezer koronával nagyobb fizetést kellett volna adnia, vagy elvesztette volna Rózsahegyit, a kinek a pótlásáról gondoskodni akkor egyáltalán nem lehetett s ma is bajos volna. 2.

Rózsahegyit e jogának gyakorlása soha sem zavarta nemzeti-színházi kötelezettségének kifogástalan és pontos teljesítésében.)

A javaslat 4. pontjához („Szinészek és rendezők nem vállalhatnak más színházban, kabarénál, filmvállalatnál stb. állandó jellegű elfoglaltságot, pl. művezetés, szellemi irányítás, rendezői tevékenység, dramaturgi állás stb.”) - *elvben* hozzájárulok. De itt is helyénvalónak tartok *egy* kivételt. Hevesi Sándornak ugyanis szerződése biztosítja azt a jogot, hogy a mennyiben nemzetiszínházi elfoglaltsága megengedi, másutt is foglalkozhassék hasonló vagy bármely más munkával. Hevesi szerződése ugyan 1921. jun. 30.-án lejár, de figyelembe kell venni, hogy Hevesi ama nemzetiszínházi tagok egyike, a kik a legkönnyebben kapnak másutt fizetésénél sokkal nagyobb honoráriumot nyújtó munkát és hogy Hevesinek a N[emzeti] Sz[ínház]-tól való megválása a N[emzeti] Sz[ínház]-ra nézve nagy veszteséget jelentene.

A javaslat 5-ik pontjához hozzájárulok. Itt csak azt jegyzem meg, hogy: 1. A N[emzeti] Sz[ínház]-ban eddig is kötelező volt, hogy a tag, a ki filmfelvételben óhajtott szerepelni, ehhez kikérje az igazgatóság engedelmét, - 2. hogy a filmezést a magánszínházak kollektív szerződése minden színházi tagnak megengedi.

Kérem Méltóságodat, fogadja kiváló tiszteletem nyilvánítását

A[mbrus] Z[o]ltán
a N[emzeti] Sz[ínház] igazgatója

389

Ambrus Zoltán - Császár Elemérhez

B[uda]p[est], 1920. okt. 3.

Igen tisztelt Ügyvezető Alelnök Ur!

Az Orsz.[ágos] Szinművészeti Tanács 72/1920. sz. felhívásának megfelelően csatoltan van szerencsém elküldeni a színház tagjainak névsorát.

A mi az Orsz.[ágos] Szinművészeti Tanácsnak a kettős szereposztásra vonatkozó szives javaslatát illeti: legyen szabad rámutatnom arra, hogy igazgatói működésem kezdetétől fogva mindig az a törekvés vezetett, a melyet a Tanács figyelmembe ajánl. A N[emzeti] Sz[ínház] műsorán állandóan szereplő hazai és idegen klasszikus daraboknak minden nagyobb szerepét két vagy több előadó tudja és játssza, de szélesebb körben is igyekszem érvényesíteni a kettős szereposztás elvét, már csak azért is, hogy a tagok ambíciója kellő kielégülést találhasson. Minthogy azonban a kettős szereposztásnak még nagyobb arányokban való kiterjesztése kétszer annyi próbát, tehát kétszer annyi munkát feltételez, az elv érvényesítésére határt szab egyrészt a tagok munkateljesítő képessége, másrészt az a körülmény, hogy eredményesebb próba csak a nagy színpadon tartható, mert a Népszínház épületének háziszinpada jóformán csak emlékpróbák tartására alkalmas. De különben is: a kettős szereposztás elvének minden vonalon való érvényesítése a legtöbbször munkafecsérlést jelentene s ez okból nagy műsoru színházakban nem is szokásos (kivéve a dalmű színházakat, a hol a nagy műsor legfeljebb 30-40 dalművet jelent.)

Áttérve a Fáy Szeréna jubileumára vonatkozó szives javaslatra, közölnöm kell Fáy Szerénának azt a kérelmét, hogy jubileuma november havában ünnepeltessék meg s ez alkalommal olyan eredeti szomorujáték kerüljön színre, a mely állandóan műsoron van. Azt hiszem, a Tanács nem fogja kifogásolni, ha a jubiláns kérelmét teljesítem.

Végül tisztelettel értesitem Méltóságodat, hogy szóbeli megállapodásunk értelmében: a főpróbák alkalmával a földszint [...?]számu páholy az idén is az Orsz.[ágos] Színművészeti Tanács rendelkezésére áll, a mit különben a meghívó elküldésével minden egyes esetben jelezni fogok.

Kérem Méltóságodat, fogadja kiváló tisztelem nyilvánítását

A[mbrus] Z[oltán]
a N[emzeti] Sz[ínház] igazgatója

390

Ferenczi Zoltán - Ambrus Zoltánhoz

B[uda]p[est], 1920. nov. 8.

Kedves Barátom!

Együtt folytatott megbeszélésünk értelmében tettem jelentést tegnap a Kisf[aludy]-Társ[aság] Shakesp[eare]-Bizottságában. Ehhez képest, szíves ígéretedre támaszkodva azt határozta a bizottság, hogy

A Vihar előtt Voinovich Géza,

Romeo és Julia előtt Szász Károly,

Julius Caesar előtt Beöthy Zsolt fognak 20-20 perces előadást tartani.

Méltóztassál ennyit egyelőre szíves tudomásul venni. Előre is a legmelegebb köszönettel vagyok tisztelő igaz hived

Ferenczi Zoltán

391

Álgya Papp Sándor - Ambrus Zoltánhoz

[József főherczeg tábornagy szárnysegédének levélpapírján.]

Budapest, 1920. nov. 20.

Méltóságos Uram!

József főherczeg Tábornagy Ur Ő kir. Fensége magas megbízásából van szerencsém az Ő kir. Fenségéhez beküldött szindarabot a csatolt levéllel oly felkéréssel megküldeni, hogy a darabról véleményt alkotni s azt velem közölni méltóztassék. -

A darab itt elolvasva *nem* lett, miután azonban a darabnak esetleges jövedelme - a Fenséges Ur szívéhez nőtt s a harctéren elesett ritka derék és vitéz 39-es bakák hátramaradottjainak jutna - kéri Őfensége Méltóságodat, hogy a darabról nagybecsü véleményét, a darab szíves visszajuttatása mellett, ide közölni kegyeskedjék.

Fogadja Méltóságos Uram, legőszintébb tisztelem jelentését, mellyel vagyok készséges hive

Álgya ezredes

392

Némethy Béla - Ambrus Zoltánhoz

Magyarország Területi Épségének Védelmi Ligája.

Budapest, IV. Váci utca 31-33.

6990/920/N.

Budapest, 1920. nov. 25.

Tekintetes Igazgatóság!

Török Imre kisujszállási ref. esperes „Mikulás” című irredenta darabját mellékelve azzal a tiszteletteljes kéréssel küldöm meg, hogy azt előadatni és az érte járó 110 koronát hozzánk beküldeni sziveskedjék.

Hazafias üdvözlettel:

Dr. Némethy Béla
osztályvezető

393

Rákosi Viktor - Ambrus Zoltánhoz

Budapest, 1920. dec. 11.

Kedves barátom!

Fiamtól, Rákosi Páltól, aki a ti Akadémiátok első éves növendéke, (ha nem ösmered tulajdonítsd rendkívüli szerénységének) arról értesülök, hogy az Elnémult Harangokat műsorra tűzted. Nem is sejtet, hogy ez a hír micsoda nehéz követ gördített le a szívemről, mert már huzamos idő óta kinosan töprengem azon, hogy hát csakugyan Ambrus Zoltánnak, az én gyermekkori drámairó pajtásomnak, barátomnak és iskolatársamnak adatott meg az én harangjaimat végképp eltemetni és végképp elnémitani? Holott már oly szépen beilleszkedett a műsorba és tartotta magát. Irni rösteltem, mert mindig az a remény táplált, hogy majd csak eszedbe jutok. És jutottam, fogadd érte köszönetemet. Egyuttal annak a kéréssemnek adok kifejezést, hogy a magyar papot Kis Ferencsel játszasd, mert ő volna reá a legalkalmasabb.

A régi szeretettel ölel öreg barátod

Rákosi Viktor

394

Erdős Renée - Ambrus Zoltánhoz

[1920?]

Igen tisztelt Igazgató ur -

az én feledékenységem csodálatos! Mikor Öntől eljöttem, jutott eszembe, hogy Italiából hazajöve egy szép kis bronzreliefet hoztam magammal melyről senki sem tudta megállapítani

reproduktio-e vagy eredeti: antik-e vagy renaissance kori. Ez a kis bronzrelief egy kagyló-szerű medencét ábrázolt, amely fölött egy szőlőfürt függött. A medence két oldalán egymással szembe fordulva két ifju szatyr áll magas és karcsu s a medence fölé hajolnak, mintha inni akarnának belőle. Ezt azért írom meg, hazajöve most rögtön, mert biztos hogy következő alkalommal elfelejteném s akkor eselnék annak igazolásától hogy az incriminált erotikus szimbolum nem is az én veszedelmesnek mondott fantáziám szülötte, hanem egyszerű - plagium. A relief nincs többé birtokomban. Egy régi jó barátomnak adtam cserébe egy könyvszekrényért - Sajnálom. Szerettem volna megmutatni - Különb ki fogom huzni ezt is. Mindent kihuzok és beleírok amit Ön jónak lát, csak már egyszer kerüljön színpadra egy darabom a Nemzetiben. Semmit sem tudok amire úgy vágyom mint erre.

A vasárnapot nagyon várva igaz hálával és szívélyesen köszönti

Erdős Renée
I. Kékgolyó u. 20 b.

395

Wlassics Gyula - Ambrus Zoltánhoz

[A Magyar Királyi Operaház levélpapírján]

[1921] jan. 21.

Kedves Direktor Uram,

Zadravec püspök is szindarabot irt, én már olvastam! Mellékelve oly kéréssel küldöm, sziveskedjék mielőbb a Tanácshoz juttatni, melynek ítéletében bizom.

Tegnap *Anna Lizát* küldtem a finn író művét, azt is sziveskedjék lehetőleg soron kívül kezeltetni.

Szívből üdvözlí igaz híve

Wlassics

396

Ambrus Zoltán - Rákosi Viktorhoz

B[uda]p[est], 1921. febr. 10.

Kedves Barátom!

Kérlek, bocsásd meg, hogy december 11-én irt szíves soraidra csak most válaszlok. Késédelmem oka: az a meggyőződése, hogy a Nemzeti Színház igazgatójának semmit se szabad ígérnie, mert soha se tudhatja, hogy módjában lesz-e ígétét beváltania; és ezért: megtartom, a mit nem ígértem, de ígérgetni nem szeretek.

Az „Elnémult harangok”-at nem én vettem le a Nemzeti Színház műsoráról, hanem az elődöm. Én 1917. július 1-én vettem át a Nemzeti Színház vezetését s az „Elnémult harangok”-at 1916. február 23-án adták utoljára. Bizonyára tudod, hogy újra műsorra tűzni az olyan darabot a melyet már majdnem másfél év óta nem játszottak, annyi próbát kíván, a mennyire a

színháznak csak ritkán jut ideje, különösen, ha sok újdonságot kell bemutatnia, mint igazgatásom első évében. Azóta pedig, sajnos, voltak idők, a mikor az „Elnémult harangok” előadására gondolni se lehetett nem kell mondanom miért. De engedd meg, hogy ne részletezzem, milyen sok akadály állotta útját az „Elnémult harangok” reprizének, csak örömet fejezhessem ki azon, hogy végre újra színre kerülhetett.

A régi szeretettel ölel igaz hived

397

Erdős Renée - Ambrus Zoltánhoz

Buda, 1921. febr. 18.

Igen tisztelt Igazgató ur!

Itt küldöm az átdolgozott drámát. Hát ha Önnek úgy tetszik, és a sors kegyes lesz hozzám életem alkonyán - miután tizenhárom éves korom óta mindég drámákat írok - elérem azt hogy egy darabom színre kerül.

Nagyon nagyon szeretném tudni: elolvasta e a kis mysteriumot és tetszett-e? Előadásra alkalmas-e?

Az a hitem hogy ez a rossz varázs ami az én darabjaimat sujtja, megszűnik, széttörik, ha egyszer egy már kijut a lámpák elé!

Ugye hamar kapok választ?

Igazgató Urat szívélyesen üdvözli, mélyen tisztelő hive

Erdős Renée
Kékgolyó u. 20 b.

398

Szász Károly - Ambrus Zoltánhoz

Budapest, [1]921. febr. 20.

Kedves Zoltán!

Restelem, hogy nagy pontosságom régi jó hirnevén csorba esett. A Bónyi darabjának utolsó levelei mégis csak nálam maradtak le - s most, a csorba kiküszöbölésére irányuló gyors igyekezettel itt küldöm őket. Mea culpa...

De van még egy „culpá”-m. Darabot irtam, mely bűnömet veled szemben azzal akarom kiengesztelni, hogy - mint a sokat szidott szegény Szinműv[észeti] Tanács tagja *nem* adom be a Nemzetihez, vagyis nem oda szándékozom benyújtani. Így viszont feszélyezettség nélkül közölhetem veled, hogy a darab *első felvonását* márc. 2.-án (szerdán) *valószínűleg* felolvasom a Kisf[aludy] Társ[aság]-ban. (Nemz[eti] Muz[eum]) A darab Kármán Fanny-járól szól, - s örülnék, ha - nem mint igazgató, hanem mint kritikus - meghallgatnád felolvasásomat.

Szívből üdvözöl szerető barátod

Szász Károly

B[uda]p[est], 1921. febr. 25.

Méltóságos Kormánybiztos Ur!

A Hadviseltek Orsz[ágos] Gazdasági Szövetsége Gyermekmentő-akció vezetőségének kérelme ügyében a következőket kell jelentenem:

Ujabban különböző társadalmi és kulturális egyesületek javára többször kellett diszelőadásokat vagy különleges előadásokat rendeznünk s ez a N[emzeti] Sz[ínház] munkáját igen hátrányosan befolyásolta, mert hiszen az ilyen előadások előkészületei mindig sok munkaerőt és sok munkaidőt vonnak el a színháztól. Valóságos rendszerré vált, hogyha az egyesületek a közönség adakozó készségéhez akartak fordulni, e célból többnyire a N[emzeti] Sz[ínház] helyiségét és személyzetét vették igénybe. Ennek az uzusnak véget kell vetni, ha el akarjuk kerülni a vele járó végzetes következtetéseket. Kötelességünk megértetni a különböző társad[almi] és kulturális egyesületek vezetőivel, hogy a N[emzeti] Sz[ínház]-at nem lehet Vigadószerű helyiségnek tekinteniök és nem kívánhatják, hogy az általuk tervezett előadások előkészületei az amugyis sok nehézséggel küzdő N[emzeti] Sz[ínház] művészi munkáját minduntalan zavarják, késleltessék, akadályozzák. A legszentebb célok se menthetik a N[emzeti] Sz[ínház] munkaképességének csökkentését és a sokfelé, gyakran tanusított engedékenység azzal a veszedelemmel jár, hogy a hol innen, hol onnan megszállott N[emzeti] Sz[ínház] nemsokára nem lesz képes megfelelni kulturális feladatának.

Azért arra kell kérnem M[éltósá]godat, kegyeskedjék oda hatni, hogy a hasonló kérelmek a jövőben egyáltalán ne teljesítenek.

Arra az esetre, ha a szóban forgó kérelem megtagadása, bármilyen kívánatos is, már nem volna lehetséges, meg kell még jegyezni a következőket:

A kérelmezők, hogy „diszelőadás”-t rendezhessenek, a N[emzeti] Sz[ínház]-nak egy napra való átengedését kérik s folyamódásukban megjegyzik, hogy az előadás szereplőit „csak a M[agyar] K[irályi] Operaház és a N[emzeti] Sz[ínház] legelső művészei kéretnének fel.” Ebből kitűnik, hogy a kérelmezők a diszelőadáson - egyebeken kívül - olyan szindarabot kívánnak a N[emzeti] Sz[ínház] művészeivel előadni, a mely szindarab a N[emzeti] Sz[ínház] műsorán most nem szerepel.

Mit jelentene ez a N[emzeti] Sz[ínház]-nak? Mindenekelőtt azt, hogy a N[emzeti] Sz[ínház]-nak a diszelőadáson résztvevő tagjai a diszelőadás előkészülete idején - vagyis két-három hétig - a diszelőadás próbáival volnának elfoglalva s nem jelennének meg a N[emzeti] Sz[ínház] próbáin, mert ha a felajánlott mellékkeresetről nem akarnak lemondani, el kell mulasztaniok a kötelességteljesítést. Vagyis: még abban az esetben is, ha a diszelőadás próbái másutt tartatnának meg - a minthogy ez a N[emzeti] Sz[ínház]-ban nem is volna lehetséges - a „legelső művészek” és nyilván sok művész hiányában két-három héten át nem tarthatna próbát a N[emzeti] Sz[ínház], tehát a N[emzeti] Sz[ínház] munkássága két-három hétre fennakadna.

Ez semmi szin alatt, semmi célra nem engedhető meg, s ennek terve ellen a leghatározottabban tiltakozni: kötelességem. De nem engedhető át a N[emzeti] Sz[ínház] egyetlen estére sem, mert a N[emzeti] Sz[ínház] meghatározott számú előadást köteles tartani, s erre a kötelességére való tekintettel egyetlen napját sem ajándékozhatja el.

A kérelem tehát - ha a teljes elutasítás, bármilyen kívánatos volna, már nem lehetséges, - csakis annyiban teljesíthető, hogy: a tervezett diszelőadáson a N[emzeti] Sz[inház] tagjai - talán egyes költemények elszavalásán kívül - csakis olyan darabot adhatnak elő, a mely a Nemzeti Színház műsorán máskor is szerepel s a melyből egyáltalán nem kell próbát tartani.

Természetesen ebben az esetben is a bruttó-jövedelemből a Nemzeti Színház számára levonandó: 1. a rendes esti előadások bevételeinek maximuma - 2. a bruttó-jövedelem után esedékes vigalmi adó-többség - 3. a bruttó-jövedelem után esedékes tíz százalékos írói részesedés-többség, s végül 4. a diszelőadással járó minden külön költség.

Nem hallgathatom el, hogy igen kétségesnek tartom, vajon az említett föltétellel engedélyezett diszelőadás olyan jövedelmet hajthat-e, a melyből a fentebb felsorolt levonandók levonása után a jótékony célra is maradhat valami - de annak a kérdésnek a tárgyalása, hogy ilyen körülmények közt érdemes-e a tervezett diszelőadást megtartani, már nem tartozik rám. A N[emzeti] Sz[inház] maximális bevétele stb. mindenesetre biztosítandó.

Kiv[áló] tiszt[elel]

A[mbrus] Z[oltán]
a N[emzeti] Sz[inház] igazgatója

400

Hevesi Sándor - Ambrus Zoltánhoz

B[uda]pest, [1]921. márc. 19.

Mélyen tisztelt, kedves Igazgató Ur,

végre tollat foghatok, hogy megköszönjem, amit már előbb kellett volna, hogy beajánlott a Petőfi-Társaságba s a szavazásra sem röstelt elfáradni, holott ugyanakkor bizonyosan volt ennél fontosabb dolga is.

Ami egészségi állapotomat illeti, megyek kifelé, ahogy mondani szokták. Sebészi szempontból ugyyszólván meg vagyok gyógyulva. A sebészek diadalmasan kérdezik tőlem: hol a seb? én pedig letörve kérdelem, hol a comb? - a mely helyett egyelőre egy merev pipaszár áll rendelkezésemre, a szó szoros értelmében mert mozgatni ugyan még alig tudom. De pár hét múlva talpra állok, ha igaz, nemcsak sebészi értelemben.

A Shaw-darab magyar címe aggaszt egy kissé, két okból. Egyrészt a darab, mint Ember és felsőbbrendű ember 15.000 példányban kelt el a mi a legnagyobb reklám a színháznak, ha a cím marad. De ismerve a közönség lassu és gépies gondolkozását, lesznek sokan, akik az új cím alatt nem fognak ráismerni a darabra. A másik szempont a Shaw-é, aki tiltakoznék ez ellen, ha tudná, mert, a darab Amerikában és Angliában évekig[!] ment a Pokol nélkül az eredeti cím alatt, a melyet talán Tannernek Annával való két jelenete talán eléggé indokol.

Annak idején, amikor Tóth igazgató alatt a darabra készültünk, ezt a címet csak azért irtuk a műsorba, mert még nem volt eldöntve, hogy mi lesz az eredeti cím magyar fordítása. A „Tanner John házassága” cím a Shawtól távolabb álló nagyközönség szempontjából talán hálásabb az eredetinél, de mindenesetre megvan az a hibája, hogy a darabot kissé leszállítja, viszont a tartalmát előre elárulja.

Mindezt természetesen csak azért adtam elő, mert kötelességemnek éreztem, de ha Igazgató Ur a Tanner John házasságát előnyösebbnek tartja, méltóztassék megmaradni mellette, de ez esetben nagyon kérem, hogy a kommunikék ezt a körülményt minden alkalommal kiemeljék.

Kiváló tisztelettel Igazgató Urnak őszinte hive

Hevesi Sándor

401

Ambrus Zoltán - Wlassits Gyulához

[1921. jun. 8?]

Igen tisztelt Báró Ur!

Pekár kívánta, hogy információkat adjak a *Nemzeti Ujság* számára Törs Tibornak, a ki a Nemz[eti] Szinh[áz] e szezonjáról *jóakaratu beszámolót* szándékozik írni.

Információból Törs az itt küldött és részben átírt *interview*-t fogalmazta meg. A holnapi - vasárnapi - számban akarja kiadni s a kéziratot beleegyezésemmel még ma, a kora délutáni órákban várja.

Azt mondtam neki: beleegyezésemet attól teszem függővé, hogy a Báró Urnak akár az egész dolog, akár az egyes részletek ellen nincs-e valami észrevétele?

Azért kérem, méltóztatnék a kéziratot elolvasni és velem - lehetőleg még két óra előtt - közölni, hogy az *interview*-t kiadandónak illetőleg kiadhatónak itéli-e?

Nekem ez az egész dolog nem tetszik, mert:

1. az ilyen beállítás mentegetőzés-félének tűnhetik fel, a melyben implicate benn van annak elismerése, hogy a Nemz[eti] Szinh[áz] többet is produkálhatott volna a mit én nem ismerek el, -
2. mert nem tartom kizártnak, hogy a személyi ügyek részletezése a személyzet egyes, érdekelt tagjainak az anyagi bajokra utalás pedig a minisztériumnak nem fog tetszeni.

Lehet azonban, hogy skrupulozitásom tuloz.

Így a Báró Urtól kell kérnem, nemcsak a jóváhagyást vagy a veto-t, hanem - jóváhagyás esetén - annak megállapítását is, hogy az *interview*-ból mely részletek maradjanak ki.

Bocsánatot kér, hogy ezzel zavarja tisztelő hive

Ambrus

402

Harsányi Kálmán - Ambrus Zoltánhoz

B[uda]pest, 1921. jul. 28.

Mélyen tisztelt Igazgató Ur,

Ezt a pár sort csak arra az esetre írom, ha netalán nem sikerülne személyesen beszámolnom. Elolvastam mind a két darabot, s Anton Wildgans: „Armuth”jának lefordítását készségesen el is vállalnám. A mi azonban Ernst Hardt Schillerdíjas „Tantris der Narrját” illeti, lehet, hogy

tisztán szubjektív okokból, oly idegenül hatott rám, mint egy teljesen hideg, költői mázban csillogó, de végképp nem költői csinálmány. Engedelmet kérek ezért e kerek szókimondásért; nem akar ez szembehelyezkedés lenni egy nagyszerű nemzet elismerő ítéletével, csak egyszerű bevallása annak a hatásnak a mit rám tett. Nem tudnám lélekkel fordítani, mert nem hiszek benne. Kétszeresen köszönöm, hogy módot méltóztatott nekem nyújtani a választásra. A mennyiben az „Armuth” mégis elejtődnek, hálás köszönettel venném hogyha a fordítást ismét kettőből választhatnám ki (francia, angol, spanyol vagy olasz, mindegy). Mert bármily alsórendű munka legyen is a fordítás, eredményén meg kell hogy érezzék: igazi kedvvel dolgozott-e az átváltató, vagy csak pusztán kenyérkeresetből. Tudom hogy tárgyaltan a dolog, de megvilágosításomul mégis megemlítem, hogy legszívesebben az igazi nagyokat fordítanám: Shakespearet, Molièret, Hebbelt, Calderont, s a modernek közül is mindazokat, a kiken nem érzik meg az íróasztal-szag.

És legyen szabad most még hugom nevében is fárasztanom.

A mennyiben Igazgató Ur mást nem ajánl, ő ezek közül gondolná valamelyiket:

1. *Salome*. - Régi vágya s talán ezt játszaná legszívesebben.
2. *Francillon*. - Igazgató Ur ötlete volt, azonnal elolvasta s igen érdekli.
3. *Gretchen*. - Egy ruhára volna szüksége a színház ruhatárából.
4. *Julia*. - Csak ha kölcsönkaphatná a ruhákat.
5. *Nóra*.

Velem együtt arra kéri Igazgató Urat, méltóztassék döntés esetén jó eleve értésemre adni: mire esett a választás, hogy jusson elég ideje tanulásra és ruha-alakításokra.

Még eddig minden találkozásunkkor három megbeszélendő pont merült föl. Most sem hagyom el az eddig mindig elsőül tárgyalt harmadikat: Ellágot. Végtelenül érdekelné hogy a tanácsára történt javításról mi a véleménye. Mihelyt megsejtem, mikor nem zavarnám: meg fogom kérni e vélemény őszinte kimondására.

Mély tisztelettel, készséges régi hive

Harsányi Kálmán

403

Benedek Marcell - Ambrus Zoltánhoz

[„Az Ifjuság” könyvkiadóvállalat fejléces levélpapírján.]

Budapest, 1921. szept. 29.

Mélyen tisztelt Igazgató ur!

A szerkesztői kötelesség kényszerít, hogy mostani lelkiállapotában, amelyet egész lelkemmel átérzek, az Irodalmi Miniatűrök ügyével zaklassam. Az Ibsen cikket azért nem sürgettem eddig, mert a kötet megjelenése őszre maradt, aztán pedig két részre is osztottuk az anyagot s az első kötetet, mely néhány héten belül elhagyja a sajtót, a már rendelkezésre álló kéziratokból állítottuk össze. Ebben a kötetben Babits, Hevesi, Kosztolányi, Király György, Dánielné Lengyel Laura, Turóczi-Trostler József, Karinthy, Schöpflin, továbbá két ujonc: Lehel István és Juhász Vilmos neve szerepel. Ezekhez járul a következőben - néhány név ismétlődése

mellett - Szabó Lőrinc, Tóth Árpád, Laczkó Géza, és - ha írás-iszonyát le tudja küzdeni - ama bizonyos Mikes Lajos. Nem szükséges ismételnem, mily fontosnak tartanók, hogy megbeszélésünk szerint Igazgató ur cikke is ízt adjon ennek a kötetnek. Igen kérem, szíveskedjék értesíteni, hogy körülbelül hat hét leforgása alatt számíthatunk-e a cikkekre.

Mély tisztelettel igaz hive

Benedek Marcell

IX. Lónyai utca 18/a IV. 2.

404

Ambrus Zoltán - Császár Elemérhez

[1921. okt.]

Méltóságos Elnök Ur!

Az Orsz[ágos] Színművészeti Tanács f. é. okt. 1-én kelt és 68/1921 sz. a. közölt határozatát - arról, hogy Hevesi Sándor „1514” című drámájának előadását nem ajánlja, de a darab színre vitele ellen nem gördít akadályokat, ha a saját felelősségemre elő akarom adatni - tisztelettel tudomásul veszem.

De ez alkalommal tiltakoznom kell az ellen a vád ellen, mintha én a Tanácsot fait accompli elé állítottam volna.

Én még csak nem is kértem azt, hogy a Tanács az „1514” előadását ne kifogásolja. Sem a Tanács, sem a tisztelt tanácsstag urak előtt, sem hivatalosan, sem magánuton nem jeleztem, hogy a drámát elő szeretném adatni. Abban a - szept. 8-án kelt - levelemben, melylyel a darabot elbírálás végett a Tanács elé terjesztettem - ilyen szándékot nem fejeztem ki. A Nemzeti Színház kommunikéiben az „1514”-ről eddig még nem volt szó; a darab előadásának kérdéséről a nyilvánosság előtt egyáltalán nem nyilatkoztam.

Mivel állítottam volna tehát a Tanácsot fait accompli elé?

E tekintetben a Tanács *okt. 1-én* kelt - s velem *okt. 2-án* közölt - határozata arra a tényre utal, hogy az „1514” próbái *szept. 30-ikán* megkezdődtek.

Ezt a tényt illetőleg mindenekelőtt a következőkre kell Méltóságodat emlékeztetnem:

Hevesi Sándor „1514” c. művét szept. 8-ikán terjesztettem a Tanács elé, a soron kívül való elbírálást kérve. Bár hetek multak el és ez idő alatt a türelmetlenkedő szerző, a ki gyorsabb határozathozatalt várt, arra kért, hogy a döntést sürgessem meg: sem írásban, sem szóval nem zaklattam a Tanácsot illetőleg a tanácsstag urakat a döntés siettetése végett. Semmi lépést nem tettem az „1514” ügyében; a szerzőt kivéve, senkivel se beszéltem a darabról, mindaddig, míg ezt Méltóságod szavá nem tette előttem.

Szept. 25-ikén Méltóságod szíves volt látogatásával szerencsétlenül s tudatván velem, hogy az „1514” a Tanács tagjainak nem tetszik, *a véleményemet kérdezte* arról, hogy az előadás kérdésében hogyan kellene dönteni. Minthogy a felelet elől nem térhettem ki, közöltem Méltóságoddal, hogy:

a döntéshez, természetesen a visszautasítás esetében is alkalmazkodni fogok, a mit a jelen esetben is könnyűvé tesz az, hogy engem minden várható következménnyel szemben fedez a

Tanács visszautasító határozata, - de ha Méltóságod az iránt érdeklődik, hogy mi a nézetem az előadás kérdéséről:

2. nem titkolhatom el, hogy véleményem szerint a Tanács nem utasíthatja vissza az „1514”-et, tekintettel mindarra, a mire - a 68/1921 sz. határozat is hivatkozik, - és hogy:

3. szerintem a határozathozatal a Tanács tagjaira nézve is könnyű, mert a határozat úgy szólhat, hogy: a Tanács nem ajánlja a darab előadását, de nem kifogásolja, ha a darabot a saját felelősségemre előadatom.

Méltóságod kijelentette, hogy osztozik a véleményemben, - hogy szintén ilyen megoldásra gondolt, - és azt hiszi, hogy ezt a megoldási módot a tanácsstag urak el fogják fogadni. De ha nem így történék, a tanácsstag urakat rendkívüli ülésre fogja összehívni, a melyen jelenjek meg és mondjam el a véleményemet.

Azt feleltem, hogy bármikor készséggel állok a Tanács rendelkezésére, a mire abban állapodtunk meg, hogy Méltóságod a tanácsstag urakat szept. 30-ikára vagy okt. 1-ére fogja összehívni; melyik napra, erről engem előbb értesíteni fog. És ha értesítést nem kapok, ez azt jelenti, hogy megjelenésemre nincs szükség, mert a tanácsstag urak Méltóságod előterjesztésére elfogadták az említett megoldási módot.

Minthogy a jelzett értesítést szept. 29-ikén estig nem kaptam meg, ebből azt kellett következtetnem, hogy a döntés megtörtént és abban az értelemben történt meg, a melyről Méltóságod között és közöttem szó volt. Az „1514” első „rendelkező” próbáját tehát szept. 30-ikára abban a föltevésben irattam ki, hogy a Tanács már elhatározta, hogy az „1514”-nek saját felelősségemre való előadását nem ellenzi, s hogy az erről szóló írásbeli értesítést nem kell megvárnom, mert hiszen illetékes helyről értesültem arról, hogy - ha előbb értesítést nem kapok - a döntés így fog szólni.

Hogy ez a föltevés nem volt alaptalan, Méltóságod előtt nem kell bizonyítgatnom.

De ha nem is így történt volna, lehetetlen elismernem, hogy a Tanács jogkörét sértené, ha a Nemzeti Színház próbát tart olyan darabból, a melynek előadását a Tanács még nem engedélyezte. A próba még nem előadás. Elődöm igazgatása idejében többször megtörtént, hogy próbákat tartottak olyan darabokról is, a melyek később nem kerültek színre. Mostanában is megtörténik, hogy a Nemzeti Színházban próbálnak darabokat, a melyek - valamely hazafias célra - másutt kerülnek színre. (A keszthelyi „Holicsi Cupido”-előadás próbáit is a Nemzeti Színházban tartották meg.) Ha a Nemzeti Színház próbát tart olyan darabból, a melynek előadását a Tanács még nem engedélyezte, ez bizonyára azzal a veszedelemmel jár, hogy a munkája kárba vesz, ha a Tanács az engedélyt megtagadja, - de nem érinti a Tanács jogkörét.

Én mindig tiszteletben tartottam és tartom a Tanács jogkörét; a Tanácsot fait accompli-k elé állítani soha se volt szándékomban, ez alkalommal sem tettem ezt. Ha a Tanács úgy döntött volna, hogy az „1514” a Nemzeti Színházban nem hozható színre, szó nélkül alkalmazkodtam volna a Tanács döntéséhez. A határozathoz képest készséggel vállalom a felelősséget, a mint hogy soha sem keresem azt a kényelmet, hogy a felelősséget a Tanácsra háríthassam, de szemben a 68/1921. sz. határozatnak azzal a felszólításával, hogy a Tanács döntése előtt ne tegyek „érdemleges intézkedést”, kérem kell, méltóztassék meghagyni nekem azt a jogomat, hogy a Tanács ügykörébe nem eső - s a nyilvánosságra nem tartozó, belső színházi vagy színpadi - ügyekben szabadon intézkedhessem.

Kiváló tisztelettel

A[mbrus] Z[o]ltán]
a N[emzeti] Sz[ínház] igazgatója

[A Magyar Országos Színművészeti Tanács hivatalos levélpapírján]

Budapest, 1921. nov. 7.

Nagyságos Igazgató Ur!

Van szerencsém a mellékelt hivatalos értesítéshez pótlólag közölni Nagyságoddal, hogy Claudel drámáját a Tanács ugyan egyhangulag nem ajánlotta előadásra, de az *elutasítása* nem történt egyhangulag. A hivatalos értesítésből ez természetesen nem tűnik ki, de a mellékelt szakvéleményekből Nagyságod megállapíthatja, hogy két tanácstag hajlandó volt a dráma előadását Nagyságod felelősségére megengedni s ennek a véleményének pozitív indítvány alakjában is kifejezést adtak,[!] a Tanács többsége azonban nem fogadta el az indítványt.

Kiváló tisztelettel:

Császár Elemér

[1921. nov. 24.]

Igen tisztelt Szerkesztő Ur!

A Nemzeti Színház igazgatójának nem lehet feladata, hogy sorra cáfolgassa mindazokat a téves híreszteléseket, a melyek a Nemzeti Színházról napi- és színházi lapokban megjelennek. Ezért, a mint egyáltalán nem szoktam nyilatkozgatni, nem reflektáltam azokra az álhírekre sem, a melyek az 1514 premiéréjével és az *Angyali üdvözet* előadásának tervével kapcsolatban egyes napilapokban jelentek meg. De azt már, a mit a „Pesti Napló” nov. 23-iki számában „Angyali üdvözet és intrikák ördöge” címen ír, nem hagyhatom szó nélkül; kérem tehát, szíveskedjék ennek a nyilatkozatomnak b. lapjában helyet adni.

A P[esti] N[apló] egyebek közt ezt írja: „Egyre jobban kiélesedik a harc Ambrus Zoltán és a Színmű[észeti] Tanács között”... és „A[mbrus] Z[o]ltán] és a Színmű[észeti] Tanács egymásnak kínálják a selyemzsinórt.” Ezt az állítását a P[esti] N[apló] két hírlapközleményre alapítja. Az egyik hírlapközlemény azt javasolta, hogy engedje meg a Tanács az *Angyali üdvözet* színrehozatalát azzal a föltétellel, hogy balsiker esetén az igazgatónak a konzekvenciát a legmesszebbmenő mértékben is le kell vonnia. Egy másik hírlap erre azzal válaszolt, hogy: „Kétségtelenül itt a selyemzsinórt lóbálja meg egy kéz A[mbrus] Z[o]ltán] előtt. Hir szerint az a kéz rokon a Tanács egyik tagjának kezével. Ha valóban így van, kérdés most már, előadja-e A[mbrus] Z[o]ltán] mégis az *Angyali üdvözetet* azzal, hogy ő is meglóbálja a selyemzsinórt, de a Tanács előtt, arra az esetre, ha az *Angyali üdvözet* mégis sikert aratna.”

A P[esti] N[apló] ezeket a hírlapközleményeket „sugalmazott”-aknak tartja s ebből következteti azt, hogy a Tanács és a N[emzeti] Sz[ínház] igazgatója között „a harc egyre jobban kiélesedik.”

A P[esti] N[apló] téved. Mert először: az utóbb említett hírlapközleményt én nem „sugalmaztam”; tudtom nélkül íródott és jelent meg; nekem ehhez a hírlapközleményhez semmi közöm. És másodszor: *tudom*, hogy az előbb említett hírlapközlemény nem a Tanácstól ered s hogy ettől a Tanács valamennyi tagja távol állott.

Nem tanácsstagok és igazgató hadakoznak itt, hanem hirlapírók, - a tanácsstagok és az igazgató megbízása nélkül, - az igazgató és a Tanács rovására.

Téved a P[esti] N[apló] abban is, hogy már az 1514 körül is ellentétek merültek fel s hogy e darabot a Tanács „ellenzése dacára” adattam elő. A Tanács az 1514 előadását nem ajánlotta ugyan, de hivatkozva arra, hogy - szóról szóra idézem a Tanács határozatát: - 1. e darab szerzője ismert nevű drámaíró, a kinek a Nemzeti Színházban ismételt sikerei voltak s így maga viselheti a felelősséget, - 2. Hevesi Sándor mint a N[emzeti] Sz[ínház] rendezője nagy érdemeket szerzett, - 3. a drámában komoly írói törekvés nyilvánul meg s a dráma nem annyira gyönge, hogy előadása esetén feltűnő kudarctól kellene tartani: a Tanács egyhangulag azt határozta, hogy színrevitele ellen nem gördít akadályokat, ha az igazgató a saját felelősségére elő akarja adatni.” A Tanács tehát nem élt vétőjogával, - tetszésemre bizta, hogy előadathatom a darabot, ha vállalom érte a felelősséget, - és az ellen, hogy így történt, a Tanácsnak nem volt és nincs semmi kifogása.

A mi az *Angyali üdvözet* előadásának tervét illeti, ennek története ez:

Claudel misztériumát csakugyan elő akartam adatni, éspedig még ebben a szezonban, mert abban az esetben, ha ez a darab 1922. június 30.-ig nem kerül színre, az előadás jogát a Nemzeti Színház elveszitheti. (Poenáléről szó sincs a szerződésben.) Minthogy pedig a Tanács szervezeti szabályai szerint a N[emzeti] Sz[ínház] igazgatója idegen darabot is csak oly esetben vihet színre, ha a Tanács a darabbal szemben nem él vétőjogával, az előadás kérdését a Tanács elé terjesztettem. Akkor, a mikor elterjedt a hire, hogy a Tanács az *Angyali üdvözet* színrevitelét nem akarja megengedni, a Tanács még nem döntött; joggal fejezhettem ki tehát az ez iránt érdeklődő hirlapírók előtt azt a reményemet, hogy az Angyali üdvözet még a szezon vége előtt színre kerülhet. Azóta a Tanács másképpen határozott. De tévedés, hogy én e határozat ellenében is „ragaszkodom” a darab előadásának tervéhez. Ehhez nincsen jogom s ennek nem volna meg a lehetősége sem.

A sokat emlegetett „ellentétek” tehát a valóságban arra zsugorodnak össze, hogy az 1514-et is, az *Angyali üdvözet*-et is jobban értékelem, mint a Tanács tagjai. Van ilyen vélemény-különbség a Tanács tagjai közt is; ott, a hol több embernek kell hozzászólnia ugyanegy kérdéshez, nagy ritkaság a mindenben egyező vélemény. Az „egyre jobban kiélesedő harc” meg a „kulisszák mögött dúló háború” azonban csak az efféle „csemegé”-k kedvelőinek képzelődése vagy talán - pium desideriuma?

Kérem a Szerk[esztő] Urat, fogadja kiváló tiszteletem nyilvánítását.

407

Ambrus Zoltán - Ismeretlenhez

[1921. dec.]

Egyik napilapban Császár Elemér egy nyilatkozatával kapcsolatban és nyilván az ő információja alapján olyan közlemény jelent meg melynek tartalma ellentétben áll azzal amit elmondani szerencsém volt. Ez a közlemény azt állítja, hogy olyan darabbal szemben, amelyet én elő akartam adni, a Tanács soha sem élt vétőjogával. Ez az állítás nem fedi a valóságot, mert igaz ugyan, hogy Császár Elemér többször felajánlotta nekem, hogy ebben az irányban közvetít köztem és a Tanács közt, - az is igaz, hogy kivált újabban, mióta kellemetlenné kezdett válni a Tanács közt és köztem fennálló állítólagos ellentétek fészegetése, csakugyan történtek ilyen irányban bizalmas megbeszélések, amelyek egyes esetekben eredményre

vagyis megegyezéshez vezettek; de az már nem igaz, hogy a Tanács nem utasított volna vissza olyan darabokat, amelyeket én elő akartam adni; Szomory, más eredeti darab is, Claudel, Husvét, Gioconda, Anathéma, A határtalan ország stb. még több külföldi darab. Végre is nyilvánvaló, hogy a külföldi darabokat nem azért terjesztettem a Tanács elé, mintha szerzőikkel szemben támasztékot kerestem volna, világos volt tehát, hogy ezeket előadatni kívánom. A közleményt nem cáfolhattam meg, mert nyilatkozatom megerősítette volna azokat a híreszteléseket, amelyek az igazgatóság és a Tanács közt folytonosan ellentéteket kerestek, de súlyt helyezek annak megállapítására, hogy a Tanács igenis, sűrűn élt vétőjogával olyankor is, amikor kifejeztem, hogy a darabot elő akarom adni.

408

Hunyadi Sándor - Ambrus Zoltánhoz

Kedves Igazgató Ur!

[1921?]

Apám küldte ezt a szivart Badenből, azzal, hogy nagyon jó. Az oldalán egy cseppet lehámlott, de ez nem az én hibám, én úgy őriztem mint a szemem fényét, hanem Nádas Sándoré akire az öreg rábízta hogy hozza Pestre és juttassa el valahogy az igazgató urhoz.

Kezét csókolja hódolattal

Hunyadi Sándor

409

Voinovich Gézáné - Ambrus Zoltánhoz

[1922. jan. 18 - 19.] szerdán.

Kedves Igazgató ur,

engedje meg hogy férjemmel én is megköszönhessem azt a sok jót - a mi Mohács előadása alkalmából öntől reánk áradt! -

Szokás hinni hogy a szerzőt darabja színre vitelekör kinpadra viszik - itt ép az ellenkezője történt. Minden szereplője ép az volt a kire vágyott - a próbákról mindig elégedetten jött haza - minden nap meg hozta neki az örömét - „ma lenn volt Ambrus is a próbán” - „Jászai olyan mint egy Niobel!” - „Olyan kedves meleg hizelgő hang nincs több mint a Bajoré” - „Abonyi minden várakozásomat felülmúlja soha jobb Lajost kívánni se tudnék” - „Gál- Pethes- Gyenes- Mihályfi- de a fiatalja is mind a legjavát adja annak a mire képes - és Hevesi - az csodát mivel - minden egyes szereplőbe bele suggerálja azt a szeretetet a melylyel ő a darab iránt viseltetik - és milyen, csoda szép templomot csinált!” és a t[öbbi] Ezt a nagy örömet mind csak önnek köszöni - pedig e sok hizelgő érzés között bizonyára legbecsesebb előtte az a tudat hogy ön - ép ön a kritika mestere - találta darabját jónak.

Hálás köszönet mind ezért.

A legnagyobb tisztelettel mindig hive

Voinovich Gézáné

B[uda]p[est], 1922. jan. 21.

Igen tisztelt Nagys[ágos] Asszony!

Rendkívül megtisztelő és hálára kötelezően szíves sorait nagyon köszönöm. „Mohács”-csal nem lehetett egyéb feladatom, csak az az egy, a mi ezuttal könnyű volt mindjárt felismerni az igazi értéket, - de annál inkább örülök rajta, hogy véleményem találkozott a közvéleménnyel és hogy ebben az esetben a szerzőnek is, a Nemzeti Színháznak is része volt a legteljesebb és legáltalánosabb elismerésben.

Kérem Nagyságodat, fogadja mély tiszteletem nyilvánítását.

Bp. 22. I. 21.

A[mbrus] Z[oltán]

[A Magyar. kir. Operaház és a Nemzeti Színház kormánybiztosa levélpapírján.]

B[uda]pest, 1922. febr. 27.

Kedves Igazgató Ur!

Itt közlöm De Gerando báró ur névjegyeről leírt pontos címét.

„Baron F. de Gerando

Administrateur Délégué, Chef des services d'Information et de Presse de la S. A. East Press Agency”

*Budapest
Palais Gresham,
Téléphone: 11-04.*

Együttal Pekár államtitkár ur utasítása alapján, melyről tegnapi beszélgetésünk során megfeledeztem, megküldöm Igazgató urnak szíves tudomásvétel és mihez tartás végett az államtitkár ur által nekem átadott ama közlemény kefelevonatát, melyet Ő igazgató ur iránt való figyelmességéből a *Néptanítók Lapja* legutóbbi számából „kiemeltetett”.

Szíves üdvözlettel vagyok igaz hive:

Wlassics

U. i. A mellékelt képekhez ma jutottam hozzá Nagy Adorjántól. Ezekből lehetne küldeni a Commoedie Illustré-nek. W.

[1922. febr. 28.]

Kedves Barátom!

Wlassics br. kormánybiztos ur tudomásvétel és mihez tartás végett közölte velem, hogy a „Néptanítók Lapja”-ból kiemeltetted egy förmedvényt, a mely „Mozi Bandi kalandjai” című, mintegy tíz évvel-ezelőtt megjelent munkámat kívánta lepszkolni.

Minthogy ez a förmedvény, melynek kefelevonatát szives voltál számomra megküldetni, válogatott gorombaságait és dühöngő hangját nem tudja egyébbel megokolni, csak azzal, hogy munkámban olyan kamasz diákokat szerepeltetek, a kik pestiesen beszélgetnek és maguk közt kicsufolják a tanáraikat - és így a kirohanás azonnal elárulja, sőt nyilvánvalóvá teszi a rossz-hiszeműséget: egyszerűen arra kellene szoritkoznom, hogy megköszönjem irányomban való szives jóindulatodat, a mellyel megakadályoztad, hogy ez a közlemény a „Néptanítók Lapja”-ban megjelenhessék.

Abból azonban, hogy szükségesnek találtad tudomásomra juttatni a dolgot, azt kell következtetnem, hogy kételyeid lehetnek a felől, vajon munkám, a melyet bizonyára nem olvastál, megérdemli-e azt a pártfogást, a melyben személyemre való tekintettel részesítettet.

Azért kérlek, engedd meg előadnom a következőket:

A megvádolt könyv első sorban olyan fiatalok (14-18 évesek) számára íródott, a kik már nem érdeklődnek a gyermek- és ifjúsági irodalom termékei iránt, hanem fölserdülésük óta regényeket vagy Nick Carter történeteket olvasnak. Az utóbbiak hatását iparkodott ellensúlyozni könyvem, olyan mesével és olyan elbeszélő hanggal, a mely nagyobb hatással lehet az átlagos fiatalok mentalitására, mint a kenetes hangú ifjúsági olvasmányok. „M[ozi] B[andi] kalandjai”: a kalandos történetek, a rémregények, a mozi és a sportok irányában való tulzott érdeklődés, az amerikai szellem és a pesti frazeológia *kigunyolása*.

Kivált arra akarja figyelmeztetni olvasóját, hogy 1. hová vezet az a szellem, mely a mozidarabokban dominál s a mely a testi erőt és ügyességet mindennek fölébe helyezi, - 2. hogy a tekintélytisztelet csökkenésében milyen jelentékeny szerepe van a tulságos mozikultusznak, - és 3. hogy milyen alattomos veszedelem a „cras, cras semper cras et sic dilabitur aetas” és hogy a munkát soha se szabad holnapra halasztani.

Ez a nevelő célzatu tendencia - és az is, hogy a „M[ozi] B[andi] kalandjai” a tanár munkájának tiszteletére, megbecsülésére akarja oktatni a még éretlen gondolkozásukat (l. 122-123 lap) - világossá válik minden olyan olvasó előtt, a ki nem egészen együgyű. A förmedvény szerzője tehát vagy olyan ostoba ember, a kinek a véleményével nem kell törődni, vagy olyan valaki, a ki a Nagyapó maszkja alatt azt rejtegeti, hogy nagyon közeli összeköttetése van a N[emzeti] Sz[ínház] valamelyik visszautasított drámájával.

Ép eszű és jóhiszemű ember könyvemben nem találhat „fertőző” anyagot. Hogy erről - ha érdekel a dolog - meggyőződést szerezhess, küldöm a mellékelt példányt és maradok

tisztelő igaz hived.

Budapest, 1922. márc. 19.

Kedves Barátom!

A 8 Órai Ujság 1922. márc. 19-iki számában olvasom egy nyilatkozatodat, melynek bevezető része ekképpen hangzik:

„A kommün bukása után 1919 végén és 1920 elején a Nemzeti Színházban olyan darabok kerültek színre, a melyek a mi felfogásunk szerint nem voltak méltók a Nemzeti Színház nagy tradícióihoz és nem emelték annak színvonalát. Szükségesnek látta tehát a kultuskormány - sulyt helyezvén a Nemzeti Színház reputációjára - olyan tanácsadó szerv létesítését” stb. stb.

Erre a nyilatkozatra, mely súlyosan megrójjá igazgatói működésemet, nem szolgáltam rá. Mellékelten küldöm annak kimutatását, hogy a kommün bukása után tartott első előadás napjától, vagyis 1919. október 1-től fogva 1920. február 27-éig, vagyis az Orsz.[ágos] Színműv.[észeti] Tanács megalakulásának napjáig mely színművek kerültek színre a Nemzeti Színházban. Azt hiszem, ha ezt a kimutatást átnézed, el fogod ismerni, hogy rosszul emlékeztl és hogy a megrovást nem érdemeltem meg, mert a kommün bukásától az Orsz.[ágos] Színműv.[észeti] Tanács megalakításáig lefolyt időben a Nemzeti Színház egyetlenegy olyan szindarabot sem adott elő, a melyről joggal állíthatná akár a legszigorúbb felfogás is, hogy nem volna méltó a Nemzeti Színház nagy tradícióihoz, vagy a mely a Nemzeti Színház előadásainak színvonalát csökkentette volna.

Ha tévedek és e kimutatás átnézése után is úgy találod, hogy a kommün bukása után a Színműv[észeti] Tanács megalakításáig színre kerültek a Nemzeti Színházban olyan színművek is, a melyek ilyen szigorú megítélést érdemelnek - kérlek, légy kegyes közölni velem: melyek voltak ezek a színművek?

Tisztelő igaz hived:

A[mbrus] Z[oltán]

[A Kisfaludy-Társaság Shakespeare-Bizottsága levélpapírján.]

Budapest, 1922. márc. 23.

Tisztelt Collega Ur!

Van szerencsém jelenteni, hogy a III. Richárdhoz való bevezető előadással elkészültem.

Bátor vagyok kérni, hogy az illető előadás színlapján az én felolvasásom mint a *Shakespeare-bizottság* közreműködése legyen feltüntetve, továbbá hogy a Sh.[akespeare] bizottság tagjainak vagy egy páholy vagy néhány támlásszék ajánltassék föl. Én azt hiszem, számíthatok egy külön páholyra?

Elhelyezkedésemet a színpadon és az ottani világítást szeretném, - ha lehet - előzetesen kipróbálni.

Öszinte tisztelettel és collegiális üdvözléssel
Méltóságod kész hive

Berzeviczy Albert

415

Müller Vilmos - Ambrus Zoltánhoz

[Nyomtatott fejléc: Königlicher Rat Dr. Wilhelm Müller, dirig. Arzt der Heilstätte Tátraháza.]

Tátraháza, 1922. máj. 4.

Mélyen tisztelt Igazgató Ur, -

a határvonalon levő erős cenzura miatt csak ritkán nyílik alkalom külföldi irodalmi termékeket hazajuttatni. E sorok vivője, - maga is műfordító - szívesen vállalta a kockázatot, hogy eljuttassa elsőbbséggel is azt az üzenetemet, hogy a regény fordítása erősen halad, úgyhogy az őszi könyvpiacra a mű mégis jelenik, - másrészt pedig, hogy átadja a már említett Szergej Basenev „Az apák” című színművét és az azóta lefordított, szenzációs sikerű és monumentális felépítésű Krystian Sramek-féle drámát, „Az arany”-at. Ez utóbbira különösen fölhívom szíves figyelmét.

Összeköttetésben állok a prágai „Nemzeti Színház” igazgatójával, Schmorauz Urral, aki arra kér, hogy a budapesti „Nemzeti Színház”-ban nagy sikerrel bemutatott eredeti magyar színműveket fordítsanak cseh nyelvre, hogy ő azokat színházában előadathassa. - Mondanom se kell, mily jelentős erkölcsi és - last not least - anyagi hasznára válnék a magyar színműirodalomnak, ha Prága és rajta keresztül az összes szláv (orosz) színpadokhoz vezető utat kiépíthetnénk. A prágai Nemzeti Színház most is állandóan műsoron tartja „Az ember tragédiáját” Országh Pál, a nagy szláv poéta fordításában.

A levél vivője néhány napig Budapesten marad. Kérem szíveskedjék a két színdarabra vonatkozó elhatározását, a darab előadásra való elfogadása esetén a szerződést hozzám általa eljuttatni, hogy a szerzőnek beküldhessem. -

Igen tisztelt Igazgató Urnak vagyok kiváló tisztelettel

Dr. Müller

416

Bródy István - Ambrus Zoltánhoz

[Dr. Bedő Mór ügyvéd fejlcés levélpapírján.]

B[uda]p[est], 1922. jun. 8.

Igen tisztelt, kedves Igazgató Ur,

apám utasítása ez a levél, aki úgy érzi, hogy most már - kicsit későn - törődnie kell a saját érdekeivel. De még egy utasítása is van, az, hogy hozzám Igazgató Ur tudomására, hogy keserűség benne a kényszerű dolgok miatt nincsen, különösen pedig nincs keserű érzése, ha

Önre gondol, akit változatlanul, igazán szeret és akit azok közé a nagyon kevesek közé számít, akik hozzá mindig jók maradtak.

De: a Színház dolgát - ha megengedi - elválasztja az Ön személyétől és akkor, amikor érdekeit iparkodik megvédeni, kénytelen ezzel a neki legkedvesebb színházzal is úgy eljárni, mint a többi számba jövő színházzal.

Szívből köszönti Önt és jó egészséget kíván. -

Alázatos tisztelettel hive

Bródy István

417

Jászai Mari - Ambrus Zoltánhoz

Keszthely mellett, Hévíz fürdő, 1922. júl. 5.

Mélyen tisztelt Igazgató Ur!

Most veszek búcsút a nyári szünidőre; először is megköszönve irántam tanúsított sok jószágát, különösen a legutolsó szerződésemet illetőleg; mert meg vagyok győződve, hogy Önnek köszönhetem kielégítő voltát, hogy nem kellett kérnem és alkudoznom, sem alázkodnom. Ugy érzem, hogy ezt Önnek kell megköszönnöm, és ezt teljes szívből és a legörömeztöbb teszem mint legközvetlenebb és legtermészetesebb, legmegértőbb Uramnak. Fogadja tehát forró hálás köszönetemet, és azt a szívből eredő jókívánságomat, hogy erőben egészségben térjen vissza szünidőnk után.

Mély tisztelettel üdvözlöm

Jászai Mari

418

Wlassics Gyula - Ambrus Zoltánhoz

[Az állami színházak főigazgatója levélpapírján.]

[1]922. júl. 13.

Kedves Igazgató Uram,

az ügy gyorsabban bonyolódott le, mint képzeltem, sőt mivel úgy értesültem, hogy már a távirati irodának is leadatott a hír, sietnem kell, hogy tegnapi ígéretemet beválthassam.

Midőn a hivatalos kiadmányt ide mellékelve küldöm, nem mulaszthatom el, hogy barátilag is meg ne köszönjem azt a becsületes támogatást, melyet hivatali együttműködésünk idején kedves Igazgató Ur részéről mindig tapasztaltam; reménylem, ugyanazzal a rokonszenvvel gondol az együtt átélt órákra, melyet hivatali működésem e legszivesebben őrzött emléke én bennem kelt.

A kocsiköltségmegtérítésre szánt összeg nem volt kiutalványozható, tekintettel arra, hogy „nem működés esetén a működéssel egybekötött kiadás nem merülhet fel.”

Egyébként oly illetmények megállapítása éretett el, melyek utódja illetményeivel harmonizálnak.

Az utód: Hevesi Sándor.

De sietek, mert még megelőz közös barátunk: a 8 órai ujság.

Sok szívélyes üdvözlettel régi barátja

Ifj. Wlassics Gyula

419

Paulay Erzsi - Ambrus Zoltánhoz

[1]922. aug. 18.

Mélyen Tisztelt Igazgató Ur,

Mostanában érkeztem haza megszállott területről, és bár már ott hallottam, hogy megvált a Nemzeti Színház igazgatói székétől, nem akartam onnan, korlátok között irni, hazaérve kerestem, de nem találtam lakásán! Meg akarom Önnek köszönni azt a páratlan és lovagias jóságot, amit velem szemben tanusított a nehéz napok idején, soha, amig élek, nem fogom elfelejteni, hogy segítő kezet nyújtott nekem, mellém állott, és segített elviselni a majdnem elviselhetlent. Ezer köszönöm és nem győzöm megköszönni, engedje remélnem, hogy azok közé számít, akikre baráti jóindulattal gondol vissza! Ha megengedi, szeptemberben, amikor visszajövök, személyesen fogom felkeresni, hogy mindazt elmondjam, amit nem akarok a hideg papírosra bízni!

Megkülönböztetett és mély tisztelettel az Ön hálás

Paulay Erzsije

420

Szász Károly - Ambrus Zoltánhoz

(A Budapesti Hírlap fejléces levélpapírján.)

Balatonaliga, 1922. aug. 29.

Kedves Barátom!

Március elején voltam bátor *Fanny* c. ötfelvonásos színművem kéziratát szíves átolvasás végett neked irodádban személyesen átadni. Nem tudom, volt-e időd átolvasni, de ha volt, úgy bizonyára nem igen tetszett neked a darab, azért nem szóltál róla soha. Nekem meg nem természetem a sürgetőlözés - hát nem is zaklattalak. Volt is dolgod elég.

Most szükségem lenne a kézira - ezért háborgatlak. Nem tudom, a darabot - mit én nem is annyira színházhoz adtam be, mint inkább csak hozzád - ott hagyta-e az igazgatói irodában, vagy magadnál tartotta-e? Ha ott hagyta, tudasd velem kérlek pár sorban, ide *Balatonaligára*, hol még körülbelül egy hétig maradok. Ha pedig a kézirat nálad van, légy szíves közölni velem, hogy megbizottam hol és mikor veheti azt át?

És ne vedd rossz néven, hogy szegény *Fanny*-val ennyi bajt okozok neked. -

A Nemz[eti] Szinh[áz]-tól való távozásodat nem csak meglepetéssel, hanem - igazán mondom - sajnálattal vettem volt hírül. Mint színházi kritikusnak sokszor volt alkalmam az általad vezetett intézet munkájáról szólani, s te legjobban tudhatod, hogy ha nem hallgattam is el tiszta meggyőződés sugallta észrevételeimet, de mindig siettem elismerésemnek, dicsérő megjegyzéseimnek is hangot adni. Fanatikus barátja vagyok a Nemz[eti] Szinh[áz]-nak, s te bizonyára észrevetted, hogy mindig örömeimre szolgált, szeretetem melegéből a vezetőségnek is juttatni.

Most, hogy igazgatói munkásságod megszűnt - mindenesetre újból felveszed az író tollat, a minek viszont nagyon örülök. Emlékezhetsz, többször kifejezést adtam előtted őszinte sajnálkozásomnak, hogy évek óta nem írsz, s ismételve kértem tőled felolvasást a Kisf[aludy] Társ[aság]-nak. Engedd meg, hogy ezt a kérést most a legkomolyabb formában megújítsam - konkrétan kérve, hogy a *novemberi* vagy *decemberi* ülésen olvass fel valamit. Elsősorban *novellát* szeretnék. Erre nézve is kérem szíves válaszádat.

Melegen üdvözlő igaz hived

Szász Károly

421

Ambrus Zoltán - Szász Károlyhoz

B[uda]p[est], 1922. szept. 1.

K[edves] B[arátom]!

„Fanny”-t, mihelyt elolvashattam, pontosan szólva: *március 15-én* beterjesztettem a Színműv[észeti] Tanácshoz. A darab ott pihent *juniús elejéig*, a mikor visszaküldték hozzám, az 1922. *máj. 25-én* kelt tanácsi határozattal, a mely - hivatkozással a Tanács szervezeti szabályzatát megváltoztató 41.996 sz. miniszteri leiratra s ennek arra a rendelkezésére, hogy a tanács tagok drámái ezentúl nem terjesztendők a Tanács elé - közölte velem, hogy „Fanny”-t a Tanács nem bírálja el. Ekkor szükségét láttam annak, hogy a darabot átadjam Wl[assits] br. főigazgató urnak a kitől nem kaptam vissza. Kérlek, méltóztassál ez ügyben hozzá fordulni.

Irányomban való jóindulatodnak szíves kifejezését igen köszöni

tisztelő hived

422

Ambrus Zoltán - Dr. Karácsonyi Jánoshoz

Mélt. Karácsonyi János c.[ímzetes] püspök, kanonok Úrnak

a M. Tud. Akadémia rendes tagjának

Nagyvárad

[19]22. okt. 29.

Méltóságos Uram!

Boldogult nagybátyám, Spett Gyula könyvtárában alighanem maradtak családi emlékek. Fiatal korában nővére, boldogult Janka néném számára a ki nagyon szerette a verseket, sok verset írt le apró gyöngybetűivel és ezeket bekötötte több kötetbe; úgy emlékszem, volt 8-10

ilyen kötet is. Emlékezetem szerint ezek - és még egy kötet, a melybe Gyula bátyám példájára én irtam le verseket Janka néném számára, - Janka néném halála után Gyula bátyámhoz kerültek vissza. Ezek a családi emlékek különösen rám nézve értékesek, azért mély tisztelettel vagyok bátor kérni Méltóságodat, kegyeskednék engem arról értesíteni, nem volna-e mód rá, hogy ezeket az emlékeket megkaphassam?

Megvolt Gyula bátyám könyvtárában a Kisfaludy-Társaság kiadásában megjelent magyar Shakspere is. Rám nézve ez is emlék, mert az egész Shaksperet annak idején ebből a példányból ismertem meg. Ha lehetséges volna, hogy ezt is megkaphassam, nagyon hálás volnék érte.

Kérem Méltóságodat, fogadja alkalmatlankodásomért bocsánatkérésemet és ezzel mély tisztelem kifejezését, a mellyel maradok Méltóságodnak tisztelő igaz hive

A[mbrus] Z[o]ltán]
Bp. VIII. Üllői út 36. III. 12.

423

Ambrus Zoltán - Ruttkay Györgyhöz.

[1922. nov. 1.]

Igen tisztelt Ruttkay Ur!

Az Est okt. 22-iki számában kiadott cikkéből olvasom, h[ogy] Bécs valamelyik színházában egy freudista darabot adnak v.[agy] adtak elő. Minthogy írni akarnék a legújabb drámairói törekvésekről (expresszionizmus stb.) de freudista darabot még n[em] olvastam - bár már Párizsban is adtak ilyet - szeretném, ha ezt a darabot is vagy legalább a róla szóló recenziókat elolvashatnám. Azért engedje meg arra kérem, h[ogy ha] a berlini színműíró műve megjelent nyomtatásban is és bécsi könyvkereskedésekben is kapható, méltóztatnék ezt számomra megvásárolni ha pedig maga a darab nem szerezhető meg, lenne olyan jó megszerezni számomra a róla irt hosszabb recenziók közül néhányat a bécsi lapok kiadóhivatalaitól. (A költségeket természetesen köszönettel megtéríteném.) Ha most már nagyobb fáradság nélkül ezek se volnának megkaphatók, annak szives közlését kérném, h[ogy] a darabnak mi a címe és ki a szerzője?

Kérem bocsássa meg, h[ogy] ezzel a kéréssel zavarom, de a kedvességével annyira elkényeztetett, hogy abban reménykedem, n[em] veszi rossz néven, ha a szivességét kérem, föltéve, h[ogy] ezzel n[em] okozok nagyobb alkalmatlanságot.

Tiszt[elő] igaz hive

424

Ruttkay György - Ambrus Zoltánhoz

[Az Est szerkesztőségének németnyelvű, bécsi, fejléces levélpapírján.]

Wien, [1922.] nov. 13.

Mélyen tisztelt Szerkesztő Ur!

idemellékelten küldöm Bronnen „Vatermord” c. szindarabját, és a két legrészletesebb hirlapi beszámolót, amely a darab bécsi előadása után jelent meg. Szándékosan írom ezt „előadása”, mert a dráma egy prágai vendégjáték keretében csak egyetlenegyszer került itt színre s amikor

a Raimundtheater fel akarta venni műsorára, még a liberális köztársasági censura sem engedélyezte. A könyv a bécsi könyvkereskedésekben nem is kapható s én a színházi ügynökségtől szereztem meg, - ezért tartott néhány nappal tovább, mint kellett és szerettem volna. Ki sem mondhatom, milyen megtiszteltetés, hogy Szerkesztő Ur kívánságával hozzám fordult és mély tisztelettel kérem, méltóztassék a jövőben is rámgondolni, ha valami Bécsben könnyebben volna megszerezhető, mint Budapesten, - engem nagyon boldoggá tesz, ha bármikor bármiben Szerkesztő Ur szolgálatára lehetek.

Mély tisztelettel üdvözli kész szolgája

Ruttkay György

425

Ambrus Zoltán - Perédy Györgyhez

B[uda]p[est], 1922. nov. 24.

Igen tisztelt Uram!

Tudva, hogy valósággal kötelességet kellene teljesítenem, rendkívül nehezemre esik, hogy e hó 14-én kelt, de csak ma kapott megtisztelő, szíves felszólítására nem felelhetek igennel. Annál inkább sajnálom ezt, mert nagyon örültem volna, ha ez alkalommal tiszteletemet tehetem Karácsonyi János püspök Urnál is. De, sajnos, egészségi állapotom ez idő szerint nem olyan jó, hogy a nagy utat megkockáztathatnám. Ugyanez okból nem tudtam elmenni boldogult nagybátyám, Spett Gyula temetésére sem, pedig egyike volt azoknak, a kiket legjobban szerettem a világon.

Kérem, fogadják bocsánatkérésemet és - annak kifejezésével, mennyire sajnálom, hogy Önnek sok fáradságot okoztam - a megtisztelésért, hogy rám gondoltak, hálás köszönetemet.

Igaz tisztelettel

A[mbrus] Z[o]ltán]

426

Ambrus Zoltán - Csávojszky Vincéhez

[1923. febr.-márc.]

Igen tisztelt Csávojszky Ur!

A N[emzeti] Sz[ínház] művészszerkesztésének tagjai, miután előterjesztették, hogy a pénzértécsökkenés következtében illetményeikből nem tudnak megélni, ebben a hónapban a színházi év végéig való illetmény-pótlásul egyhavi fizetésüknek megfelelő összeget kaptak jutalom címen. Akármilyen címen történt ez, minthogy az illetménytöbblet kiutalását a pénzértécsökkenés tette szükségessé, az egy havi fizetés összegének megfelelő illetménytöbbletre nekem is igényt kell tartanom, mert: 1. a pénzértécsökkenés engem éppennyug érint, mint azokat, a kik e többletet már megkapták, -

2. mert szerződéselem lejártáig vagyis a színházi év végéig engem éppen úgy megilletnek a N[emzeti] Sz[ínház]-i tagok számára kiutalt illetmények mint a többi szerződéses tagot; és végül, -

3. mert annak a javadalmazásnak, mely engem e színházi év végéig megillet, meg kell felelnie egyrészt a szerződésben kikötött fizetés nagyságának, másrészt a mindenkori pénzértéknek.

A Főigazgató Ur jog- és méltányosság-érzete tehát nem zárkozhatik el az elől, hogy a szóbanforgó illetménytöbbletet én is megkaphassam.

Azért kérem, méltóztatnék az ügyet a Főigazg[ató] Ur Ö N[agysá]ga elé terjeszteni és a határozatot velem minél előbb közölni.

Szivességét kérve és remélve maradok tisztelő igaz hive

427

Ambrus Zoltán - Miklós Andorhoz

[1923. ápr.]

Igen tisztelt, kedves Főszerkesztő Ur!

Még 2 hónap és „az utcán” leszek, olyan megélhetési viszonyok közt, a minőkről 6-7 évvel ezelőtt álmodni se lehetett. Azért, azt hiszem, elérkezett az ideje, tisztázni azt a kérdést, hogy: Klebelsberg mivel akarja reparálni a velem történt méltatlanságot? Annál sürgősebbnek tartom ezt, mert többfelől hallom Wlassicsnak azt az állítólagos nyilatkozatát, hogy: én visszatudasítottam a nekem felajánlott állást, még a köszönetet is. Hát ez nem áll. Nekem ő nem ajánlott fel semmiféle állást, tehát nem is utasíthattam vissza semmit. Hivatalosan nem is tárgyalt velem a dologról. „Magánbeszélgetéseink”-ben (hangsúlyozta, hogy csak privátim és csak „esetleg”-ekről beszél velem) mondtam ugyan valami affélét, hogy: az én szememet nem lehet kiszurni holmi „nesze semmi, fogd meg jól”-lal, de ez nem jelenti azt, mintha én önként lemondtam volna a kártalanításról. De hiszen Klebelsberg a Főszerkesztő Urnak ígéretet is tett ebben az irányban.

Egyelőre azonban nem foglalkozik a dologgal, pedig az ügy most már aktuális volna. Ha annyira sietett félretolni, talán nem kellene megvárnia az utolsó percet, a mikor ezt végre is el kell intézni. Hogy szerződéselemnek megfelelően még 2 hónapig fizetést kapok a színházról, nem ok az elintézés halogatására. Ugy lehet rendelkezni, hogy az új helyzettel járó illetmények július 1-től kezdődőleg folyósíttatnak.

Megjegyzem, méltatlanság történt velem az utolsó évben kiutalt illetmények megállapításával is. A szerződés nekem annak idején *igazgatói fizetést* (akkor a miniszterénél is nagyobb javadalmazást) biztosított és az idén nem csak Hevesi igazgató, hanem Csathó rendező is jóval nagyobb fizetést kapott, mint én. Ugy hallom, Wlassics ezt azzal okolta meg, hogy én már nem működöm. Ha nem működöm, ez nem az én akaratomon vagy munkaképességemen mulik; sőt még azt sem lehet mondani, hogy nem működöm. Nagy elégtétel számomra, hogy a *színháznak ebben az évben kivétel nélkül nagy sikere volt mindazzal, a mit Hevesi az én programomból vett át, a mit még én iniciáltam, s részben én készítettem elő*, - és a *színház kivétel nélkül megbukott mindazzal, a mit én annak idején elleneztem*. („A vörös talár” - a külön ifjúsági előadások - „Tündérlak Magyarhonban”, - „Tűzhalál” - Dánielné Lengyel Laura darabja - „Omnia vincit amor”, - „Rang és mód”, - „A szerelem iskolája” stb.) Az öreg Wlassicstól tudom, hogy ezt a fia is észrevette. Ha pörre kerülne a sor, minden bíró megítélné nekem azt

az összeget, a mellyel Hevesi nagyobb fizetést kapott ebben az évben, mint én; és minden bíró megállapítaná, hogy anyagiakban is megnyilvánuló erkölcsi kárt okozott nekem Klebelsberg a mikor azon a címen, hogy Hevesi „szakértő”, én pedig nem vagyok az, tehát minden igaz ok nélkül tolt félre, a legcsunyább formában s diszkreditált mindenütt, a hol az érvényesülést kereshetem. Tehát minden bíró megállapítaná a kártérítéshez való jogosultságomat.

Főszerkesztő Ur tudja, hogy nem szoktam szerénytelen nyilatkozatokat tenni, de nem hallgathatom el azt a különvéleményemet, hogy a Nemzeti Színháznak soha se volt és egyhamar nem is lesz olyan megfelelő, annyira helyénvaló igazgatója, a milyen én voltam. Sajnos, a Főszerkesztő Urral szemben sem hivatkozhatom erre, mert igazgatói működésemet megítélésében a Főszerkesztő Urat is megtevesztették olyanok, a kiknek az érdekét megsértettem a színház érdekében. Sajnos, valójában akkor buktam meg, a mikor a Főszerkesztő Urat ilyenek vagy rám más okból neheztelők kezdték informálni és a mikor *Az Est* színházi kritikája annak a kezébe került, a ki az ellenem való hajszát (egy más lapban) megkezdte - mert exponált állásban nem lehet százfelé küzdeni, ha senki sincs mögöttünk. De ha kilátástalan volna azokra az érdemekre hivatkoznom, amelyeket az elfogulatlanok - meg vagyok győződve róla - előbb-utóbb el fognak ismerni; legyen szabad hivatkoznom vállalkozásomnak a körülményeire, hiszen a Főszerk[esztő] Urnak igen nagy része volt abban, hogy nekem a N[emzeti] Sz[ínház] igazgatását felajánlották és igen nagy része abban, hogy én ezt vállaltam.

Főszerk[esztő] Ur tudja a legjobban, hogy én nem kerestem ezt az állást és sokáig haboztam: szembe merjek-e nézni azokkal a veszedelmekkel, a melyek, sokszorosan környezik a „kivülről jött” igazgatót. A döntő érv ekkor az a biztosítás volt, hogy ha vállalkozásom nem is járna a várt sikerrel, ez csak pozícióváltozást jelenthetne, mert a mint eddig minden távozó nemz[eti] színházi igazgatónak megfelelő állást juttattak, erre én is számíthatok. Most, miután több, mint öt éven át (1917. márc. 9.-1922. júl. 13.) egész munkaerőmet, a nyugalمامat, a napjaimat és az éjszakáimat, a N[emzeti]Sz[ínház] érdekének áldoztam, -

miután a legviharosabb időkben viseltem a felelősséget a felülről rám kényszerített intézkedésekért, hogy a N[emzeti] Sz[ínház] érdekében a lehető elérhessem s állottam a legvehemensebb támadások pergőtüzét, a nélkül, hogy találkozott volna egy barátom, a ki egy szót írjon a védelmemre, -

miután a sok támadás okozta folytonos izgalom megrendítette imádott feleségemnek az egész-ségét, a kit aligha kellett volna elveszitenem, ha ezek az izgalmak nem örlik meg az életerejét, -

miután a nehéz (s felülről egyre nehezebbé tett) helyzetemmel együtt járó megpróbáltatások megviselték az én egészségemet is, -

és miután Klebelsberg éppen akkor tolt félre, a mikor végre megnyílt volna a lehetőség, hogy kénytelenségből régóta halogatott terveimet megvalósíthassam, tehát elütött attól, hogy megmutathassam: mit tudok ha békében hagynak dolgozni:

most már végül azt kell tapasztalnom, hogy a kultuszminisztériumban nem törődnek többé velem s azt kell hinnem, hogy Klebelsbergnek a mint eddig nem jutott eszébe, ezután se fog eszébe jutni: valamiképpen reperálni a velem történt méltatlanságot.

A színházi ügyekről való rosszul értesültségében nyilván fogalma sincs róla, milyen igazságtalanságot követett el velem szemben. Ugy látszik, senki se világosította fel arról, hogy *azért támadtak és intrikáltak ellenem, mert nem voltam hajlandó kielégíteni a jogosulatlan magán-érdekeket a N[emzeti] Sz[ínház] érdekének rovására - hogy tehát a lelkiismeretességem áldozata vagyok.*

Bizonyára lehet olyan felfogás is, hogy hibát követ el a nemz[eti] színházi igazgató a ki nem igyekszik megszerezni magának a lehető legjobb reklámot, bármi áron, akár a színház rová-

sára is. Ezzel a felfogással nem vitatkozom. Még ha úgy volna is, a hogy ez a felfogás vallja, ez se volna ok rá, hogy a közoktatásügyi kormány elvonja tőlem azt a méltánylást, a melyet a színháznak tett szolgálataimmal és negyvenöt éves munkásságommal kiérdemeltem. Végre is nem lehet engem arra utalni, hogy miután a színházban teljesített idegölő és kimerítő munka kibolygatott régi munkakörömből, elszakított összeköttetéseim nagy részétől és több, mint öt éven át lefoglalva tartotta egész munkabírásiomat, 62 éves koromban az azóta nagyon megváltozott viszonyok közt, elülről és alulról kezdjem az újságírást.

Arra nézve, hogy mit várok a kultuskormánytól, legyen szabad a következőket előadnom. Először is *engem megillet a Nemz[eti] Szinh[áz] örökös tagsága*. Én 1892 óta, bár megszaki-
tásokkal, de (ezek idejét nem számítva) több, mint husz (21 vagy 22) éven át voltam tagja a Nemz[eti] Szinh[áz] drámabíró bizottságának, tehát igazgatóságom éveit is számítva, mintegy 27 éven át állottam a Nemz[eti] Szinh[áz] szolgálatában. Negyedszázados munka után még közepes színészek is megkapták az örökös tagságot; ha én nem kapnám meg, újabb méltatlanság volna.

De az örökös tagsággal megállapítható illetmények ma már nem teszik lehetővé a megélhetést; tehát *ezen kívül olyan állást is várok, a mely nem degradál és biztosítja számomra a megélhetést s mind azt a kedvezményt, a mit a köztisztviselők megkapnak*.

Még a múlt év szeptemberében Kertész K. Róbert kult[us] min[isztériumi] tanácsos, a színügyi osztály vezetője, érintkezést keresett velem telefonon. Mikor fölkerestem a minisztériumban, megkérdezte tőlem, vállalkoznám-e arra, a mi egyelőre csak az ő terve. Akkor arról volt szó, hogy a Fővárosi Színház működését egy bizottság ellenőrizné, a mely a város és a minisztérium két-két megbízottjából állana. Kertész azt akarta javasolni a miniszternek, hogy a bizottság élére elnököt állítsanak, az én személyemben, s ez az elnökség bizonyos javadalmazással járna.

Erre elmondtam Kertésznek, hogy én a rajtam esett sérelem reparálását várom a minisztériumtól, - hogy annak a kit ez ügyben az intervencióra felkértem (nem neveztem meg a Főszerkesztő Urat), a miniszter bizonyos ígéretet is tett, - hogy a miniszter példaképpen Wlassics örökét, a vidéki színészet országos főfelügyelőségét említette, - és hogy az ellenőrző bizottság elnökségére csak abban az esetben vállalkoznám, ha ez csupán részét tenné a várt kárpótlásnak.

Kertész azt felelte, hogy a miniszter Wlassics helyét már betöltötte Sallayval; különben is - kérdezte - nem találnám-e magamra nézve, degradálónak, hogy miután a N[emzeti] Sz[ínház] igazgatója voltam, ezentul a vidéki színészet felügyelője legyek, akár, Sallay fölött is, mint főfelügyelő? Közöltem vele, hogy ezt a megoldást nem találnám kielégítőnek.

Azóta Kertész illetőleg a minisztérium nem adott életjelt; csak a lapokból tudtam meg, hogy a Főv[árosi] Színházat ellenőrző bizottságot fölöslegesnek találták, a mivel Kertész terve kutba esett.

Egyéb semmi se történt.

Nyugodttá tesz annak tudata, hogy a Főszerkesztő Ur ügyemet semmi esetre se fogja elejteni. De szeretném, ha nem kellene, akár rövid ideig is, „az utcán” lennem; azért kérem, kegyeskedjék Klebesberget figyelmeztetni arra, hogy már elérkezett az ideje a rajtam esett sérelem reparálásának.

Tiszt[elő] igaz hive

Halasi Andor - Ambrus Zoltánhoz

Miskolc, 1923. jun. 25.

Méltóságos Uram!
Mélyen tisztelt Mester!

Engedje meg, hogy mélységes tiszteletem és munkássága, valamint példát mutató ritka nemes egyénisége iránt mindenkor érzett hódolatom egész őszinteségével és melegségével üdvözöljem abból az alkalomból, hogy Méltóságodat a Nemzeti Színház örökös tagjai közé iktatták. Az Isten áldása tartsa minél tovább frissen Méltóságod munkakedvét és munkaerejét.

Alázatos tisztelettel igaz hive

Dr. Halasi Andor

Ambrus Zoltán - Krudy Gyulához

[Névjegyen.]

[1923. jul.]

Ambrus Zoltán [idáig nyomtatva] nagyon köszöni a könyvének megjelenése alkalmával irt, megtisztelő és nagyon szives sorokat.

Corbière Henri - Ambrus Zoltánhoz

Ville d'Avray, le 10 Octobre 1923.

Monsieur et cher Confrère,

Je Vous serais très reconnaissant de vouloir bien me faire l'honneur d'une réponse (en langue hongroise ou française) à la question suivante:

„Quelle est votre maxime de vie ou devise?”

Cette feuille sera insérée dans mon *livre* de „Maximes de vie des Écrivains Contemporains.”

436 réponses me sont déjà parvenues, notamment celles de Messieurs:

Paul Bourget, Georges Lecomte, Anatole France, Paul Fort, *Jean de Bonnefon*, Henri de Régnier, J. H. Rosny aîné, etc. etc. de France; Stefan Zeromski, de Pologne; Cari Spitteler, Gonzague de Reynold, Robert Faeti, etc. de Suisse; Genuoské Komai, Dazai, etc. du Japon; Coelho Netto, Afranio Peixoto, etc. du Brésil; Sven Hedin, Verner von Heidenstam, etc. du Suède; Maurice Maeterlinck, Cyriel Buyse, etc. de Belgique; Owen Wister, etc. des États-Unis; Sir Rabindranath Tagore de l'Inde, etc. etc. etc.

Très respectueux hommages.

Henri Corbière

9, rue Pradier à Ville d'Avray

(Seine-et-Oise) France.

„De la Société des Gens de Lettres de France”

431

Beregi Oszkár - Ambrus Zoltánhoz

Bécs, 1924. dec. 24.

V. Margaretenstr. 82.

Nagyra becsült kedves Igazgató Uram,

olyan kiváló írónak és emberismerőnek, mint Ön, hiába próbálnék nagy levelet írni, Igazgató Uram tud mindent rólam, belelátott mindig a lelkembe és jó volt hozzám mindig és kell hogy érezze most is, mennyire szeretem.

Hogy nem irtam egy sort se, azt is megérti és ha nem mondanám, akkor is tudná, hogy most, hogy írok valamit kérek Igazgató Uramtól. Nem is kertelek hát, hanem a dologra térek. Most lesz 30 éve, hogy színész lettem és egy füzetecske jelenik meg rólam, persze csupa szép és jó szó, Igazgató Uram, aki főnököm, vezetőm és egyelőre legutóbbi magyar igazgatóm volt, azonkívül kritikusom sok éven keresztül - bocsásson meg a kifejezésért - kell hogy szerepeljen a könyvecskében egy cikkel rólam.

Kérem ne vegye tolakodásnak, de Igazgató Uram olyan jelentős szerepet játszott művészi és emberi életemben, hogy lehetetlennek tartom, hogy ne lenne rólam mit mondania.

A sok szépet és jót amit rólam írni fog előre is köszönöm és kedves mindnyájuknak boldog új évet kívánok.

Hálás igaz hive

Beregi Oszkár

432

Ambrus Zoltán - Véli Józsefhez

B[uda]p[est], [19]25. ápr. 27.

Igen tisztelt Uram!

Megtisztelő felszólítását köszönöm, de nagy sajnálatomra nem járulhatok hozzá, hogy „Családalapítás” című novellámat egyfelvonásossá vagy akár egész estét betöltő színművé dolgozza át. És pedig mindenekelőtt azért nem, mert ezt a novellámat a legkevésbé se tartom alkalmasnak színpadi feldolgozásra. De különben se vagyok barátja annak az úzusnak, hogy az elbeszélő művét egy másik író öntse át színpadi formába. Minthogy eddig csak a tervezetet készítette el, remélem, hogy állásfoglalásommal nem okozok Önnek semmiféle kellemetlenséget.

Kiv[áló] tiszt[elettel]:

A[mbrus] Z[oltán]

Budapest, 1925. szept. 15.

(I. Gyopár u. 2.)

Méltóságos
Ambrus Zoltán urnak
Budapest.

Mélyen tisztelt Uram,

Ismeretlenül, ajánlás nélkül, s csak néhány, a *Nyugatban* megjelent, francia tárgyú cikke támaszkodva, szokatlan kéréssel fordulok Méltóságodhoz. Egy *Flaubert*-fordításomról van szó, a magyar *Education Sentimentale*-ről, amelynek, bevezetésemmel együtt, októberben kell megjelennie a *Genius*-nál. Mivel ezen a fordításon két éve dolgozom már állandóan, s szeretném megkülönböztetni mindenképpen a mai, vásári fordítások többségétől, igen büszke és boldog lennék, ha az egész fordítást Méltóságodnak ajánlhatnám, és a könyv legelső lapját Méltóságod nevével ékíthetném. Tudom, misem jogosít arra, hogy egy még meg sem jelent könyv s egy többé-kevésbé obscurus fordító irányában jóelőre ily bizalmat kérjek; azonban valahogy úgy érzem, hogy ezt az előleges bizalmat, ha ma még nem is, de előbb-utóbb meg kell hogy érdemeljem Méltóságodnál, - ha másért nem, hát azért a hódolatért, amellyel, induló pályámon, a *Bovaryné* fordítójának, a *Vezető Elmék* írójának, a *Solus Eris* költőjének nyomait próbálom követni.

Kérésem megismétlésével (amely, igen természetesen, a kiadó tudtával történik), maradok Méltóságodnak gimnazista-koromtól határtalan tisztelője

Gyergyai Albert
(I. Gyopár u. 2.)

[1925. szept. 20. körül]

Igen tisztelt Uram,

Jól ismerem Önt a *Nyugat*ba irt cikkeiből, tanulmányaiból - és különösen kitűnő *Flaubert*-monografiájának a *Ny[ugat]*-ban közzétett fejezeteiből. Így tisztában vagyok vele, hogy a *Genius* a leghivatottabbat választotta, a mikor Önt kérte fel az *Education Sentimentale* lefordítására, tehát tisztában vagyok azzal is, mennyire megtisztel, ha fordítását nekem ajánlja. Régebben többször gondoltam rá - legutóbb dr. Lustig Géza szerencsétlen kísérletének megjelenése után - milyen érdemes és szükséges dolog volna az *Ed[ucation] Sent[imentale]*-t jól fordítani le, de mindig a gondolatnál kellett maradnom. Nagyon örülök rajta, hogy az a nagy és nehéz munka, a melyre én már nem vállalkozhattam, most végre elkészült, hogy ezt a munkát Ön végezte el, akit irodalmi működése erre predesztinált és hogy ehhez a szép vállalkozáshoz az Ön szivességéből legalább a nevem hozzáfűződik. A jóleső megtisztelést és rokonérzésének szíves kifejezését igen köszöni

tisztelő igaz hive

435

Gyergyai Albert - Ambrus Zoltánhoz

[Croisseti képes levelezőlapon.]

Budapest, 1925. szept. 24.

Hálás köszönettel és mély tisztelettel

Gyergyai Albert

436

Ambrus Zoltán - Heltai Jenőhöz

B[uda]p[est], 1926. ápr. 9.

Kedves Jánoskám!

A Szinpadi Szerzők Egyesülete engem is felszólított, hogy válasszak ki a munkáim közül olyanokat, a melyeket filmre alkalmasaknak tartok - de másutt még nincsenek lekötve - és ezek tartalmi kéziratát juttassam el az egyesülethez.

Ezt a felszólítást nem akarom felelet nélkül hagyni, azért kérlek, engedd meg, hogy ebben az ügyben Hozzád fordulhassak és a következőket közölhessem:

Az én munkáim közül eddig a „Midás király”-t és „A gyanu”-t filmesítették meg. Ezeken kívül lekötöttem filmre még egy harmadik regényemet is; ha jól emlékszem, a „Giroflé és Girofla”-t, kinek, már nem tudom. Az elbeszéléseim között bizonyosan sok van olyan, a mely filmesítésre alkalmas, de - nem is szólva arról, hogy e tekintetben nem vagyok szakértő - mostanában nem tudok utána nézni annak, hogy melyek volnának ilyenek, véleményem szerint. És még kevésbbé van érkezőm arra, hogy a szerintem e célból kijelölhető elbeszélések tartalmi kéziratát elkészítsem.

Semmikép se számíthatok tehát arra, hogy az elsők között legyek, a kiket az Egyesület filmre fog juttatni és alighanem később is csak abban az esetben lehet reményem erre, ha találkozik valaki, a ki hajlandó elvégezni helyettem a kiválasztás és tartalom-kivonatolás fáradságos és hálátlan munkáját.

De illőnek tartottam, hogy erről értesitselek.

Szeretettel üdvözlök igaz hived

437

Erdős Károly - Ambrus Zoltánhoz

1926. dec. 23.

Méltóságos Uram!

Egyidejűleg vagyok bátor Méltóságodnak egy darab téglát küldeni annak a debreceni Fűvészkertnek kökerítéséből, amelyről a „Tóparti gyilkosság”-ban szó van.

Nem tudom, ha vajjon csakugyan megtörtént-e az a kedves gyermektörténet s így van-e reális alapja annak, hogy én e kövel kedveskedni óhajtok? az azonban bizonyos, hogy a „Tóparti gyilkosság” rám olyan hatással volt, hogy amikor ez év tavaszán a Déri muzeum és bérház építés végett a régi falat lebontották, szükségét éreztem lelkemben annak, hogy legalább ezt a darabka követ Méltóságod számára eltegyem.

Elküldhettem volna tavasszal már, de vártam a gyermekek ünnepét, a gyermekkor ünnepét, hogy alkalmi küldemény legyen a gyermekkor emléke.

Méltóztassék szívesen fogadni.

Boldog ünneplés kívánással vagyok igaz tisztelője

Dr. Erdős Károly
lelkésképzőintézeti igazgató

438

Ambrus Zoltán - Erdős Károlyhoz

B[uda]p[est], 1927. jan. 26.

Igen tisztelt Igazgató Ur!

Szíves megemlékezése nagyon meghatott. A „Tóparti gyilkosság” csakugyan gyermekkori emlékek szövevénye. Boldogult anyai nagyanyám, néhai özvegy Speth Ferencné sz. Kovácsóczy Johanna, azokban a felejthetetlen időkben, a mikor minden nagy vakációt (és egy iskolai évet) nála töltöttem, Debrecenben lakott, - évekig a Fűvészkert szomszédságában. Áldott hamvai is ott nyugszanak a debreceni róm. kath. temetőben.

Ez után talán fölösleges is elmondanom, hogy milyen mély megilletődéssel vettem át megőrzésre a régi, az egykori Debrecen, - az én Debrecenem - utolsó követ.

Kérem, fogadja a nagyon megtisztelő figyelmességért és szíves fáradozásáért mellyel ezt a kedves emléket hozzám eljuttatni méltóztatott, hálás köszönetemet.

Hosszu betegségből csak a napokban gyógyultam meg annyira, hogy újra tollat vehettem a kezembe, - de azt hiszem, meg fogja bocsátani késedelmemet.

Igaz tisztelettel:

439

Osvát Kálmán - Ambrus Zoltánhoz

[Saját fejléces levélpapírján.]

Timișoara, 1927. márc. 3.

Tisztelt Uram,

hódolathoz nem kell engedélyt kérni, nem is engedélyt kérek evvel a levelemmel. Az „Ambrus Zoltán-breviárium” kiadásával olyan terv valósul meg, melyet több esztendeje szeretettel ápolok s amely most a „Repriz” révén aktuálissá vált. Hogy ebből az alkalomból

jelentkezem Önnél, ez a mozdulat abból az érzésből indul ki, hogy Ambrus Zoltánt tudtán kívül szerepeltetni sehol sem szabad.

E levél hangja csúnyának s talán gyanúsak is tűnhetnének föl, ha kéznél nem volna mindjárt a legitimációm, hogy az Ön nevének és munkájának tiszteletében nőttem fel. Irodalomban a bátyám, Osvát Ernő jelölte ki nekem azt az irányt, amerre arccal fordulni kell. A Breviárium két kis kötet terjedelmében jelennék meg. Bármely kívánságát kegyeskedjék alább megjelölt címre eljuttatni.

A legmélyebb tisztelettel

Osvát Kálmán.

Dr. Osvát Kálmán, Timișoara, Déli Hírlap.

440

Ambrus Zoltán - Osvát Kálmánhoz

B[uda]p[est], 1927. márc. 5.

Tisztelt Uram,

az a régi barátság és szeretet, a mely Osvát Ernőhöz fűz, talán fölöslegessé teszi megemlítenem, hogy öccsének írói munkássága sem ismeretlen előttem. De szíves soraira válaszolva nem hallgathatom el, hogy a „*Repriz*” gondolatát szépnek és jónak, a vállalkozás tervét pedig érdekesnek tartom. Szívből kívánom, hogy minden tekintetben sikert érjen el vele.

A mi a breviáriumra vonatkozó elhatározását illeti, erre nem lehet más feleletem, csak a köszöneté.

De föl kell vetnem a kérdést, gondolt-e arra, hogy a Révai Testvérek Irodalmi Részvénytársaság összegyűjtött munkáim kiadó-tulajdonosa - nehézségeket támaszthat? Ha csakugyan így történnék, azt hiszem, Voinovich Gézához kellene fordulni a ki a Révai R. T. igazgatósági tagja és a ki bizonyára megértené, hogy a breviárium megjelenése a részvénytársaságnak csak hasznot jelenthet.

Köszönettel és szíves üdvözléssel:

A[mbrus] Z[oltán]

441

Révai Testv. Irod. Intézet - Ambrus Zoltánhoz

[Hivatalos, fejléces levélpapíron.]

Budapest, 1927. okt. 21.

Méltóságos
Ambrus Zoltán urnak,

Budapest

Mély tisztelettel hozzuk szíves tudomására, hogy nb. felszólítására a legnagyobb készséggel vállalkozunk Méltóságod legújabb műve, „A Berzsenyi dinasztia” kiadását. -

Amennyiben a kéziratot még folyó évben megkapjuk, úgy a művel 1928. húsvétján meg is jelenünk.

1902. december 26-án kötött megállapodásunk szerint Méltóságodat a mű kinyomtatása és ivszámának konstatálásakor ivenkint 100 korona honorárium illeti meg. Tekintettel a megváltozott viszonyokra, mi a legnagyobb készséggel valorizáljuk ez összeget; fizetünk tehát ivenkint 116 pengőt. -

Méltóságod tudatta velünk, hogy e műve 11 folytatása már a Pesti Naplóban megjelent, a hátralevő egy befejező rész terjedelme ugyanannyi lesz, mint átlagosan az előző folytatások voltak. Ennek alapján megállapítottuk, hogy e mű Méltóságod összes művei kiadási formátumát véve alapul, cca. 6 iv lesz. Ennek alapján a teljes és sajtókész, tehát további változtatás alá nem eső kézirat átvételekor fizetünk Méltóságodnak 696 pengőt, azon megjegyzéssel, hogy amennyiben a kötet terjedelme a hat ivet meghaladná, úgy a többlet után Méltóságodnak még járó honoráriumot ki fogjuk fizetni. -

Együttal mély tisztelettel hozzuk szíves tudomására, hogy a Klasszikus Regénytár szerkesztésével kapcsolatosan a multban kifejtett igen kiváló működéséért „A Berzsényi dinasztia” teljes kézírata átvételekor bátrak leszünk 600 P., azaz hatszáz pengő tiszteletdíjat Méltóságodnak átnyújtani. - Kérjük, fogadja ezt Méltóságod igaz tiszteletünk és nagyrabecsülésünk jeléül. - Maradtunk

Kiváló tisztelettel

[Révai Testv. Irod. Int. Rt. pecsét]

Dr. Schultz
Dr. Szántó

442

Szekfü Gyula - Ambrus Zoltánhoz

[A Magyar Szemle fejléces levélpapírján.]

Budapest, 1928. ápr. 10.

Méltóságos Uram,

tessék megengedni, hogy a Magyar Szemle nevében egy kérelemmel kereshessem fel.

A centennárium kapcsán rövid essay-vel kívánunk Ibsennel foglalkozni és azt hisszük, hogy folyóiratunk olvasóközönségének nagy nyeresége volna, ha módunkban állna ilyen kis tanulmányt Méltóságod tollából közzétenni. Hálás volnék, ha számunkra egy, 5-7 oldalas cikket Ibsen életművéről és általános drámatörténeti jelentőségéről megírni és a kéziratot a lehetőség szerint e hó 28.-ig rendelkezésünkre bocsátani kegyeskednék. Azt is igen köszönném, ha elhatározásáról bennünket valamelyik délelőtti telefonon tájékoztatni méltóztatnék.

Fogadja Méltóságod őszinte nagyrabecsülésém kifejezését

Szekfü Gyula

443

Ambrus Zoltán - Szekfü Gyulához

[1928. ápr. 10. után]

Mélt[óságos] Uram,

Nagybecsü felszólítása igen megtisztel. Sajnos, ez alkalommal aligha lehetséges rendelkezésre állanom, mert a legközelebbi időben sok, korábban vállalt kötelezettségnek kell megfelelnem és kétséges, marad-e annyi időm, hogy a kívánt Ibsen-tanulmánnyal e hó 28-ig elkészülhessek. (Az 5-7 oldalnyi kis terjedelem nekem csak eggyel több nehézség.) De a kitűzött határidőnek egy-két héttel való meghosszabbítását se kérhetem, mert az Ibsen centennáriumnak már nagyon mögötte vagyunk. Így csak azt tudathatom, hogy más alkalommal - a jövő hónap közepétől kezdve akármikor - készséggel áll Méltóságod rendelkezésére

tisztelő igaz hive

444

Molnár Ferenc - Ambrus Zoltánhoz

Wien, [1928] ápr. 26.
Hotel Imperial.

Szeretettel gratulál - és ezt a Párisból hozott kis szallagot küldi hű öreg

Molnár Ferenc

445

Szekfü Gyula - Ambrus Zoltánhoz

[A Magyar Szemle szerkesztőjének levélpapírján.]

Budapest, 1928. ápr. 27.

Méltóságos Uram,

f. hó 16-ki nagybecsü leveléért legyen szabad hálás köszönetet mondanom.

Én csak ismételhetem, hogy úgy reám nézve, mint a Magyar Szemlének igen megtisztelő és igen nagy kitüntetés, hogy Méltóságod hajlandó a folyóiratot cikkekkkel támogatni.

Így most, az Ibsen tanulmányról lemondva, arra kérném Méltóságodat, engedné meg, hogy a jövő hó első felében tiszteletemet teliessem azon tanulmányok megbeszélésére, melyekkel Méltóságod a közel jövőben megajándékozna bennünket.

Néhány nap múlva bátor leszek telefonon megkérdezni, mikor okoznék látogatásommal legkevesebb alkalmatlanságot.

Méltóságodnak mély tisztelettel igaz hive:

Szekfü Gyula

B[uda]p[est], [19]28. ápr. 27.

Kedves Molnár Ur,

nagyon köszönöm a kis szalagot és azt, hogy a kis szalag viselésének jogához hozzásegített, mert a francia kormánynak aligha okozott álmatlan éjszakákat az, hogy én még nem vagyok tagja a becsületrendnek és ha figyelme mégis rám terelődött, nyilvánvaló, hogy ez csak a becsületrend magyar tagjainak juthatott eszébe.

És különösen köszönöm, hogy a régi kedvességével nyilvánítja irányomban érzett szeretetét, a mit én régóta egész szivemből viszonzok.

Abban a reményben, hogy hazaérkezése után újra láthatom, hálásan üdvözli a viszontlátásig igaz hive

[A „Könyvbarátok Lapja” szerkesztőségének levélpapírján.]

[1928.] ápr. 28.

Mélyen tisztelt Méltóságos Uram!

A korrekturát, igen kitüntető soraival, megkaptam. Nagyon köszönöm. Azóta nyilvánvaló lett, amihez gratuláltam. Örülök, hogy nem hiába tettem és hogy első lehettem. S kérem, méltóztassék megengedni, hogy most még egyszer minden-minden jót kívánhassak, örvendező, igaz szívvvel a nagy francia kitüntetés alkalmából.

A lapot kb. egy hét múlva küldöm. Boldog lennék, ha valami új cikket, akár kis apróságot kaphatnék Méltóságos Uramtól. Párisból megküldték nekem egy új Anatole -France-ról szóló és ellene írott könyv ismertetéseit. Tudom, nagyon örülnének Párisban, a legkomolyabb irodalmi körökben, ha a könyvről és az egész vitáról A.[natole] F.[rance] mellett, egy cikket hoznék. Szabadna elvinnem ezeket a lap-kivágatokat? S remélhetnék egy kis cikket erről?

Méltóságos Uramnak legmélyebb tisztelője

Sikabonyi Antal
I. Ménesi út 33.

[A Nemzeti Színház igazgatósága levélpapírján.]

Budapest, 1928. ápr. 30.

Méltóságos Uram!

Az a nagy kitüntetés, amely Méltóságodat az ország határain túlról a világ szellemi életének egyik centrumából érte, értékes öröm mindenkinek, aki büszke a magyar kultúra egyetemes

erejére és azokra a nagy egyéni értékekre, amelyek benne foglaltatnak. De mindezen túl a Nemzeti Színház igazgatósága és egész személyzete most is fokozottan érzi, hogy e nagy kitüntetésben részesített munkájának milyen jelentős része fűződik annyi különféle minőségben a Nemzeti Színházhoz és munkájához, és ez a külföldről jött kitüntetés csak újabb alkalom számunkra, hogy hálával és ragaszkodó tisztelettel emlékezzünk meg mindarról, a mi gazdag munkájából nekünk jutott. Kérem, engedje meg Méltóságod, hogy most ennek újból kifejezést adjunk, és kitüntetéséhez a régi bensőséggel és tisztelettel köszöntsük.

Fogadja Méltóságod a legjobb kívánságainkat és igaz nagyrabecsülésünk kifejezését.

Hevesi
igazgató

449

Ambrus Zoltán - Horváth Bélához

[1928. máj. 16.]

Igen tisztelt Főtitkár Ur!

Külföldi lapok és folyóiratok olvasásából arra a meggyőződésre jutottam, hogy: - bár a nemzetközi irodalmi és művészeti kapcsolatok ma erősebbek, mint a régibb időkben - azok a kísérletek, a melyekkel valamely irodalmi vagy művészeti viszonyaiban kevésbé ismert ország a maga írói vagy művészei iránt ismertető cikkek elhelyezésével vagy más hasonló propagandával iparkodik fölkelteni a külföld érdeklődését, még ma se járnak az óhajtott eredménnyel. A külföld érdeklődésének véleményem szerint az otthon elért nagy siker az előfeltétele és az az író vagy művész, a ki munkásságáról maga kénytelen ismertető cikkeket írni vagy íratni, soha se tehet szert a külföld figyelmére. A mi engem magamat illet, nemcsak hogy a külföldön nem, de itthon se keresem a feltűnést, azért nagy sajnálatomra, a kívánt módon nem állhatok a Magyar-Francia Irodalmi Társaság rendelkezésére és ez alkalommal arra kell szorítkoznom, hogy az irányomban megnyilvánuló kitüntető megtisztelésért és szíves jókívánságokért e sorokkal fejezhessem ki hálás köszönetemet.

Kiváló tisztelettel

450

Ambrus Zoltán - Lukács Jenőhöz

B[uda]p[est], [19]28. máj. 30.

Tisztelt Uram!

E hó 14-én irt szíves soraira nagy elfoglaltságom következtében csak most tudok válaszolni.

Mintegy másfél évvel ezelőtt a magyar közokt[atási] kormány magyar írók munkáinak idegen nyelvekre lefordíttatását és külföldön való kiadását határozta el. Az erre vonatkozó munkálatok vezetésével ifj. Wlassics Gyula bárót a közokt[atási] minisztérium h[elyettes] államtitkárját bízta meg, a ki levélben kérte a beleegyezésemet ahhoz, hogy egyik regényemet franciára fordíttathassa és egyben azt kérdezte tőlem, hogy a német nyelven való kiadásra melyik munkámat tartom alkalmasnak. Azt irtam neki, hogy „Midás király”-t. Ugy látszik, a

báró ezt tervbe is vette, mert egy-két hónappal később a „Pester Lloyd” szerkesztőségének megbízásából Lázár Leó ur jelent meg nálam és azt kérdezte tőlem milyen föltételekkel egyezném bele abba, hogy „Midás király” német fordítását a könyvben való kiadás előtt a „Pester Lloyd” közölhesse. Azt feleltem, hogy erről a kérdéstről a „Pester Lloyd”-nak előbb ífj. Wlassics Gyula báróval kellene tárgyalnia.

Hogy azóta ebben az ügyben történt-e valami, nem tudom. Erről sehol se kérdezősködtem és ezentul se szándékozom kérdezősködni. Abban az esetben, ha Wlassics báró „Midás király” német nyelvűre való lefordítására valakinek megbízást adott vagy e tekintetben bármilyen előkészületet tett, természetes, hogy „Midás” német fordításáról másvalakivel nem tárgyalhatok. Ha tehát „Midás” német fordítására vonatkozó szándéka változatlan, előbb meg kellene tudni, hogy Wlassics báró ez irányban tett-e vagy akar-e tenni valamilyen intézkedést. Ha *nem*, kérem méltóztassék erről engem értesíteni. Csak ekkor válhatik aktuálissá, hogy szíves kérdésére föltételeim közlésével feleljek.

Kiváló tisztelettel

451

Ambrus Zoltán - Horváth Bélához

B[uda]p[est], 1928. jun. 1.

Igen t[isztelt] Főtitkár Ur!

Nagy sajnálatomra nekem is meg kell maradnom álláspontomon. Ha valakinek a munkásságáról kívánt ismertető cikket magának kell megírnia, vagy valamelyik ismerősével megíratnia, mert más nem találkozik, a ki ezt meg tudná tenni, vagy erre vállalkoznék - akkor ennek a munkásságnak az ismertetése nem lehet nemzeti ügy. De még ha csakugyan kíváncsi volna is, hogy irodalmi működésemet a Társaság a külföldön ismertesse: én sohasem irtam magamról, de nem is kértem soha senkit, hogy rólam írjon és ezt ezután se fogom megcselekedni. Kérem, ne vegye rossz néven ezt az őszinteséget.

Mindenesetre nagyon köszönöm a Főtitkár Ur szíves figyelmét és sok fáradozását.

Tisztelő hive

A[mbrus]

452

Babits Mihály és Basch Lóránt - Ambrus Zoltánhoz

[A Baumgarten Ferencz Irodalmi Alapítvány levélpapírján.]

Budapest, 1928. szept. 12.

Méltóságos Urunk!

Méltóságod szíves volt a Baumgarten Ferenc Irodalmi Alapítvány tanácsadó testületének tagságát elfogadni. Ezért hálás köszönetünket ezuttal is kifejezve, van szerencsénk az alapító oklevelet megküldeni és közölni, hogy az alapítványi tanács határozatta értelmében az alapítvány f. é. november 1-én lép életbe.

Amidőn kérjük, hogy bennünket munkásságunkban támogatni és az alapítvány ügyét kegyes pártfogásába venni méltóztassék, vagyunk kiváló tisztelettel:

Babits Mihály
Dr. Basch Lóránt

453

Harsányi Zsolt - Ambrus Zoltánhoz

[A Palace Sanatorium, Novy Smokovec, Tátra levélpapírján.]

[1928. szept. közepe?]

Méltóságos Uram, - a kulturkongresszus legutóbbi vezetőségi ülésén, amely a kultuszminisztériumban a napokban folyt le, öt olyan jogi természetű javaslatot tettem, amelyek nem speciálisan irodalmi érdekűek, hanem az alkotó művészet minden ágára vonatkoznak. Azért választottam éppen ezt az alkalmat, mert azt gondoltam, hogy piktorok és muzsikuskok egyaránt hozzászólhatnak az őket érdeklő szerzőjogi javaslatokhoz és mindjárt el is fogadhatják őket, mint a kongresszus valamennyi szakosztályának javaslatait. Ehelyett azonban lustaságból úgy döntöttek, hogy a javaslatokat letárgyalás céljából átteszik az irodalmi szakosztályhoz.

Ugyancsak ez a gyűlés kimondotta, hogy az egyes szakosztályok javaslatait tájékoztató kinyomatás végett még e hét folyamán oda kell adni Déryéknek.

A két határozatot bajos egyszerre végrehajtani. Én a Tátrában vagyok és hétfőn érkezem csak meg. Ujabb ülésre összeharangozni az írókat napokba kerül, azonkívül időrabló dolog.

Én a következőket gondoltam. A javaslatokat elküldöttem Dérynek, és arra kértem, lépjen Méltóságoddal érintkezésbe telefonon, egyszersmind küldöncel juttassa el a javaslatokat. Ha azokat Méltóságod átfutja, látni fogja, hogy csak a magyar szerzőjogi judikatura hiányait pótolni célzó jogi természetű javaslatok, minden él vagy ütközési lehetőség nélkül, tehát semmi akadálya nincs annak, hogy régebbi határozatunknak megfelelően meg méltóztassék adni saját hatáskörében az exequaturt. Így a dolog egyszerűen elintézhető: a küldönc, aki a Nemzeti Szalonból Méltóságod által kitűzött időben elviszi a javaslatokat a lakására, meg is várhatja, míg át tetszik futni a dolgot.

Ha azonban Méltóságodnak bármilyen aggodalma volna valamelyik javaslatot illetően, tessék egyszerűen áthuzni, az nem kerül a nyomdába és majd módot keresünk rá, hogy letárgyalassék.

Bocsánatot kér a háborgatásért és melegen köszönti

Harsányi Zsolt

U. i. Utóbb jutott eszembe, hogy csekély fáradsággal még egyszerűbbé tehetem a dolgot. Egyszerűen idemásolom a szóban forgó javaslatokat.

1. A kongresszus kíváncsnak tartja, hogy a m. kir. kormány az irodalmi és művészeti művek védelmére alakult berni Unió Rómában 1928 májusában létesült újabb okmányát az ott megállapított szöveg szerint iktassa törvényeink sorába.

(Az igazságügyi kormány ezen a római kongresszuson részt vett.)

2. A kongresszus sürgősen szükségesnek tartja a szerzők „személyiségi jogának” törvényes szabályozását.
3. A kongresszus szükségesnek tartja a művészi „kisérőjog” (droit de suite) törvénybe iktatását.
4. A kongresszus szükségesnek tartja oly jogszabályok megalkotását, melyek szerint valamely mű összes szerzői jogainak átruházása esetén kétség esetében nem tekintendők átruházottaknak azon jogok, melyek később törvényes rendelkezések alapján illetik meg a szerzőt. (Rádió stb.)
5. A kongresszus szükségesnek tartja annak törvényes lefektetését, hogy a szerző személyiségi jogainak védelmében, ha a szerző meghalt és családtagjai nincsenek, vagy ha vannak, keresettel fellépni nem óhajtanak, jogosult legyen keresetet indítani a szerzőknek hatóságilag elismert olyan tömörülése, amely alapszabályai szerint a szerzők erkölcsi jogainak védelmére hivatott.

H.

454

Ambrus Zoltán - Révai Testv. Irodalmi Intézethez

B[uda]p[est], [19]28. szept. 24.

Igen t. Igazgató Ur!

A Révai Testvérek Irod. Intézet Rt. e hó 21-én küldött ajánlatát a közlött feltételekkel (Igazgató Ur szíves soraiban 100 P. honorárium, a kötelező iratban pedig maximum 3/4 iv terjedelem és ivenként 100 P., a maximum esetében tehát 75 P. honorárium, mely a mű megjelenése alkalmával esedékes, - lemondás minden más honoráriumról, bármennyi és bármilyen megjelentetés esetén is, - nyomdászámbla esetén levonás a honoráriumból - sajnálatomra nem fogadhatom el.

„A fehér kövön” új kiadásához kívánt előszó megírására csak abban az esetben vállalkozhatnám, ha:

1. az előszó honoráriuma, tekintet nélkül terjedelmére, 150=százötven pengőben állapíttatnék meg, mely a kézirat átnyújtásakor esedékes, -
2. ha a kézirat átadásának végső határideje 1928 november 5-ike lehet, -
3. ha „A fehér kövön” című könyv új és esetleges későbbi kiadásait kivéve az előszó tartalmának bármely más felhasználásáért újabb honorárium illet meg, -
4. ha a kötelező irat utolsó pontjának elfogadására nem kell vállalkoznom.

Arra, hogy az előszó a Világkönyvtár ismert iveit véve alapul, legfeljebb 3/4 iv terjedelmű lehet, kötelezettséget vállalhatnék.

[1928. okt. 24. után]

Az emberirtó II. és III. kötetének fordításáról a következőket kell közölnöm.

A fordítás sajnos, bár egyebekben (kivált magyarosság dolgában) nem is kifogásolható, de itt sem eléggé hü, sok hibáját szóvá kell tennem. Ott, a hol összehasonlítottam az eredetivel, minduntalan találtam v[ala]mit, a mi n[em] azt mondja, a mit az eredeti. N[em] szólva a sietésből és elnézésből eredő apró hibákról (például, h[ogy] más alakkal mondat egyetmást, nem azzal, a kivel Zola), n[em] fordítja le az egész szöveget, kihagy fél vagy egész mondatokat és a n[em] könnyen érthető helyeken igen sokszor mást mond n[em] azt, a mit az eredeti. Félreértései azt mutatják, hogy a fordító ur kellő hozzákészülés nélkül, kissé felületesen végezte el munkáját, pedig Zolát és különösen Z[olá]-nak ezt a művét a melyben a szerző nagy szerepet juttat a népies nyelvnek, a munkások argotjának, csak nagyjában megközelítőleg a gallicizmusok alapos ismerete és az argot kifejezéseinek megismerése nélkül tévedésekkel fordítani jelentékeny hiba.

Följegyeztem, h[ogy] azokon a helyeken, a hol a fordítást összehasonlítottam az eredetivel, micsoda hibákat találtam. Ha itt ennyi a hiba, azt kell föltételeznem, h[ogy] a hiba másutt se sokkal kevesebb. Megállapodásunk értelmében nem vállalkozhatom arra, hogy az egész fordítást (vagy ennek csak nagyobb részét is) mondatról mondatra összehasonlítsam az eredetivel; ilyen nagy munkát n[em] végezhetek a fordítók helyett. De mégis baj volna, h[ogy] a már megtalált és még eddig fel n[em] kutatott hibák bennmaradnának a fordításban. Azért azt ajánlanám, hogy a fordító ur sziveskedjék az egész fordítást átnézni és vegye ezt alapos revízió alá. Talán még emlékszik azokra a helyekre, a hol kétségei voltak a hol találgatnia kellett az eredeti értelmét és ezeket a helyeket fordítsa le újra, jó szótárak segítségével. Különösen a következő segítő könyvek használatát ajánlom: 1./Parisismen. 2./Bauche. 3./Larue 4./Lacassagne. Ha a fordító ur bármely okból n[em] vállalkozhatnék a fordítás revideálására vagy erre már nem volna idő, kénytelen volnék arra az álláspontra helyezkedni, hogy abban az esetben, ha a fordítás hibáiért a megokolt kritika engem vonna felelősségre, ki kellene jelentenem, hogy ezt a felelőséget nem vállalhatom.

[1928. nov.]

Igen tisztelt Igazgató Ur!

Mellékelten van szerencsém küldeni az Anatole France-előszót, azzal a kéréssel, hogy levonattát átnézhessem és ugyanekkor a kéziratot visszakaphassam. Legyen szabad ez alkalommal megjegyeznem, hogy: „A fehér kövön” negyedik kiadásának 131-ik oldalán értelemzavaró eltördelés van: e lap hetedik sora után nem annak a három sornak kell következnie, amelyet most itt találunk, hanem az említett 3 sor után következő négy sornak és csak ez után a most rossz helyre került 3 sornak. Nem tudom, ki lehet-e még javítani ezt a hibát; mindenesetre kíváncsós volna, hogy ne maradjon így.

Tisztelő igaz hive

Ambrus

[A Baumgarten Ferenc Irodalmi Alapítvány fejléces levélpapírján]

1928. dec. 15.

Igen tisztelt Uram!

Folyó hó 12.-én kelt nb. levelét, melyben a Baumgarten Ferenc Irodalmi Alapítvány tanácsadó testületi tagságáról lemondását közölni méltóztatott, a testület elé terjesztettem. A tanácsadó testület úgy határozott, hogy a lemondást nem veheti tudomásul és kéri, hogy azt meg nem történtnek tekintve, a testület munkásságában továbbra is résztvenni és ügyszeretetével ezt az ügyet támogatni szíves legyen.

Kiváló tisztelettel:

Ambrus Zoltán [kézirással]

[alul:]

Nagys.

dr. Mikes Lajos szerkesztő urnak

Budapest

[1929. jan. ?]

Igen tiszt[elt] Szerk[esztő] Ur!

Somfay Margit, a kit írásaiból is, személyesen is ismerek, arra kér, hogy írásban már kifejezett kérelmét ajánljam igen tiszt[elt] Szerk[esztő] Ur figyelmébe. A milyen készséggel teszem ezt, annyira örülnék rajta, ha óhajta a lehetőséghez képest teljesíthető volna. Elképzelem, hogy az ez évi segélyalapból máris nagy összeget kellett kiosztani, de nem hiszem, hogy sokan volnának, a kik a Baumgarten-alapítvány segítségére inkább rászorulnának és érdekesebbek volnának, mint Somfay Margit, a kit kiválóan tehetséges irónőnek tartok. Ez a minden tekintetben tiszteletreméltó hölgy, minthogy tanítónői diplomájának semmi hasznát nem láthatja, mert már régóta nemcsak hogy álláshoz nem, de még csak ideiglenes megbízatáshoz se tud hozzájutni, az ujságokban közölt írásaiból kénytelen megélni és támogatni csekély nyugdíjból tengődő, öreg, beteg szüleit. Irt regényt, sok novellát, drámát is, csupa figyelemreméltó dolgot, de írásból megélni, ma! Igazán nem csoda, ha a Baumgarten-alapítványhoz fordul.

Kérem igen t. Szerk[esztő] Urat, és meg fogom kérni erre levélben Basch Lóránt dr. urat is, ha egyáltalán van rá lehetőség, méltóztatassanak őt segélyben részesíteni. Melegen ajánlja az ügyet szíves jóindulatába tisztelő igaz hive:

[1929. jan.]

Igen t[isztelt] Doktor Ur!

Vállalom a témát, abban az esetben, ha *nem* méltóztatik ragaszkodni ahhoz, hogy 1.) a XIX. század francia regényeiről szóló füzet címe „A francia regény” legyen és hogy 2.) akképpen osszam be a munkát, a mint ajánlani tetszik, vagyis: néhány oldalon végezzek a *régibb* francia regénnyel, az utolsó ivén pedig a *mai* regényről szóljak. Ezt *igy*, nem vállalhatom, mert: 1.) „A francia regény” címmel, akkor, a mikor *csak* a XIX. századbeli regényírással kívánok foglalkozni, megtéveszteném az olvasót, - 2.) mert: ez az önkényes, a felületesen olvasó érdeklődését tulságos tiszteletben tartó és a választott tárgyat kb. 60 kis oldalra szorító beosztás nagyon megnehezítené a munkámat. Miért? - készséggel részletezem, ha szerencsém lehet. Kérném szíves telefonértését (tel. Józs.[ef] 360-24), hogy melyik napon várhatom szíves látogatását, lehetőleg esti, 7 és 8 óra között.

[1929. jan.- febr.?]

Az Une Page d'Amour fordítását elolvastam és sok helyütt összehasonlítottam az eredetivel. Nagyon lelkiismeretes munka; a hűség dolgában majdnem kifogástalan. De mégis vannak benne hibák. Ezek egy részét kijavítottam; hogy mit, azt följegyeztem. De nagyon kíváncs voltam, hogy a többi hibát a Fordító Ur maga javítaná ki. Ez egy-két óra alatt megtörténhetik. Följegyzéseimet küldöm; megtalálható bennök, hogy min kellene még változtatni. Kérném, méltóztatnék följegyzéseimet a Fordító Urral közölni, a ki - azt hiszem - talán egy óra alatt is elkészülhet a még kíváncs javítással. Jó volna, ha kiírtaná a munka közben felötlő idegen szót, mert sokszor használ olyan idegen szót, a melyet könnyű magyar szóval helyettesíteni. Ismételve igen kérem i[gen] t[isztelt] Ig[azgató] Urat, hogy az előszó levonatát okvetetlenül magam javíthassam ki.

[A Rádió-Szabadegyetem Elnöksége levélpapírján.]

Budapest, 1929. márc. 31.

Tisztelt Barátom!

Tisztelettel felkérlek, hogy május 5.-én délután 4 órakor Jókai Mórról, - halálának 25. évfordulójával kapcsolatban, - rádió-előadást tartani kegyeskedjél. Az előadásra 20 perc áll rendelkezésedre, a részletekre vonatkozólag tisztelettel mellékelem Tájékoztatónkat.

Szives válaszodat lehetőleg posta fordultával kérem. Abban a reményben, hogy kedvező lesz, vagyok őszinte nagyrabecsüléssel

készséges hived

Dr. Lukinich Imre
egyetemi tanár
a R. Sz. E. ügyv. elnöke

462

Ambrus Zoltán - Lukinich Imréhez

B[uda]p[est], [19]29. ápr. 6.

I[gen] t[isztelt] k[edves] B[arátom]!

Nagyon megtisztelő, szives felszólításodat igen köszönöm. Sajnos, akármilyen kedves és szívemhez szóló volna a feladat - mert igazán örülnék rajta, ha módom volna rá, megfelelő formában fejezni ki Jókai irányában érzett régi csodálatomat - az alkalomig már kevés az idő arra, hogy a felolvasást a kellő időre minden bizonyossággal elkészíthessem. Május 5-ig ugyanis okvetetlenül teljesítenem kell néhány korábban vállalt kötelezettséget, az egészségi állapotom pedig sokkal megbízhatatlanabb, semhogy e mellett is biztonsággal számíthatnék a munkaképességemre. Így, hogy semmiesetre se okozzak kellemetlenséget, nem merek vállalkozni és kötelességemnek tartom, már előre lemondani. Abban a reményben, hogy más alkalommal, a mikor több idő kínálkozik, még lehet szerencsém rendelkezésedre állani, kérlek, fogadd hálás köszönetem kifejezésével igaz tiszteletem nyilvánítását.

463

Ambrus Zoltán - Dr. Balogh Józsefhez

[1929. máj.?)

Igen t.[isztelt] Szerk.[esztő] Ur!

A múlt hónapban súlyos betegségen estem át és a doktorom azt kívánja, hogy hónapokat töltsék délvidéken, még pedig úgy, hogy minél kevesebbet dolgozzam. Ez lehetetlenné tette, hogy a tervelt munkát a közel jövőben előre megjelölt határidőre elkészíthessem, annál inkább, mert vannak korábban vállalt kötelezettségeim, a melyeket okvetetlenül teljesítenem kell. Így, le kell mondanom a kitüntető megbízatásról és a megállapodási formulárét aláíratlanul vagyok kénytelen visszaküldeni, nagyon sajnálom, hogy fáradságot okoztam de remélem meg fogja bocsátani ezt.

Édes atyja szives üdvözlését a régi tisztelettel és szeretettel, viszonzva kérem igen t.[isztelt] Szerk.[esztő] Urat, fogadja a megtisztelésért és fáradozásáért köszönetem kifejezését, a melylyel maradok igaz hive

U. i. H[arry] Ashton kellő tárgyismeret és ítélőképesség nélkül irt könyvecskéje - mely a néhai Brunetière, ennek irodalmi leszármazója, Alb[ert] Thibaudet és olyan korlátolt gondolkodású írók munkáiból puskázza ki önhitt és naiv megállapításait, a milyenek Bern[ard] Fay, Paul Halffans és René Lalou - nem győz meg arról, hogy a francia regényről 80 oldalon

olyan ismertetést lehetne írni, a melyből az olvasó sokat tanulhatna és a melynek e mellett irodalmi értéke is volna. Tudom, hogy Ashton füzetét nem mintául méltóztatott megküldeni, hanem annak jeléül, hogy ezt a témát is lehetséges ilyen röviden dolgozni fel. Így igen. De ez a munka csak elrettentő példa lehet.

Ashton füzetét alkalmilag vissza fogom juttatni, Priestley könyvecskéjével együtt, mihelyt emezt előkereshetem.

Dr. Balogh József urnak, a Magyar Szemle szerkesztőségében, VI. Vilmos császár-ut 3.

464

Ambrus Zoltán - Elek Arturhoz

[1929. jun.]

Kedves jó Elek Ur!

Pár évvel ezelőtt arra kértem, hogy legyen szives néhány (ha jól emlékszem: négy) kis kéziratot átvenni tőlem és ezeket halálom után, ha jónak látja, alkalom adtán közzétenni. Ezek közül a kéziratok közül, a mely ékben rólam régebben írt maliciákra feleltem, megállapítottam, hogy micsoda valótlanságokon alapultak ezek a maliciák és mi volt a valóság, az egyik arról szólt h[ogy] n[em] tehettem róla, ha Harsányi Kálmán Ellák-ja nem kerülhetett színre még az én igazgatóságom idején és hogy Harsányi Kálmán, a ki ezt jól tudta, n[em] írta meg, h[ogy] az ellenem e cimen sokszor megismételt támadások mennyire igazságtalanok. Ugy emlékszem, ezt olyan formában írtam meg, a mely n[em] iparkodott elhallgatni, h[ogy] Harsányira e miatt akkor nagyon nehezteltem.

Harsányi Kálmán halála óta nincs értelme többé e régi neheztelés kifejezésének. Azért arra kérem, legyen szives az „Ellák” ügyről szóló kis kéziratot megsemmisíteni. Ha egyszer időt találok arra, hogy följegyezzem még néhány hasonló emlékemet, talán ezt a históriát is megírom újra - mert jellemzőnek találom arra, h[ogy] az ujságok milyen, hazugságokat ismételtetnek nap-nap után, ha nincs senki a ki cáfolgassa a mendemondákat - de arról a mit a megsemmisíteni kért kéziratban Harsányiról magáról írtam, most már nem fogok beszélni. A két utolsó alkalommal a mikor olyan kedves volt, hogy meglátogatott már el akartam mondani mindezt, de a mig beszélgettünk, kiment a fejemből, - mind a kétszer. Ezért írom meg most h[ogy] újra el ne felejtsem. Remélem, n[em] okozok a kézirat előkeresésével nagyobb fáradságot. A közeli viszontlátás reményében szívből üdvözl: régi igaz hive

465

Baudin Henri - Ambrus Zoltánhoz

Paris le 12 Juin 1929

Monsieur Zoltán Ambrus
Budapest -
Maître

Je viens de lire une de vos nouvelles
„Le pêcheur et le marin”

J'ai été séduit par la poésie de votre oeuvre.

En ma qualité de cinégraphiste, j'aimerais écrire d'après „Le pêcheur et le marin” un scénario de la douloureuse aventure d'Inice.

Je vous demande, Maître, si, dans le cas où je réussirais à mettre debout la réalisation d'un film d'après votre nouvelle, si vous m'autoriseriez à en changer quelque peu l'action, tout en gardant l'esprit merveilleusement humain de vos héros, leur cadre, et en respectant de tout mon admiration votre poésie.

Quel seront vos droits d'auteur m'autorisant l'adaptation cinématographique de votre „Le pêcheur et le marin.”

Je me permets d'ajouter, que je ne puis espérer de gros moyens financiers; ce film ne pourrait être fait, en partie qu'avec la foi d'artistes sincères, et pour ma part de tout mon dévouement et ma croyance en vos ... [olvashatatlan szó] humaines, évoluant en des cadres dignes de votre oeuvre. - Je vous demande donc, Maître de ne pas grever trop mon petit capital, actuellement constitué dans mon seul désir de faire ce film; et si je parviens à cette réalisation, j'ai le vif espoir de vous faire retrouver dans mes images votre art si bellement poétique et si profondément humain.

Veillez agréer Maître l'assurance de ma profonde admiration

Henri Baudin

P. S. Veuillez s'il vous plait me faire savoir, si un film aurait été fait d'après votre nouvelle, et s'il y a un certain nombre d'années?

P. S. Maître

Si vous connaissiez à Budapest une artiste capable d'interpréter cinématographiquement le rôle d'Inice sur lequel je fais porter toute l'action physiologique et psychologique; jolie évidemment, car c'est indispensable pour le résultat commercial (et puis votre Inice, pour être le Votre, ne peut être que belle) de 20 à 30 ans et susceptible de me faire apporter une partie des capitaux. (Excusez moi, Maître, d'une telle demande, mais j'emploie tous les moyens pour réaliser votre oeuvre que j'aime déjà.) Veuillez, s'il vous plait avoir l'obligeance de me mettre en rapport avec votre héroïne, je m'empresserai de lui donner tous renseignements artistiques, commerciaux et financiers, et, s'il était nécessaire, le temps venu, j'irais à Budapest pour tout entendre.

Pourrais-je lui écrire en français où à défaut (mais cela m'est un peu difficile) en Allemand.

Je retrouve quelques coupures de journaux, je me permet de vous les joindre, dans le but de me présenter à vous.

Et veuillez me faire l'honneur d'accepter la ci-jointe image.

Henri Baudin

[Bélyegző:]

Henri Baudin

II, Rue d'Orsel - Paris XVIIIe.

Budapest, le 30 Juin 1929.

(Monsieur Henri Baudin,
Paris, (XVIIIe) 11, rue d'Orsel.)

Monsieur et cher confrère,

au retour d'un voyage, je viens de recevoir votre lettre charmante du 12 courant avec votre photographie ornée d'une dédicace, qui m'a fait un sensible plaisir. Je suis bien flatté de l'honneur que vous me faites et je ne saurais assez vous en remercier. Naturellement, je serais très heureux si vous voudriez bien écrire un scénario après ma nouvelle „Le pêcheur et le marin.” Quant à mes droits d'auteur, veuillez bien me faire savoir: qu'est-ce que vous pourriez m'offrir pour l'autorisation sans grever votre capital; j'espère que nous serons d'accord. Le 3 Juillet je pars pour l'Italie; veuillez avoir l'obligeance de m'écrire s'il vous plaît, à Laurana (Italie), Pension Fister. On n'a pas fait encore un film après cette nouvelle et je ne connais pas à présent aucune artiste de Budapest, belle, de 20 à 30 ans, et capable d'interpréter cinématographiquement le rôle d'Inice.

Je m'impresse de vous renvoyer les coupures de journaux intéressantes et dans l'espoir de vous lire, je vous prie d'agréer avec l'expression de ma gratitude l'assurance de mes meilleurs sentiments.

[Il Popolo d'Italia, Redazione levélpapírján.]

Milánó, 1929. szept. 16.

Igen tisztelt Méltóságos Uram,

a „Popolo d'Italia” ezévi „Almanacco”-jában kollégánk, Cav. Uff. Ignazio Balla nagyobb tanulmányt ír a modern magyar irodalomról. Ebben természetesen Ön is szerepel és a cikkhez szeretnők az Ön legujabb arcképét közölni.

Arra kérjük tehát, méltóztassék a mellékelt boríték felhasználásával, lehetőleg forduló postával elküldeni arcképét, vagy egy Önről készült reprodukcióra alkalmas rajzot.

Azért kérjük ilyen sürgősen, mert az „Almanacco” kép- és szöveganyagát e hónap végével lezárjuk.

Őszinte tisztelettel:

Arrigo de Angelis

Mikes Lajos - Ambrus Zoltánhoz

[Az Est-lapok levélpapírján.]

Budapest, 1929. dec. 3.

Méltóságos
Ambrus Zoltán ur,
Budapest
Üllői-ut 36.

Igen tisztelt, kedves Elnök Ur!

A Baumgarten alapítvány szombat esti ülésén ajánlani fogom az egyik díjra Fodor József fiatal költőt, akit már tavaly is ajánlottam - eredménytelenül. Kötelességemnek tartom, hogy az idén még egyszer ajánljam s ahogy telik tőlem, ajánlásomat meg is indokoljam. Mellékelten eljuttatom Önhöz Fodor József első verskötetét és a róla annakidején írott cikkemet. Nagyon kérem, szíveskedjék a cikket elolvasni és a könyvet talán a cikk nyomán szeretettel olvasgatni. Remélem, hogy az idén Fodor Józsefnek több szerencséje lesz az *én* ajánlásommal, mint tavaly volt, s talán sikerül számára az Ön súlyos szavát is megszereznem.

Igaz tisztelettel régi lekötözött hive:

Dr. Mikes Lajos

Ambrus Zoltán - Bakos Endréhez

Budapest, 1929. dec. 17.

Igen tisztelt Uram!

Igazán nem hittem volna, hogy lehet valaki, a ki számon tartja, hogy az első cikkem mikor jelent meg. Kérem, fogadja jólesően szíves megemlékezéséért hálás köszönetemet.

Ambrus Zoltán

Voinovich Géza - Ambrus Zoltánhoz

[1]930. jan. 14.

Mélyen tisztelt Elnök Ur!

A Baumgarten-alapítvány Tanácsadó testületének tagságáról lemondok. Már tavaly szándékomban volt ez, de a díjkiosztást követő támadások közben nem akartam megtagadni a közösséget társaimmal. Most tehát idején bejelentem kilépésemet, kérve, hogy azt alkalmas időben a testülettel közölni méltóztassék.

Elnök Urnak s a tanácsadó testület minden tagjának hálás köszönetet mondok a baráti jóindulatért, melyben részesíteni szivesek voltak.

Mély tisztelettel

Voinovich Géza

471

Voinovich Géza - Ambrus Zoltánhoz

B[uda]p[est], 1930. jan. 14.

Mélyen tisztelt Elnök Ur!

Az idezárt hivatalos levélben jobbnak láttam okaimról nem szólni, de viszont kötelességem azokra rá mutatni. Nem vállalhatom a díjak kiosztásáért a felelősséget, mert ott oly nevek is szóba kerülnek - s többnyire már egyenest döntés formájában, - a kiknek műveit én nem ismerem eléggé; különben sem egyenlő mértékkel és alapon mérünk, érdemes tehetség néha hátra szorul a segélyek sorába, egyszer baj, hogy valaki már nem ígér fejlődést, máskor nem baj; egyszer a jótékonyság is nyom a latban, máskor nem. - Az egész névsor nem vall arra, hogy itt tetemes összeggel komoly arányú irodalom-fejlesztés folyik.

Látom a hibákat, de a tanácsadó testületnek nincs módjában ezeken változtatni, - a jelenlegi eljáráshoz pedig fölösleges a testület segédkezése, sőt meglehetősen alaptalan is, mert a szóba kerülők egy részének munkáit - meg vagyok győződve - az ítélkezők egyrésze ép úgy csak szórványosan ismeri, akárcsak én. - Hogy viselje így valaki nyugodt lélekkel a felelősséget?

Ez okokat hol az üléseken, hol beszélgetés formájában régóta hangoztatom.

Mély tisztelettel Szerkesztő Urnak régi, ragaszkodó hive

Voinovich Géza

472

Petrovics Elek - Ambrus Zoltánhoz

B[uda]p[est], 1930. jan. 15.

Mélyen Tisztelt Barátom!

A választásról szóló értesítés és hozzáfűzött kedves soraid igen megtiszteltek, s hogy nem nyomban válaszoltam, azt ne tulajdonítsd, kérlek, másnak, mint annak, hogy nem voltam egészen tisztában magammal a válaszra nézve. Nem afféle mühabozás volt. Amennyire vonzott az, hogy egy jó ügy érdekében együtt működhetem olyan férfiakkal, mint akiket felsorolni méltóztattál, első sorban azomban Velede, éppen annyira habozóvá tett az a tény, hogy az irodalom életét nincs módomban eléggé figyelni, s legfeljebb a foglalkozásomhoz közelebb eső jelenségekről van olyan áttekintésem, mely a bírálatra valamennyire feljogosít.

De végre is érzelmeimet követem inkább, mint belátásomat. A felhívás, mely Tőled jön, olyan kedves nekem és annyira megtisztelő reám, hogy igen nehezemre esnék tagadó választ adnom reá. Így tehát - megköszönve Neked és a tanácsadótestületnek a bizalmat - elvállalom a nekem szánt feladatot, s kérem hozzá kegyes támogatásokat.

Mély tisztelettel maradtam igaz hived

Petrovics Elek

473

Láng Sándor - Ambrus Zoltánhoz

[Az Est-lapok fejléces levélpapírján.]

Budapest, 1930. jan. 20.

Méltóságos Uram!

Miklós Andor főszerkesztő ur megbízásából mély tisztelettel arra kérem, hogy a Kamarszínház szerdai előadásáról (A sirály) a Pesti Napló részére kegyeskedjék kritikát írni. Az előadásra szóló jegyet idemellékelve küldöm.

Maradok Méltóságos Uramnak megkülönböztetett tisztelettel igaz hive

Láng Sándor
titkár

474

Voinovich Géza - Ambrus Zoltánhoz

[A Magyar Írók Egyesülete elnökének levélpapírján.]

Budapest, [1]930. jan. 24.

Mélyen tisztelt Elnök Ur!

Egyesületünk febr. 2-án tartandó közgyűlésén szeretné Méltóságos Uramat tiszteleti taggá választani. Ilyen tag 4 van: Berzeviczy, Klebelsberg, Herczeg F., Vas József.

Nagyon kérjük, méltóztassék e választást - mely semmi kötelezettséggel, teherrel nem jár - elfogadni, s Egyesületünket e hozzátartozás által megtisztelni.

Nem nagy tisztesség ez, tudom, de a legtöbb, a mi tőlünk telik.

Különös tiszteletünket azzal szeretnénk kimutatni, hogy a választást egy kis küldöttség hozná Méltóságodnak tudomására. Kegyeskednék megjelölni a napot és órát, mikor tiszteleghetne e célból az az egypár ember.

Mély tisztelettel és szerető ragaszkodással

Voinovich Géza
I. Ménesi út 23.

B[uda]p[est], [1]930. febr. 17.

Mélyen tisztelt Elnök Ur!

Hálásan köszönöm a szíves marasztalást. Rejtett okaim a kilépésre nincsenek, sőt az egész Tanácsadó Testület, valamint minden egyes tagja, elsősorban Elnök Ur személye iránt a legnagyobb tisztelettel s őszinte ragaszkodással viseltetem, hálás vagyok irántam tanusított jóindulatuk iránt.

Azonban az évi névsorokban mindig merülnek fel oly hibák, minők ismétlődése rám nézve lehetetlenné teszi a hozzájárulást.

Vagy van a Tanácsadó Testület szavának súlya; - akkor a felelősséget nem viselhetem; - vagy nincs szavának semmi jelentősége: - akkor fölösleges.

Igy látom magamra nézve a helyzetet, s ezért kérem, méltóztassanak lemondásomba - mely engem sok kedves találkozástól foszt meg - belenyugodni.

Igen sajnálom, hogy a hir - előttem érthetetlen módon - egy lapba belekerült.

Mély tisztelettel

Elnök Urnak régi hálás hive

Voinovich Géza

[A Petőfi Társaság főtitkárának levélpapírján]

Budapest, 1930. márc. 10.

V. Országház. Felsőház.
(Naplószerkesztőség.)

Méltóságos Uram,

Mélyen tisztelt Tagtársunk!

A Petőfi-Társaság f. h. 8.-án tartott közgyűlése az idei *Gyulai nagydíjat* (esztétikus kritikus részére) - az e célra kiküldött bizottság javaslata alapján - egyhangulag Méltóságodnak ítélte.

Amidőn erről tisztelettel és örömmel szerencsénk van Méltóságodat értesíteni, egyben bátor vagyok jelezni, hogy ez a közlés - szabályaink szerint - egyelőre *bizalmas* és az eredményt a márc. 16-án tartandó diszgyűlésünkön hozzuk nyilvánosságra. U[gyan] ott fogja előadni a bizottság jelentését Voinovich Géza tagtársunk, mint a biz[ottság] előadója.

Az ülésre s utána következő társas ebédünkre ez uton is meghívjuk M[éltósá]godat.

Igaz tisztelettel és tagt[ársi] üdvözzetel

Lampérth Géza
főtitkár

B[uda]p[est], 1930. márc. 11.

Igen tisztelt Főtitkár Ur!

E hó 10-én kelt nagybecsű soraival lekötelezően szíves volt értesíteni arról, hogy a Petőfi-Társaság f. hó 8-án tartott közgyűlése az idei Gyulai-nagydíjat a kiküldött bizottság javaslatára egyhanguan nekem ítélte.

Ez a nagyon megtisztelő kitüntetés mély hálaérzettel tölt el. Kérem a Petőfi Társaság tisztelt elnökségét és tagtársaimat, fogadják érte hálás köszönetemet.

Bár ebben a percben beteg vagyok, remélem, hogy rosszullétem muló természetű és vasárnap módomban lesz előszóval is elmondani, mennyire jólesik, hogy tisztelt tagtársaim ebben a kitüntetésben részesítettek, annak ellenére, hogy most már jóformán csak ujságírói működésre kell szorítkoznom. Abban a nem várt esetben, ha betegségem lehetetlenné tenné, hogy a vasárnapi diszgyűlésen megjelenhessek, igen tisztelt Főtitkár Urat kérném, legyen kegyes tolmácsolni hálaérzetemet.

Nagyon köszöni szíves sorait és a kedves meghívást tisztelő igaz hive

[1930. márc. 17.]

M[élyen] t[isztelt] Elnök Ur!

Betegségem következtében n[em] mehettem el a P[etőfi] T[ársaság] nagygyűlésére, de értesültem róla, hogy a Gyulai-nagydíjról szóló előadói jelentésében, abból az alkalomból, hogy az idei nagydíjat a bizottság - annak ellenére, h[ogy] most már jóformán csak ujságírói működésre kell szorítkoznom - nekem ítélte, megtisztelő szavakkal méltóztatott megemlékezni munkásságomról. Kérem, fogadja ezért hálás köszönetemet.

[A Magyar Pen Club levélpapírján]

Budapest, 1930. márc. 17.

Kedves Barátom!

Téged már az *M. P. C.* alakuló közgyűlése hítt meg az igazgatósági tagok sorába, s azóta is a listánkon szerepelt a neved. Ha erről volt titkárunk, Germanus Gyula nem értesített, azt fölötte sajnálom és röstellem. Még inkább sajnálnám, ha törlésedet kívánnád, amire ne indítson az a tagdíjas levél. Csak az fizet tagdíjat, aki akar: nem fogjuk rajtad se követelni.

Ha mindazonáltal ragaszkodnál kívánságodhoz, annak természetesen eleget fogunk tenni.

Ölel igaz hived

Radó Antal

480

Bálint György - Ambrus Zoltánhoz

[Az Est-lapok kiadóhivatalának fejléces levélpapírján.]

Budapest, 1930. ápr. 9.

Méltóságos Uram!

Fatális nyomdai véletlen következtében Gandhi-cikkem közvetlenül Méltóságod nagyszerű India-tanulmánya után jelent meg. Ez esetleg azt a kellemetlen (rámnézve kellemetlen) látszatot kelthetné, mintha szerény írásom reflexió volna Méltóságod cikkére. Éppen ezért szükségesnek tartom a magam érdekében, annak leszögezését, hogy erről szó sem lehet. Cikkem három hétig volt tulszedésben, napról-napra vártam megjelenését, amely véletlenül éppen most történt meg. Méltóságod, aki ismeri a nyomdai viszonyokat, nyilván nem fogja tulságosan feltűnőnek találni, hogy egy tulszedésben lévő cikkel ilyen véletlenség történt.

Bocsánatot kérek alkalmatlankodásomért és maradok mély nagyrabecsüléssel

Méltóságod igaz tisztelő hive:

Bálint György

481

Ambrus Zoltán - Bálint Györgyhez

[1930. ápr. 10.]

Igen tisztelt, kedves Kolléga Ur!

A tegnap megjelent cikkében foglalt kritikát nem vehettem magamra, mert hiszen, bár az angol felfogás ismertetésével foglalkoztam és ezzel kapcsolatban meg kellett emlékeznem India szerencsétlen lakosságának szörnyű elmaradottságáról és széthuzásáról is, magam is azt a véleményt óhajtottam kifejezni, hogy ha ennek következtében az indiai mozgalom - ki tudná meddig? - még nem is ígér sikert, ennek a mozgalomnak a gyakorlati jelentőségét se szabad kicsinyelni és természetesen még kevésbé a benne megnyilvánuló nagy erkölcsi erőt.

A nekem irt szíves sorokban kifejezésre juttatott kedves figyelmet igen köszöni
tisztelő igaz hive

Baudin Henri - Ambrus Zoltánhoz

[A prágai „Hotel Atlantic” fejléces levélpapírján.]

Prague 22 Mai 1930.

Mon cher Maître

Je vous adresse toutes mes excuses de n'avoir pas répondu à votre charmante lettre du 30 Juni 1929.

J'avais perdu l'espoir de réaliser jamais le scénario que j'avais écrit sur „Le pêcheur et le marin”.

Des possibilités nouvelles de réalisation semblent vouloir prendre corps; j'espère avoir le joi de faire vivre à l'écran votre Inice, le pêcheur, le marin, Djinne, une pauvre fille de joie, et le malheureux enfant de 7 ans - j'interpréterai moi-même le pêcheur. Mais on m'offre pour ma mise-en-scène, et mon scénario tous droits compris un forfait très modeste, (car si je suis connu favorablement comme interprète, ce sont mes débuts comme réalisateur.)

Vue ce qui m'est maigrement alloué, voudriez vous me faire la faveur d'accepter mille Pengos (1000 Pengos) pour le droit que je prendrais d'adapter votre nouvelle à l'écran? Somme, que je m'engage à vous verser moi-même sur mes appointements 20 jours après le commencement du film (je compte 60 jours pour le réaliser.)

Je m'engage, après le titre du film, à faire inscrire sur celui-ci, ce texte:

D'après le nouvelle
de
Zoltán Ambrus

Maître, je ne connais que cette oeuvre de vous; j'en suis enthousiasmé depuis longtemps, et je l'ai tant aimé, que j'ai la foi de réussir; (d'ailleurs on semble vouloir me faire confiance) - mon orgueil est grand, jugez-en - j'ai même l'espoir quelle ne vous décevra pas - Alors s'il en était ainsi, et que certain de vos autres oeuvres soient traduites en français je suis persuadé, que je trouverai le sujet de faire un autre film d'après un de celles-ci, et vue la réussite de la première cela me permettra d'exiger et de vous dédommager pour vos droits-d'auteur de la seconde.

C'est donc un service dans une collaboration, que je vous demande mon cher grand confrère, en voulant bien accepter ces 1000 Pengos pour vos droits. -

D'avance grand merci - Soyez assuré Maître de mon admiration et de mon devouement à vos personnages.

Henri Baudin

11 rue d'Orsel - Paris XVIIIe.

P. S. *De toute façon*, je vous tiendrais au courant de mes démarches que j'espère mettre en bonne voie dès mon retour à Paris, d'ici 5 jours: je suis à Prague actuellement, ou comme acteur d'une société Franco-Tchèque je tourne le rôle du Docteur Maillard, dans un film d'après la nouvelle de Edgar Poe „Le système du docteur Goudron et du professeur Plum.[!]

483

Ambrus Zoltán - Ambrus Józsefhez

B[uda]p[est], 1930. jun. 24.

Kedves Józsi!

Nagyon rosszulesik nekem, h[ogy] csak ezt írhatom, de semmit se tudok tenni érdekedben. Azzal az urral, a ki ügyedben mindenható és a ki az efféle ügyekben mindig maga szokott intézkedni, én már 8 év óta nem állok szóba, a mit neki észre kellett vennie. Ha megtudná, h[ogy] mit óhajtanék, ez aligha használna Neked. Azért n[em] irtam meg ezt mindjárt, mert abban reménykedtem, h[ogy] talán találhatok valakit, a ki figyelmébe ajánlana, a nélkül, hogy megmondaná neki, kinek a kérésére teszi ezt. Sajnos, erről is le kellett mondanom.

De bizom benne, hogy célt érsz nélkülem is.

Nagyon örülök sikereidnek és annak, hogy jól vagytok.

Mindnyájatokat szivből üdvözöl szerető bátyátok

Z[oltán]

484

Ambrus Zoltán - Ugron Gáborhoz

B[uda]pest, 1930. jun. 25.

Kegyelmes Uram,

717/1930. szám alatt kelt nagybecsü soraival arról kegyeskedett értesíteni, hogy a Magyar Irodalmi és Művészeti Szövetség I. Közgyűlése a Szövetség tiszteletbeli tagjává választott meg.

A mikor ezért a nagy megtisztelésért hálás köszönetemet fejezem ki, mély tisztelettel jelentem Nagyméltóságodnak, hogy a választást elfogadom és hogy mindig nagy öröömre lesz, ha a Szövetség munkájában résztvenni szerencsém lehet.

Kérem Nagyméltóságodat, fogadja mély tiszteletem nyilvánítását.

485

Miklós Andor - Ambrus Zoltánhoz

[Saját fejléces levélpapírján.]

B[uda]pest, 1930. jul. 10.

Kedves Szerkesztő Ur, megkaptam levelét. Nagyon sajnálom, hogy pihenése közben is rossz hangulat szerzésre adott alkalmat a P[esti] N[apló] ostoba szedési eljárása. Nyomban intézkedtem és gondoskodni fognak, hogy ez a fölületes eljárás és figyelmetlenség a jövőben ismét elő ne fordulhasson. Cikkeit, melyeknek a közönség legjobb köreiből és elsősorban nálam

igen nagy és értékes sikerük van, a legnagyobb örömmel és szeretettel várom. A honoráriumra pedig elszámolásra a mai napon átutaltatok

- 300 pengőt.

Önnek jó egészséget, a Családjának jó pihenést kíván régi tisztelő hive

Miklós Andor

486

Ambrus Zoltán - Bródy Józsefhez

Laurana, 1930. júl. 16.

Igen t[isztelt] Igazgató Ur!

A tegnap feladott táviratot, minthogy délután nem voltam otthon, csak este kaptam kézhez. Az előszót mindjárt megírtam és ma reggel postára tettem, a táviratban kifejezett kívánsághoz képest: express. De meg kell jegyeznem a következőket:

1. Minthogy a *La Bête Humaine* magyar fordítását n[em] láthattam, e tekintetben minden felelősséget el kell háritanom magamtól és ezt szükség esetén, - ha a fordítást a nyilvánosság előtt bírálgatni fogják - ki is fogom nyilvánítani.

N[em] tudok eléggé csodálkozni a T[isztelt] Igazgatóságnak velem szemben való eljárásán. Erről most csak ennyit: Annak idején az volt köztünk a megállapodás, h[ogy] minden előszó megírására legalább egy hetet kapok. Hogy a *La Bête humaine* fordítása készen van, sőt ezt már ki is szedték, a T[isztelt] Igazgatóságnak már korábban tudnia kellett és mégis csak az utolsó percben kapok értesítést arról, hogy ehhez kell előszót írnom, és ezt postafordultával, express kell elküldenem. Arról, hogy erre az előszóra hamarosan szükség lesz, irányomban való figyelmességéből is értesülhettem volna, de ha erre nem számíthattam, értesülnöm kellett volna a vállalat érdekében, mert n[em] csak az én érdekem, hanem a vállalaté is, h[ogy] kellő időm legyen az előszó megírására, hiszen a másnapra kívánt v[agy] postafordultával való rögtönzésnek az előszón meg kell látszania.

Kiv[áló] tiszt[elettel]:

487

Ambrus Zoltán - Győző A. Andorhoz

B[uda]p[est], 1930. szept. 27.

E hó 26-n irt soraiból értesülök arról, h[ogy] a Színészeti Lexikon t[isztelet] példányát, a melyet még a nyáron méltóztatott elküldeni, azzal a föltétellel juttatta el hozzám, hogy a könyvről olyan „bírálatot” írjak, a mely eléggé elismerő arra, hogy a közönséggel közölhesse. Ilyen föltétellel a t[isztelet]példányt n[em] fogadhatom el, annál kevésbbé, mert - a lexikonban több olyan meglepő tájékozatlanságra valló és számtalan más okból nagyon kifogásolható cikket találtam, a melyek lehetetlenné teszik, hogy a könyvről elismeréssel szólhassak. A küldött példánnyal méltóztassék rendelkezni.

kiv[áló] tiszt[elettel]:

[Győző A. Andor könyvkereskedése fejléces levélpapírján.]

Budapest, 1930. szept. 30.

Méltóságos Ambrus Zoltán szerkesztő urnak

Budapest.

Mélyen tisztelt Méltóságos Uram,

engedje meg, hogy még egyszer visszatérjek a Színészeti Lexikon ügyére. Nagybecsü soraiból ugyanis őszinte sajnálattal kellett látnom, hogy intencióimat a könyvvel kapcsolatban Méltóságod félreértette. Nem reklámsorokat kértem Méltóságodtól, az sem volt célom, hogy Méltóságod a tiszteletpéldányt dicsérő nyilatkozattal honorálja; objektív véleményt kértem, tárgyilagos kritikát, melyet, ha kedvező - mint ez talán érthető és méltányos - nyilvánosságra hozhassak a könyv érdekében, ha pedig nem az, mint értékes utmutatást használhassak fel egy elkövetkező új kiadásban.

Hogy a könyvnek hibái és hiányai vannak és lehetnek, az, úgy hiszem, természetes, - hiszen az első ilyenfajta munka, melynek még nem volt mire támaszkodnia. Ami ezenkívül mellette szólhat, talán az, hogy célkitűzése a lehető legkomolyabb s hogy munkatársait igyekeztem a lehetőség szerint legteljesebben megválasztani.

Ugy hiszem, nem szükséges bővebben bizonyítanom, hogy Méltóságod kifogásai éppoly nagyértékűek lennének számomra, mint elismerése. Épp ezért arra volnék bátor megkérni Méltóságodat: közölje velem részletesen a könyvet illető kifogásait, a konstataált hiányokat, fogyatékosságokat stb. A munka természetesen mindenképpen Méltóságod tulajdonában marad.

Maradok kiváló tisztelettel

Méltóságod kész hive:

Győző Andor

1930. okt. 6.

Nagys. Győző Andor urnak,
Bp., V. Vilmos császár út 34.

Szept. 30-án kelt szives soraival, a melyekben értesít, h[ogy] előbb irt levelét félremagyaráztam, azt méltóztatik kívánni, hogy közöljem a Színészeti Lexikonra vonatkozó kifogásaimat. Ennek közlésétől multkor küldött levelemben nem csak azért tartózkodtam, mert úgy találtam, hogy a könyv kinyomtatása után, a mikor már lehetetlen kijavítani a hibákat, ezekről értekezni céltalan volna, hanem azért is, mert nem szívesen bizonyítgatom, hogy ez vagy az az íróársam milyen rosszul végezte el azt, a mire vállalkozott. (Ugyanez okból magyar könyvről vagy szindarabról csak nagyritkán írok kritikát.) De nem is igen volna erre időm. Mert részletezni, kimutatgatni, hogy ezzel vagy azzal az íróársunkkal tájékozatlansága,

felületessége vagy ítélőképességének fogyatékosága hol és milyen hibákat követtetett el, több időt kíván, mint a mennyi ahhoz kell, hogy a hibákat elkövessék. És ma már sokkal kevesebb szabadidővel rendelkezem, semhogy ennek kimutatgatására vállalkozhatnám.

Mindamellet, ha a Színészeti Lexikonnak olyan sikere lesz, hogy szükségessé válik új kiadásokban jelentetni meg - az Ön nagyon kockázatos, de annál inkább tiszteletreméltó vállalkozása mindenesetre megérdemelné ezt az eredményt - annak idején közölni fogom, melyek azok a legnagyobb hibák, a melyeket az új kiadásokban el kellene kerülni. Szíves figyelméért köszönettel és kiv[áló] tiszt[elettel]

490

Ambrus Zoltán - Miklós Andorhoz

[1930. nov. 20.]

Kínos rám nézve, de mégis szóvá kell tennem, h[ogy] vasárnap megjelent cikkem egy részét a szerkesztőség kompressziroztatta.

Már többször kellett terhére lennem annak előadásával, h[ogy] ezt a jóformán csak velem szemben követett eljárást miért találom sértőnek, bár ez kicsinyességnek látszik. Legutóbb, júliusban, bátor voltam kifejezni azt is, h[ogy] ebbe n[em] nyugodhatom bele, még akkor sem, ha ez rám nézve a legsúlyosabb anyagi következzésekkel járna. Főszerk[esztő] Ur ekkor változtatlan jóságával arról értesített, h[ogy] az én javamra volt szíves intézkedni. Azóta eddig n[em] is lehetett panaszom, de most vasárnap újra kitüntettek a részben való kompresszirozással. N[em] tételezhetem fel a szándékosságot és azt, h[ogy] ezzel akár F. szerk[esztő] ur, akár az a ki helyette szerkeszt, ki akarna tessékelní a P[esti] N[apló] szerkesztőségéből; így n[em] gondolhatok egyebet, csak azt, h[ogy] v[agy] a metteur teszi tul magát a direktíván v[agy] az éjjeli szerkesztők között van valaki, a ki eddig még n[em] vett tudomást a Főszerk[esztő] Ur rendelkezéséről. Akármelyik esetről lehet szó, nagyon kérném a Főszerk[esztő] ur újabb szíves intézkedését.

491

Miklós Andor - Ambrus Zoltánhoz

[Saját fejléces levélpapírján.]

B[uda]pest, [1]930. nov. 20.

Kedves Igazgató Ur, nagyon sajnálom, hogy ismét panaszra van oka. Még ma este elintézem a dolgot s remélem, hogy a jövőben senki sem kísérli meg az Ön jogos önértetét megbántani. Egyebekben gratulálok a cikkeihez.

Régi szeretettel és barátsággal üdvözli igaz hive:

Miklós Andor

492

Babits Mihály - Ambrus Zoltánhoz

[Névjegyen.]

[1930. dec.]

Az egyik borítékban vannak a budapesti, másikon a vidéki pályaművek, számozva, sorrendben. Csatolva mindenkinek katalógusa, melyben megtettem a kívánt kijelöléseket. Csatolva azonkívül a budapesti és vidéki pályázat feltételei, valamint egy cikk, mely a *Magyar Gyár-
ipar* c. lapban a pályázatról megjelent.

Tisztelettel és üdvözlettel

Babits Mihály

493

Babits Mihály - Ambrus Zoltánhoz

[1930. dec.]

Méltóságos Uram,

a *Magyar Hét* irodalmi pályázatának zsürije holnap pénteken d. u. 4 órakor tartja a Gyász helyiségében (Akadémia u. 1.) ülését. (A döntést minden részről nagyon sürgetik, s ezért kényszerültünk a lehető legkorábbi dátumra tenni ez összejevetelt.)

Szives üdvözlettel tisztelő híve

Babits Mihály

494

Ambrus Zoltán - Babits Mihályhoz

[1930. dec.]

Nagys. Babits Mihály szerkesztő urnak, mint a „Magyar Hét”
irodalmi pályázat zsürije elnökének.

B[uda]pesten.

Igen t[isztelt] Elnök Ur!

Szerda óta nagy lázban fekszem és így a zsüri ma délutáni ülésén nem vehetek részt. Nem tudom, levélben lehet-e szavazni; ha igen, legyen szabad közölnöm, h[ogy] a fővárosi pályaművek közül Buday Barna 141 számú „Iparpártolás” c. pályaművének adnám ki a jutalmat. A vidéki pályaműveket rendkívül gyengének találtam. Ha a díjat mégis ki kell adni, azt hiszem csak Kisléghy Kálmán „Magyar Hét” című verséről vagy Sztrokay Lajos „Gondolatok a Magyar Hétről” c. pályaművéről lehet szó, ha ugyan az utóbb említett, név nélkül közölt cikk megfelel a pályázat feltételeinek.

Szives üdvözlettel tisztelő híve

[1930. dec. ?]

Méltóságos uram,

a tegnapi tanácskozás eredményéről beszámolva közlöm hogy a zsüritagok többsége a Magyar Hét irodalmi pályázatának díját *költőnek* kívánta juttatni, s ezért úgy döntött hogy a rendelkezésre járó összeget - mely talán az előrehirdetettnél valamivel több lesz - a pályázaton résztvevő legjobb versek szerzői között osztja föl, és pedig nagyobb részt *Szép Ernő*nek kisebb összegeket *Erdélyi József*nek és *Várnai Zseni*nek juttatva.

Nincs kizárva hogy még egy külön díj is kiadható lesz, prózai mű számára, s ebben az esetben ezt a kitüntetést a bizottság *Buday Barna* Méltóságod által is ajánlott cikkének szánja és tartja fenn. Fenyő Miksa, mint a zsüri egyik tagja, megígérte hogy ez ügyben tájékozódik és közbenjár.

A költők előnyben-részesítésénél a szavalható vers nagyobb propaganda-ereje, s részben, gondolom, a költők szegénysége döntött.

A vidéki pályázat eredményét a zsüri általában nagyon gyatrának találta, a díjat mégis kiadandónak vélte, mert a vidék „mellőzése” a Magyar Hét-mozgalom szempontjából nem kívánatos hatást kelthetne. A vidéki pályaművek közül *Sztrókay Lajos* cikkét, melyet méltóságod is kiemelt, mindannyian oly kiemelkedőnek találtuk hogy ámbár névtelenül jelent meg s így voltaképp a pályázat feltételeire nem minden kétséget kizáróan felelne meg, mégis tekintetbe vettük, s a díjat egyenlően osztottuk föl közte s két vers, egy pécsi és egy nyíregyházi költő művei, közt. (Kisléghy itt nem jöhetett tekintetbe, minthogy nem vidéki író, s verse is, mielőtt a vidéki lapban megjelent volna, Budapesten látott napvilágot.)

Szíves üdvözléssel kész hive

[kézírással]: S mielőbbi jobbulást kívánva

Babits Mihály

Budapest, 1931. jan. 19.

Igen tisztelt Ambrus ur!

Engedje meg, hogy ne várjam be, amíg élőszóval tehetném, hanem ezen az uton mondjak Önnek mélyenérzett köszönetet a Baumgarten-dijért. Nagyon jól tudom, hogy igazában az Ön jóindulatának köszönhetem az adományozást, amikor is az érdemetlenség, mely kissé restelkedésre készítet, még inkább becsessé teszi a pártfogást, melylyel engem kitüntetni kegyeskedett. Azonban hogyan köszönjem meg? Nem lehet másként, mint hogy hozzáteszem a sok többihez, melyért adósa vagyok. Mert hiszen diákkoromtól fogva Ön volt a Mester, kire hódolattal néztem fel (egyszer talán be is vallottam Önnek, hogy amikor Pestre kerültem, nem a nagyváros vonzott, hanem az, hogy abba a városba jutok, amelyben Ambrus Zoltán lakik). Az azóta eltelt évtizedek alatt sok minden megváltozott bennem; de ez a hódolat állandó maradt és ma is - hadd vallom be - ha valamit írok, mindig arra gondolok, miként állok meg

vele Ambrus Zoltán előtt, ha esetleg szeme elé kerül a cikk? Meg is ragadom az alkalmat, hogy megkérjem, legyen elnéző, ha így történik és bocsássa meg, hogy mikor köszönő levelet akartam írni, íme, - kérő levél lett belőle.

Mély tisztelettel és minden jó kívánsággal hálásan üdvözli alázatos hive

Salgó Ernő

497

Palágyi Lajos - Ambrus Zoltánhoz

Budapest, 1931. jan. 25.

Uram!

Csak egyszer történt velem hasonló eset - 33 év előtt, amikor Vajda János engem tudtomon kívül a Kisfaludy-társaságnak tagül ajánlott. De amit ön most tett, még csodálatosabb. Mert ő tizenöt évi csaknem mindennapos érintkezés után tett tanuságot mellettem, - ön meg körülbelül ugyanannyi évig nem látott engem s mégis eszébe jutottam s mégis magáévá tette ügyemet s e tényt még csak nem is közölte velem. Másoktól, csak véletlenül kellett megtudnom, hogy ön mint járt el a Baumgarten-díj dolgában. Hogyan mondjam el, milyen nem remélt örömet szerzett nekem, mily nagy jót tett velem! Írók részéről tapasztalt sok idegenkedés, mellőzés, sőt bántalom, a sorstól ért sok, szinte elviselhetetlen csapás után, életem utolsó szakában jutott nekem e vigasztalás. S jutott nekem az a tudat, hogy - ha oly művész, amilyen Ambrus Zoltán engem jutalomra érdemesnek tart, mégsem tűnhetik el nyomtalan félszázados munkásságom.

Az első hír hallatára Önhöz akartam menni, hogy legforróbban érzett hálámat nyilvánítsam, de aztán gondoltam: hátha terhére leszek. Hisz ön nem várt hálát s ily léleknek csak terhére lehet a köszönet. Hát e levél írására határoztam el magamat, bár sejtem, hogy ezt a „figyelmet” is szivesebben „nélkülöznék”. Mégsem hagyhatom szó nélkül, amit tett s még alkalmatlankodnom is kell, nehogy elmulasszam érzésem kifejezését s nagy tiszteletem nyilvánítását.

Nagy az én hálám, annál nagyobb, mert nem szerénykedő alázatból ered.

Tudatában vagyok annak, hogy életemen végig legjobb lelkiismeretem szerint dolgoztam s művészi célt szolgáltam. A magyar költészetnek éltem és élek s minden baj és sorscsapás dacára hű maradtam céloimhoz és magamhoz. De rettenetes kétségek martak kétfelől is. Egyfelől - az irodalmi világ irántam való viselkedését tapasztalva - gyakran megingott bennem az irodalmunkba vetett hit, - másfelől ugyanez okból újra meg újra megrendült bennem a magam hivatottságába vetett bizalom. Az ön egyéniségének súlya mind két irányban új kedvet és bizalmat ad nekem. Ezt, ezt köszönöm.

Tisztelet önnek!

Palágyi Lajos

Mihály Dénes - Ambrus Zoltánhoz

[Saját németnyelvű fejléces levélpapírján.]

Berlin-Wilmersdorf, 1931. febr. 19.

Édes Lelkem!

Hetvenedik születésnapján a jó Isten áldását, egészséget boldogságot kívánok, szívem egész melegével.

Örömmel vettem tudomásul Mamának a Drágának leveleiből, hogy már hála Istennek ki is rukkan hébe hóba, ami az én szememben az egészségnek nemcsak jele, hanem *feltétele* is. (Lehet azonban, hogy belőlem csak bizonyos „lump-hajlamok” beszélnek!?)

Hogy hirtelenében egy gyakorlati tanácsot is továbbítsak, ha bárki is elkezdene valami ottan divatos influenzával laborálni, az illető azonnal vegyen „Arcanol” tablettát. Mondhatom, szenzációs! Itt a németek az ez évi influenza kampányt két hét alatt totál elintézték. Ugy látszik Pesten még ezt az új szert nem ismerik.

Mindnyájukat számtalanszor csókolja, Magát Lelkem külön is disz-csókokkal nagyon de nagyon szerető öccse

Dénes

Ambrus Zoltán - A Révai cég igazgatójához

B[uda]p[est], [19]31. febr. 21.

Igen t[isztelt] Igazgató Ur! Nyolc év óta irt irodalmi cikkeimből és színházi bírálataimból húsz éves kötetet szándékozom összeállítani „Új és legújabb szerzők” (vagy más, ennél érdekesebb) címen. Az Athenaeum már tavaly úgy nyilatkozott, írásban, hogy hajlandó ezt a kötetet kiadni és az első kiadásért (8 pengős bolti ár, húsz év és 10% honorárium alapul vételével) 1600 P. honoráriumot adna. Minthogy ezt az ajánlatot nem találtam különösen csábítónak, a további lépések megtételét későbbre halasztottam. De - mert ezt a kötetet csak magam állíthatom össze most már a mikor a hetvenedik évemet töltöm be, nem halaszthatom sokáig a terveim megvalósítását - elhatároztam, hogy a könyv összeállításával nem késlekedem tovább, és jobb ajánlat hiányában az említett feltételekkel odaadom az Athenaeumnak.

A Révai Testvérek Irodalmi Intézet kritikai munkáimat illetően régebben sem élt szerződé-sünkben biztosított opciójogával, így nem lehet kétségem a felől, hogy erre a kötetemre se reflektál. De hogy szerződéses kötelezettségemnek eleget tegyek, e sorokkal kérem igen t[isztelt] Igazgató Urat, szíveskednék intézkedni, hogy azt az írásbeli nyilatkozatot, melyben az Intézet kijelenti, hogy ezt a kötetemet illetően opció-jogával élni nem kíván, minél előbb megkaphassam. Azt hiszem, az Intézet ez alkalommal fölöslegesnek találja a (még össze nem állított) kötet bemutatását, mert hiszen az, hogy a napilapokban vagy másutt már megjelent tehát nagyjában ismeretes értekezéseim és cikkeim közül melyeket veszek be a könyvbe, nem változtathat az Intézetnek azon az elhatározásán, hogy munkáim közül az ilyen természe-tűket nem kívánja kiadni.

Kérem egyszersmind igen tisztelt Igazgató Urat, méltóztatnék közölni velem, hogy Anatole France „A fehér kövön” c. könyvének új kiadása a melyhez előszót irtam, megjelent-e már? Ha igen, kérem, sziveskednék ennek 2-3 példányát számomra megküldetni.

Kiváló tisztelettel igaz hive

A[mbrus] Z[oltán]

500

Elek Artur - Ambrus Zoltánhoz

Budapest, 1931. febr. 26.

Kedves jó Ambrus Ur,

a lelkiösmeret s mindaz, a mi nála is mélyebben van, fölriadt ma bennem, mikor a „Nyugat”-ba néztem. Megindultan és szeretettel gondolok Önre s hálával a Gondviselésre, a mely az évek teljességén túl megőrizte alkotó erejét is. Mekkora szerencse reánk nézve, kik az Ön árnyékában nőttünk föl, s a kiknek ez a világ egyre idegenebbé válik, hogy itt van közöttünk és hogy a szavát hallhatjuk.

Olyan régen készülődöm, hogy meglátogassam és megszorítsam régen szorított kezét. Engedje meg, kérem, hogy erőtlen szándékomat valóra válthassam ezúttal. Holnap, pénteken, este telefonon kérdezem majd meg, hogy mikor tehetném tiszteletemet.

Addig is szívem egész melegével köszöntöm.

Tisztelő hű embere

Elek Artur

501

Ambrus Zoltán - Gyergyai Alberthez

[1931. márc. eleje]

Igen t[isztelt] Gyergyai Ur!

Köszönöm szives megemlékezését és azt a nagyon jólesően meleg hangot, a mely kedves sorait áthatotta. Az elismerés, a mellyel megtisztelt, annál becsesebb rám nézve, mert hiszen nemcsak a közelmúlt és a jelen irodalmának megítélésében, hanem világnézetben is, nagy sajnálatomra, szakadékokat kell látnom közöttünk - a mi nem lep meg, mert tudom, hogy a vallásról, filozófiáról és művészetről vallott felfogásommal, meg azzal, a mit gondolkozásom és érzésem a költészettől kíván, nemcsak itthon, hanem másutt is meglehetősen társtalanul maradtam. De ha az az elismerés, a melyre ennek ellenére méltat, kellemesebben hatott rám akármilyen más kitüntetésnél, a melyet az irányomban való legnagyobb jóakarattal el lehet képzelni, különösen annak megnyilvánítása szerzett nekem nagy örömet, hogy az évek múlása - a mi az én koromban már rendesen a kezdődő haldoklást és ezzel együtt a teljes elfelejtetést jelenti, - azt a rokonérzést, a melyet Ön velem szemben már sokszor olyan kedves formában tanusított, nem változtatta meg. Kérem, fogadja barátságának e legújabb jeléért és

azért a szeretettel teli hangért, a mellyel hetvenedik évem betöltése alkalmával üdvözölt, meghatottságom kifejezését és meleg köszönetemet.

Igaz hive

A[mbrus] Z[o]ltán]

502

Rédey Tivadarné Hoffmann Mária - Ambrus Zoltánhoz

[A Magy. Nemzeti Múzeum Orsz. Széchényi Könyvtára igazgatójának címeres-fejléces hivatalos levélpapírján.]

Budapest, 1931. márc. 5.

Mélyen Tisztelt Méltóságos Uram!

Mint a Nemzeti Múzeum Könyvtárának kéziratárosa, most dolgozom fel Riedl Frigyesnek nemrégén osztályunkba került kézirati hagyatékát. S ennek levelezés anyagában többek között egy rendkívül érdekes, Riedlhez intézett levelét találtam Méltóságodnak, mely a „motivum-vándorlás”-sal foglalkozik, Midás király és Ninive pusztulása kapcsán, mellesleg pedig pár szóban véleményt mond Rodenbach, illetőleg Anatole France művészetéről. A levél 20 oldalra terjed, keltezve nincs.

Mivel a Nemzeti Múzeumba került, irodalomtörténeti, vagy egyéb tudományos szempontból fontos és közérdekű leveleket időnkint folyóiratokban publikálni szoktuk, Méltóságodnak ezt a vallomás értékű levelét is most szívesen bocsátanám közre, - pl. a Napkeletben, - ha olyan kegyes volna ehhez engedélyt adni.

Ha ebből a célból a kérdéses levelet előzetesen át óhajtaná nézni, teljes szövegmásolatban megküldeném.

Beleegyező szíves válaszát várva maradok kiváló tisztelettel

Rédey Tivadarné

Dr. Hoffmann Mária

II. Buday László u. 14. II. 2.

Telef. 574-81.

503

Harsányi Zsolt - Ambrus Zoltánhoz

[A Magyar Színepadi Szerzők Egyesülete fejléces levélpapírján.]

Budapest, 1931. márc. 6.

Méltóságos

Ambrus Zoltán urnak

Budapest

A Magyar Színepadi Szerzők Egyesületének legutóbb tartott igazgatósági ülése kötelességemé tette, hogy Méltóságodat hetvenedik életévének betöltése alkalmából az Egyesület minden tagja nevében melegen üdvözöljem. Ennek a kötelességnek boldogan teszek eleget és mély

tisztelettel üdvözlöm Méltóságodban a magyar színházi kultúra egyik irodalomtörténeti hatású vezetőjét, aki rendkívüli kulturájával, tévedhetetlen izlésével és álláspontjainak kérlelhetetlen tisztaságával a magyar színpad fejlődése körül megbecsülhetetlen érdemeket szerzett és ezzel a magyar színpad minden munkását maradandó hálára kötelezte. Az Egyesület, amely büszkén számítja Méltóságodat tagjai közé, meleg szívvvel kíván további munkásságához egészséget, életerőt és nyugalmat.

Mély tisztelettel és melegen köszönti

Harsányi Zsolt
elnök

504

Ambrus Zoltán - Miklós Amdorhoz

B[uda]p[est], 1931. márc. 7.

Igen t[isztelt] kedves Főszerk[esztő] Ur!

Nem lehet annyira elvonulni a világtól, h[ogy] a megbecsülés és szeretetnyilvánítás nagyon jól ne esnék. Azt a változatlan jóindulatot, a melynek a Főszerk[esztő] Ur most, születésem 70-ik évfordulója alkalmával az Est-lapokban kifejezést adott, n[em] tudom eléggé megköszönni, a mint örökre adósnak kell maradnom azért a nagy jószágért, a melyet velem szemben már olyan sokszor tanusított. De lehetetlen elhallgatnom, milyen nagy örömet szerzett nekem az a kitüntetés, a melyben most részesített és h[ogy] milyen kifejezhetetlen hálát érzek a Főszerk[esztő] Ur iránt már nagyon régóta. Engedje meg, hogy legalább ezekben a sorokban hadd nyilváníthassam meg ezt az érzésemet és mély meghatottságomat.

505

Hegedüs Lóránt - Ambrus Zoltánhoz

[Saját fejléces levélpapírján.]

Budapest, 1931. márc. 8.
I., Orom-utca 4.

Kedves barátom és bátyám!

Hetvenedik születésnapod alkalmából szívbeli jókívánságaimat küldöm nemes alakod felé. (Sándor öcsém is ezt tenné, de ő néhány hetet most Egyiptomban tölt.) Köszönöm neked azt a sok örömet mit minden irótársadnak szerezteél s azt a büszkeséget amelylyel - becses engedelmeddel - barátaidnak vallhatjuk magunkat.

Sokszor köszönt igaz hived

Hegedüs Lori

Budapest, [1931] márc. 10.

Drága Ambrus Ur,

engedje meg, hogy mint egyik hű öreg ismerőse, szép csöndesen beálljak a gratulálók hosszú sorába. Annyi minden szépet, jót kellene és tudnék ebből az alkalomból Önnek mondani, főként arról a szerencséről, amely oly sokszor vezetett az Ön társaságába, azokról az évekről, amelyek folyamán oly sokat lehettem Önnel együtt, hogy félő: a tulságos érzékenyülés izraelita hibájába találnék esni. Talán jobb erre ilyen egyszerűen, de büszkén hivatkozni, mikor születésnapjára minden őszinte jókívánságát küldi Önnek szeretettel hű öreg igaz tisztelője

Molnár Ferenc

[1931. márc. 10. után].

Kedves Molnár Ur!

Bizony, jó egynehány év telt el azóta, hogy sokat lehettem az Ön kedves társaságában, és most már a pátriárkák sorába kerültem. Nagyon jólesett, h[ogy] azért mégis eszébe jutottam. Meghatottan köszönöm szíves megemlékezését és jókívánságait, n[em] mondván le arról a reményről, h[ogy] jobb egészségi állapotban, mint a milyenben most vagyok, talán szóval is elmondhatom, h[ogy] mindig igaz szeretettel gondol Önre régi hive és tisztelője

A[mbrus] Z[oltán]

B[uda]p[est], 1931. márc. 12.

Mélyen t[isztelt] Nagys[ágos] Asszonyom!

Azt a levelet, a melyet vagy 20 évvel ezelőtt Riedlnek irtam, s a melyet N[agysá]g[od] szíves figyelmére méltatott, másolatban megőriztem, arra az esetre gondolva, h[ogy] más valakinek is eszébe juthat ugyanaz a mit Riedl n[em] tudom melyik tanítványa kérdezett, és ha ez csak-ugyan megtörténik, ne kellessen új magyarázatot fogalmaznom, hanem szóról-szóra ugyanazt felelhessem az új érdeklődőnek, a mit Riedlnek feleltem. Ezt a másolatot 7-8 évvel ezelőtt, több más hasonló, vagy irodalmi munkásságomra, vagy általában személyemre vonatkozó följegyzéssel együtt egyik jóismerősömnek adtam át, azzal a kéréssel, hogy halálom után tegye közzé ezeket az iratokat, ha ugyan közzétételüket jónak látja. Akkor, a mikor N[agysá]g[od] megtisztelő sorait megkaptam, beszélni szerettem volna ezzel a jóismerősömmel, mert n[em] tartottam volna illőnek, hogy a neki másolatban esetleges közlés céljából átadott levél kiadá-

sáról az ő tudta nélkül másképpen határozzak. Irtam neki, hogy találkozassunk, de levelemre n[em] kaptam választ, és csak most tudtam meg, hogy külföldön van, a honnan meglehet, csak hetek múlva fog hazaérkezni.

Tehát N[agysá]god szíves bocsánatát kérve azért, hogy nagybecsű felszólítására mindeddig n[em] válaszolhattam, legyen szabad kifejeznem azt az óhajtásomat: kegyeskednék a levél közzétételét elhalasztani, a míg nem közölhetem, h[ogy] kiadásának semmi akadálya. Mint-hogy a levél n[em] Riedlről szól, hanem az én irodalmi munkásságomra vonatkozik, közzétételének ugyanis csak halálom után lehet valamelyes aktualitása. Mihelyt az ügyet elintézhetem, szíves engedelmevel újra írni fogok.

Kérem Nagyságodat, fogadja bocsánatkérésemmel mély tiszteletem nyilvánítását.

A[mbrus] Z[o]ltán]

509

Wolfner József - Ambrus Zoltánhoz

Budapest, 1931. márc. 27.

Kedves Öcsém!

Amikor levelét megláttam, a 43 év előtt küldött kéziratára kellett gondolnom: Cherbuliez Holdenis Méta című regényének fordítására és a Giroflé és Girofla-ra, amelyet az Uj Időknek irt, hétről-hétre, a kávéházban, ceruzával. Keze írása egy hajszálnyit sem változott a 40 év alatt.

Azért, hogy az Uj Idők megemlékezett Ambrus Zoltán 70 évéről, senkinek sem jár köszönet; elsőnek Herczeg Ferenc gondolt rá, hogy közöljük az arcképét. Bizonyára nem kell mondanom, hogy a szerkesztőség minden tagja hiva és tisztelője Önnek.

Nem kaphatnánk néha, az Uj Idők számára elbeszélést, vagy cikket? A honoráriummal meg lenne elégedve.

Szívből köszönti

Wolfner József

510

Ambrus Zoltán - Szilágyi Olgához

B[uda]p[est], [19]31. ápr. 21.

Igen t[isztelt] Nagys[ágos] Asszony!

Több, mint 12 éve n[em] voltam az Otthonban; nem tudom, kikből áll a mai vezetőség és talán senkit se ismerek közülök, Sülé urat kivéve, a ki bizonyára mindent el fog követni Nagyságod érdekében, a mi tőle telik. Minthogy teljes visszavonultságban élek, a P[esti] N[apló] szerkesztőségébe se járok be, de n[em] is illenék, h[ogy] egy külső dolgozótárs beleavatkozzék abba, a mi a szerkesztő dolga. Így legnagyobb sajnálatomra, csakis a Baumgarten-alapítvány kurátorait figyelmeztethetem Nagyságod rendkívül nehéz helyzetére. Már eddig is

többször megtettem ezt és nagyon sajnálom, h[ogy] ennek n[em] lehetett eredménye. Most még egyszer meg fogom kísérelni, h[ogy] szóvá tehessem N[agysá]god ügyét Babits és Basch kurátor urak előtt, mielőtt bármelyikükkel telefonösszeköttetést kaphatok, mert betegeskedésem lehetlenné teszi, h[ogy] a míg a rossz idő tart - fölkereshessem őket.

A megtekintés végett küldött levél másolatokat mellékelten küldi vissza

kiv[áló] tiszt[elettel]

511

Ambrus Zoltán - Hatvany Lajoshoz

B[uda]p[est], [19]31. jun. 29.

Kedves Bárá Ur!

A múlt héten beteg voltam, most pedig indulok a családommal Lovranába, hogy a mennyire lehet, reparálgathassam az egészségemet. Így csak hazaérkezésem után, augusztus közepe táján remélhetem azt az örömet, a melyet ígér: hogy Reinitz-cel fel fognak keresni.

Kérem, legyen olyan kedves, addig is közölje Reinitz-cel: mennyire örülök rajta, hogy végre hazajött és hogy annyi év múltán viszontláthatom!

Nagyon köszöni a Bródy Sándorról irt megemlékezés szives megküldését és mind a kettőjüket igaz szeretettel üdvözli

tisztelő hive

A[mbrus]

512

Molnár Ferenc és Heltai Jenő - Ambrus Zoltánhoz

[Képes levelezőlapon.]

Karlsbad, 1931 jul. 14. (15)

Hú öreg barátai szeretettel emlegetik súlyos koplalásaik közepett. Szives üdvözlettel

Molnár Ferenc

Együtt olvastuk vasárnapi remek cikkedet, nagy üdülés ebben a keserves világban az ilyen tökéletes írást olvasni. Szeretettel ölel öreg barátod

János

Greene Ernest S. - Ambrus Zoltánhoz

[Saját fejléces levélpapírján.]

Sept. 14, 1931.

Dear Sir:

On behalf of the committee which has been formed to recommend the name of Upton Sinclair for the Nobel prize for literature, I submit to you the enclosed document, with an invitation for you to add your signature.

Respectfully,
Ernest S. Greene
Secretary.

Fáy Sándor - Ambrus Zoltánhoz

Veszprém, 1931. dec. 9.

Kedves jó Méltóságos Uram!

Mintegy négy év előtt kegyes volt elolvasni öt szindarabomat. Azóta, sajnos, nem alkalmatlankodhattam újabb kéziratokkal, mert a megélhetés súlyos gondjai kiütötték kezemből a tollat. Négy év nagy idő (különösen ha az oly gyötrelmesen haszontalanul morzsolódik le, mint nálam) de én mégis hiszem, hogy Méltóságos Uram visszafog tudni emlékezni arra a kéziratomra, mellyel kapcsolatban most szíves jó tanácsát kérni merem. „A toalett” című darabomról van szó, melynek vezető motívumát, amint azt az ujságok, de különösen a P[esti] N[apló] vasárnapi kritikájából látom, Lengyel Menyhért ur egyszerűen elorozta tőlem. Persze, mint jó mesterember, ügyesen saját képére destruálta témámat, de én elszoruló szívvvel mégis kétségtelenül felismertem benne szellemi tulajdonomat. Ime:

Mária („Evelyn”) kételtű nő. Nappal (London) férjét szerető, makulátlan uriasszony, éjjel (Páris) kalandornő, egy női ruhaszalóntulajdonos, kerítőnő, kártyabarlangijában (Bridge-szalón), ahol szépségét kártyások felhajtására használják fel, s ahol Mária a jött-ment idegenekkel többszörösen elbukik - *látszólag!* (Evelyn kétségtelenül elmerül a pocsolyában.) A gyanutlan férjet - filozófus író - (közgazdasági író) Mária csillogó toalettjei és feleségébe titkon szerelmes jóbarátjának féltékeny beavatkozása vezetik nyomra. A férj, nappal a női ruhaszalóban, a barát éjjel a játékbarlangban törnek rá Máriára. (Evelynre egyidőben) de nem bírják leleplezni, mert a kételtű asszony ügyesen kisiklik minden gyanúból és az izgalmas szembesítésnél (férj, barát, asszony) mikor nálam a férj hasonló, kételtüséges megtévelyedései is lelepleződnek, *egy semmire nem emlékező csak rossz álomból ébredő* nőként tisztán és tisztázottan marad a harcszintéren. El se bukhatott, mert hiszen - mint azt boldog férjének végül megsugja - a kritikus időben már örvendő anya volt, mely anyasága viszont homályos fiziológiai alapon, kételtű psychosisához is nyújthat némi magyarázatot. Végül Mária (Evelyn) megtartják maguknak férjüket.

Darabomban ezenkívül még egyéb problémák is volnának természetesen, amikre azonban L[engyel] urnak már nem lehetett szüksége, hogy Evelynjével pénzt kereshessen. De hiszem, hogy Méltóságos Uram ebből a rövid, összehasonlító kivonatból is megtudja állapítani

meglopatásomat, különösen ha közlöm, hogy darabomat én, mintegy két év előtt, L[engyel] urnak ajánlott levélben elküldtem s azt csak pár hó előtt kaptam vissza, állítólag olvasatlanul. -

Mit tegyek? Nagyon el vagyok keseredve. Én itt vidéken az írás lehetőségéről már álmodni is alig merve, mint festő nyomorgok, s ugyanakkor... jobb nem végiggondolni ezt a mondatot.

Visszaemlékezve régi jóságára (mikor a „gyorstalpaló” író urakra is óva figyelmeztetett) nagyon kérem adjon nekem tanácsot ebben az ominozus ügyben.

Mielőbbi kegyes válaszát várva, előre is meleg köszönettel vagyok Méltóságodnak régi hálás tisztelője:

Fáy Sándor

Cím: Fáy Sándor, Veszprém, Virág Benedek u. 5. sz.

U. i. Ha Méltóságod is jónak látná elküldeném darabom kéziratát, hogy azt a belátása szerinti illetékes tényezőkkel (ujságírók, kritikusok) megismertethesse.

[*kézirással:*]

Bocsánatot kérek a gépirásért, de nem akartam bosszantani ideges, kúsza betüimmal. Kérem, ha teheti, egy plágium-perekben jártas ügyvédet ajánlani.

F. S.

515

Ambrus Zoltán - Fáy Sándorhoz

[1931. dec. közepe]

Igen t[isztelt] kedves Fáy Ur!

„A toalett” c. darabjára már csak homályosan emlékszem. Abból, a mit most tartalmáról ír és abból, a mit Lengyel Menyhért „Evelyn” c. darabjáról olvastam, úgy látom, hogy a két darab témája nagyon hasonló. De a téma hasonlósága még n[em] jelent plágiumot. Marcel Prévost egy régi elbeszélésének, Joseph Kessel egyik regényének és Victor Francen „Une bourgeoise” c. szindarabjának a témája is nagyon hasonlít arra, a miről „A toalett”-ben és Lengyel új darabjában van szó. Valószínű, h[ogy] az említettekén kívül még több külföldi regény és szindarab szól ugyanerről a tárgyról.

N[em] hiszem, h[ogy] L[engyel] M[enyhért] - a kinek darabját n[em] láttam, n[em] ismerem, de hiszen Ön maga sem ismeri, csak olvasott róla, mint én - plagizált volna Öntől, ha el is olvasta az Ön darabját, a mivel Ön gyanúsítja őt, bár ő azt írja, h[ogy] „A toalett”-et olvasatlanul küldte vissza. Ha véletlenül mégis „A toalett” juttatta volna eszébe, h[ogy] ő is feldolgozhatná azt a tárgyat, a melyet már több külföldi író - még Ön előtt - megírt, ebből még n[em] következik az, h[ogy] plágiumot követett volna el. És nem hiszem, hogy ha Ön beperelné L[engyel] M[enyhért]et, vagy bármilyen jury elé terjesztené az ügyet, a két darab összehasonlításából az derülhetne ki, h[ogy] L[engyel] M[enyhért] „eloroztá” az Ön „szellemi tulajdonát”.

Sajnos n[em] okolhatom meg hosszasan ezt a véleményemet, mert beteg vagyok.

Igaz tiszteletem és üdvözlétem nyilvánításával maradok hive

A[mbrus] Z[oltán]

[1931. dec.?)

Igen t[isztelt] Nagysád!

Nagyságod n[em] képzei, milyen sok magyar író él ma rettenetes helyzetben. Azt hiszem, a Baumgarten-alapítvány akkor se segíthetne mindenkinek, a ki hozzá folyamodik és a ki megérdemelné a segítséget, ha tizannyival rendelkeznék, mint most. A ki látja, mennyien kérnek tőle segítyt és kik ezek, annak el kell ismernie, hogy a kurátoroknak nem könnyű elosztaniok az alap jövedelmét.

Mi, a tanácsadó testület tagjai, semmit se tehetünk. A mi szerepünk csak az, h[ogy] elmondjuk a véleményünket arról, a miről a kurátorok bennünket megkérdeznek. A segélyezés dolgában n[em] szoktak megkérdezni. Természetesen, mi ennek ellenére is figyelmükbe ajánljuk azokat, a kiknek megsegítését nagyon kívánatosnak tartjuk. Nagyságodat már többször ajánlottam Babits Mihály és Dr. Basch Lóránt kurátor urak figyelmébe. Ugy tudom, megtette ezt Rédey ur is.

Azt hiszem, az volna a legjobb, ha egyenesen a kurátor urakhoz méltóztatnék fordulni.

Kiv[áló] tiszt[elettel]:

[1932?]

Tisztelt Uram!

Súlyos betegség után vagyok és egyre rosszabbodó egészségi állapotom, nagy sajnálatomra, lehetetlenné teszi, hogy olyan kivánságok teljesítésére vállalkozzam, mint a minővel hozzám méltóztatott fordulni. Orvosi rendeletre ugyanis egyelőre annyit se volna szabad dolgoznom, a mennyit kötelezettségem megkíván és így nem tudhatom, hogy a legközelebbi időben módomban lehet-e elolvasni a drámát és írásban fejteni ki véleményemet arról, a mit kérdezni méltóztatott.

Bocsánatkérésem kifejezésével és kiváló tisztelettel.

-&-